

**T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

KOSOVA CUMHURİYETİ’NİN BAĞIMSIZLIĞI VE DEVLET İNŞA SÜRECİ

Yüksek Lisans Tezi

Selin NAS

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

İZMİR

2019

T.C.
E G E Ü N İ V E R S İ T E S İ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

KOSOVA CUMHURİYETİ’NİN BAĞIMSIZLIĞI VE
DEVLET İNŞA SÜRECİ

Yüksek Lisans Tezi

Selin NAS

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Turgay CİN

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Programı

ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum “Kosova Cumhuriyeti’nin Bağımsızlığı ve Devlet İnşa Süreci” adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Selin NAS

İmza

T.C.EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

ÖĞRENCİNİN

Adı Soyadı : Selin NAS
Numarası : 92-10-5165
Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans
Tez Başlığı (Türkçe) : Kosova Cumhuriyeti' nin Bağımsızlığı ve Devlet İnşa Süreci
Tez Başlığı (İngilizce) : Independence Of The Republic Of Kosova And The State Building Process
Tez Savunma Tarihi : 04.11.2019
Tez Başlığı Değişikliği Varsa Yeni Başlık:

JÜRİ ÜYELERİ

Jüri Başkanı

Unvan, Adı, Soyadı : Dr. Öğr. Üyesi Turgay CİN
Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme
İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Prof. Dr. Nazif MANDACI
Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme
İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Doç. Dr. Murat ARMAN
Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme
İmza :

TEZ HAKKINDA JÜRİNİN GENEL GÖRÜŞÜ

(Jüri Başkanı Tarafından Doldurulacaktır)

Tez savunması sonucunda öğrenci tarafından hazırlanan çalışma;

Oybirliğiyle ☒

Oy çokluğuyla ☐

Başarılıdır

Düzeltilmelidir

Başarısızdır

☒☐☐

- Bu tutanak üç (3) işgünü içerisinde jüri üyelerinin raporlarıyla beraber Anabilim Dalı Başkanlığı üst yazısıyla Enstitü Müdürlüğüne gönderilmelidir.
- Tezli yüksek lisans programlarında düzeltme alan öğrencinin 3 (üç) ay içerisinde yeniden savunmaya girmesi zorunludur.

ÖNSÖZ

Eski Yugoslavya'nın 1990'lı yıllarda dağılmaya başlaması ardından milliyetçilik hareketlerine sahne olan Balkanlar'da Sırbistan ve Kosova arasındaki gerginlik ve çatışmalarda birçok insan yaşamını yitirmişti. 2005 yılında Birleşmiş Milletler, Kosova'nın nihai durumuna yönelik müzakereler başlatmış, Sırbistan'ın denetimde özerklik başvurusuna rağmen 2008 yılında Kosova tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Kosova'nın bağımsızlığına kadar ki süreç, bağımsızlık sonrası durumu, diğer devletlere etkileri ve bağımsızlık sonrasındaki yerel yönetim yapısı ve devlet inşaa süreci bu çalışmanın temelini oluşturmuştur.

Hayatımdaki bazı engellerden ötürü uzun bir yolculuk geçirmek durumunda kaldığım bu yüksek lisans tezimde öncelikle bana inanmaktan vazgeçmeyen, her ne olursa olsun beni asla yalnız bırakmayan ve bitti artık dediğim nokta da her zaman bir çözüm yolu üreten sevgili danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Turgay CİN'e tüm desteği için teşekkür ederim.

Tez çalışmam sayesinde tanışma fırsatı bulduğum, tezimin kontrol ve düzeltme aşamasında sabırla bilgileri ile bana ışık tutan ve yol gösteren çok değerli hocalarım Prof. Dr. Nazif MANDACI ve Doç. Dr. Murat Necip ARMAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Ne zaman umutsuzluğa kapılsam ya da yardım istesem desteğini ve akademik bilgisini hiç esirgemeyen sevgili arkadaşım Dr. Öğr. Üyesi Ömer IŞIK'a teşekkür ederim.

Bu yolda bana inananların en başında, her zaman güvenen, maddi ve manevi destek olan ve her defasında 'hadi' diyen çok sevdiğim anneme, ablalarım ve özellikle canım babam İdris NAS'a tüm sabır ve desteklerinden dolayı minnetim sonsuzdur.

İZMİR

18.10.2019

Selin NAS

ÖZET

KOSOVA CUMHURİYETİ'NİN BAĞIMSIZLIĞI VE DEVLET İNŞA SÜRECİ

Kosova, hem Sırp lar hem de Arnavutlar için önemli bir bölgedir. 1912 yılına kadar Osmanlı toprağı olan Kosova, daha sonra Sırp ların eline geçmiş ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında Yugoslavya'nın kontrolünde özerk toprak ilan edilmiştir. Ancak hala Sırbistan'a bağı lı kalan Kosova'da Tito'nun ölümü ardından başlayan ekonomik sıkıntıların da etkisiyle ayaklanmalar meydana gelmiş ve bu ayaklanmalar kanlı bir şekilde bastırılmıştır. 1989 yılında Kosova'nın özerklik hakkının elinden alınması sonucunda 1991 yılında Kosova Cumhuriyeti ilan edilerek Sırbistan ile olan ilişkiler kesilmiştir. 2008 yılına kadar ABD, NATO ve Birleşmiş Milletler gibi güçlerin barış sürecine katıldığı dönemin sonunda, Türkiye ve ABD baş ta olmak üzere birçok ülke tarafından Kosova Cumhuriyetinin bağı msızlığı tanınmıştır. Avrupa Birliği günümüzde ekonomik, siyasi ve sosyal açılardan Kosova ile ilgili desteğine katkı sağlamaktadır.

Bu çalışmada; Kosova'nın bağı msızlığına giden sürecin anlatılmasının yanında, NATO'nun Kosova'ya müdahalesi ve hukuki sonuçlarına değ inilmiştir. Ayrıca Kosova'daki bağı msızlığın Balkanlara ve küresel düzeydeki etkileri de ele alınmıştır. Bunun yanında Devlet inşa sürecine bağı lı olarak UNMIK ve Desentralizasyon kapsamında Kosova'nın yerel yönetim yapısı ele alınarak Kosova'nın kurumsal yapısı değ erlendirilmeye çalışılmıştır. Kosova Cumhuriyeti'nde yaşayan farklı etnik kökene sahip halkların ve resmi kurumlarda/yönetimde yer alan katılımcıların bağı msızlık algıları, siyasi, sosyal, ekonomik durumu ve beklentileri, Türkiye'nin ve diğ er ülkelerin Kosova'ya etkilerine yönelik görüşleri analiz edilmiştir. 3 genel tema altında değ erlendirilen görüşmelerden elde edilen bulgulara göre, Kosova'nın bağı msızlığı öncesinde Arnavutların Sırp işkencelerine maruz kaldığı, işsiz bırakıldıkları, ayrımcılığa uğradıkları ve göç etmek zorunda kaldıkları ifade edilmiştir. Kosova'nın Cumhuriyetle yönetilmeye başlaması ile halkın siyasi olarak kendilerini ifade etmeye başladıkları da tespit edilmiştir. Kosova'nın yerel yönetimi kapsamında devlet inşa sürecinin daha çok UNMIK vasıtasıyla devam ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Sosyal ve kültürel anlamda Kosova hükümetinin azınlıklara yönelik saygı ve kültürü yaşatma politikalarından

memnun olunduğu belirlenmiştir. Kosova'nın bağımsızlık sürecinde ülkelerin etkilerine ilişkin bulgular incelendiğinde; özellikle ABD'nin aktif rolü yanı sıra Türkiye, BM ve AB'nin desteklerinin de ön planda olduğu tespit edilmiştir. Rusya'nın ise Kosova ile ilişkilerinin kopuk olduğu belirtilmiştir. Kosova sorunu nedeniyle Sırp lar ve Arnavutlar arasındaki sorunların ise hala sürdüğü ve Kosova halkının bağımsızlığını korumak ve Avrupa'da söz sahibi olabilmek açısından kurumsallaşma çabalarının devam ettiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kosova, Bağımsızlık, UNMIK, Kosova Halkları, Devlet İnşası, Balkanlar.

ABSTRACT

INDEPENDENCE OF THE REPUBLIC OF KOSOVO AND THE STATE BUILDING PROCESS

Kosovo is an important region for both the Serbians and the Albanians. Kosovo, being in the Ottoman territories until 1912, was later conquered by the Serbians however it was deemed as an autonomous land under the control of Yugoslavia after the World War II. However, riots started also with the effect of financial difficulties after Tito's death in Kosovo, which was still under the ruling of Serbia, and these riots were suppressed gorily. After Kosovo's right of self-government was taken away in 1989, the Kosovo Republic was proclaimed in 1991 and relations with Serbia were broken off. At the end of the period in which USA, NATO and United Nations joined the peace process, the independence of Kosovo Republic was recognized by many countries, Turkey and USA being in the first place. The European Union supports Kosovo in economic, political and social aspects today.

In addition to the process leading to Kosovo's independence, NATO's interference in Kosovo and its legal consequences were addressed in this study. Moreover, the effect of Kosovo's independence in the Balkans and in global terms was also discussed. Furthermore, Kosovo's local government structure was addressed within the scope of UNMIK and Decentralization, in line with the state building process and Kosovo's institutional structure was evaluated. The sense of independence, political, social, economic states and expectations of communities with different ethnicities living in Kosovo and the participants in public institutions/administration and their opinions regarding the effects of Turkey and other countries on Kosovo were analyzed. According to the findings obtained from the interviews evaluated within the scope of 3 main themes, it was stated that the Albanians were subjected to Serbian tortures before Kosovo gained its independence, that they lost their jobs, were discriminated and had to immigrate. As of Kosovo's starting to be a Republican administration, it was also determined that the public started to express themselves politically. It was concluded that Kosovo's process of state building within the scope of local authority was rather pursued through UNMIK. It was determined that in social and cultural terms, the

policies of Kosovo government to sustain respect and culture aimed at minorities were pleasing. When the findings regarding the countries' effects in Kosovo's independence process were studied, it was also found that Turkey's, UN's and EU's supports were in the forefront other than the USA's active role. It was also noted that Russia's relationships with Kosovo were broken down. It was concluded that, the problems between Serbians and Albanians still persists due to the Kosovo conflict and that Kosovo public's efforts to institutionalize continues in terms of having a say in Europe.

Keywords: Kosovo, Independence, UNMIK, Communities of Kosovo, State Building, Balkans.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KOSOVA SORUNUNDA TARİHSEL SÜREÇ

1.1. Genel Olarak Kosova Sorunu Analizi.....	7
1.1.1. Bölge Coğrafyası	8
1.1.2. Demografik, Dini ve Etnik Yapı	11
1.2. Tarihsel Arka Planda Kosova Sorunu	13
1.2.1. Sorunun Yapısal Taşları: Arnavut ve Sırp Savları.....	14
1.2.2. 1999 Yılına Kadar Kosova	17
1.3. NATO Müdahalesi	31
1.3.1.NATO Müdahalesi'nin Uluslararası Hukuk Bağlamında Değerlendirilmesi.....	35
1.3.1.1.BM Anlaşması Çerçevesinde Değerlendirilmesi	36
1.3.1.2.İnsani Müdahale Çerçevesinde Değerlendirilmesi.....	38
1.4. Ahtisaari Planı.....	41
1.5. .Kosova'nın Bağımsızlık İlanı	45
1.5.1.Uluslararası Adalet Divanı'nın Kosova'ya İlişkin Danışma Görüşü.....	50

İKİNCİ BÖLÜM

KOSOVA’NIN BAĞIMSIZLIĞININ BALKANLARA VE ULUSLARARASI POLİTİKAYA ETKİLERİ

2.1. Kosova’nın Bağımsızlığının Balkan Coğrafyasına Etkileri	56
2.1.1. Sırbistan Üzerine Etkileri.....	56
2.1.2. Bosna Hersek Üzerine Etkileri.....	64
2.1.3. Makedonya Üzerine Etkileri	68
2.1.4. Yunanistan Üzerine Etkileri	70
2.2. Kosova’nın Bağımsızlığının Küresel Düzeyde Etkileri.....	74
2.2.1. ABD Açısından Kosova’nın Bağımsızlığı	77
2.2.2. Rusya Açısından Kosova’nın Bağımsızlığı	79
2.2.3. Avrupa Birliği Açısından Kosova’nın Bağımsızlığı	82
2.3. Türkiye Açısından Kosova’nın Bağımsızlığı	86

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOSOVA’DA DEVLET İNŞA SÜRECİ VE YERİNDEN YÖNETİM UYGULAMALARI

3.1. Bağımsızlık, Devlet İnşası ve Self Determinasyon.....	91
3.2. Kosova’nın Devlet İnşa Süreci.....	95
3.2.1. Kurumların İnşası.....	98
3.3. Adem-i Merkeziyetçilik (Desentralizasyon).....	100
3.3.1. Yerinden Yönetim ve Türleri.....	103
3.3.2. Kosova’nın Yerel Yönetim Yapısı	107
3.4. UNMIK	109
3.4.1. UNMIK Görev Tanımı, Oluşumu ve Etkileri.....	111
3.4.2. Özyönetim Geçici Kurumlarının Kurulması ve Nihai Statü Süreci.....	114
3.4.3. Kosova’da UNMIK Uygulamaları.....	119

3.5. Kosova’da Yerinden Yönetim Uygulamaları Hakkında Ampirik Çalışma	122
3.5.1. Çalışmaya İlişkin Değerlendirme	124
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	139
KAYNAKLAR DİZİNİ	144

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Kosova'nın Nihai Statü Hakkında Arnavutlar ve Sırlar Arasında Doğrudan Karşılaştırma.....	48
Tablo 1.2. Temel Ekonomik Göstergeler	49
Tablo 3.1. Kosova'da Nüfusun Etnik Yapısının Senelere Göre Değişimi.....	127
Tablo 3.2: Türkiye Kosova Dış Ticareti (Milyon ABD Doları).....	136
Tablo 3.3: Temel Ekonomik Göstergeler	137

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Kosova Haritası.....	9
Şekil 2.1. Kosova'nın AB Ülkeleri Tarafından Tanınırlık Durumu.....	84
Şekil 3.1. Kosova Nüfusunun Etnik Dağılımı	128

KISALTMALAR

- AB:** Avrupa Birliği
- ABD:** Amerika Birleşik Devletleri
- AGİT:** Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
- AVNOJ:** Antifaşist Ulusal Kurtuluş Konseyi
- BM:** Birleşmiş Milletler
- BMGK:** Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
- BMGYM:** Birleşmiş Milletler Geçici Yönetim Misyonu
- CFSF:** Ortak Dış İşler ve Güvenlik Politikası
- EULEX:** Avrupa Birliği Hukukun Üstünlüğü Misyonu
- GTS:** Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi
- ICG:** Uluslararası Kriz Grubu
- IMF:** Uluslararası Para Fonu
- JIAS:** Ortak Geçici İdari Yapı
- KDTP:** Kosova Demokratik Türk Partisi
- KFOR:** Kosova Gücü
- LDK:** Kosova Demokratik Birliği
- NATO:** Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
- PDK:** Kosova Demokratik Partisi
- STA:** Serbest Ticaret Antlaşması
- STK:** Sivil Toplum Kuruluşu
- SANU:** Sırp Bilimler Akademisi
- SSCB:** Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
- KTTO:** Kosova Türkiye Ticaret Odası
- TÜBA:** Türkiye Bilimler Akademisi

TİKA: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı

UAD: Uluslararası Adalet Divanı

USD: Amerikan Doları

UÇK: Kosova Kurtuluş Ordusu

UNMIK: Kosova Geçici Birleşmiş Milletler Yönetimi

YKP: Yugoslav Komünist Parti

YFC: Yugoslav Federal Cumhuriyeti

YSFC: Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti

GİRİŞ

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmada, öncelikle Kosova’da yaşayan farklı kökenlerden toplulukların Kosova Cumhuriyetinin bağımsızlık öncesi ve sonrası hak ve özgürlüklere, siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik duruma yönelik algı ve beklentilerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca ikinci amaç olarak Kosova Cumhuriyeti açısından küresel güçlerin devlet inşa sürecine etkilerine yönelik görüşlerin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada ayrıca Balkanlar’da stratejik açıdan önemli bir konumda olan Kosova Cumhuriyeti’nin vermiş olduğu bağımsızlık mücadelesi, ulus devlet inşa sürecinin gelişimi ve Kosova’daki yerel yönetim yapısının incelenerek Kosova’nın bağımsızlığa giden sürecinin temellerinin oluşumu amaçlanmıştır. Ayrıca Kosova sorunuyla Balkanların uluslararası güçler tarafından daha çok dikkat çekmesi ve bağımsızlıkla birlikte çıkar olgusunun küresel güçler arasında artmasına ilişkin literatür araştırmasının yapılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Kosova’da yaşayan kişilerin görüşlerini belirlenmesi amacıyla yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak çalışmanın son bölümünde ampirik bir uygulamaya yer verilmiştir. Katılımcılarla yapılan görüşmeler 12.09.2018-12.10.2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş olup, her görüşme yaklaşık 1 saat sürmüştür.

Çalışmanın Kapsamı

Uluslararası toplum, Soğuk Savaş’ın bitiminden sonra uluslararası barış ve güvenliğin hâkim olduğu bir düzen beklentisi içerisine girmiştir. Ancak 1990 sonrası yaşanan savaşlar ve iç çatışmalar, barış ortamına çok çabuk kavuşulmayacağını ortaya koymuştur. Soğuk Savaş boyunca ideolojik mücadele nedeniyle etnisite ve dine ilişkin sorunlar, bu dönemin bitmesi ardından tekrar ön plana çıkmıştır. Günümüz uluslararası sistemin gerekliliği olan insan haklarına saygı, self determinasyon, etnik kimlik ve azınlıkların haklarını korumak gibi kavramlar, Soğuk Savaş sırasında arka planda bırakılan etnik ve dine ilişkin sorunların yeniden oluşmasına yol açmıştır. Bu bağlamda Balkanlarda yer alan Kosova bölgesi de soğuk savaş sonrasında başta etnik milliyetçilik sorunlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Günümüzde de Kosova’nın bağımsızlığını ilan etmesi sonrasında birçok farklı etnik grubu yapısında barındırmaktadır. Dolayısıyla bu

çalışmanın kapsamına Kosova sınırlarında yaşayan Kosovalı Arnavutlar dışında Sırp, Türk, Boşnak, Goralı, Aşkale ve Mısır Halklarına mensup katılımcılar da alınmıştır.

Kosova Cumhuriyeti'nin bağımsız bir devlet olması Kosova sorununu çözememiş, aksine Balkan coğrafyasındaki etnik problemleri daha içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir. Küresel güçlerin Balkanlar üzerindeki etkileri dikkate alındığında Kosova sorunu, tüm Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu'nun İstikrarını doğrudan etkileyebilecek ve özellikle ABD, AB ve Rusya eksenli anlaşmazlıklara yol açabilecek bir görünüme sahiptir. Bu nedenle çalışmada veri toplamak amacıyla oluşturulan görüşme sorularının kapsamı öncelikle bağımsızlık algısı ve beklenti odaklı olmuştur. Ayrıca Çalışmanın kapsamına bağımsızlık sonrası devlet inşa sürecini bir temele oturtmak için Kosova'nın yerel yönetim yapısı da dâhil edilerek UNMIK ve Desentralizasyon yapı da girmektedir.

Günümüzde Adriyatik ve Ege denizlerine en kısa yoldan ulaşım imkânı vermesi ve Balkanların merkezinde olması sebebiyle stratejik açıdan önemli bir konumda bulunan Kosova büyük güçlerin çıkar çatışmalarına sahne olabilecek bir yer olma özelliğine sahip olmuştur. Olabilecek çatışmaların yaşanmaması için BM'nin yanı sıra diğer devletlerde bölgede uzlaştırıcı politikalar izlemelidirler. Kosova'nın bağımsızlığının uluslararası bir hal alması nedeniyle, bu çalışmada yapılan görüşmelerin kapsamına küresel güç konumundaki ABD, Rusya, AB ve Türkiye'nin etkilerine yönelik sorular da ilave edilmiştir.

Çalışmanın Problemi

Bu çalışmada karşılaşılabilecek en temel problem çalışmanın konusu olan Kosova Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını tek taraflı açıklaması nedeniyle Kosova'yı tanıyan ve tanımayan olmak üzere iki farklı görüşün bulunmasıdır. Bu durum her ne kadar çalışmada objektif olunması gerektiğini düşündürse de yine de iki farklı görüşü her açıdan incelemek ve tespit etmek bir sonuca varmak açısından zor gözükmektedir. Bu durum bizi tek taraflı bir sonuca ulaşmayı engellemektedir. Bunun nedeni, bağımsız bir devlet olmasının uluslararası ilişkilerde büyük bir önemi olsa da bu devletin iç ve dış egemenliklerinin nasıl açıklandığının önemli olmasıdır.

Çalışmanın diğer bir problemi ise, Kosova Cumhuriyetinin bağımsızlığını kazanmasına rağmen devlet inşa sürecindeki problemlerinin devam etmesi ve bu

konuyla ilgili farklı görüşlerin mevcut olmasıdır. Bir başka deyişle, Kosova Cumhuriyeti bağımsızlık mücadelesi veren ve sonucunda bağımsızlığını elinde bulunduran bir devlet olsa bile uluslararası sistem içerisindeki konumu, bağımsızlığın her ne kadar Uluslararası Adalet Divanı tarafından hukuka aykırı bulunmasa da sistem içindeki bazı aktörler tarafından uygun bulunmaması ve bu durumun diğer sorunlu bölgelere emsal gösterilebilecek olması tartışmalar arasındadır. Süreci devam eden bu durumun çalışmanın ana konusu oluşturması nedeniyle bir takım zorluklarla karşılaşılacağı gözlemlenmiştir.

Çalışmada yer alan diğer bir problem ise, Kosova'nın bağımsızlık süreci ve sonrasında ilişkin literatürde alan çalışmalarının yetersiz olmasıdır. Bağımsızlık sonrası döneme ait süreçteki tartışmaların hala devam etmesine rağmen Türkiye'deki akademik kaynakların yeterli olmadığı görülmüştür. Bu durum her ne kadar çalışmanın özgünlüğü açısından bir avantaj sağlasa da çalışmaya ilişkin farklı ve güncel kaynakların bulunması açısından bir dezavantaj oluşturmaktadır. Bu durumda oluşan problemin en aza indirebilmek amacıyla literatür taraması yanı sıra çalışmada birincil kaynaklardan (katılımcılar) konuya ilişkin görüşlerin belirlenmesi hedeflenmiştir.

Araştırmanın Varsayımları ve Sınırlılıkları

Araştırma sürecinde doğruluğunun kanıtlanması gerekmeyen önermeler varsayım (sayıltı) olarak adlandırılmaktadır. Bir önermenin araştırma sürecinde doğruluğunun teyit edilmesi için oldukça fazla maliyet, zaman ya da çaba gerekebilmektedir. İspatın deneme yoluyla imkânsız olduğu bu tür durumlarda araştırmada önermelerin varsayım şeklinde net ve açık bir şekilde ortaya konması gerektiği için bu çalışmanın son bölümünde yapılan ampirik uygulamada varsayımlar; görüşme formunda bulunan soruların çalışmanın amacını yansıtacak nitelikte ve uygulanan görüşme formuna tüm katılımcıların içtenlikle yanıt verdiği şeklinde belirtilmiştir.

Sınırlılıklar ise araştırmacı tarafından ideal olarak görülen ve yapılmak istenen ancak bazı nedenlerden ötürü yapamadığı şeylerdir. Bu zorunluluklar uygun koşullardan sapma anlamına gelmektedir. Çalışmada bahsedilen zorunluluklar kısmen görülmüş ve özellikle sınırlı zaman ve maliyet açısından mümkün olamamıştır.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmanın yöntemi kapsamında; alan çalışmasında katılımcılardan görüşmeler aracılığıyla veri toplanması amacıyla kullanılan veri toplama aracı, veri toplama tekniği ve verilerin değerlendirilmesi ele alınmıştır. Alan çalışması kapsamında Kosova'ya yapılan ziyaretler aracılığıyla Dışişleri Bakanlığı mensupları ve Kosova halkı ile görüşmeler yapılmıştır. Çalışmanın teori bölümünde ise Sosyal Bilimler alanındaki veri tabanları incelenerek, konuya ilişkin Türkçe ve İngilizce kitap, makale, dergi, gazete haberi, tezler ve internet kaynaklarının taraması yapılmış ve ulaşılan kaynaklardaki bilgiler derlenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Çalışma kapsamında 18 adet açık uçlu sorudan oluşan bir görüşme formu hazırlanmıştır. Bu açık uçlu sorular kendi içlerinde bazı alt sorular da içermektedir. Bu sorular Arnavut halkının Kosova'nın bağımsızlığından önceki durumu ve sahip olduğu hakları, Kosova'da yaşayan diğer halkaların bağımsızlık algısı ve Kosova Cumhuriyeti'nin bakış açısından küresel güçlerin devlet inşa sürecindeki etkileri konuları kapsamında 3 ana başlık altında hazırlanmıştır. Arnavut halkının Kosova'nın bağımsızlığından önceki durumu ve sahip olduğu hakları kapsamında 5 alt soru, bu alt soruların içinde toplamda 9 soru yer almaktadır. Kosova'da yaşayan diğer halkaların bağımsızlık algısı kapsamında 6 alt soru, bu alt sorular içerisinde toplamda 27 soru yer almaktadır. Kosova Cumhuriyeti'nin bakış açısından küresel güçlerin devlet inşa sürecindeki etkileri kapsamında 5 alt soru, bu alt soruların içerisinde toplamda 20 soru bulunmaktadır. Görüşmede kişilere toplamda 56 soru yöneltilmiştir. Bahsi geçen alt sorular çalışmanın amacı çerçevesinde katılımcıyı doğru bir şekilde yönlendirmek ve daha detaylı bilgi sahibi olabilmek için sorulmuştur.

Görüşme 6 öğretmen, 2 ev hanımı, 1 milletvekili, 1 büyükelçi, 1 bakan, 1 başkan ve 1 başkan yardımcısı ile toplamda 13 katılımcıyla gerçekleştirilmiştir.

Hazırlanan sorular, araştırmanın amacı ve soruların anlaşılabilirliği açısından konu ile ilgili uzmanların ve akademisyenlerin görüşüne sunulmuş, uzmanların sunacakları öneriler dikkate alınmıştır. Sorular arasında ulaşılan fikir birliği ve literatürdeki benzer çalışmalarda yer alan sorular aracılığıyla veri toplama aracının geçerliği ve güvenilirliği sağlanmıştır.

Verilerin Toplanması

Bu çalışmada verilerin toplanması kapsamında analiz yöntemleri arasından en çok tercih edilen ve en doğru sonuç veren yöntem olan yüz yüze görüşme kullanılmıştır. Yüz yüze görüşme tekniğinde, daha önceden araştırmacı tarafından hazırlanmış olan sorular katılımcılara yöneltilerek alınan cevaplar veri olarak işlenmektedir. Sözlü iletişim yoluyla veri toplama tekniği olarak adlandırılan görüşme, genellikle yüz yüze gerçekleştirilmektedir. Görüşmeler aynı zamanda telefon ya da görüntülü iletişim araçları ile de yapılabilmektedir. Bu doğrultuda konu ile ilgili bilgi toplamak amaçlanmıştır.

Kişiler düşüncelerini ortaya koyarken yazılı şekilde anlatmak yerine sözlü şekilde ifade etmeyi tercih edebilirler. Bu durumda yazılı anlatımdan doğabilecek sorunların önlenmesi, yazılı anlatımda ek açıklamaların sınırlı olmasının yanı sıra yazılı belgelerin sorumluluğunun alınmak istenmemesi ve görüşmenin daha kısa sürmesi kişilerin görüşmeyi tercih etme sebepleridir. Bu çalışmada katılımcılarla yüz yüze görüşme yöntemi gerçekleştirilmiş ve katılımcıların ifadelerinden elde edilen veriler bir kalem ve kâğıt aracılığıyla yazılı notlar halinde kayıt altına alınmıştır.

Görüşme çeşitleri katılan kişiler bakımından bireysel ve grup görüşmeleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Çalışmada farklı görüşme çeşitleri arasından katılanların sayısına göre bireysel görüşme tercih edilmiştir. Bireysel görüşme kapsamında yapılan görüşmede görüşmeci ve kaynak kişi dışında kimse yer almamaktadır. Bu nedenle çalışmada bireysel görüşme tekniği tercih edilmiştir. Ayrıca çalışmada kişi sayısının az olması da bireysel görüşmenin tercih edilmesinde etkili olmuştur.

Görüşmede sorulacak sorulara karar verme aşamasında öncelikte soruların ne şekilde uygulanacağı belirlenmektedir. Yüz yüze görüşmede, görüşmeci bilgi alacağı kişi ile olumlu bir bağ kurmaktadır. Görüşme tekniği ile görüşmeci dinleme ile gözlem yapma imkânını bir arada yakalayabilmektedir. Bununla birlikte daha karmaşık soruların sorulması da mümkün olmaktadır. Sorulara karar verilirken dikkat edilmesi gereken bir noktada katılımcılardan elde edilen bilgilerin çeşitli olmasını sağlamak adına çeşitli soru kalıplarına yer vermektir. Bu durumda açık uçlu, boşluk doldurmalı, iki seçenekli cevap tipindeki soru kalıpları arasından biri seçilmektedir. Araştırmacının ulaşmak istediği bilgiyi ortaya çıkarabilmesi için açık uçlu sorular tercih edilmelidir. Bu çalışmada 13 kişilik bir grup ile görüşme yapılması nedeniyle açık uçlu soruların

amaca yönelik daha ayrıntılı bilgiler elde etmede yardımcı olacağı düşünülmüştür. Bu doğrultuda veri toplama aracının oluşturulmasında açık uçlu sorular tercih edilmiştir.

Verilerin Değerlendirilmesi

Verilerin değerlendirilmesi aşamasında öncelikle katılımcılardan elde edilen bilgiler görüşme anında yazılı olarak bire bir kayıt altına alınmıştır. Kayıt altına alınan bu görüşmelerin içerikleri daha sonra belirli temalar halinde kategorize edilmiştir. Görüşme sorularının hazırlanması aşamasında oluşturulan alt boyutların aynı şekilde cevapları da birer tema haline getirilmiştir. Toplamda oluşturulan üç ana tema yanı sıra her temanın kendi içerisindeki alt temalar da belirlenmiştir. Çalışmada elde edilen bu alt temalarda da katılımcılara yönelik farklı sorular yer almaktadır.

Araştırmadan elde edilen bulguların yorumlanmasında, öncelikle birinci temaya ilişkin ilk alt temanın soruları katılımcılara yöneltilerek daha sonra diğer sorulara ve alt temalara geçilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KOSOVA SORUNUNDA TARİHSEL SÜREÇ

1.1. Genel Olarak Kosova Sorunu Analizi

Uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi tarafından oldukça ilgi gören ve sonuçlanamayan birçok olguyu içinde barındıran Balkanlar, tarih boyunca merak konusu olmuş ve araştırılmaya değer bulunmuştur. Balkanlar’da önemli bir yere sahip olan Kosova ise topraklarında yaşanan sorunlar itibariyle uluslararası toplum tarafından çözülemeyen ve tartışmaya açık olan olayların başında gelmiştir. Kosova’nın bağımsızlığını ilan etmesi ve uluslararası alanda destek bulması birçok devleti bu sorun üzerinde düşünmeye zorlamıştır. Kosova’nın bağımsızlık mücadelesine bir taraftan haklı yönde yorumlar yapılırken diğer taraftan ise bağımsızlığın aynı durumda olan devletlere cesaret vereceği ve bu durumun da uluslararası sistemde çatışmalara yol açacağı görüşü vardır. Diğer bir görüş ise, Batının Kosova’da yaşanan etnik çatışma ile dünyanın diğer bölgelerinde var olan etnik ve dini çatışmaları eşit şekilde değerlendirmede ve Kosova sorununu insani nedenlere dayandırarak adaletsiz bir karar verdikleri yönündedir.

Kosova, yaşadığı etnik çatışmanın yanı sıra, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Rusya ve AB açısından da son derece önemli bir konumdadır. Bu yüzden Kosova, tarihsel süreç içerisinde yaşadığı kanlı etnik çatışmasının ve bağımsızlık mücadelesinin dışında coğrafi ve siyasi açıdan da uluslararası sistem içerisindeki çıkar olgusuna dâhil edilmiştir¹.

Balkan toplumlarının sürekli çatışma halinde olması uluslararası ilişkiler terminolojisine "Balkanlaşma" kavramını sokmuştur. Günümüzde "Balkanlaşma" kavramı, politik terminolojide istikrarsızlaşmak sözcüğü ile eş anlamlı olarak kullanılmaya başlanmıştır². Bir başka deyişle “Balkanlaşma, bir bölgenin birkaç bağımsız veya yarı bağımsız, karşılıklı düşman olan güç merkezlerine kasten bölünmesi” şeklinde tanımlanmaktadır³. Kosova ise Balkanlaşmanın en iyi betimlendiği ülkeler arasındadır. Bağımsızlığını kazanmış olmasına rağmen, Kosova günümüzde

¹Ümmühan Elçin Ertuğrul, Kosova ve Geçici Uluslararası Yönetim İlişkisi: Vesayetten Fazla, İşgalden Az, **KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Cilt:10, Sayı:1, 2008, s.35.

² Yusuf Küpeli, **Tarihin İzinde Balkanlar ve ABD**, Öncü Kitap Ltd. Şti, I. Baskı, Ankara, 2000, s. 25.

³ Halis Ayhan, “Kosova’nın Bağımsızlığının Doğallığı”, **2023 Dergisi**, Atılım Yayıncılık, Sayı. 83, Mart 2008, s.31.

devletler arasında huzursuzluk yaratan bir konu olması yanı sıra halkları arasında da bir doku uyumsuzluğu bulunmaktadır. Sırp lar ve Arnavutlar etnik, dini, dil vb. birçok yönlerden farklılık gösteren uluslardır. Bu farklılık nedeniyle Kosova'nın yer aldığı coğrafyada potansiyel çatışmalar gerçeğe dönüşmektedir. Günümüzde “Bir yerde hem dinsel hem de dilsel ayrılıklar varsa çatışma için tüm şartların hazır görüldüğü” görüşü⁴ oldukça yaygındır.

Araştırmada, Kosova'nın bağımsızlığına giden ve uluslararası bir boyut kazanan karmaşık bir o kadar da trajik olan sürece geçmeden önce, Kosova'nın neden bu kadar önem arz eden bir konu olduğunu anlayabilmek için öncelikle konunun çıkar olgusuna dâhil edilen temel unsurları olduğuna inanılan bölgedeki coğrafi yapı ele alınacak ardından demografik, dini ve etnik yapı incelenerek konunun aydınlanmasına ışık tutulmaya çalışılacaktır.

1.1.1. Bölge Coğrafyası

Balkanlar, tarih boyunca pek çok medeniyetin yerleşip hüküm sürdüğü, kültürlerini yaşattığı geniş toprakları kapsar. Eski çağlardan günümüze kadar birçok topluluk bu topraklarda farklı medeniyetler kurarak yaşamıştır.

Kosova kelimesi ilk defa 12. yüzyılda kullanılmıştır.⁵Farklı bir kaynağa göre Kosova kelimesi ilk defa 1389 Kosova Savaşı'nda anlatılanlardan karşımıza çıkmıştır.⁶ Buna göre ilk kullanımı 14. yüzyılda olan Kosova kelimesi, Slavcada “kuş ovası” (karatavuk tarlası) anlamındadır.⁷ Coğrafi sınırları açısından Kosova, tarih boyunca kesin sınırlarla ifade edilen bir bölge olamamıştır. Sınırları 1945'te belli olan Kosova günümüzde güneyinde Makedonya, güneybatısında Arnavutluk, doğusunda Karadağ, kuzeyindeyse Sırbistan'la çevrilidir.

Balkan Yarımadası, coğrafi açıdan stratejik bir konuma sahip olması nedeniyle küresel güçlerin ilgisini çekmiş ve dış ülkeler tarafından sürekli müdahaleye uğramıştır.⁸ Balkanlar topraklarının önemli bir bölümü olan Kosova, karmaşık ve uzun tarihi boyunca diğer devletler tarafından geçiş noktası olarak görülmüştür. Balkanlar'da

⁴ Noel Malcolm, **Kosova, Balkanları Anlamak İçin**(çev. Özden Arıkan), Sabah Yayınları, İstanbul, 1999, s. 14.

⁵ Osman Karatay, **Kosova, Kanlı Ova**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1998a, s. 36.

⁶Malcolm, 1999, ss. 25-26.

⁷ Karatay, s.36.

⁸ Maria Todorova, **Balkanlar'ı Tahayyül Etmek**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 127.

bulunan diğer iki devlet olan Arnavutluk ve Sırbistan arasındaki bölgede kalan Kosova, güney-kuzey arasında uzanan yolların orta noktasında yer almaktadır.

Şekil 1.1.Kosova Haritası⁹

Zbigniew Brzezinski tarafından yazılan“Büyük Satranç Tahtası” adlı kitapta Avrasyajeo-stratejik açıdan dünyanın en önemli bölgeleri arasında görülmüştür. Brzezinski bu bölgede meydana gelebilecek olayların tümünün dünya genelinde bir etki yaratacağı ve bu olayların dünyanın geleceğini etkileyeceğini belirtmiştir¹⁰. Bilindiği üzere, Avrasya Bölgesi; Ortadoğu, Kafkasya ve Karadeniz’in kuzeyi ile Balkanlar’ı kapsamakta ve uluslararası sistem içerisinde devletlerin odak noktalarından biri haline gelmektedir.

Kosova, Avrasya’nın doğusu ile batısı arasında bir geçiş noktası olmasından dolayı, ülke toprakları içerisinde oluşacak başta etnik çatışmalar olmak üzere tüm sorunlar, Avrasya odaklı tüm projelerin boşa çıkarılacağı görüşü uluslararası alanda kabul edilmektedir. Kosova’daki sorun sadece Arnavut ve Sırp çatışması olarak görülmemelidir, Balkanları ve uluslararası sistemi derinden etkileyebilecek bir konu olduğu anlaşılmalıdır. Kısacası Kosova’da meydana gelebilecek bir çatışma veya karışıklığın dünya barışına yönelik etkisinin, Afrika’da oluşabilecek etnik bir

⁹ EBSO Uluslararası İlişkiler Şefliği, 2015, Kosova Ülke Raporu, İzmir. <http://www.ebso.org.tr/tr/dosyalar/yayinlar/ulke-raporlari> (01.10.2019)

¹⁰Zbigniew Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2005, s. 125.

karmaşadan daha fazla olacağı düşünülmektedir.¹¹Kosova’da meydana gelebilecek bir çatışmada Sırbistan, Arnavutluk, Türkiye, Makedonya gibi ülkelerin de etkileneceği daha sonra bu durumun Avrupa ülkelerini de etkileyeceği öngörülmektedir.

Coğrafi özellikleri-konumu yanı sıra Kosova’nın maden yataklarının da zengin bir içeriğe sahip olduğu görülmektedir. Eski Yugoslavya’da linyit kömürü yataklarının Kosova’da yer aldığı, ayrıca bölgede çinko, magnezyum, kurşun gibi rezervler açısından zengin olduğu belirtilmektedir. İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanya, maden gereksinimini %40 oranında bu yataktan karşılamıştır. Kosova’nın günümüzde yaklaşık 60 milyar ton kömür rezervi ile Avrupa’nın en zengin rezervine sahip ülkesi olduğu bilinmektedir.¹²Zengin maden yatakları ile Kosova, Eski Yugoslavya’nın maden gereksiniminin %56’sını elinde bulundurmuş, buradan çıkarılan nikel madeni ise ihtiyacın%100’ünü karşılamıştır. Bilindiği üzere Eski Yugoslavya Cumhuriyeti dünyanın üçüncü büyük manyezit üreticisi olmuştur ve Kosova’da manyezit ihtiyacının %50’sini karşılaması nedeniyle Kosova’nın coğrafi açıdan önemli bir konumda olduğu bir kez daha anlaşılmaktadır.

Zengin maden yataklarının yanı sıra Kosova’da tarım ve hayvancılık da Balkanlar’daki en elverişli yerlerden biridir. Ovalar ve dağlarla çevrili yapısı sayesinde ılıman iklim özelliklerinin görüldüğü bölgede pek çok tarım ürünü yetiştiriciliği yapılmaktadır. Ayrıca küçükbaş hayvancılığın da bölge halkı için önemli bir gelir kaynağı olduğu belirtilmektedir.

Kosova’nın coğrafyasını önemli yapan başka bir unsur ise, dağlarla çevrili yapısına rağmen sürekli olarak ticaret ve askeri birliklerin geçiş yolu üzerinde olmasıdır. Bu geçiş yollarından biri, Arnavutluk’taki ticaret merkezi olan İşkodra’ya giden yol, ikincisi de Hırvatistan’daki Dubrovnik kentine giden yoldur. İşkodra yolu, Priştine-Üsküp-Selanik rotası üzerindedir. Dubrovnik ise, Osmanlı döneminde, önemli bir ticaret merkezi olan Çin’e giden yola ev sahipliği yapmaktadır.

Kosova’nın coğrafi önemini net bir şekilde ortaya koymak için Balkanlar’da ciddi bir önem taşıyan Kosova bölgesine sahip olan ülkelerin, Bosna, Sırbistan ve Kuzey Arnavutluk’a stratejik olarak yaklaşma fırsatı bulunması, Kuzey bölgesinden

¹¹ Musa Ceylan, **Yeni NATO Soğuk Savaş’tan Sıcak Savaş’a**, Ülke Kitapları, İstanbul, 1999, s. 31.

¹² Hüseyin Savaş, **Dünü ve Bugünüyle Kosova Sorunu-I**, **Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Aralık 2000, Sayı. 24, s. 322.

ise Makedonya'ya, Ege Denizi'ne ve Anadolu'ya uzanan rotayı kontrol edebilme olanağı bulunması¹³ öne sürülebilir.

1.1.2. Demografik, Dini ve Etnik Yapı

Kosova İstatistik Dairesi, Kosova'daki toplam meskûn nüfusun, nüfus sayımının yapılmadığı kuzeydeki belediyeler -Leposaviç, ZubinPotok, Zvecan ve Kuzey Mitrovica- dışında 1.800.000 olduğu sonucuna varmıştır.¹⁴ Bu nüfus içerisindeki etnik çoğunluğun % 90'ını Arnavutların, ortalama % 5'ini ise Sırp'ların oluşturduğu belirtilmektedir. Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından en son 2017 verilerine göre ise nüfusun 1 milyon 867 bin olduğu açıklanmıştır.¹⁵

Kosova'da yaşayan diğer etnik gruplar ise Türkler, Boşnaklar, Goraniler, Aşkaliler, Mısırlılar, Makedonlar, Romlar ve Çerkezler'dir. Sorunların temeli de zaten, toplum içerisindeki bu heterojenlik ve bunun sonucunda ileri sürülen farklı hak iddialarında yatmaktadır.

Kosova'daki dini yapıya bakacak olursak, nüfusun yaklaşık %91-92'si Arnavut olup, bu nüfusun %3'ü Katolik, kalan bölümü ise müslümandır. Ülkedeki Türk ve Boşnak halklarının da önemli kısmı müslümandır. Diğer bir ifadeyle, Kosova'daki nüfusun %95'e yakın bölümünün Müslüman olduğu söylenebilir¹⁶.

Tarihsel sürece bakıldığında, Yunanlıların milattan sonra 2. yüzyıl (y.y.)'da Arnavutluk bölgesine Hristiyan piskoposları gönderdikleri ve bu bölge halkını dini açıdan etkiledikleri belirtilmektedir. Ancak gönderilen piskoposların dağlık alanlarda ve iç kesimlerdeki kapalı bölgelerde yaşamlarını sürdüren kabileler üzerinde etkilerinin olmadığı görülmüştür. 9. yy.'da yaşamış olan Bizanslı misyonerler, Arnavutlara yönelik çabalarını arttırmış ve günümüzde Arnavutluk'un kuzey bölgesinde yaşayan Arnavutların Katolik olmasını sağlamışlardır. Güney bölgesindeki Arnavutlar ise Ortodoks Kilisesinden etkilenmişlerdir. Bu dönemden sonra Ortodokslar ve Katolikler arasında kuzey ve güney arasındaki bölgelerde çatışmalar meydana gelmiştir. Belirtilen dönemde Arnavutların din açısından esnek olduğu gözlemlenmiştir. Bu dönemden kalan

¹³Malcolm, 1999, s. 26.

¹⁴Kosova İstatistik Dairesi, 15 Nisan 2011 tarihli nüfus sayımı, <http://www.setimes.com/EBSO>, <http://www.ebso.org.tr/tr/dosyalar/yayinlar/ulke-raporlari> (19.09.2019)

¹⁵<https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/avrupa/kosova/genel-bilgiler> (15.07.2019)

¹⁶http://www.albanur.eu/kosova/religion_in_kosovo_kosova.html(19.10.2018).

herhangi bir kilise ya da kendi dillerine ait İncilin olmaması, bu esnek yapının bir kanıtı olarak gösterilmektedir¹⁷.

Etnik yapıya bakıldığında ise Kosova'nın uzun tarihinde bu topraklarda medeniyet kuran ilk etnik topluluğun İliryalılar olduğu söylenebilir. Roma ile uzun savaşlar yapan İliryalılar, İÖ. 168 yılında Roma İmparatorluğu'nun bir parçası haline gelmişlerdir¹⁸. İşte, o İliryalıların torunları olarak gösterilen ve Roma egemenliğinin zayıflaması ile eski İlirya topraklarında etkili olmaya başlayan kavimin adı da Arnavut olmuştur. Arnavutlar daha önce belirttiğimiz gibi bölgede nüfusun büyük bir bölümünü oluştururlar. Sırlar ise bölgede büyük bir nüfusa sahip olmasa da bölgede söz sahibi olabilmek için tarihsel süreç içerisinde hep var olma içgüdüleriyle hareket etmişlerdir.

Kosova diğer devletler tarafından önemli bir jeo-stratejik konuma sahip olmasının yanı sıra bölgede etnik bir kimlik olan Sırlar için de ayrı öneme sahiptir. Ortaçağda Sırp Kilisesi temelleri Kosova'da atılmıştır.¹⁹ Sırp akademisyen Predrag Simic Yahudiler için Kudüs'ün anlamının, Sırlar için Kosova'nın önemiyle eşdeğer tutmaktadır.²⁰ Sırlar; tarihlerinin önemli bir bölümünü oluşturan manastır-kilise yapılarının Kosova'da bulunması yanı sıra 1389 yılında Osmanlı ile yapılan Kosova Savaşı nedeniyle Kosova'yı kutsal saymaktadırlar.

Arnavutlar açısından bakıldığında, Kosova'da hüküm sürmüş tüm medeniyetlerin öncesinde Kosova topraklarının kendilerine ait olduğuna yönelik güçlü inançlarının bulunduğu görülmektedir. Yüzölçümü olarak küçük ancak yüksek değere sahip olan Kosova bölgesi, ülkeler-halklar arasındaki çıkar çatışması ve sıcak savaşlar için önemli bir neden olmuştur. Günümüzde Arnavutların kontrolü altındaki Kosova bağımsızlığını ilan etmiş ancak Sırlar hala Kosova üzerindeki haklarını ve bölgeye ilişkin planlarını sürdürmektedir.

Kosova'da daha önce belirttiğimiz gibi başka etnik topluluklar da yaşamaktadır. Ancak bu gruplar Arnavutlar ve Sırlar kadar nüfusa sahip olmadıkları için hep geri planda kalmışlardır. Bundan dolayı da zaten çeşitli sorunlar yaşamışlar ve hala yaşamaktadırlar.

¹⁷<http://kosova.ihh.org.tr/genel/kulturelyasam/kulturelyasam.html>. (19.10.2018).

¹⁸ Hüseyin Emiroğlu, 2006, Soğuk Savaş Sonrasında Kosova Sorunu ve Birleşmiş Milletler, **Avrasya Etüdleri**, Sayı 29-30, s. 60.

¹⁹Karmen Erjavecve Zala Volcic, The Kosovo Battle: Media's Recontextualization of the Serbian Nationalistic Discourses, **The Harvard International Journal of Press/Politics**, Vol.12, No. 67, 2007, s.68.

²⁰ Halil Akman, **Paylaşamayan Balkanlar**, IQ Kültür Sanat, İstanbul, 2006, s. 228.

Görüldüğü üzere, Kosova bölgesi coğrafi açıdan tarihin çok eski zamanlarından beri gerek büyük güçlerin gerekse Arnavut ve Sırp halkının önem arz ettiği bir yer olmuş, çoklu etnik yapısıyla da ilerde büyük çatışmalara sahne olacağı sinyallerini vermiştir.

Bu bilgiler ışığında, araştırmanın bu bölümünde Kosova'nın uzun ve kanlı çatışmalara sahne olan tarihi ele alınacak, bu aşamada çatışmanın temel kaynağı olarak gösterilen gerek Arnavut gerekse Sırp halkının savunduğu her iki görüşte de ele alınarak okuyucuya tarafsız bir şekilde görüş sahibi olması sağlanmaya çalışılacaktır.

1.2. Tarihsel Arka Planda Kosova Sorunu

Dünya devletleri tarihsel süreç içerisinde genelde çıkarları doğrultusunda hareket etmiş ve bu çıkarlar her devlete, millete, dine ve ya etnik yapıya göre değişim göstermiştir. Eski çağlarda var olan toplulukların yerini bugün devletler almış olsa da o zamandan beri çıkar olgusu hep birinci planda olduğundan kaçınılmaz olan büyük savaşlar meydana gelmiş ve var olan düzen güçlü devletler tarafından değiştirilmeye çalışılmıştır.

1980'li yılların sonunda iki kutuplu dünya düzeni Doğu Bloku'nun çökmesiyle yeni bir oluşum içerisine girmiştir. Bu yeni oluşum içerisinde en büyük etkiyi yaşayan ülkelerden biri ise Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti(YSFC) olmuştur. Doğu Bloku'nun çözülmesi ve YSFC'nin dağılma sürecine girmesiyle birlikte Balkan coğrafyasındaki birçok devlet yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmış ve çatışmalar kaçınılmaz olmuştur. Bölgede dengelerin çok hassas olduğu bu dönemde özellikle kendini Eski Yugoslavya'nın sahibi gibi gören Sırbistan Devlet Başkanı Miloseviç'in "Büyük Sırbistan" hayalini gerçekleştirmek için büyük bir etnik temizliğe girişerek yüz binlerce kişinin ölmesine sebep olması bundan sonraki düzenin ne kadar karmaşık olacağının göstergesi olmuştur.

Yugoslavya bünyesinde yaşanan etnik gerginliklerin öncülüğünü yapan bölge ise Kosova olmuştur. Kosova, Yugoslavya'nın dağılmasına sebep gösterilen milliyetçilik hareketlerinin ilk başladığı yerdir. Sırlar ve Arnavutlar arasında etnik kimlik farklılığından dolayı yaşanan çatışmalar büyümüş ve jeo stratejik açıdan önemli bir yer olan Kosova, diğer büyük devletler tarafından da mercek altına alınmaya başlanmış ve Kosova Sorunu akıl almaz olaylara sahne olmuştur.

1.2.1. Sorunun Yapısal Taşları: Arnavut ve Sırp Savları

Kosova sorunu kazanılan bağımsızlığa rağmen yoğun bir şekilde bir asırdır devam etmekte ve bugün de sorunun çözümü oldukça zor görünmektedir. Kosova'nın bağımsızlığını kazanması bile çözüm olarak görülmemekte ve gerek uluslararası ilişkilerin gerekse uluslararası hukukun gündeminde yer almaktadır.

Kosova sorununun genel olarak, sınırların milliyetler ilkesine göre çizilmemiş olması²¹ ve bu nedenle etnik, dilsel ve dinsel farklılıkları nedeniyle Arnavutlar ve Sırpalar arasında sürekli bir çatışma yaşanması olduğu söylenebilir. Bundan dolayı da Sırpalar ve Arnavutlar arasındaki şiddet hep var olmuş ve bu tarihsel süreçte, Kosova'da şiddet, baskı, isyan ve göç gibi olgular yaşanmıştır. Sırpalar ve Arnavutlar hiçbir zaman bir arada yaşamayı istememişler ve en sakin dönemlerde bile birbirlerine karşı nefret duyguları beslemişlerdir. Arnavutlar ve Sırpaların uzun süre birlikte aynı topraklarda yaşamış olmasına rağmen din ve dil başta olmak üzere birçok kültürel farklılık nedeniyle farklı topluluklar olarak yaşamışlardır.²²

Kosova sorunun çözümünde, Kosova tarihinin incelenmesi ve özellikle eski çağ tarihinin nesnel ve somut delillerinin ortaya çıkarılması son derece önemlidir. Çünkü her iki taraf da (Arnavutlar ve Sırpalar) Kosova üzerindeki sahipliğini öncelikle tarihi hakka dayandırmaktadır. Gerek Arnavutlar gerekse Sırpalar Kosova topraklarına ilk olarak kendilerinin ayak bastığını ve bundan dolayı kendilerinin anavatanları olduğunu savunmaktadırlar²³.

İlk olarak Arnavutların ve Sırpaların Balkanlara hangi tarihte geldiğini belirlemek gerekir. Genelde Slavların özelde ise Sırpaların Balkanlara ne zaman geldiğiyle ilgili tarih kaynaklarında farklı görüşler olması nedeniyle bu konuda tam bir netlik yoktur. Ünlü tarihçi Noel Malcolm, *Kosova* (1999) adlı eserinde ilk Slavların Balkanlara gelişiyile ilgili olarak, “*Net olmamakla birlikte, Slav kabilelerinden oluşan büyük bir topluluk -bunlar içinde Sırpalar ve Hırvatlar çoğunluğu oluşturmaktaydı- M.S. 5. ve 6. yüzyıllarda, Tuna'nın kuzeyindeki Orta Avrupa topraklarını istila etmiştir. Slavlar (ve*

²¹ Halis Ayhan, Arnavut ve Sırp Savları Bağlamında Kosova'nın Sahipliği Sorunu, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 23, 2010, s.73.

²² Erhan Türbedar, Büyük Finale Doğru Kosova, **Stratejik Analiz Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 93, 2008, s.54.

²³ Halis Ayhan, **Kendi Kaderini Tayin ve Kosova**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s.76.

içlerinde bulunan Sırlar) buradan yayılmaya başlayarak 547-548'de bugünkü Kosova topraklarını fethetmişlerdir”²⁴ diyerek konuya netlik kazandırmaya çalışmıştır.

Sırların Balkanlardaki tarih sahnesinde bulunmasıyla ilgili olarak başka verilerde bulunmaktadır. Farklı bir kaynaktan 7. yy.'da²⁵, diğer bir kaynağa göre de 850'li yıllarda²⁶ Slavlar-Sırların bölgeye yerleştiği, en eski tarih göz önünde bulundurulsa bile Balkanlarda Sırların bu bölgeye 5. yy'a kadar uzanan bir tarihleri olduğu görülmektedir. Ayrıca Sırların Kosova yerine Çek toprakları ile Saksonya'ya yerleştiği, Kosova'daki yerleşimlerinin 12. yy sonları olduğu belirtilmiştir.²⁷

Bir kaynağa göre 2.yüzyılda “Albanoi”lerin yaşadığına ilişkin veri olmasına karşın, aynı kaynaktan Arnavutlara ilişkin en eski kayıtların 1043 yılına ait olduğu belirtilir²⁸. Arnavutların tarihte ilk defa 12. yüzyılda Bizans'a yönelik gerçekleştirdikleri “Dük” ayaklanmaları ile seslerini duyurdıkları,²⁹ Arnavutların ataları sayesinde bölgeye Sırlardan daha önce geldikleri görülmektedir³⁰. Esas olarak kabul edilen ve edilmesi gereken, yukarıda da belirtildiği gibi Arnavutlar, ataları olan İliryalılardan dolayı Balkanların en eski halkıdır³¹.

Bugün Arnavutlar ve Sırlar bu tarihi sava dayanarak Kosova'nın kendilerine ait olduğunu savunurlar. Tarihi hak konusu gerek uluslararası ilişkilerde gerekse uluslararası hukukta pek kabul edilebilir bir mevzu değildir. Tarihi hak taleplerinin sonuçlarının hem düzeni kaos ortamına sürükleyeceğine hem de çeşitli devletlerin çıkarlarına ters düşeceğine inanıldığı için bu durum kabul görmemektedir. Her iki tarafta uzun yıllardır bu konuyla ilgili bir gelenek hukuku oluşturmaya çalışsa da tarihi hak iddiası hukuki olmaktan çok siyasadır ve bu nedenle de sadece taraflar ve bölge ülkeleri değil, sorunla ilgili tüm uluslararası toplum bir belirsizlik ve çıkmaz halindedir³².

²⁴Malcolm, 1999, ss.47-48.

²⁵Prizrenliler, **Kosova**, <http://www.prizrenliler.org/>, (10.11.2018).

²⁶Fatma Taşdemir ve Pınar Yürür, Kosova Sorunu, Tarihi ve Hukuki Bir Değerlendirme, **Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt: 3, Sayı:99, 1999, s.135.

²⁷Malcolm, 1999, s. 50.

²⁸Malcolm, 1999, s. 53.

²⁹Nuray Bozbora, **Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk ve Arnavut Ulusçuluğunun Gelişimi**, Boyut Yayınları, İstanbul, 1997, ss. 27-28.

³⁰İrfan Kaya Ülger, Sırlara Göre Kosova Sorunu, **Avrasya Dosyası**, Cilt: 4, Sayı: 1-2, 1998, s.169.

³¹Georges Castellat, **Balkanların Tarihi, 14-20. Yüzyıl**, (çev. Ayşegül Yaraman-Başbuğu), Milliyet Yayınları, İstanbul, 1993, s. 19.

³²Halis Ayhan, 2010, s. 78.

Sırp lar da Kosova üzerinde tarihî hak savında olup, bir görüşe göre, Sırbistan'ın Kosova üzerinde genel olarak kabul edilen tartışmasız bir tarihî hakkı vardır³³. Elbette Sırp lar da uzun yıllar boyunca bu topraklarda yaşamışlardır. Sırbistan 1913 yılında Kosova üzerindeki egemenliğini onaylatmak için büyük güçlere gönderdiği memorandumdaki gerekçelerinden birisi de tarihi hak savı olmuştur. Sırbistan bu gerekçeye göre, Sırp Ortodoks Kilisesi'ne bağlı patriklik binaları içermesi ve bölgenin bir zamanlar Sırp İmparatorluğuna bağlı olmasından dolayı Kosova üzerinde tarihî hakka sahip olduğunu savunmuştur³⁴.

Sırbistan'ın bu savı çok kabul edilebilir değildir. Çünkü Sırp Ortodoks Kilisesi'nin merkezi hem Kosova'da değildi hem de bu kurumun sürekliliği yoktu. 1920'de yeniden kurulduğundaysa merkezi Belgrad olmuştur. Yine Sırp İmparatorluğu denen bu Ortaçağ devletinin kökeni Kosova'da olmayıp, Kosova'nın kuzeybatısındaki Rascia'da olup, Kosova ise o zamanlar Sırp toprağı olan Rascia içinde yer almamaktaydı³⁵. Bunun yanında Sırbistan'ın bu savının tarihten silinmiş imparatorluklara dayandırılması da savın kabul edilebilir olmadığını göstermektedir³⁶.

Ayrıca her iki taraf da Kosova'yı kendi anavatanları olarak görürler ve Kosova onlar için ulusal kimliklerinin beşiğı³⁷ olup uluslarının doğduğu yerdir.

Kosova, Arnavut kültürünün ve Arnavut milli hareketinin oluşmasında son derece önem arz etmektedir. Örneğin milli bilincin oluşmasında önemli bir yeri olan Prizren Birliğı, 1878'de Kosova-Prizren'de kurulmuş ve çevre bölgelerdeki Arnavutlar arasında bir kültür köprüsü vazifesi görmüştür³⁸. Kosova Arnavutluk dışındaki Balkanlardaki en kalabalık Arnavut nüfusun olduğu "Büyük Arnavutluk" fikrinin odağı halindedir³⁹.

Sırp lar da Kosova'yı kendi anavatanları olarak görürler. Öncelikle Sırp ların Kosova'yı Sırp medeniyetinin beşiğı kabul etmesi⁴⁰ ve Sırp Krallığı'nın Kosova'da

³³Branislav Krstić-Brano, **Kosovo, Facing the Court of History**, HumanityBooks, New York,2004, s.53.

³⁴Malcolm, 1999, s. 16.

³⁵Malcolm, 1999, s. 50.

³⁶Malcolm, 1999, s. 17.

³⁷Greg Campbell, **The Road To Kosovo**, WestviewPress, Oxford, 1999, s. 149.

³⁸Halis Ayhan, 2010, s. 78.

³⁹Leo Tindemans, **Barışa Çağı**, Uluslararası Komisyon'un Balkanlar Hakkındaki Raporu, (çev. Özden Arıkan), Sabah Kitapları, İstanbul, 1998, s. 154.

⁴⁰Gunter Lauwers, ve Stefean Smis, New Dimensions of the Right to Self-Determination: A Study of the International Response to the Kosova Crisis, **Nationalism&Ethnic Politics**, Vol. 6, No.2,2000, s.49.

doğmuş⁴¹ olması Sırlar için Kosova'yı vazgeçilmez kılmaktadır. Ayrıca 1389'da yapılan Kosova Savaşı ve savaş sonrası oluşturulmaya çalışılan bilinç Kosova'nın Sırlara ait bir toprak olma fikrini temellendirmiştir.

Kosova'nın kendilerinin olması gerektiğini iddia eden ve bunu gerekli tezlere dayandıran ayrıca gerek Arnavutlar gerekse Sırlar yukarıda belirttiklerimizin dışında en çok üzerinde durdukları konular Arnavutların demografik yapı Sırların ise hukuki dayanaklardır.

Arnavutlar, Kosova'da %90'lık kısmı kapsamakta ve bu da onlara bölgenin sahipliği duygusunu vermekte ve nüfusu temel alarak Kosova'yı elde etmeye çalışmışlardır ki öyle de olmuştur. Sırlar ise Kosova'yı, ülkesel bütünlük, devlet egemenliği, sınırların değişmezliği, iç işlerine karışmama gibi uluslararası hukuk kuralları ile Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) kararı olan 1244 sayılı uluslararası hukuk belgesi ile Kosova'yı elinde tutmaya çalışmıştır. Bilindiği üzere, gerek uluslararası toplum gerekse Birleşmiş Milletler (BM), devletlerin sınırlarının değişmezliği ve ülkesel bütünlük konularına uluslararası barış ve güvenliği sağlamak açısından büyük önem vermektedirler. Sırbistan hukuki dayanak olarak buradan güç almasının yanında BM'nin 1999 yılında 1244 sayılı kararıyla Kosova'yı Sırbistan'a bağlaması da Sırbistan'ın elinde bulundurduğu bir diğer kozdur. Bugün Kosova bağımsız bir ülke konumunda olmasına rağmen, Sırbistan bölge üzerindeki haklarını savunmaya devam etmiş ve çalışmanın devamında da görüleceği üzere bağımsızlığını kazanan Kosova'nın bu durumunu uluslararası hukuka aykırı bularak Uluslararası Adalet Divanı'na (UAD) taşımıştır.

1.2.2. 1999 Yılına Kadar Kosova

Kosova'nın ana vatanları olduğunu ifade eden Slavlar bölgeye ilk olarak 850'li senelerde gelmişlerdir. Türk asıllı Bulgar Hanları, Kosova'yı 11. yüzyılın başlarına kadar yönetmiş, 12. yüzyılın sonlarında ise yönetim iki yüzyıl boyunca Bizanslılar elinde olmuştur. 12. yüzyılın ikinci yarısında hâkimiyeti ele geçirmek için mücadeleye başlayan Sırlar, 13. yüzyıl başlarında Kosova'nın hâkimiyetini ele almışlardır. Sonraki dönemde hızla büyüyen Osmanlı Devleti stratejik konumundan dolayı Kosova hâkimiyetini istemiş ve Sırlar ile 28 Haziran 1389 tarihinde savaşmıştır. Bu savaş literatürde Kosova Meydan Muhaberesi olarak geçmektedir. Bu savaşta Osmanlı

⁴¹Krstić-Brano, s. 53.

Devleti büyük bir zafer elde etmiş ve Kosova'nın hâkimiyetini ele geçirmiştir. Bununla birlikte bölgede hâkimiyetin Türklerin elinde olduğu dönem başlamış ve Osmanlı Devleti iskân politikası gereğince bölgeye Türkler ve Arnavutlar yerleştirmiştir. Bu politika uygulaması ile etnik yapı açısından Kosova'da çoğunluk Arnavutlar olmuştur. Osmanlı Devleti'nin dağılma döneminin başlarında Rusya ile yaptığı 93 Harbi'nden sonra yenilgiye uğraması ile Avrupa'dan da destek alarak 3 Mart 1878 tarihinde Berlin'de Ayastefanos Antlaşması imzalanmıştır. Rusya sıcak denizlere inme amacıyla Balkan bölgelerinde hâkimiyet elde etmek istemiştir. Bu antlaşmada Arnavutların bulunduğu bölgelerden her iki devlet için paylaşımı planlanmıştır. Anlaşmada geçen bu plana karşılık olarak Arnavutlar, barışın ve haklarının korunmasını isteyerek 1878 senesinin 20 Haziran tarihinde Prizren Birliği'ni kurmuştur.

Kosova, Balkan Savaşları boyunca Osmanlı Devleti bünyesinde kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin savaşı kaybetmesiyle Kosova'nın hâkimiyetini Sırp lar elde etmiştir. Savaş ile ortamın karışması durumunu fırsat olarak gören Arnavutlar 1912 senesinin 28 Kasım gününde bağımsızlık ilan etmişlerdir. Ancak özellikle istedikleri ve Arnavutların yoğun olarak bulunduğu Kosova'yı alamamışlar ve Kosova, Sırp ların hâkimiyetinde kalmıştır.

Birçok ülkenin hedefi olan Kosova, I. Dünya Savaşı'nda Macaristan-Avusturya ve Bulgaristan'ın hâkimiyeti altına girmiştir. Sırp ların hâkimiyetini istemeyen ve Kosova'da yaşayan Arnavutlar bu işgale destek vermişlerdir. Savaş süresince yorgun düşen Bulgaristan İtilaf Devletleri'yle ateşkes antlaşması imzalamıştır. Bunun üzerine Avusturya-Macaristan savaşta yenilen taraf olmuş ve dolayısıyla 1918 senesinde Kosova'nın hâkimiyeti tekrar Sırp ların elinde olmuştur.⁴²

I. Dünya Savaşı'nın son bulmasının sonrasında, 1929 senesinde Sırp ların çok uluslu (Sırp, Sloven ve Hırvat Krallığı) krallıkları Federal Yugoslavya ismini almıştır.⁴³ Federal Yugoslavya bu ismi almadan önce yani ismi Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı iken 1919 senesinde Paris Barış Konferansı'nda Azınlıkların Korunmasına İlişkin Antlaşma imzalamıştır. Krallık imzalama yanlısı olmasa da büyük devletler krallığı tanımak için bu antlaşmayı imzalama şartı sürdükleri için imzalamışlardır. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı bu antlaşma ile bünyesinde bulunan azınlıkların haklarını

⁴² Taşdemir ve Yürür, 1999, ss. 135-136.

⁴³ Hafız Asgarov, **Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Ankara, 2008, s.73.

koruyacağını üstlenmiştir. Yugoslavya'nın bu antlaşmadaki hükümlerin tamamına uyacağı planlanırken, 9. maddede geçen devletin karşılayacağı eğitim tesisleri uygulaması sadece Sırbistan'a veya Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'na, 1 Ocak 1913'ten sonra katılmış topraklar ile sınırlandırılmıştır. Yugoslavya II. Dünya Savaşı'na kadar geçen süreçte bu antlaşmaya genel olarak özen göstermemiştir. Aynı dönem içerisinde Arnavutçanın kullanımına kısıtlama uygulanmıştır.⁴⁴ Sırpların antlaşmaya uymayıp etnik ayrımcılık yapmaya devam etmesi ile Kosova'da haksızlık ve adaletsizlik gün geçtikçe artmaya devam etmiştir.

Almanya'nın Polonya'yı işgali ile başlayan II. Dünya Savaşı süresince Almanya'nın hedefi olan Yugoslavya, 6 Nisan 1941 tarihinde Almanya tarafından bombalanmıştır. Almanya işgali sonrası geri kalan topraklar ile General Milan Nediç'in başbakan olduğu, Milli Kurtuluş Hükümeti kurulmuştur. Bu gelişme ile Kosova uzun zamandır hayalini kurduğu özerk Arnavut rejimini kurmuştur. Bu rejimin kurulması ile İtalyanların da büyük desteği ile Kosova'da ilk defa Arnavutça eğitim verilmiştir. Kosova'da gün geçtikçe Arnavutlar güç kazanıp refaha kavuşurken, Slavlar da güç kaybedip haksızlıklara uğramaktaydı. Bu dönem de binlerce Slav öldürülmüş, sürgün edilmiş ve ağır şartlar altında çalıştırılmıştır.⁴⁵

Kosova bölgesi, Yugoslavya'nın dağılmasının ardından Balkanlarda yaşanan etnik çalışmaların yeni adresi haline gelmiştir. Azınlık olan Sırp da yeniden hâkimiyet istemektedir.⁴⁶

Dağılmış olan Yugoslavya'da işgalcilere karşı direniş öncelikli olarak Komünist Partizan Hareketi Başkanı olan Tito tarafından yapılmaktadır. İlk uyanış hareketi olarak "kurtuluş komiteleri" Alman ve İtalyanların işgaline karşı kurulmuştur. Bu komiteler yurt içinde Tito'nun çabaları ile yurt dışından da batıdaki devlerin yardımları ile hem Arnavutluk'ta hem de Sırbistan'da kurulmuştur. Arnavutluk'ta kurulan kurtuluş komitesinin ismi Arnavutluk Kurtuluş Komitesi'dir, Sırbistan'da kurulanın ismi ise Ulusal Kurtuluş Hareketi Çetniklerdir. Hâkimiyeti isteyen birçok ulus devlet gibi Çetnikler de Yugoslavya'nın kurtuluşu sonrası Sırpların hâkimiyetinde olmasını istemişlerdir. Partizanlar ise Çetniklerin aksine etnik bir yönetim değil tüm ulusları

⁴⁴ Ender Kuzu, **Uluslararası Hukukta Tanıma ve Kosova'nın Tanınması Sorunu**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011, ss.49-50.

⁴⁵ Zeynep Selin Acar, **NATO'nun Kosova'ya Müdahalesi ve "İnsani Müdahale" Kavramından "Koruma Sorumluluğu"na Geçiş**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2015, s.54.

⁴⁶ Taşdemir ve Yürür, ss.135-136.

temsil edebilen bir yönetim talebinde bulunmuşlardır. Bu durum üzerine açıklama yapan Tito, direniş sonrasında yeniden kurulacak olan Yugoslavya'da yönetimin tüm uluslar için temsil hakkı veren ve ulusların ötesinde bir yönetim olacağını açıklamıştır. Bu açıklamadan Sırlar haricinde Yugoslavya'da bulunan halklar memnun olmuştur. Bu süreç içerisinde Almanların büyümesini engellemek için yerel halka destek veren batıdaki devletler direnen grupların bir arada daha güçlü olacaklarını savunarak bir araya gelmelerini istemektedir. Bu istek üzerine direniş gruplarının tamamını katılım gösterdiği 1943 senesinin ağustos ayında bir buluşma gerçekleşmiştir. Bu ilk buluşmada savaş sonrası durum için ortak bir karara varılamamış ve sonuç elde edilememiştir, bu konu savaşın ardından tartışılmak üzere ertelenmiştir. Sonraki buluşma 1 Ocak 1944 tarihinde Buyan Konferansı'nda olmuştur. Bu konferansta Arnavutluk'un ayrı bir cumhuriyet olması veya Yugoslavya bünyesinde kalması konusunda kesin bir karar verilmemiştir. Tito taraftarı bazı kesimler Arnavutluk'un ayrı bir cumhuriyet olarak kuruluşunu desteklese de, YKP (Yugoslav Komünist Parti) Arnavutların Slavlardan etnik çoğunluk sayısı daha aşağı konumda olmasını istemekteydiler. Direnişte büyük oranda destek veren İngilizler ise 14 Ağustos 1941 senesinde yayınlana Atlantik Bildirisi'ne dayanarak bu konuda Kosovalıların kendi karalarını vermelerini desteklemekteydi. Bunun sonucunda İngiltere ve ABD; Sovyetler Birliği'nin güvencesi ve Atlantik, Moskova ve Tahran Konferanslarına dayanarak, Kosovalı Arnavutların Arnavutluk ile birleşmeleri için gereken tek yolun, işgalcilere karşı Yugoslavya'daki diğer halklar ile birlikte savaşmak olduğu konusunda ortak karara varmıştır. Tito bu konu için hem Sovyetler ile hem de İngilizler ile sürekli görüşme yapmıştır. Bu görüşmeler sonucunda 1944 senesinin ekim ayında Ruslar Yugoslavya'ya giriş yapmışlardır.⁴⁷

Direniş süresince YKP Lideri Tito izlediği politikalar ile güzel sonuçlar elde etmiş ve bu sayede Çetniklerden daha güçlü konuma gelmiştir. Tito'nun askerlerini önemsemesi ve her askeri için rehinelerden intikam alması halk tarafından oldukça benimsenmişti. Bundan dolayı çatışmalarda partizanlarda her ölen insan için halkın partizanlara olan sevgisi artmaktaydı. Bu sevgi ile partizan yaralıları da artmaktaydı.

Çetniklerin düşünceleri YKP ile tamamen farklı ve anlaşmazlık içerisinde olsa da direniş süresince çatışmaya girmekten kaçınmışlar ve birlik olabilmek için görüşme

⁴⁷ Selçuk Ural, Balkanlarda Aşırı Milliyetçiliğin Gölgesinde Kosova ve Bağımsızlık, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, 2004, s.156.

yapmışlardır. Ancak görüşmelerden bir sonuç çıkmayınca Çetnik lideri olan Mihajlovic, YKP'yi işgalcilerden önce bir baş düşman olarak gördüğünü söylemiştir. Bu durumdan memnun kalan işgalciler de Mihajlovic'in YKP'ye düzenlediği saldırılara destek vermişti. Bu durumda YKP'ye destek verebilecek tek ülke olan Rusya ise Tito'nun bağımsız hareketlerinden endişe duyduğu için YKP'ye değil Mihajlovic'e destek vermişti. Bu durumdan haberdar olan Tito çözüm olarak askeri güç ile politik gücü birleştirmek istemiştir. Bunun için 1942 senesinin kasım ayında Bihaç'ta bir toplantı düzenlemişlerdir.⁴⁸Bu toplantıda Yugoslavya Antifaşist Ulusal Kurtuluş Konseyi (AVNOJ) oluşturulmuştur. Bu konseyde YKP'nin de hedeflediği gibi bütün ulusların temsilcileri bulunmaktadır. Politik meşruiyet yaratmak amaçlı kurulan AVNOJ kendini belirli bir zaman sonra hükümet olarak ilan etmiştir.

YKP savaş sonrasında kurulacak olan Yugoslavya yönetimini Hırvat, Sırp ve Slovenler hariç, Karadağlılara, Makedonlara ve Bosna-Hersek'te yoğun olarak bulunan Müslümanlar için cumhuriyet tanınacağı şeklinde tasarlamıştır. YKP savaş sonrası düzenin planını yaparken 1944 yılında Rusya ile İngiltere de kendi çıkarları yönünde Yugoslavya'yı paylaşma planı yapmışlardır. Rusya, Yugoslavya'yı %50'ye %50 oranında paylaşmak üzere Batılı Müttefikler ile antlaşma imzalamıştır. Tito bu durumdan habersiz olarak Rusya'ya, İngiltere'nin saldırması durumunda karşılık vereceklerini belirtmiştir. Rusya lideri Stalin öncesinde yapmış olduğu plandan dolayı bu konuda sessiz kalmıştır. Çok zeki bir lider olan Tito da bu sessizlik karşısında Rusya'ya asla güvenmemesi gerektiğini anlamıştır.⁴⁹

1945 senesinin temmuz ayında II. Dünya Savaşı'nın sonuna doğru, Kosova'daki komünist hareketin yerel temsilcilerinin oluşturduğu Kosova Ulusal Kurtuluş Konseyi, Prizren'de toplantı düzenleyerek bu toplantıda Federal Sırbistan'ın bünyesinde olma kararı vermiştir. Bu kararı esas olarak gören Sırbistan Ulusal Meclisi, 3 Eylül 1945 tarihli bir yasa ile Kosova'ya özerklik vermiştir. Sırlar bu kararı Kosova'nın Sırbistan bünyesine katılmasının hukuki temeli olduğunu ifade etmektedir. Kosovalı Arnavutlar ise bunu reddederek konseyin halk tarafından seçilmediğini ve bu kararın askeri baskı altında verildiğini ifade etmektedir.⁵⁰

⁴⁸ Koray Erdoğan, **Yugoslavya'nın Dağılma Sürecinde ABD ve Bosna-Hersek Krizi**,(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, 2004, ss.12-13.

⁴⁹ Merve Yılmaz, **Yugoslavya'nın Dağılması ve Sırp Milliyetçiliği**,(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011, s. 101-102

⁵⁰ Ender Kuzu, 2011, s.52

Savaş süresince yıpranan Yugoslavya'da direnişin taraflarından biri olan partizanlar Tito'nun liderliğinde mücadele ederek ülkenin büyük bir bölümünü denetimi altına almıştır. II. Dünya Savaşı bittiğinde ABD, Rusya ve İngiltere olmak üzere üç büyük ülkenin toplandığı bir konferans düzenlenmiştir. Yalta civarında düzenlenen ve ismi Yalta Konferansı olan bu konferansta Yugoslavya'nın önderi olarak Tito tanınmıştır. Savaş esansında mücadeleye katılan Kosovalı Arnavutlar Mihajlovic yerine kendilerine statü tanıyan Tito'nun örgütüne katılmıştır. Bu katılımda asıl amaçlarından biri savaş bittiğinde Arnavutluk'a bağlı olmaktır. Ancak Tito yeniden kurduğu Yugoslavya'da Kosova'yı Sırp Cumhuriyeti'nin bir bölgesi yaptığı için durum onların umdukları gibi olmamıştır. Yeniden kurulacak olan Yugoslavya, savaş bittiğinde oldukça bitkin ve ekonomik açıdan kötü durumdaydı. Tito'nun liderliği ile cumhuriyette, yeni kurulacak Yugoslavya Cumhuriyeti için ciddi bir kalkınma planı yapılmış ve uygulanmaya başlanmıştır.⁵¹ Komünistler, becerilerini bu kalkınma planında yeni ve farklı bir şey deneyerek ispatlamıştır. Halkın çoğunluğu tarım ile geçimini sürdürmekteydi. Ekonomik açıdan iyi durumda olmayan köylüleri savaştan sonra yaşadıkları ekonomik sıkıntıdan kurtarmak için toprak reformu yapılarak, ülkedeki toprağın çoğunluğu çiftçilere bırakılmıştır. Tarım ile geçinmeyen kesim de şehirlere ve merkezi yerlere iş bulmak amacıyla göç etmeye başlamıştır. Bu göç eden insanlar için de sanayileşmeye yönelik ciddi adımlar atılmıştır. Yeni fabrikalar kurulmuş ve bu fabrikalardaki işçiler, kendi kendilerini yönetmiştir. Fabrikaların idaresi çalışanlarda ve işçi konseylerindedir. Diğer taraftan parti devlet yönetiminde değişiklik yapmamış, verilecek her kararda son söz otoritenin en üstünde olmaya devam etmiştir. Yapılan planın uygulamasında oldukça başarılı sonuçlar elde edilmiş, gelişmeler ülke genelinde görülmeye başlamıştır. Ülke, savaştan yeni çıkmış ve bitkin düşmüş bir ülkeye hızlı gelişim göstermiştir. Ülke yönetimindeki partililer, ülkenin Japonya'dan daha hızlı gelişmesiyle övünüyorlardı. Batıdaki ülkelerin 100 sene uğraşarak geldikleri noktaya, yeni kurulmuş olan Yugoslavya batıdaki 10 senede gelmeyi başarmıştır.⁵²

YKP'nin savaş döneminde belirttiği gibi yeni kurulan Yugoslavya'da Karadağ, Hırvatistan, Slovenya, Bosna Hersek Cumhuriyetleri tarafından tanınan bir anayasa

⁵¹Shqipran Kadriaj, **Kosova Sorunu**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008,ss.8-9.

⁵²Ahmet Meriç Önen, **Kosova'nın Nihai Statüsü: Tarihi Süreç ve Günümüzdeki Gelişmelerin İncelenmesi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006, ss.59-60.

1946 senesinde kabul edilmiştir. Kosova ve Voyvodina aynı anayasa sayesinde Sırbistan'a bağlı bölgeler olarak tanınmıştır. Bu anayasada Yugoslav halkının kabullendiği dinler tanınmış ve bölgelerin tamamında bulunan azınlıkların hem etnik hem de dinsel yönlerden güvenceleri olmuştur.

Yugoslavya'nın kendi ayakları üzerinde durabilecek konuma gelmesindeki en büyük etken hem batı hem de doğu ile ilişkilerini koruyabilme özelliğidir. Yugoslavya yönetim olarak sosyalist olsa da ülkenin özelliklerini dikkate alarak kendine özgü bir yönetim ve ekonomi politikası uygulamıştır. Yugoslavya, Bağlantısızlar Hareketi isimli uluslararası hareketin ön ayağı olmuş ve iki taraftan da ayrı bir politika uygulayabilmekte başarılı olabilmektedir. Bu politika sayesinde, birçok devletin tersine o dönemde çok sık görülen hem ekonomik hem politik yönden uygulanan dış baskılardan korunabilmiştir. Ancak uygulanan bu sistemde 1960'lara varıldığında bazı sorunlar yaşanmış, devletin ekonomi sisteminde bozulmalar ve bununla birlikte halkta çeşitli hareketlenmeler ve reform istekleri baş göstermiştir.⁵³

Tito'nun yardımcısı Rankoviç, Kosova ve bölgedeki Müslüman Arnavutlara senelerce baskı uygulamıştır. Bu baskı ortamı Tito'nun Rankoviç'i görevden almasına kadar sürmüştür. Ancak bu baskı çoktan etkisini göstermiş, Rankoviç'in görevden alınmasından sonra endişe ve korkudan dolayı Kosova ve Arnavutluk'ta isyan ve eylemler başlamıştır. Halktaki bu hareketlerden dolayı anayasada değişiklik yapılmış ve 1963 anayasası kabul edilmiştir. Bu anayasada ülkenin ismi "Yugoslavya Sosyalist Federe Cumhuriyeti" olmuştur. Bu anayasada Kosovalı Arnavutların istediği gibi onlara millet statüsü değil, azınlık statüsü verilmiştir. Bu anayasada Kosova özerk il statüsünden çıkmış özerk bölgeye terfi ettirilmiştir. Ancak ülke yönetiminin kendi isteğiyle özerk bölge oluşturabileceğine dair maddeden dolayı Voyvodina ve Kosova'nın Sırbistan Meclisi tarafından oluşturulabileceği ayrıca belirtilmiştir. Yani bu madde ile Kosova'nın anayasal statüsü federal açıdan kaldırılmış, tamamen Sırbistan'ın iç düzenlemelerine bağlı olarak görülmüştür.

Bu anayasadan memnun olmayan Kosovalı öğrenciler ekim ayında dört farklı kentte gösteri düzenleyip durumu protesto etmişlerdir. Kosova'nın Kurtuluş Günü ve Arnavutluk Ulusal Bağımsızlık Günü'nün öncesinde, Kosova genelinde Kosova'nın cumhuriyet olarak kabul edilmesi için eylemler düzenlenmiştir. Bu eylemler aslında

⁵³Kadriaj, s.9.

isyan boyutundaydı. Bu eylemler süresince bir kişi öldü ve en az yirmi kişi yaralandı. Bu isyan karşısında yönetim, Arnavutların isteklerine kulak verdi ve İnisiyatif tanıyarak Arnavut kültür derneklerinin açılması, Arnavutluk ile Kosova arasındaki eğitim alanında işbirliği yapılması ve Arnavutça eğitim veren, 1969 senesinde eğitim hayatına girecek bir üniversitenin yani Priştine Üniversitesi'nin kurulmasına müsaade etmiştir.

Kosovalı Arnavutlar, 1960 senelerinde ekonomik, sosyal ve politik statülerini protesto etmek amacıyla gösteriler yapmışlardır. Bu sebeple, Tito 1963 ve 1969 senelerinde siyasi açıdan Kosovalı Arnavutların haklarını olumlu anlamda yenilemiştir. Ancak bunu yeterli görmeyen Kosovalılar 1966 ile 1968 seneleri arasında tekrar eylemlere başlamışlardı. Bu durum karşısında yönetim 1974 Anayasası ile resmiyet kazanan maddeler eklemiştir. Bu anayasada Voyvodina ve Kosova'ya kendi parlamento ve kendi anayasaları olacak şekilde özerklik verilmiştir. Ancak verilen bütün yetkilere rağmen Kosovalıların asıl istedikleri cumhuriyet hakkı kendilerine verilmemiştir.⁵⁴ 1974 Anayasası'na göre Sırbistan'a bağlı olan Kosova, uygulamada Sırbistan ile eşit konumdaydı. Federal Cumhuriyet'in altı cumhuriyeti ile beraber temsil edilen Kosova, Sırp hükümeti kendisiyle alakalı karar vereceğinde söze sahipti. Kosova'ya verilmeyen haklar self-determinasyon hakkı yani kendi geleceklerini tayin edebilme hakları ve ulus olma niteliği verilmemişti. Anayasaya göre hala azınlık olarak nitelendirilmekteydiler. Verilen bunca yetkiye rağmen Kosovalılar asıl istedikleri olmadığı için kendilerini Yugoslavya ile bir bütün olarak görmemekte ve göstermek istememekteydiler. Diğer bir taraf olan Sırplar ise verilen bu yetkilerden hoşlanmadılar ve Kosova'nın kendilerinden alındığını düşünmekteydiler. Sırplar zaten Kosovalıları sevmiyor iken ayrıca yayılan söylentilerden dolayı kinleri artmıştı. Söylentilere göre Kosova'da bulunan Sırpların baskı altında oldukları ve Sırp kızlarına tecavüz edildiği idi. 1970'lerin son yarısında ve 1980'lerde Sırplar, işsizlikten ve huzursuzluktan dolayı Kosova'dan Avrupa'ya ve ülkedeki diğer bölgelere göç etmeye başladılar.⁵⁵

Yugoslavya, 1945'ten 1980'e kadar 35 yıl boyunca Tito'nun idaresi ile yönetilmiştir. Tito her konuda objektif kararları nedeniyle, Yugoslav halklarında desteklediği bir liderdir. Ülkedeki istikrarın sürdürülebilirliği ile Tito'nun varlığı

⁵⁴ İbrahim Çulha, **Kosova'da Türk Topluluğunun Tarihsel Gelişimi ve Sorunlar**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2008, ss. 148-149.

⁵⁵ Senem Türkoğlu, **Siyasal İletişimde Medya Manipülasyonunun Önemi Örnek Alan İncelemesi: Kosova**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008, ss.82-83.

arasında doğrudan bir bağlantı kurulmuştur. 4 Mayıs 1980 tarihinde Tito'nun ölümü, Yugoslavya'da yeni bir dönemin kapılarını aralamış ve ilk ciddi krizin başlangıcı olmuştur. Tito'nun ölümü Yugoslavya için daha sonra olacakların ilk habercisiydi. Bunun sebebi Tito'nun etnik farklılıklara dayalı olmayan bir Yugoslavya kurmuş olması ve bu dengenin temel taşı olmasıdır.⁵⁶

1981 senesinin Mart ve Nisan aylarında Priştina Üniversitesi'ndeki öğrenciler üniversitenin yemekhanesindeki kötü şartları protesto etmek amacıyla gösteri yapmışlardır. Öğrenciler başta yemekhanenin kötü hizmetinden kaynaklı gösteri yaparken bir süre sonra üniversitenin yönetimine slogan atılmış ve sonrasında Sırbistan'dan ayrılıp bağımsız olma istekleri tekrar söylenmeye başlanmıştır. Başka bir yönden bakıldığında bu gösteriler ile Kosova'nın bağımsızlığına giden yola ilk adımlarını meydana getirmiştir.⁵⁷Gösterilerdeki şiddet gün geçtikçe artmıştı. Kosovalılar cumhuriyet ve Arnavutluk ile birleşme taleplerini ısrarla sürdürüyorlardı. Bu durum karşısında Sırp yönetimi Kosova'ya özel polis güçleri göndererek bölgede olağan üstü hal ile sokağa çıkma yasağı ilan etmişti. Durumu yatıştırmak için gönderilen özel polis kuvvetleri halka şiddet uygulamış ve durumu daha da kötü hale getirmişti. Uluslararası Af Örgütü'nün verilerine göre bu süreçte hayatını kaybeden insanların sayısı 300'ün üzerindedir. Arnavut kaynaklarının verilerinde ise bu sayı binin üzerinde olarak geçmekteydi. Mart 1982'degöstericiler tutuklanmış ve 5 ile 10 yıl arasında ağır hapis cezalarına çarptırılmışlardır. Bölgedeki gerginliğin, Arnavutların ülkedeki siyasi tutukluların yüzde 60'ını oluşturması ile de görülebilmektedir.⁵⁸Tito'nun yönetimde olduğu dönem (1953-1980) âdem-i merkezîyetçi dönem, Tito'nun ölümünden sonraki dönem (1981-1990 yılları arası) ise politikacıdan tekrar merkezîleşme dönemi olarak isimlendirilebilmektedir. Kosova Komünist Partisi yetkililerinin milliyetçi tepkilerin örtbas edip yaşanan olayları 'karşı devrim' olarak sunmaya çalışması, başarılı olamamıştır.

1981 senesinde Kosova'da yaşanan şiddet olayları, kendi bağımsızlıkları için bu olayları belli etmeden destekleyip kışkırtan cumhuriyetlere de bir fırsat olmuştur. Yani

⁵⁶Fuat Can, **Balkanlar'da Milliyetçilik ve Kosova'nın Bağımsızlık Süreci**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya,2013,s.65

⁵⁷Iain King and Whit Mason, **Peace at any Price-How the World failed Kosovo**, **New York: Cornell University Press**. New York, 2006.

⁵⁸ Aynur Lahi, **Stratejik Kültür ve Dış Politika: AB ve ABD'nin Kosova Politikalarının Analizi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012s.90.

Yugoslavya'nın dağılma döneminin başlangıcı Kosova ile olmuş ve bitişi de Kosova'nın bağımsızlığı ile olmuştur.⁵⁹

Yugoslav halklarının birlikte oluşturdukları denge zaten sarsılmışken Sırp memorandumı ile daha da zayıf hale gelmiştir. Sırp memorandumı, Sırbistan'ın komünist parti başkanı İvan Stamboliç tarafından "Yugoslavya'nın ölüm ilanı" ismiyle yayınlanmıştır. Yayın, Sırp Bilimler Akademisi (SANU) ile 1986 senesinin 24 Eylül gününde yapılmıştır. Belgeye göre ülkedeki sorunların sebebi 1974 Anayasası ile özerk bölgeler ve egemen cumhuriyetlerden kurulu bir ülke haline gelmekti. Belgeye göre ülkenin bu yapısı etnik ayrımcılığı sonlandırmamış tam tersine devam ettirmiş ve birlik duygusunu engellemiştir. Ayrıca özellikle Hırvatistan ve Kosova'daki Sırp'ların baskı altında ve zor şartlarda olduklarını belirtiyordu. Bu memorandumdan dört ay önce Stamboliç, Slobodan Miloseviç'in tavsiyesi ile Sırp Komünistler Birliği Başkanı olmasında yardımcı bulunmuştu.

Miloseviç 24 Nisan 1987 tarihinde Arnavutlar ile Sırp'lar arasında geçen bir tartışmada arabuluculuk yapmak için Kosova'ya gitmişti. Sırp'ların şikâyetleri arasında Arnavut polisinin onlara kötü davranması da vardır. Bu şikâyet üzerine Miloseviç "Ben yanınızda oldukça, kimse sizi yenemez" demiş ve kurduğu bu cümle ile kaderini değiştirerek Sırp milliyetçiliğin kahramanı olmuştu.⁶⁰ Bu olayın ardından Miloseviç, çok hassas durumda olan Kosova ile sürekli halde yakından alakadar oldu. Ancak çok zeki olan Miloseviç'in esas hedefi Kosova ile sınırlı değildi. Federal Başkanlık'ta yönetim altı cumhuriyet ve iki özerk bölge olmak üzere toplam sekiz oydan oluşmaktaydı ve Miloseviç bu oyları kontrolü altında tutmak istiyordu. Bu amaçla Miloseviç, 1989 senesinin 28 Mart gününde Voyvodina ve Kosova'nın özerklik niteliğini kaldırdı ve Sırp yanlısı protestolar ile yerel hükümetleri istifa ettirerek yönetimden çekti. İstifa ile boşalan yönetim koltuklarına da kendisine yakın olan kişilerin oturmasını sağladı ve bu şekilde bölgeleri kendi kontrolüne aldı. Bu sayede Miloseviç yönetimdeki sekiz oydan dördünü elde etmişti. Bu durum Miloseviç'in istemediği kararlar mecliste geçemez ve istediği kararın engellenmesi için diğer dört oyun birleşmesi gerekeceği ve bu zor olacağı için istediği kararları meclisten geçirebilirdi.⁶¹

⁵⁹ Can, 2013, s.65.

⁶⁰ Erdoğan, 2004, s.22.

⁶¹ Branka Magas, **The Desruction of Yugoslavia: Tracking the Break-up 1980-92**, London; New York: Verso,1993, s. 292.

Slobodan Milošević, on yıldan uzun bir süre Sırbistan'ın bir numaralı adamı olan, Büyük Sırbistan hayali ile eski Yugoslavya'nın parçalanmasında baş aktör rolü oynayan bir politikacıdır. Milosevic, 1986 senesinde yapılan seçim ile Sırbistan Komünist Partisi'nin lideri konumuna geldi. Milosevic'in politik kariyerinde yükselmesindeki esas faktör Sırp halkını, Kosova'nın yitirilemeyeceğine ikan etme yeteneğiydi.⁶² Milosevic'in, 24 Mart 1987 tarihinde Kosova'nın Polje kentinde yaptığı ünlü konuşma başkan olmasına ön ayak olmuştur. Milosevic, başkanlığa geldikten sonra 24 Şubat 1989 tarihinde meclisin oy birliği ile yürürlüğe koyduğu Sırbistan Anayasası ile ülkenin özerk eyaletler ile arasındaki ilişkide büyük değişiklikler yapmıştır. Bu değişiklikler arasında en çok dikkat çeken, özerk eyaletlerin anayasada yapılan değişikliklere yapılan itiraz edebilme yetkisinin kaldırılmasıydı. Miloseviç'in yakından ilgilendiği Kosova ile ilgili de karar çıkarılmış, Kosova sivil savunmasının, polisinin ve mahkemelerinin denetimi eyaletten alınıp Sırbistan'a verilmekte, eğitim alanında verilmiş olan haklar geri alınmakta ve kamuda Arnavutça kullanılmasına sınırlandırmalar getirilmişti. Yapılan bu değişiklikler esnasında Kosova Meclis'inde olağan üstü koşullar vardı. Karar verildiğinde normal koşullar altında gerekli olan 2/3 oranında çoğunluk yoktu. Hemen ardından Sırbistan Meclisi'nde onaylanmış ve Voyvodina ile Kosova'nın kontrolü meclisin eline geçmiş oldu.⁶³

Arnavutlar, Miloseviç'in yaptığı konuşmalar ile tedirgin olmuşlardı. 24 Şubat 1989 tarihindeki oylama yapılmadan önce Miloseviç'in planlarını duyan Arnavutlar durumu protesto etmiş, büyük kitleler halinde yürüyüş yapmışlardı. 17 Kasım 1988 tarihinde maden işçileri yürüyüşü başlatmış ve gün geçtikçe halkın neredeyse her kesiminden insanlar yürüyüşe katılmıştı. Bir süre sonra göstericilere katılan kişi sayısı yüz bin civarı olmuş ve gittikçe artmaya devam etmişti. Bu durumdan gittikçe daha çok rahatsızlık duyan Sırp yönetimi, gösterileri sonlandırmak için zor kullandı. Bir süre sonra gösterileri sonlandıramayan yönetim, olağanüstü koşullar altında 24 Şubat tarihli yasayı meclisten geçirmişti. Bu duruma tepkiler yağmış ve protestolar daha da artmış, çatışma halini almıştı. Bu dönemde yaşanan olaylardan biri Sırp kuvvetlerinin Arnavut göstericilere helikopterden ateş etmesiydi. Yaşanan bu olaylarda Arnavutların ülke içindeki diğer uluslar ile de arası açılmıştı.

⁶²Kuzu, 2011, s.58

⁶³Noel Malcolm, Kosovo: A Short History, London: Macmillan, 1998, s. 343.

Sırp yönetiminin Kosova'ya yönelik kısıtlamaları 1990 senesinde de devam etmişti. 26 Haziran gününde Sırp yönetimi geçici önlem olduğunu ifade ettiği bir kararname ile Arnavutça yayın yapan organların yayını durdurmuş, Sanat ve Bilim Akademisi'nin kapatmış ve çok sayıda kamu görevlisini işten çıkarmıştı. Aynı zamanda ekonomik kaynakların da kısıtlanması da gündemdeydi. Bu döneme kadar sessizliğini koruyan Kosova Meclisi, bu olaylara tepki göstermişler ve Sırp yönetiminin bütün baskılarına rağmen en son gizli bir toplantı ile bağımsızlık ilan etmişlerdi. Bunun üzerine Sırp yönetimi bunun suç olduğunu ve bunu yapan meclis üyelerinin suçlu olduğunu söylemişti. Meclis üyelerinden kaçabilenler kaçmış, kaçamayanlar da tutuklanmıştı. Bu süre zarfında Sırp yönetimi kısıtlamalara devam etmiş, yayın organlarını kapatmış, kamu görevlileri işten çıkarılmış ve yeni yasa ile okullarda Sırp müfredatının uygulanmasını sağlamıştı.

Miloseviç, her ne kadar halkı tarafından sevilen karizmatik bir lider olsa da Yugoslavya'nın sonunu getiren onun kararları olmuştur. Tito ölmeden önce dengenin sağlanması için Başkanlık Konseyi kurmuş ve her ulusun temsilcisi ile ülke idare edilmişti. Ancak Miloseviç başkanlığa geldiğinde ırkçı bir yaklaşım ile ilk olarak eşitliği bozduğu için Tito'nun kurduğu denge bozulmuştu. Miloseviç'in bu ırkçı yaklaşımı aynı zamanda ülkede iç savaş çıkmasına da sebep olmuştu. Gün geçtikçe şiddetlenen bu savaştan diğer cumhuriyetler de etkilenmiş ve benzer olaylar oralarda da olmuştu. Sağ partilerin gücü azalmış ve cumhuriyetler içerisinde bağımsızlık konusu gündem haline gelmeye başlamıştı. İlk bağımsızlık oylamaları Bosna-Hersek ve Slovenya'da olmuş ve diğer cumhuriyetler de teker teker bağımsızlık ilan etmişlerdi. İlk bağımsızlık ilanında Sırp yönetimi ülkeleri cumhuriyetleri işgal etmiş ve iş savaş resmi olarak başlamıştı. Bu süre zarfında Kosova'da herhangi bir ilan olmasa da Sırp yönetimi, Kosova'yı takip etmiş ve üzerine yaptığı planları tekrar uygulamıştır. Baskıların daha da artması ile Arnavutlar kendi kurumları kurmuş ve politik çalışmalara devam etmişlerdir.

1991 senesinde Kosova'da referandum düzenlenmiş ve halkın neredeyse tamamı bağımsız bir cumhuriyet için oy vermiştir. Referandumdan sonra aynı senenin 19 Ekim gününde bağımsızlık ilan edilmiş ve Kosova Cumhuriyeti kurulmuştur. Bağımsızlık

ilanından sonra Kosova ve diğer cumhuriyetler uluslararası tanınma için AB'ye başvurmuş ve olumsuz yanıt almışlardır.⁶⁴

Dağılma süreci içerisinde olan Yugoslavya, Sırbistan ve Karadağ'ın oluşturduğu Yugoslav Federal Cumhuriyeti (YFC) olmuştur. Yeni kurulan bu cumhuriyetin Batı ile ilişkileri eski cumhuriyetin tam tersine çok kötüdür.

Yugoslavya'da olan iç savaşı sonlandırmak adına imzalanan Dayton Antlaşması, Kosovalılar için bir umuttur. Çünkü yaşanan olaylardan sonra Batı'nın ilgisini çekeceklerini düşünmüşlerdi. Ancak umut ettiklerinin aksine antlaşmada Kosova'ya yer verilmemiştir. Bu döneme kadar Kosova lideri İbrahim Rugova'nın pasif direniş yöntemi uygulanmıştır. Ancak Dayton Antlaşması'ndan sonra Batı'nın dikkatini pasif direnişle çekemeyeceklerini düşünen Kosovalılar silahlı direniş yöntemine geçiş yapmışlar ve Kosova Kurtuluş Ordusu'nu (UÇK) kurmuşlardır. UÇK, Batı'nın ilgisini çekebilmek için öncelikli olarak Sırp silahlı kuvvetlerine saldırıp sonra karşılık bekleme yöntemini uygulamışlardır. Sırlar karşılık verirken masum köylüleri de öldürdüğü için bu yöntem işe yaramıştır. Ancak UÇK, bu yöntem ile çok sayıda masum insanı kurban etmiştir. Sırların masum köylere saldırması hem Batı'nın dikkatini çekmiş hem de saldırdıkları köylülerin çoğunluğu UÇK'ya katılmış olduğu için UÇK eylemlerini artırmıştı. Buna karşılık Sırlar da daha çok köye saldırmış ve daha çok masum öldürmüştü. Bu dönem içerisinde Dreniça Katliamı olmuş ve neredeyse 2000 Arnavut, Sırlar tarafından öldürülmüştü. Bu katliam Kosovalılar için dönüm noktası olmuş ve Kosova sorunu uluslararası gündeme taşınmıştı. BM Güvenlik Konseyi'nin de sorunu ele alması ile sorun uluslararası nitelik kazanmıştı. Sorun Batı'da çok hızlı yayılmış, aynı zamanda AB'de, AGİT'te (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı) ve Avrupa Konseyi'nde tartışma konusu olmuştur. Çözümü amaçlanarak karar çıkarılmış ve bu kararlarda geniş bir özerkliğin sonuç vereceği ifade edilmiştir. BM Güvenlik Konseyi dört tane karar çıkarmıştır ve kısaca şunları içermektedir.⁶⁵

Arnavutların üzerine yapılan baskılar 80'li senelerden beri sürmektedir. Uluslararası toplum bu olayların farkında olsa da bir iç mesele olarak baktıkları için tepki vermemişlerdi. Ancak daha sonra Bosna Savaşı'nın da etkisiyle 1998 senesinde uluslararası toplum tarafından müdahale kararı alınıp taraflar müzakereye çağırılmış ve

⁶⁴ Pınar Yürür, **Geçmişten Günümüze Kosova Sorunu**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1999, ss. 65-79

⁶⁵ Jülide Karakoç, ABD'nin Soğuk Savaş Sonrası Hegemonya Çabaları Etkisinde NATO'nun Kosova Müdahalesi, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 8, Sayı:1, ss.229-230.

durumun uluslararası bir tehdit olduğunu belirtilmiştir. Ayrıca aynı senede çıkarılan 1160 sayılı karar ile Sırp yönetimin Kosovalılara uyguladıkları politika kınanmış ve UÇK de eylemlerine son verilmesi konusunda uyarılmıştır. Aynı zamanda YFC'ye silah ambargosu uygulama kararı verilmiş ve her iki tarafa müzakere çağrısı yapılmıştır. Kararda özellikle YFC'nin egemenliği ve toprak bütünlüğü konusunda bütün üye devletlerin saygı duyduğu belirtilmiştir⁶⁶. Bu karar BM Güvenlik Konseyi'nin Kosova sorununa ilişkin aldığı ilk karardır.⁶⁷

Aynı senenin 23 Eylül gününde alınan ikinci karar ise 1199 sayılı karardır. BM'nin bu kararında ise durumun gittikçe daha vahim olduğu ve her iki tarafta da insani bir felaketin yaşanabileceği konusunda uyarı bulunmaktadır. Ayrıca bu durum için her iki tarafın da önlem alması gerektiği belirtilmiştir. Uluslararası kuruluş ve devletlerin temsilcileri durumu ve gözlemleyebilmek için bölgede bulunmaları gerektiği ve bunun engellenmemesinin gerekli olduğu ifade edilmiştir. Buna dayanarak Kosova Diplomatik Gözlem Misyonu kurulmuş, ilan edilen ikinci karar sonrasında NATO, YFC'yi uyarıları dikkate almaması durumunda kuvvet uygulayacağına dair tehdit de bulunmuştur.⁶⁸

1199 sayılı karardan sonra, bir antlaşma planlanmış ve onaylanmıştır. Bu antlaşmada Sırp kuvvetlerinin bölgeden geri çekileceği, AGİT tarafından bölgeye 1700 gözlemci gönderileceği ve silahlı olmayan NATO uçaklarının bölgede gözlem amaçlı uçabileceği planlanmıştır. Bu ne Kosovalıların ne de YFC'nin lehine olan bir antlaşmadır. YFC'de NATO'nun tehdidi üzerine geri atmış ve 15 Ekim'de NATO ile 16 Ekim'de de AGİT ile antlaşma imzalamıştır.⁶⁹

İmzalanan antlaşma üzerine, ikinci kararın bir ay sonrasında üçüncü karar olan 1203 sayılı karar çıkarılmıştır. Bu kararda önceki kararlar tekrar edilmiş ve AGİT Kosova Denetleme Misyonu kurulma kararı resmileşmiştir. Bu kararda ayrıca yeni başkanlığa gelen İngiltere diğer üyeleri de yanına almış ve BM Şartı'nın VII. Bölümüne

⁶⁶ Sercan Reçber, **İnsancıl Müdahale ve Koruma Sorumluluğu**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015, s.99.

⁶⁷ Alexander Orakelashvili, **Statehood, Recognition and the United Nations System: A Unilateral Declaration of Independence in Kosovo**, Netherlands, 2008.

⁶⁸ Gökşen Uysal, **1999'dan Günümüze Kadar Geçen Süreçte Kosova**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011, s.28.

⁶⁹ Yusuf Yıldırım, **Uluslararası Barış ve Güvenliği Tehdit Eden Sorunlarda Kuvvet Kullanma: Nato'nun Kosova Müdahalesi Örneği**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2014, s.95

dayanarak Rusya ve NATO haricinde bütün üyeler ile YFC'yi kuvvet kullanmakla tehdit etmiştir. Bu YFC'nin Dışarıdan aldığı ikinci tehdittir.⁷⁰

Sene sonunda BM Güvenlik Konseyi, müdahaleden önceki son karar olan 1207 sayılı kararı çıkarmıştır. Bu kararda önceki konular tekrar edilmiştir.⁷¹

Yapılan tehditler ve çözüm önerileri fayda etmemiş ve UÇK ile YFC arasındaki çatışmalar artarak devam etmiştir. 1999 senesinin başlarında YFC, UÇK'nın son saldırısına karşılık olarak kontrolü elinde olan Priştina'nın 25 km kuzeyinde olan Racak Köyü'ne saldırmış ve bu saldırıda resmi rakamlara göre 45 kişi hayatını kaybetmiş ve çok sayıda Kosovalı köyden ayrılmıştır.⁷²

1.3. NATO Müdahalesi

Racak Köyü'ne yapılan bu saldırı uluslararası kuruluşlar ve devletler tarafından etnik katliam olarak görülür. Yapılan bu saldırı ile YFC imzaladığı antlaşmaları ihlal etmiştir. Bu katliam ile zoraki bastırılmış olan çatışmalar artmış ve hazırda bekleyen NATO harekete geçmek için adım atmıştır. Ancak konsey üyelerinden Rusya ve Çin, NATO'yu durdurmuş müdahaleyi engellemiştir. Bu adım ile müzakereler tekrar başlamıştır. Problemin barış yanlısı çözümüne doğru son kademe olarak Fransa'nın kuzeyinde olan Rambouillet Kasabası'nda Yugoslavya Federal Cumhuriyeti (YFC) ile Kosovalı Arnavutların temsilcilerinin katıldığı görüşmeler olmuştur ve sonunda YFC ile bir anlaşmaya varılmıştır. Varılan bu anlaşma Rambouillet Antlaşması'dır ve bu anlaşmada YFC'nin toprak bütünlüğü vurgulanmıştır.

Rambouillet Antlaşması şunları içermektedir:

- Kosova'ya, YFC'ye bağlı olarak özerk yönetim hakkı verilmesi ve buna bağlı olarak Kosova Federal Cumhuriyeti'nin kurulacaktır.
- Bu federal cumhuriyette ayrım gözetmeden ortak pazar kurulacak, federal vergi, dış politika, gümrük, savunma gibi konularda yetki sahibi olacağı ve YFC'nin buna saygı gösterecektir.
- YFC, Kosova yönetimine müdahale edemeyecek fakat Kosova YFC meclisine üye alabilecektir.

⁷⁰Çağatay Oğuzhan Aytoğu, **Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararları Doğrultusunda İnsani Müdahale**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016, s.78.

⁷¹Uysal, s.28.

⁷²Aytoğu, s.79.

- Kosova, kendi mahkeme ve eğitim sistemlerini kurabilecektir. Bunlara Yüksek Mahkeme ve Anayasa Mahkemesi de dâhildir.
- Kosova'nın kendine ait polis teşkilatı olacak, Sırpların sınır polisinin yalnızca Kosova'nın ülke sınırlarında görevleri olabilecektir.
- Kosova bir orduya sahip olabilecek ancak bu ordunun zırhlı araç, tank ve hava savunma sistemleri gibi ağır silahları olmayacaktır.

Bu antlaşma ile Kosova, YFC içerisinde üçüncü bir cumhuriyet olma konumuna ulaşmıştır. Ayrıca NATO ile kurulacak olan barış gücü, Kosova Gücü'nün (KFOR) ile istediklerinde AGİT ile uyumlu olarak YFC'ye giriş yapabileceği ve orada rol alabileceği de belirtilmiştir.⁷³

Yugoslavya yönünden Rambouillet Antlaşması, egemen bir devletin rıza gösterebileceği bir anlaşma değildir. Anlaşmada, Kosova merkezi devletin kontrolünden çıkarılması ve sözde bir bağlılık ile Federal Cumhuriyete bağlanması ve ayrıca YFC içerisinde NATO'nun serbest hareket etmesini planlamaktadır. Diğer taraftan, anlaşma ile Kosova'nın, kendi içerisinde özerk olmasına destekte bulunulsa da Arnavutların nihai isteği olan tam bağımsızlık sağlanamamaktadır. Bundan dolayı, Arnavutların verdiği ilk tepki olumsuz olmuştur. Bunu üzerine antlaşmaya üç sene içerisinde Kosova'nın referandum yapacağı maddesi eklenince ve uluslararası toplum tarafından baskı uygulanınca geri adım atarak antlaşmayı imzalamışlardır. Cumhurbaşkanı Miloşević ise tavrını korumuş ve antlaşmayı reddetmiştir.⁷⁴

Miloşević sonraki basamakta, Kosovalı Arnavutları topluluk halinde göç etmeye zorlamayı ve Kosova'ya bir güç yerleştirerek NATO'yu müdahaleden vazgeçirmeyi amaçlayan çabalara girmiştir. Bunların ardından Richard Holbrooke'un 1999 senesinin 21 Mart gününde, Miloşević'e antlaşmayı kabul etmemesi halinde NATO'nun bombardıman uygulayacağını bildirmesi de kendisini ikna etmemiş ve 24 Mart 1999'da Müttefik Güç Harekâtı başlamıştır.⁷⁵

Güç harekâtının başlaması ile ABD Başkanı Bill Clinton, harekâta hedeflenenin, NATO'nun tehdidinde aslında ciddi olduğunu göstermek, Sırpların

⁷³ Ahmet Varol, Kosova'yla İlgili Rambouillet Görüşmeleri, <http://www.vahdet.info.tr/> (30.07.2019).

⁷⁴ Numan Baş, **Kosova Sorunun Ortaya Çıkışı ve Balkanlar Üzerine Etkileri**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2006, ss. 12-13.

⁷⁵ Ahmet Çevikbaş, Müttefik Güç Harekâtı İnsani Müdahalelerin Bir İstisnası mıdır? NATO'nun Kosova'ya Yönelik Harekâtının Uluslararası Hukuk ve Askeri Bakış Açılarında Değerlendirilmesi, **Savunma Bilimleri Dergisi**, Cilt:10, Sayı:2, 2011, s. 23-29; Mark Webber, The Kosovo war: a recapitulation, *International Affairs*, Cilt: 85, Sayı:3, 2009, s. 450.

Kosovalılara yaptıkları saldırıları durdurmak ve Sırp ordusuna zayıflatarak tekrar bir harekâta yönelmesini engellemek olduğunu açıklamıştır. NATO da ayrıca bir açıklama yapmış ve harekâtı durdurmak için 5 tane şart sunmuştur.⁷⁶

Sırp kuvvetlerinin Kosova halkına yönelik saldırı, şiddet ve baskılarının durdurulması,

- Sırp kuvvetlerinin tamamının Kosova'dan gitmesi,
- Kosova'da uluslararası bir askeri gücün bulunması,
- Sığınmacıların ve göçe zorlananların hepsinin koşulsuz ve güvenli bir şekilde geri dönmesi;

• Rambouillet Antlaşması esasıyla uluslararası hukuka ve BM Antlaşması'na uygun bir biçimde politik bir kapsam ve anlaşmanın yapılabilmesi için Miloseviç'in anlaşmaya istekli olduğuna dair garanti verilmesi.⁷⁷

Rambouillet görüşmelerindeki başarısızlıktan hemen sonra NATO, 1999 Mart'ında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) onayını almadan hava saldırılarında bulunmuş ve 1999 senesinin Temmuz ayında da uluslararası güvenlik güçleri bölgeye yerleşmiştir.⁷⁸ Bu saldırı ile UÇK da harekete geçmiş karadan Sırp kuvvetlerine saldırmıştır. İki taraflı saldırı ile oldukça zor duruma düşen Sırp hükümeti, Arnavutları Kosova'dan sürerek çözüm elde etmeye çalışmıştır. Her çöküşe giden hükümet gibi Sırp hükümeti de bu dönem süresince milliyetçi tutumlara devam etmiştir. Savaş bölgesinin dışında politikasına devam eden Miloseviç, açıklamaları ile cumhuriyetin diğer bölgelerinde Arnavutlara baskı görmesine sebep olmuş ve Arnavutların bütün resmi evrakları yok edilmesini sağlamıştır.⁷⁹ NATO saldırıda Sırp kuvvetlerini hedef almış ancak savaştan çıkarak kurulmuş olan Yugoslavya ordusu dağınık bir şekilde örgütlenerek yerleşmiş ve beklenildiğinden daha az zarar görmüştür. Bu savaş ile oluşan zarar gören Sırpların açık alanda bıraktığı helikopter, tank, eski askeri kamyonlar ve ayrıca sivillerdir. Resmi rakamlara göre bombardıman süresince NATO tarafından 448 ile 527 civarında, Sırp kuvvetleri tarafından da 4600 sivil

⁷⁶ Kuzey Atlantik Konseyinin Basın Açıklaması. (12 Nisan 1999).<http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-058e.htm> (30.07.2019).

⁷⁷ Kuzey Atlantik Konseyinin Basın Açıklaması. (12 Nisan 1999).<http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-058e.htm> (30.07.2019).

⁷⁸ İsmail Ermağan ve Gökhan Satıcı, Uluslararası Siyasette Kosova'nın Bağımsızlığına Dair Temel Meseleler Ve Türkiye'nin Genel Balkanlar Politikası, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Cilt:22, Sayı:1,2013,s. 447.

⁷⁹ Kadriaj, s.50.

ölmüştür. Ayrıca hastane, fabrika gibi bölgede bulunan bütün yapılar tahrip edilmiş ve altyapısı neredeyse yok edilmiştir. Sırp tarafından da 500 asker ve 1500 sivil ölmüştür.⁸⁰

6 Mayıs 1999 tarihinde NATO'nun müdahalesi sürerken, G8 dışişleri bakanlarının YFC'ye sunması için bir barış planı yapılmıştır. YFC ve Sırbistan Meclisi, bu planı 3 Haziran 1999 tarihinde kabul etmiştir. Bu çatışmaya uzun süre dayanamayan Sır hükümeti 9 Haziran 1999 tarihli Askeri Teknik Anlaşmayı imzalamış ve buna uyarak (Military Technical Agreement) uyarak Kosova'dan ayrılmıştır.⁸¹ 10 Haziran 1999'da BMGK, BM Şartı'nın VII. Bölümü kapsamında 1244 sayılı kararı kabul etmiştir. BMGK, bu kararda "Kosova'daki ağır insanî durumu ortadan kaldırmak yönündeki kararlılığını" belirtmiş ve Genel Sekreter'e geçici bir yönetim kurulması için yetki verilmiştir. BMGYM (BM Geçici Yönetim Misyonu) Kosova'nın yönetimini devralmıştır. Genel Sekreter'in Özel Temsilcisi bu yetkileri kullanmıştır.⁸² Yaklaşık 3 ay süren NATO'nun müdahalesinin sonlanması ve Sırpların bölgeden gitmesinin sonrasında BMGK, Kosova'da barışın kalıcı olması ve korunması amacıyla 1999 senesinin haziran ayında Kosova'ya "Kosova Gücü (KFOR)" isimli çok uluslu bir askeri güç göndermiş ve "Kosova Geçici Birleşmiş Milletler Yönetimi'nin (UNMIK) Kosova'daki görevi başlamıştır. NATO müdahalesinin ardından Kosova idari açıdan Pristina'da İngilizler, Gilan'da Amerikalılar, Prizren'de Almanlar ve Türkler, kuzeydeki Kosova Mitrovice'de Fransızlar, Kosova'nın batısındaki İpek kentinde ise İtalyanlar olmak üzere beş bölgeye ayrılarak karargâh kurmuştur."⁸³

1244 sayılı kararla; NATO'nun yaptığı hava saldırısını sonlanmış, Yugoslavlar Kosova'dan geri çekilmiş, UCK'nın silahsızlandırılmış ve barışçıl çözümlerin uygulanmasına yönelik önlemler alınmıştır.

1244 sayılı karar ile UNMIK'in; siyasi-idari yapılanmaya katkı sağlaması, kurum-kuruluşların oluşturulmasına destek olması, ekonomiye katkı sağlaması, devlet

⁸⁰ Cemal Erkonuk, **Tarihi Gelişim Sürecinde Avrupa Birliği-Kosova İlişkileri ve Nihai Statü**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2010, s.104

⁸¹ Uğur Samancı, Uluslararası Adalet Divanı'nın Kosova'nın Bağımsızlık İlanına İlişkin Danışma Görüşü, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:11, Sayı:2, 2009, ss.133-134.

⁸² Ender Kuzu, Uluslararası Adalet Divanı'nın Kosova'ya İlişkin Danışma Görüşünün Değerlendirmesi, **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, Cilt:30, Sayı:1-2,2010, s.2; Ümit Hacıoğlu, s. 14.

⁸³ Levent, s.864.

inşa sürecinde aktif rol alması, demokrasi ve insan hakları konularında standartların belirlenmesi konularında destek olması öngörülmüştür.

1244 sayılı karar ile ayrıca KFOR'un; uluslararası kamu alanında güvenliği ve düzeni sağlaması, Sırp ve Arnavutlar arasında bir tampon oluşturmaları, evlerinden olanlara yurtlarına güvenle dönmelerini sağlaması ve askeri açıdan kişilerin kendilerini güvende hissetmesi konularında destek olması öngörülmüştür.

1.3.1. NATO Müdahalesi'nin Uluslararası Hukuk Bağlamında Değerlendirilmesi

İçinde bulunduğumuz yeni dünya düzeni veya düzensizliğinde, devletlerin belirli koşulların gerçekleşmesi durumunda, diğer devletlerin iç işlerine karışabileceğine dair yaygın bir anlayış vardır ve genelde bu anlayışın savunucuları gerçekleştirdikleri müdahale girişimlerini normative temelli nedenlere dayandırarak açıklamaya çalışırlar. Teorik olarak bir devletin, bir diğer devletin içişlerine karışabilme yetkisi egemenlik normu ile çatışan bir yetkidir. Nitekim 1815 Viyana Kongresi'nin meşruiyet iddiasının temelinde, mevcut devletlerin sınırlarının kutsal ve dokunulmaz olduğu ve her devletin bu kutsal sınırlarının içinde istediği gibi hareket etmekte ve istediği rejimi uygulamakta özgür olduğu inancı yatar. Viyana Kongresi sonucunda oluşan 19.yüzyıl yeni dünya düzeni, uluslararası ilişkilerin en önemli aktörlerini egemen devletler olarak tanımlamıştır. Dolayısıyla hikmet-i hükümet, yani tek tek insanların çıkarları ve hakları dikkate alınmaksızın, devletin çıkarlarına mutlak öncelik ve egemenlik tanınması ilkesi herşeyin üzerindedir.⁸⁴ Ancak bu hikmet-i hükümet kavramı 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren, özellikle de 1945 sonrasında, Birleşmiş Milletler (BM) aracılığı ile aşınmaya başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan yenisünya düzeninde insan hakları ile ilgili sorunlar önem kazanmaya başlamıştır ve devletler diğer devletlerin sınırları içinde gerçekleşen geniş çaplı insane hakları ihlallerini uluslararası barış ve güvenliği korumak adına engellemeyi kendilerinde bir görev olarak görmeye başlamışlardır. Nitekim sadece devletleri değil bireyleri de koruyacak ve kapsayacak uluslararası hukuka dayalı bir adaletin inşa edilmesi, örgütün kuruluş amacını özetlemektedir.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) 1990'lı yılların başında çökünce iki kutuplu uluslararası sistemden tek kutuplu sisteme geçiş ile girilen yeni dünya

⁸⁴ Mümtazer Türköne, Siyaset, Lotus Yayınevi, Ankara, 2006, s.98.

düzeninde bu anlamda pek çok müdahale gerçekleşmiştir. Kosova'ya karşı yapılan müdahale de bunlardan sadece bir tanesidir ve gerek uluslararası ilişkilerde gerekse uluslararası hukukta geniş bir yeri kapsamaktadır.

1.3.1.1.BM Antlaşması Çerçevesinde Değerlendirilmesi

II. Dünya Savaşı'nın ardından 26 Haziran 1945'te BM Kurucu Antlaşması imzalanmış ve BM kurulmuştur. BM'nin kuruluş amacı, II. Dünya Savaşı'nda yaşananların tekrarlanmamasıdır. Buna dayanarak BM, barış ve güvenliği sağlamak için ülkeler arasındaki ilişkilerin dostane boyutta olmasını sağlamakta, her sorunda işbirliğine teşvik etmekte, hukuka saygıyı artırmak, insan haklarını uygulamakta ve buna benzer barışçıl eylemler sürdürmektedir. BM Kurucu Antlaşması ile başka bir ülkenin içişlerine karışmak, başka bir ülkeyi tehdit etmek, uluslararası ilişkilerde zor kullanmak gibi eylemler yasaklanmıştır. Ayrıca fikişsel bir çatışmaya sebebiyet vermemek için antlaşmanın 103. Maddesinde, bu antlaşmanın başka bir uluslararası antlaşma ile çakışması durumunda bu antlaşmanın geçerli olduğu belirtilmektedir.⁸⁵

II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan diğer bir kuruluş da NATO'dur. II. Dünya Savaşı sonrası soğuk savaş dönemi yaşanmış ve bu dönemde Sovyet Rusya Avrupa'nın doğusuna yönelik yayılma politikası izlemiştir. Bu durum ile Avrupa'nın batısındaki ülkeler Rusya'nın geleceğe dair ideolojik planlarda onların olduklarını düşünerek endişelenmişlerdir. Bu endişe ile Avrupa ülkeleri birleşerek güvenlik amaçlı bir antlaşma yapmayı planlamışlardır, ancak güçlerinin Rusya'ya yetmeyeceğini düşünmüş ve ABD'yi de antlaşmaya katarak Kuzey Atlantik Paktı yani NATO'yu kurmuşlardır. NATO, esasen saldırı değil koruma amaçlı kurulmuştur.⁸⁶

BM Kurucu Antlaşması'nda antlaşmanın yapısı gereği meşru olmayan ve haksız saldırılar yasaklanmıştır. Bu saldırıların sebebi insan hakları ihlallerini sonlandırmak dahi olsa yasaklanmıştır. Bu yasak antlaşmanın 2(4). Maddesinde geçmektedir. Ancak müdahale yapma durumu olacaksa bunun için öncelikle BM Güvenlik Konseyi'nin müdahaleye onay vermesi ve müdahaleyi yapacak ülkeye veya kuruluşa da yetki vermesi gerekmektedir. 2(4) Maddesi'nde belirtilen yasak için iki istisna bulunmaktadır. Bunlar 51. maddede meşru müdafaa hakkı ve VII. bölümde planlanmış olan zor

⁸⁵Berdal Aral, Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Eşitsizlik, **Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmalar Vakfı**, Ankara, 2013, s.8.

⁸⁶Naci Doğan, Yeni Dünya Düzeni Bağlamında Uluslararası Sistem, NATO'nun Rolü ve Türkiye'nin Stratejik Konumu, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 5, Sayı:10,2004, s.25.

kullanma için alınan önlemler olarak geçmektedir.⁸⁷ Antlaşmada 2(4) Maddesi şu şekilde geçmektedir: BM Örgütü'nün bütün üyeleri, "yenidünya uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı, gerekse Birleşmiş Milletler'in amaçlarıyla bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar".⁸⁸

Müdahaleyi savunanlara göre NATO'nun müdahalesinin sebeplerinden birincisi, Sırp birliklerinin Kosova'da yaptıkları saldırıların 1948 BM İnsan Hakları Deklarasyonu ve 1999 Cenevre Konvansiyonu'na uygun olmaması ve birliklerin yaptığı insan hakları ihlalleri ve bölge halkını göçe zorlayacak yaptırımların uygulanmasıdır. Sırp hükümetinin uyguladığı bu politika bir iç savaşa da sebebiyet verdiği için bu durum aynı zamanda Sırbistan'ın komşusu olan ülkeler için tehlikeli olduğu belirtilmiştir. Savunan taraflar bu tehlikeye karşılık olarak BM Şartı VII. Bölüm m. 51'de geçen meşru müdafaa uygulandığı ifade etmiş ve bu durumda gerekli olan silahlı saldırının gerçekleştiğini söylemişlerdir. Yani antlaşma da geçen her iki istisnada savunma argümanlarında geçmiş, müdahalenin meşru müdafaa olduğu da öne sürülmüştü. Müdahalenin karşıtı olanlar ise buna karşılık olarak bu müdahalenin meşru müdafaanın bunu gerekli kılan devlete olması gerektiğini ifade ederek, bu müdahalenin meşru müdafaa olamayacağını belirtmişlerdir.⁸⁹

NATO müdahalesi 51. maddeye dayanarak meşru müdafaa olsaydı, yani NATO'ya üye olan ülkelere herhangi birine saldırı gerçekleşmesi ile olmuş olsaydı müdahale gerekçesi doğru olurdu. Ancak Yugoslavya tarafından böyle bir saldırı olmamıştır. Bundan dolayı müdahalenin meşru müdafaa olma imkânı gözlenmemektedir. Ayrıca dışarıdan bir saldırıda bulunmamaktadır. Söz konusu durum bir bölgede olan iç savaştır. İç savaşta görülen şiddet tek yönlü yoğun olsa da, bu sorun ülkenin iç problemi olarak görülmektedir.

BMGK, müdahale yerine barışçıl ve şiddet içermeyen yöntemler tercih etmiştir. Bundan dolayı NATO, müdahale için BMGK'dan onay almamıştır. BMGK, politikasına ters duran müdahalenin sonrasında NATO'nun eylemini kınadığına dair herhangi bir ifadede bulunmamıştır, ancak bu durum NATO'ya yetki verdiği veya bu

⁸⁷ Çapar, 2006, s. 88

⁸⁸ Gökçen Alpkaya, NATO Müdahalesi Üzerine, *AÜSBF Tartışma Metinleri*, 1999, <http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/> (30.07/2019).

⁸⁹ Acar, ss. 117-118.

eylemini desteklediği anlamına gelmemektedir. BMGK'nın müdahale öncesinde yayınladığı 1203 sayılı karar da NATO ve AGİT ile yapılmış olan anlaşmaları desteklemiştir. Bu kararda belirtilen desteğin müdahale için de olduğuna dair düşünceler olsa da BMGK'nın yürüttüğü politikaların her zaman barışçıl olmasından dolayı bu konuda kesin bir ifade kullanmak zordur.⁹⁰

NATO, bu müdahaleyi yaptığında kendi kuruluş antlaşması olan Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 6. Maddesi'nin ve antlaşmanın hukuki esasını oluşturan Birleşmiş Milletler Kuruluş Antlaşması'nda belirtilen görev bölgesinin dışında bulunarak niteliklerine ters yönde bir davranışta bulunmuştur. Bu durum bu müdahalenin hukuka aykırı olarak nitelendirilmesindeki sebeplerinden biridir. Müdahale sonrası BM Genel Sekreteri Kofi Annan yaptığı açıklamada bir ülkenin veya örgütün BMGK tarafından yetkilendirilmeden başka bir ülkeye silahlı kuvvet uygulamasının BM'nin kolektif güvenlik sisteminde eksikliğe sebep olacağını ifade etmiştir.⁹¹

1.3.1.2. İnsani Müdahale Çerçevesinde Değerlendirilmesi

NATO'nun Sırp hükümetine yaptığı hava harekâtının insani müdahale olduğunu savunan taraflar bulunmaktadır. İnsani müdahalenin NATO'nun kuruluşunda imzalanan Kuzey Atlantik Antlaşması'nda ve BM Kurucu Antlaşması'nda net bir tanımı bulunmamaktadır. Ancak, literatür kapsamında “Bir devlet, devletler grubu veya uluslararası organizasyon tarafından; kendi uyrukluğ dışındaki kişilerin temel insan haklarına yönelik yoğun, kapsamlı, sistematik ihlallerin ve kitlesel ölümlerin önlenmesi, durdurulması ve sonlandırılması amacıyla herhangi bir devletten izin alınmaksızın bu tür eylemlerden sorumlu devlet ya da devletlere yönelik silahlı kuvvet kullanılmasıdır”. Bu müdahaleyi diğ er müdahalelerden ayıran nokta uygulanan kuvvet ile o devletteki insanların korunmasının ve kurtarılmasının hedeflenmesidir.⁹²

BMGK'nın kararlarından destek alarak yapılan bu müdahalelerin esas özelliğ i, dinsel ve etnik çatış malar olan devletlerde mağ dır olanların korunması amaçlanarak yapıldığ ının savunulmasıdır. Bu müdahalelerin bir bölümü daha fazla insan hakları

⁹⁰Elif Burcu Pekyardımcı, **İnsancıl Müdahale Kavramı ve Kosova Sorunu**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006,ss. 123-128.

⁹¹Zeynep Manavoglu, NATO'nun Kosova'ya Müdahalesinin Uluslararası Hukuk Açısından Gerekliğ i, **Uluslararası Hukuk Politika**, Cilt: 4, Sayı:10: 2008, ss.41-49.

⁹²Jeff Holzgreffe, **The Humanitarian Intervention Debate, Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas**, (Ed: J.L. Holzgreffeand Robert O. Keohone), Cambridge UniversityPress, 2003, s. 18

ihlalinin olmasını engellemiş olsa da, bazı müdahaleler ile daha fazla insanın ölümüne neden olunmuştur. Örnek olarak, Doğu Timor müdahalesinde birçok insan hayatı kurtarılmış iken, Ruanda müdahalesi ise başarısız olarak görülmektedir.

İnsani müdahalenin, evrensel örf ve adet hukukunu dayanak göstererek meşru olduğu iddia edilmektedir. Ancak bu görüş de kabul edilmemektedir. Bir kuralın örf ve adet hukuku kuralı olduğu veya olmadığı devletlerin uygulamalarına bakılması ile anlaşılmaktadır. Devlet uygulamaları incelendiğinde insani müdahale sebebiyle güç kullanmanın hiçbir zaman bir hak olmadığı gözlenmektedir. İnsani müdahaleye başvurulmuş olsa da müdahalelerin hukuksal temeli farklıdır.

Bir devletin diğer bir devlete uyguladığı kuvvetin insancıl müdahale olarak nitelendirilebilmesi için şu koşulların olması gerekmektedir:

- O devlette insan hakları ihlallerinin varlığı ve ağır olması,
- Kuvvet uygulayan devletin insan hakları ihlallerini sonlandırmayı hedefleyerek kuvvet uygulaması,
- Müdahaleden başka bir seçenek kalmamış olması,
- Müdahale esnasında hedeflere uygun olabilecek sınırdaki kuvvet kullanılması
- Müdahalenin uluslararası toplumdan talep edilmesi gerekmektedir.

NATO müdahalesi için bu koşulların çoğunluğu bulunmamaktaydı. Ancak NATO tarafından yapılan açıklamalara göre müdahalenin amacı insan hakları ihlallerini sonlandırmak olduğu için bu harekâtın, insani müdahale çerçevesinde değerlendirilebileceğine dair tartışmalar olmaktadır.

Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi, NATO'nun müdahalesinin insani müdahale olmasına hukuka uygun şekilde dayanak oluşturmaktadır. İnsanlığa karşı tüm suçların üstünde olarak kabul edilen kural olan soykırım yasağının çiğnenmesi durumunda insani müdahale sebebiyle güç kullanılabileceği düşünülmektedir. Kosova'da gerçekleşen Racak Katliamı da bu tanıma uygun olarak görülmekte ve NATO'ya bu konuda bir neden vermektedir. Bu durumda, soykırım yasağının çiğnenmesi sebebiyle yasağı çiğneyenlere müdahale edilmesi hususunda devletler, soykırım eylemlerinin engellenmesi için ihtiyaç gördükleri takdirde BM'nin yetkili organlarından BM Antlaşması'na uygun olarak hareket etmesini isteyebilmektedirler. Kısacası, Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması

Sözleşmesi, devletlere BM'nin onayı olmadan insani müdahale için yetki vermemektedir.⁹³

İnsan Hakları İzleme Komitesi'nin yayınladığı raporda NATO'nun bombardımanı sebebiyle 488-527 kadar sivilin hayatını kaybettiği belirtilmektedir. Ancak YFC'nin resmi açıklamasında ise en az 1.200 sivil ile 462 askerin müdahale sırasında öldüğü ifade edilmiştir. 1 Ocak 1998 ile Aralık 2000 tarihleri arasında Kosova'daki çatışmalar sırasında ölenlerin sayısı ise 13.421 kişi olarak kaydedilmiştir. Hayatını kaybeden kişilerin etnik açıdan dağılımı ise şöyledi: 10.533 kişi Arnavut, 2.238 kişi Sırp, 126 kişi Roman, 100 kişi Boşnak ve geri kalan kişiler diğer ırklardandır. ABD'nin yaptığı resmi açıklamada YFC'nin 1990'lar süresince Kosova'da 10.000 civarı sivil öldürdüğü ifade edilmiştir. Savaş son bulmasından sonra 850.000 civarı sığınmacı Kosova'ya geri dönmüştür. Savaş esnasında 90.000 Sırp, yaşanmış olan çatışma ve baskılardan kaynaklı Kosova'yı terk etme zorunluluğunda kalmıştır. Savaş bittikten sonra bu sayı 164.000 civarı olmuştur. Kısacası 1990'lar süresince yaşanmış olan Sırp-Arnavut çatışmalarının sonrasında gelen NATO müdahalesi sonucu ile bölgede büyük oranda insani ve maddi yıkım olmuştur.⁹⁴

NATO tarafından yapılan açıklamalarda müdahalenin insani müdahale olduğu, soykırım boyutuna ulaşan çatışmaları durdurma amacını taşıdığı ve YFC'nin topraklarının bütünlüğünü devam ettirmeyi amaçladığı belirtilmektedir. Kosova'nın özerkliği veya bağımsızlığıyla alakalı herhangi bir ifade veya açıklama yapılmamıştır. 2000 senesinin 8 Haziran gününde yapılan Kuzey Atlantik Savunma Bakanları toplantısında NATO'nun yaptığı açıklamalar ile sunduğu sebeplere destek verilmiştir. Bu 1244 sayılı BMGK kararı ile belirtilmiş amaçlar ile BM'in oluşturduğu UNMIK'in kontrolü ve KFOR (Kosova Gücü) gözetimi ile ve işlevsel yönetiminin altında insan hakları ihlallerini sonlandırmanın müdahalenin amacı olduğu ifade edilmiştir. YFC'nin toprak bütünlüğünün önemli olduğunun vurgulanması müdahalenin insani müdahale olarak nitelendirilmesi için hukuki destek ayağı olmuştur. Yani NATO kendisine yetki verilme de insani müdahale adı altında yaptığı müdahaleyi yapmaya yetkisi

⁹³Pekyardımcı, ss.130-143; Neslihan Özkerim Güner ve Serdar Çağırğa, İnsani Müdahalenin Hukuka Uygunluğu Sorunu, **İzmir Barosu Dergisi**, Cilt: 3, 2015, ss.83-86.

⁹⁴Caner Sancaktar, **NATO'nun Kosova Müdahalesi**, Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı, 2014,s.143.

bulunmaktadır. Bunun yanında Kosova'da soykırıma varan saldırıların olduğu da bir gerçektir.⁹⁵

1.4. Ahtisaari Planı

BM Güvenlik Konseyi 24 Ekim 2005'de Kosova'nın nihai statüsü ile ilgili müzakerelerin başlaması gerektiğini belirtmiş bunun üzerine 2 Kasım 2005'de BM Genel Sekreteri Kofi Annan, Finlandiya eski Cumhurbaşkanı Martti Ahtisaari'yi BM Kosova Elçisi olarak görevlendirmiştir. Ahtisaari eşliğinde 20 Şubat 2006'da Viyana'da başlayan görüşmelerde Sırbistan'ın Kosova'nın kendilerine ait olduğunu dile getirmesi Arnavutların ise bunu reddetmesi üzerine 15 tur devam eden müzakerelerde bir sonuca varılamamıştır. Ahtisaari'nin 2 Şubat 2007'de ortaya koyduğu "Kosova'nın Statü Anlaşması için Kapsamlı Öneriler" paketinde Kosova, demokrasiye ve hukukun üstünlüğüne dayalı çok etnikli bir toplum olarak tasarlanmıştır.⁹⁶ Uluslararası toplum tarafından denetlenen bir bağımsızlığın öngörüldüğü rapor 15 Mart 2007'de sunulmuştur. Bu plan Kosova'yı etnik, dini ve ırk farkı olmadan herkesin barış, adalet ve hoşgörü içerisinde yaşayabildiği, çalışabildiği ve seyahat edebildiği bir yer haline getirebilmek amacıyla oluşturulmuştur.⁹⁷ Planda, Kosova'nın kendine ait bayrağı, anayasası, milli marşı, temsilcilik hakkı, uluslararası örgütlere üye olma hakkının yanında Kosova topraklarında yaşayan herkesin dil, din, kimlik, kültür, eğitim ve siyasi katılım haklarının korunmasına yönelik düzenlemeler yer almıştır. Ayrıca planda bağımsızlık ile ilgili bir açıklama yer almamakla birlikte Kosova'da yerel kurumlar iyileştirilinceye kadar Kosova'nın UNMIK geçici yönetimine bağlı olacağı öngörülmüştür. Plan yürürlüğe girdikten sonraki belirtilen 120 günlük geçiş süreci sonrasında UNMIK'in yerini Avrupa Birliği Kosova Hukukun Üstünlüğü Misyonu(EULEX) önderliğinde bir Uluslararası Sivil Temsilci'nin alması ve KFOR'un varlığını sürdürmesi öngörülmüştür.⁹⁸ Planda 1244 sayılı karardan farklı olarak Kosova'nın Sırbistan sınırları içinde yer aldığına dair bir ifade kullanılmamıştır.

21 Şubat 2007'de tekrar başlayan fakat Sırbistan ile Arnavutlar arasında bir çözüme ulaşamayan görüşmeler 2 Mart 2007'deki toplantıda Ahtisaari sonuca

⁹⁵Manavoğlu, s. 47-48.

⁹⁶ Bülent Sarper Ağır, *Çağdaş Balkan Siyaseti, Devletler, Halklar, Parçalanma ve Bütünleşme*,2. Baskı, Ankara, 2014, s. 290.

⁹⁷ Başak Acar, *AB'nin Kosova Sorununa İlişkin Oynayacağı Rol Üzerine Senaryolar*, Ankara, 2009, s. 28.

⁹⁸ Ağır, s.290.

ulaşılamadığını belirtmiş ve planın öngördüğü nihai statü önerilerinin son hali 26 Mart 2007’de Güvenlik Konseyi’ne sunulmuş fakat Rusya’nın veto vereceği belirgin bir şekilde belli olmuştur. Ağustos-Aralık 2007 tarihleri arasında ABD, AB ve Rusya’dan oluşan Troyka görüşmelerinde de uzlaşmaya varılamamış ve görüşme sürecinin başarısızlıkla sonuçlanması Kosova’nın bağımsızlık ilanının önü açılmıştır.⁹⁹

Kosova’nın durumu ile ilgili planda Sırlara da belirli haklar verilirken Belgrad yönetiminin de Kosova üzerindeki aidiyetinin sona ermesi gerektiği, Kosova’nın bölünmeyeceği ve başka ülkelerle birleşmeyeceği de belirtilmiştir. Ahtisaari durumu şu şekilde açıklamıştır;

*‘Aracı planın hedefi, Arnavut ve Sırların birlikte içinde bulunduğu onurlu bir şekilde, güvenlik ve ekonomik güvence içinde yaşayabileceği, geleceği olan, istikrarlı bir Kosova için temel oluşturmaktır. Amaç, gelecekte bölgede güvenlik ve istikrara katkıda bulunacak bir Kosova’dır’.*¹⁰⁰

Çalışmanın kapsamı doğrultusunda özellikle azınlık hakları ile ilgili Plan ‘da yer alan bazı maddeleri belirtip açıklayarak konunun önemine dikkat çekmek yerinde olacaktır.

Ahtissari Planı ‘genel ilkeler’ Madde 1 e baktığımızda bu madde ile tüm toplulukların hak ve özgürlükleri en üst seviyede korunarak sağlanacağı ve vatandaşların eşit haklara sahip olmasına önem verileceği anlaşılmaktadır. Kosova’nın Plandaki bu madde ile kendi yasama, yürütme, yargı kurumları aracılığıyla ve hukukun üstünlüğüne tam saygı ile demokratik ve çok etnikli topluma sahip bir devlet olacağı belirtilmiştir.¹⁰¹ Ayrıca Kosova’nın resmi dilleri Arnavutça ve Sırpça olmakla birlikte Türkçe, Boşnakça ve Roman dilleri de resmi dil statüsüne sahip hukuka uygun dillerdir şeklinde ekleme yapılmıştır.

Kosova ve Sırbistan bu genel ilkelerde belirtilen tüm hükümleri yerine getirerek karşılıklı iyi niyetle iş birliği yapmak durumunda olduğu, ayrıca planda Kosova ve Sırbistan Cumhuriyeti böyle bir işbirliğini kolaylaştırmanın yansırı takip ve iyi

⁹⁹ Ağır, s.291

¹⁰⁰ Eberhard Nembach, DW Made for Minds, **Kosova Planı Sunuldu**, <https://www.dw.com/tr/kosova-plan%C4%B1-sunuldu/a-2519815> (17.09.2019)

¹⁰¹ Caner Sancaktar, Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, **Kosova Çıkmazı-Sonu Gelmez Müzakereler Sistemi**, https://tasam.org/tr/TR/Icerik/641/kosova_cikmazi_sonu_gelmez_muzakereler_sistemi (17.09.2019)

komşuluk ilkelerini geliştirmek için ortak bir komisyon kurulmasına da teşvik etmeleri gerektiği belirtilmiştir.¹⁰²

Plandaki ‘Topluluk Hakları’ ile ilgili Madde 3’ü incelediğimizde, bu madde ile Kosova’da yaşayan vatandaşların ulusal, kültürel, etnik, dilsel ve dinsel düzenlemelerine yer verilmiştir. Kosova bu bağlamda, bahsedilen düzenlemelerin korunmasını sağlayarak garanti altına alacak ve tüm toplulukların ve temsilcilerinin siyasal süreçler ve karar alma süreçlerine etkin katılım haklarını korumak için gerekli anayasal ve kurumsal mekanizmalar kuracaktır.¹⁰³

Plana göre topluluk haklarının en başında Kosova’da yaşayan tüm toplulukların kendi kimlikleri doğrultusunda kültürlerini değiştirmeden geliştirmek, dil, din, gelenek ve göreneklerinin alışagelmış düzende devamını sağlamak gelir.

Bu Madde ile Kosova’da yaşayan her bir birey dil, din, ırk, renk, cinsiyet ve siyasal fikirler de dâhil olmak üzere tüm hak ve özgürlüklerden eşit şekilde ayırım yapılmadan kanunlar önünde koruma hakkına sahip olacaktır. Bu bağlamda maddeye göre, her düzeydeki vatandaşın talep ettiği resmi dilden birinde eğitim alma hakkı vardır. Ayrıca resmi kurum ve kuruluşlarda kendi dil ve alfabelerini kullanma özgürlüğüne de sahip olmalıdırlar. Yine kendi dillerinde uluslararası hukuk standartlarına uygun şekilde gazete, dergi, basılı yayın ve radyo gibi iletişim kaynaklarına ulaşabilmek için kendi ortamları sağlanmalıdır.

Plandaki ‘Azınlık Toplulukları ve üyelerinin Kamuya Katılımı’ madde 4’ü incelediğimizde, Azınlık topluluklarının ve üyelerinin adına alınan kararlar Meclis üyelerinin çoğunun onayı olmadan alınamadığı, Azınlık toplulukları ve üyelerinin haklarını temsil edecek bir kurul oluşturulacağı, Kurul üyeleri, hükümet politikalarıyla ilgili düşünce ve yorumları bu topluluklar adına savunup fikir beyanında bulunacaklarına yer verildiği görülmüştür.

Plandaki Ek 3’de yer alan Adem-i Merkeziyetçilik(Desentralizasyon) bölümü çerçevesinde ise; Kosova’da kamu hayatını düzenlemek ve sürdürülebilir kılmak adına Kosova’nın tümünde kamu yerel sektörünü güçlendirmeye çalışmak, ekonomik ve istihdamı geliştirmek, bu kapsamda azınlık topluluklarının çıkarlarını gözetmek ve yerel yönetimlerin takibini sağlayarak kurumlarını sağlamlaştırmaya çalışmak hedeflenmiştir.

¹⁰²Gerard M. Galluci, Transconflict, **The Ahtisaari Plan and North Kosovo**, <http://www.transconflict.com/approach/think/policy/ahtisaari-plan-north-kosovo/> (15.09.2019)

¹⁰³Assembly Support Initiative (ASI) Newsletter, **Müzakereler Süreci ve Kosova Statüsü’ne ait Öneri**, Mayıs 2007, s. 27 <https://www.osce.org/tr/kosovo/24790?download=true> (21.09.2019)

Planda ‘Sırbistan Kurumları ile İşbirliği’ Madde 10 incelendiğinde; Kosova belediyeleri ve devlet kurumları, Sırbistan Cumhuriyeti ile işbirliği yaparken kendi nüfuslarının olduğu tüm alanlarda uzman personellerle birlikte teknik ve maddi desteklerle iş yapabilir ve yapılan girişimler Sırp belediyeleri tarafından Kosova Yerel Yönetim Bakanlığı’na bildirilmesi gerektiği belirtilmiştir.

‘Sırbistan Cumhuriyeti Tarafından Finansal Fon Yardımları’ Madde 11 de incelenmiştir. Bu madde ile belediyeler kurallara uygun şekilde Sırbistan Cumhuriyeti’nden mali yardım alabileceği, yapılan yardımların kamu tarafından şeffaf bir halde görünebilir olması gerektiği ve bu yardımların hazineye rapor edilmesi gerektiğine değinilmiştir.¹⁰⁴

‘Yeni Belediyelerin Oluşturulması’ kapsamı Madde 12’ de düzenlenmiştir. Bu çerçevede belirlenen yeni sınırlar da dâhil edilerek yeni belediyeler kurulacaktır. Asıl amaç Sırp Topluluklarının daha fazla bulunduğu alanlardaki düzenlemelerin belediyeler aracılığıyla desteklenmesini amaçlamaktadır.

‘Miroviça ile ilgili Düzenlemeler’ Madde 13’de yer almış ve bu kapsamda Mitroviça; Kuzey Mitroviça ve Güney Mitroviça olmak üzere iki belediye kurulacak ve ayrıca bu belediye üyelerinden ve bir de uluslararası üyeden oluşan bir Komite oluşturulacaktır. Uluslararası temsilci ayrıca bölgede güvenlik, hukukun üstünlüğü, hareket özgürlüğü, konut mülkiyet hakları ve ekonomik kalkınma alanları yönünde çalışmalar yaparak bir ofis kuracağı yine madde 13’ de belirtilmiştir.¹⁰⁵

‘Dini ve Kültürel Miras’ kapsamında yapılan düzenlemeler ise EK 5’de yer almıştır. Bu kapsamda; Sırp Ortodoks Kilisesi uluslararası dokunulmazlık hakkına sahip olacağı, bu haklar ile Kosova hukukuna aykırı olmamakla birlikte kilisenin görev ve sorumluluklarını doğru şekilde yerine getirmesini sağlayacağı belirtilmiştir. Tüm dini amaç için kullanılan yapılar Kosova’da yer alan Sırp-Ortodoks kiliseni tanıyacağına da dikkat çekilmiştir.

‘Koruyucu Bölgeler’ madde 4’de belirtilmiş olup; kiliselerin, manastırların ve diğer tüm dini mekânların yanında Sırp toplulukları için öneme sahip olan tarihi ve kültürel alanlara da koruma bölgeleri kurulacağı maddede düzenlenmiştir. Ayrıca, tüm vatandaşların bu alanlardan güvenli bir şekilde faydalanması ve dinlerini özgür bir

¹⁰⁴Kosovo; Durable Solutions Still Elusive 13 Years After Conflict, **A Profile of the Internal Displacement Situation**, 10 Ekim 2012, s. 30

¹⁰⁵Gerard M. Galluci, Transconflict, **The Ahtisaari Plan and North Kosovo**, <http://www.transconflict.com/approach/think/policy/ahtisaari-plan-north-kosovo/> (15.09.2019)

şekilde yaşayabilmelerine olanak sağlamak da amaçlanmıştır. Kilise ve benzeri alanlarda inşaat, kazı, baraj yapımı, enerji faaliyetleri, fabrika kurulması ve yol yapımı gibi çevrenin korunmasına engel olacak tüm çalışmaların yasak olacağı kararı alınmıştır. Bu faaliyetlere engel olmak için ‘Uygulama ve İzleme Konseyi’ nin kurulması sağlanmıştır.

‘Uluslararası Sivil Temsilcileri’ konusu ek 9 da belirtilmiş olup daha önce madde 1 de açıklanan hak ve özgürlüklerin korunması bağlamında ve Kosova kurumlarının çalışmalarına destek sağlamak amaçlı bir Uluslararası Sivil Temsilci atanacağı belirtilmiştir.¹⁰⁶

‘Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası(AGSP)’ konusu ek 10 da şu şekilde açıklanmıştır; AGSP Misyonu, hukukun üstünlüğünü dikkate alarak gerekli gördüğü güvenliği merkezi ya da yerel olarak ayırt etmeksizin sağlaması gerektiği, Kosova’nın ihtiyacı olan desteğe, yönetim alanları dâhil olmak üzere yardımcı olması gerektiği belirtilmiştir.

Sonuç olarak Ahtisaari Planı, Kosova’nın durumu ile ilgili Kosova’nın kurum ve kuruluşlarının geliştirilmesi ve topraklarında yaşayan bireylerin daha güvenli yaşamasını sağlamak adına yukarıda değinilen birçok çözüm önerileri sunmuştur. Sırbistan ve tabii ki Rusya tarafından onaylanmayan ABD ve AB üyeleri tarafından olumlu bakılan özellikle Arnavutlar için bağımsızlığa giden sürecin kapısının açılması olarak görülen planın her ne olursa olsun Kosova için geliştirici ve statü belirleyici kurallar bütünü olduğunu söyleyebiliriz.

1.5. Kosova'nın Bağımsızlık İlanı

Kosovalı Arnavutların direnişi seneler boyunca farklılıklar göstermiş olsa da asla bitmemiştir. Kosova, Yugoslavya içerisinde her zaman bir hoşnutsuzluk, huzursuzluk ve kargaşa yeri olarak kalmıştır. II. Dünya Savaşı’nın sonrasında, direnişi illegal örgütler ile devam etmiştir. 1960 senelerinde sokak gösterileri, açlık grevleri yapılmış, 1980 senelerinde maden işçilerinin boykotları olmuş ve 1990 senelerinde sivil itaatsizlik ve sonra tekrar silahlı direniş halini almıştır. Kosovalılar nihai amaçları olan bağımsızlığı elde edene kadar mücadeleden vazgeçmemişlerdir.

¹⁰⁶Kosovo; Durable Solutions Still Elusive 13 Years After Conflict, **A Profile of the Internal Displacement Situation**, 10 Ekim 2012, ss. 31-32.

NATO Müdahalesinin ardından Kosova'nın geleceği ile ilgili kesin bir çözüme ulaşılamamış, Mart 2004 'de Arnavutlar İle Sırp'lar arasında yine şiddet olayları baş göstermiş, medya ve zıt görüşlü grupların durumu yumuşatması gerekirken daha çok tetiklemiş ve taraflar birbirlerinin mallarına zarar vermeye başlamış ve durum gittikçe artarak çatışmaya dönüşmüştür. Bu olayda 19 kişi ölmüş, 800'ün üstünde kişi yaralanmış ve yaklaşık 4000 Kosovalı Sırp ise evlerini terk etmiştir.¹⁰⁷

Bu dönemde UNMIK ve KFOR'un etkin olduğu konularda eksik kaldığı düşünülmüş ve eleştirilerin odağı haline gelerek bu iki yapıya güven sarsılmıştır. Bunun temel sebebinin uluslararası toplumun teoride Kosova için 1244 sayılı karara bağlı kalacağı söz konusu iken uygulamada Kosova'nın kendine ait kurum ve kuruluşlarının oluşturulduğu görülmekte fakat tüm bunlara rağmen nihai statünün belli olmayışı tartışmaları beraberinde getirmiştir. Bunun yanında Kosova'da var edilen bu uluslararası oluşumlar Arnavutlar tarafından bağımsızlığa gidilen sürecin dayanağı gibi algılanıyor, Sırp'lar için ise bu durum tam tersi olarak görülüyordu. Kısacası BM'nin 1244 sayılı kararı gereğince Kosova bir taraftan kâğıt üzerinde Sırbistan'ın bir parçası olarak görülmekte diğer taraftan ise fiili olarak bağımsızlık yaşamaktaydı.¹⁰⁸

2005 yılında Kosova'nın nihai statüsü ile ilgili uluslararası toplumun çözümü Kosova için nihai statüsü için hukuki bir yapıdan önce standartlar olan ekonomik, siyasi ve sosyal yapısındaki reformları iyileştirmesi gerektiği olsa da Kosova'da güvenliğin ve istikrarın giderek azalmasından dolayı BM Kosova için müzakere sürecini başlatmaya karar vermişti.

Fakat BM Genel Sekreterine sunulan; ne uluslararası toplumun sunduğu Kosova'da çok etnikli bir yapı ile istikrarı ve demokratik yapıyı geliştirmeyi Ahtisaari Planı, ne de Norveç Diplomatı KaiEide'nin Kosova'da standartların belirleneceği ve politik düzenlemelerin yapılacağı raporu sonucunda hiçbir sonuç alınamamıştır.

Kosovalılar çözümün sadece bağımsızlık olduğunu düşündüğü için 120 günlük müzakere sürecinin uzatılmasını gereksiz görmüşlerdir. Bu fikir ile Arnavutlar, kararı önemsemeden müzakere sonrasında bağımsızlık ilan etme kararı almışlardır. Zira bekledikleri gibi 120 günlük müzakereden de herhangi bir sonuç alınamamıştır.

¹⁰⁷ Erhan Türbedar, "Kosova Sorunu, Yarım Bırakılmış İş" **Stratejik Analiz**, Cilt.5, Sayı.49, Mayıs 2004, ss.59-60.

¹⁰⁸ Erhan Türbedar, "Sırbistan-Kosova Diyaloğu; Ekranların Yeni Yarışma Programı" **Stratejik Analiz**, Cilt. 4, Sayı. 43, Kasım 2003, s. 55.

Son yerel seçimde göreve gelen Taçi, devletlerarasındaki bu durum ile çözüm elde edilemeyeceğini düşünmüş bağımsızlık ilan edileceğine dair açıklama yapmıştır. Sırp hükümeti buna tamamen karşı çıksa da uzun zamandır bunun geleceğini bilmekte buna engel olmak için açıklamalar yapmıştır. 2008 senesinin 17 Şubat Pazar günü, saat 16.00'da Kosova Meclisi bağımsızlık ilan ettiğini resmi olarak duyurmuştur. O gün Kosova halkı Arnavutluk ve ABD bayrakları ile kutlama yapmıştır. Bu bağımsızlık ilanı sonrasında Kosova'yı tanıyan ilk devlet Kosta Rika ve sonra bu süreçte en büyük destek veren ABD olmuştur. Bağımsız Kosova'nın ilk başbakanı Haşim Taçi, ilk cumhurbaşkanı da Agim Ceku olmuştur. ABD'nin ardından Türkiye, Afganistan, İngiltere, Arnavutluk, Fransa da Kosova'yı tanımıştır.

Kosova Başbakanı Taçi, BM tarafından bağımsız olarak tanınan 192 devletten 100'ünün kendilerini tanımasını hedeflediklerini açıklamıştır. Şayet 100 ülke tarafından tanınırsa çoğunluğu elde edip, nihai amaçları olan bağımsızlığı uluslararası alanda kabul ettirmiş olacaklarını düşünmüştür. Ancak BM üyeleri içerisinde destek veren olduğu kadar karşı çıkan da vardı. Rusya, Kıbrıs Rum kesimi, Çin, İspanya ve Romanya bağımsızlığı tanımayacaklarını resmi olarak duyurmuştu. Karşı çıkan ülkelerin oldukça güçlü olması Kosova'nın hedefine ulaşmasında önemli bir engeldi.

Bağımsızlık ilanı karşısında oldukça şaşırان Sırp hükümeti, önce buna şiddetle karşı çıkmış, sonra hiçbir hatası yokmuş gibi NATO'yu suçlamış ve bunun işe yaramadığını fark edince Kosova'ya ambargo uygulama kararı almıştır. Bağımsızlık açıklanır açıklanmaz konuyu BM Genel Kurulu'na taşımış ve Uluslararası Adalet Divanı'ndan bağımsızlığın uluslararası hukuka aykırı olduğuna dair danışma görüşü alınmasını istemiştir. Ardından yaptığı açıklamalarda bu ilanın yasa dışı olduğunu söylemiş ve Kuzey Kosova'yı kendine bağlamayı hedefleyerek bölgedeki Sırpların kendi kurumlarını oluşturmada destekleyeceğini ifade etmiştir. Bu süre içerisinde Sırbistan içinde de görüş ayrılığı yaşanmış, çalkantılı bir dönem olmuştur. Kosova'nın bağımsızlığından sonra Sırbistan Cumhurbaşkanı Tadiç, AB'ye katılmak istemiş ve bu durum karşısında milliyetçi tarafından oldukça eleştirilmiş ve vatan haini olarak suçlanmıştır. Tadiç, AB üyeliğini çözüm olarak görmekte, Başbakan Kostunitsa ise AB'nin bağımsızlıktaki tutumundan dolayı bunun mümkün olmadığını belirtmekteydi.

Kosova'nın bağımsızlığıyla; EULEX; Kosova'da hukuk, yargı ve polis gibi alanlarda yetkilendirilirken, UNMIK ise 1244 çerçevesinde iki taraf arasındaki uzlaştırıcı ve iyileştirici rolünü sürdürmeye devam etmiştir.¹⁰⁹

Tablo1.1.Kosova'nın Nihai Statü Hakkında Arnavutlar ve Sırlar Arasında Doğrudan Karşılaştırma¹¹⁰

Arnavut Bakış Açısı	Sırların Bakış Açısı
Bağımsızlık veya hiçbir şey	Bağımsızlık dışında her şey
Self determinasyon hakkı	Gerçek otonomi
Tek taraflı bağımsızlık ilanı	Diploması, görüşmeler ve daha fazla müzakere
Kosova'ya ilişkin durum emsalsizdir	Dünya çapında benzer durumlar vardır
Bağımsızlık=Yugoslavya'nın dağılmasında son adımdır	Bağımsızlık alkanların istikrarsızlaşmasıdır
Miloseviç tarafından yapılan soykırım, Kosova'nın yasal anlamla yönetilmesi hakkının kaybolması	Miloseviç ölmüştür
Sırbistan, Kosova'yı 1912 yılında sömürge haline getirmiştir.	Kosova Ortaçağ'dan beri Sırların tarihi ve manevi merkezidir.
Bağımsızlık konusu müzakere edilemez	Hiçbir şekilde bağımsızlık olamaz
Kosova sınırları değiştirilemez	Sırbistan'ın toprak bütünlüğü tartışılmaz
Martti Ahtisaari Planı'nda değişiklik yapılamaz	Ahtisaari'ye dayanan bir anayasa yapılamaz.
120 gün sonunda bağımsızlık planı	Son gün sınırlaması olamaz, son kararı BMGK verir

Kosova'nın bağımsızlığını sürdürebilmesi için Arnavutluk ile birleşeceğine dair senaryolar ve ülke içerisinde yüzde onluk kısmı oluşturan Sırlar sebebiyle çıkan fikir ayrılıklarının bölünmeye kadar ilerlememesi için önlem alması gerekmektedir.¹¹¹

Bağımsız Kosova, ilk senesinde 59 ülke tarafından tanınmış,2012 senesinde de 89 ve 2018 itibariyle bu sayı 116 olmuştur ve bu tanınma süresi artarak devam etmektedir. Ülke içerisinde yaşanan kopukluk yumuşatılmaya, birlik olmak için sorun çözümüne doğru adımlar atılmaya, ekonomik olarak Sırbistan'ın uyguladığı ambargoya rağmen yüzde 6'lık bir büyüme elde edilmiş, okul, yol ve iş alanında yatırım yapılmaya çalışılsa da Kosova' da bağımsızlık ilanı kararı ile uluslararası toplumda bölünmeler yaşanmıştır. Bu bölünmelere sebep olan fikir ayrılıklarının rakamsal oranları değişiklik

¹⁰⁹ Ağır, s. 291

¹¹⁰ Uysal, s.62

¹¹¹ Gül İlkdoğan, **ABD, AB, Rusya ve Türkiye Ekseninde Kosova'nın Bağımsızlık Süreci**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009, ss. 68-70

gösterse de bu bölünmeler günümüzde hala devam etmektedir. Kosova, bağımsızlık ilanından sonra yaşadığı iç savaş ve Sırbistan'ın ambargo uygulaması nedeniyle ekonomik ve sosyal açıdan oldukça kötü durumda kalmıştır. Bağımsızlık ilanı sorunları çözmek için yapılmışken bağımsızlıktan sonra da sorunlar devam etmiştir. Kosova, kuzeyde Sırlar ve güneyde Arnavutlar olmak üzere etnik açıdan bölünme yaşamıştır. Bu bölünme, bütün yaptırımlara rağmen sonlandırılmamış, günümüze kadar devam etmiştir.¹¹²

Tablo 1.2. Temel Ekonomik Göstergeler¹¹³

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
GSYİH (US \$ milyon)	5.829,8	6.694,3	6.500,0	7.072,3	7.386,6	6.400,4
GSYİH (€ milyon)	4.402,0	4.184,5	5.058,8	5.326,6	5.567,5	5.771,0
GSYİH (% reel büyüme)	3,3	4,4	2,8	3,4	1,2	4,0
Enflasyon (% değişiklik)	3,5	7,3	2,5	1,8	0,4	-0,5
Döviz Kuru (US \$)	0,76	0,72	0,78	0,75	0,75	0,90
Kredi faiz oranı (%)	14,3	13,9	12,9	11,1	9,2	7,2
İhracat (US \$ milyon)	294,0	313,1	268,8	293,9	324,6	325,3
İthalat (US \$ milyon)	2.144,9	2.479,6	2.489,6	2.443,7	2.538,2	2.634,9

Kosova, bağımsızlık ilanı sonrasında ekonomik kalkınmayı sağlamak için kısa bir süre içerisinde yasal düzenlemeler yapmış ve yaptırımlar uygulamıştır. Kosova ekonomisi, genel anlamda %68,3 hizmet, %14,1 tarım, %9,6 sanayi ve %8 inşaat sektörlerinden oluşmaktadır. Kosova'nın toprakları verimli olmasına rağmen tarımın ekonomideki sektörel oranı %14,1'dir. Bunun sebebi çiftliklerin küçük ve etkin olmamasıdır.

Kosova ekonomisi genel olarak incelendiğinde son 10 yıl içinde kararlı bir şekilde büyüme göstermiştir. Ancak yapılan düzenlemelere rağmen ülkenin dış borcu azalmak yerine artmıştır. Kosova hükümeti, dış kaynaklı yeni yatırımlar olması ve bu ekonomik durumu düzeltebilmek için AB'ye başvuru yapmış, 2013 senesinde de AB müzakereleri başlamıştır. Kosova hükümeti, AB başvurusu ile ülke çapında

¹¹² Can, s. 89

¹¹³ Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, 2014, <https://www.ekonomi.gov.tr> (30.07.2019)

değişiklikler yapmış ve bu değişiklikler ekonomik alanla sınırlı kalmamıştır. Ancak Kosova, yapılan bu düzenlemelere rağmen AB üyesi beş ülke (Romanya, Slovakya, İspanya, Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi) tarafından tanınmaması ve AB'nin Kosova'nın statüsüne ilişkin ortak bir görüşü olmaması ilişkilerde sorun olmaktadır.¹¹⁴

1.5.1. Uluslararası Adalet Divanı'nın Kosova'ya İlişkin Danışma Görüşü

Kosova'nın tek taraflı bağımsızlık ilanını uluslararası hukuka uygun bulmayan ve Kosova'nın Sırbistan'a ait bir toprak parçası olduğunu düşünen Sırbistan Hükümeti karara karşı çıkarak konuyu BM Güvenlik Konseyi'ne taşımıştır. AB üyesi çoğu ülke ve ABD bağımsızlığı desteklerken Rusya gibi içinde farklı etnik yapılar barındıran ülkeler bağımsızlık ile ilgili olumsuz görüş bildirmiştir. Bu durumda Konsey bir karar alamamış ve BM Genel Kurul'u, Uluslararası Adalet Divanı'ndan konuya ilişkin bir görüş bildirmesi açısından 8 Ekim 2008'de BM Genel Kurul 63/3 sayılı kararı çıkarmıştır.

Genel Kurul, hem kendisinin BM kapsamındaki görevlerini hem BM antlaşmasının kurallarını dikkate alarak ve bağımsızlığın uluslararası hukuka uygunluk ve BM üyelerinin farklı görüşe sahip olmaları açısından BM 96. Madde ile UAD 65. Maddesine göre '*Kosova Özyönetim Geçici Kurumları Tarafından tek taraflı bağımsızlık ilanı uluslararası hukuka uygun mudur?*'¹¹⁵ sorusuna ilişkin bir danışma görüşü istemeye karar vermiştir.

UAD, BM yapısının organlarından biri olup, yapısı ve görev alanı ile ilgili kısımlar BM Şartı'nın 14. Bölümünde(madde 92-96) ve Divan'ın kendi şartında yer almakta ve buna göre Divan'ın iki temel yetkisi bulunmaktadır. Bunlardan biri devletlerarasındaki hukuki olarak çıkan sorunlara çözüm getirmek ikincisi ise danışma görüşü vermektir.

"Danışma görüşü verilmesi, temel olarak Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 96. maddesi ile UAD Statüsünün 65. maddesinde düzenlenmiştir. BM Antlaşması m. 96'ya göre;

¹¹⁴Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, 2014, <https://www.ekonomi.gov.tr> (30.07.2019)

¹¹⁵Uğur Samancı, Uluslararası Adalet Divanı'nın Kosova'nın Bağımsızlık İlanı'na İlişkin Danışma Görüşü, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt. 11, sayı. 2, 2009, ss. 144-145

1. Genel Kurul veya Güvenlik Konseyi, UAD'den hukuki herhangi bir mesele hakkında danışma görüşü vermesini isteyebilir.

2. Genel Kurul tarafından bu hususta herhangi bir zamanda yetkilendirilebilecek olan BM'nin diğer organları ve uzmanlık kurumları, kendi faaliyet alanları kapsamında ortaya çıkan hukuki meselelere ilişkin Divandan danışma görüşü isteyebilirler.”¹¹⁶

“UAD Statüsü m. 65/1'e göre ise; “Divan, BM Antlaşması gereğince veya bunun hükümlerine uygun olarak danışma görüşü isteme hususunda yetkili kılınan her organın talebi üzerine, her türlü hukuki mesele hakkında danışma görüşü verebilir.” Divan, Statü m. 65/1 hükmü çerçevesinde danışma görüşü verebilmesi için şu üç şartın bir arada gerçekleşmesi gerektiğini ifade etmiştir.

1. BM Antlaşması çerçevesinde usulüne uygun olarak yetkilendirilmiş bir organ tarafından talep edilmesi,

2. Bir hukuki meseleye ilişkin olması,

3. Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi istisna olmak üzere, danışma görüşü istenen sorunun talep eden organın faaliyetleri kapsamında ortaya çıkan bir mesele olması.”¹¹⁷

Divan kendisine yöneltilen sorularda çok dikkatli ve hassas davranmakta olup, sorunun net, açık ve anlaşılabilir olmasını istemektedir. Bu kapsamda çeşitli kurallar koyarak soruların net olmaması halinde öncelikle soruyu netleştirme yoluna gitmiştir. Kosova ile ilgili sorulan sorunun oldukça net olduğunu, sadece tek taraflı bağımsızlık bildirisinin uluslararası hukuka uygun olup olmadığını sorulduğunu o yüzden bildirinin hukuki sonuçlarının ve tanınma ile ilgili herhangi bir yorum yapılmayacağını bildirmiştir.

İlk şartı değerlendirmeye alan Divan, Birleşmiş Milletler Şartı'nın 96(1). Maddesi çerçevesi içerisinde açıklamada bulunmuştur. Söz konusu madde içerisinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun Divan'dan görüş talep edebilecek organlar arasında yer almıştır. Bunun yanında Birleşmiş Milletler Şartı'nın 11. Maddesinde geçen Genel Kurul'un uluslararası barış ve güvenliği korunmasına ilişkin olan bütün problemlerin görüşüleceği ifade edilmektedir. Buna rağmen bazı devletler 12.

¹¹⁶ Samancı, ss. 147-148

¹¹⁷ Samancı, s. 148

Maddedeki istisnai durumu önererek Genel Kurul'un yetkisinin üstünde olduğu iddia edilmiştir. Ancak Divan bu argümanları yeterli bulmamıştır.

Birinci koşulun karşılanmasından sonra ikinci koşulu ortaya koyan Divan, bazı devletlerin ortaya sunmakta olduğu hukuki nitelik arz edilmediği, bağımsızlık ilanının uluslararası hukuka uygun olmadığı salt siyasi bir tasarruf teşkil etmesi sebebiyle ulusal anayasa hukuku çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği iddialarına yanıt bulmaya çalışmıştır. Divan mevcut uyuşmazlık karşısında kendisinden sadece uluslararası hukuk kapsamında yorum istenmekte olduğunu, iç hukuka değinmeksizin soruyu yanıtlayacakları açıklamasında bulunmuştur. Divan görüş bildirmek gibi görüş bildirmeme hakkına da sahip olduklarını da hatırlatmıştır.

Son olarak Divan yetkisi dâhilinde üçüncü koşul çerçevesi içerisinde değerlendirmeler de bulunmuş ve danışma görüşü talebinin Güvenlik Konseyi yerine Genel Kurul tarafından yapılmasının uygunluğu tartışılmıştır. BM güvenlik Konseyi'nin Kosova'ya ilişkin almış oldukları birçok önemli kararların bulunmakta olmasına rağmen BM Genel Kurulu da özellikle bölge içinde bulunan sivil halkın haklarının ihlalleri konusunda önemli kararları kabul etmiştir.

Divan öncelikli olarak bağımsızlık bildirgeleri ve kendi kaderlerini tayin etme hakkında gelişmelere değinmiş ve Buna göre, XVII. ve XIX. Yüzyıllar ile XX. Yüzyıl başlarında, birçok bağımsızlık bildirgesi örneğinin bulunduğunu, bazen bir bildirge ile yeni bir devletin ortaya çıkması ile sonuçlandığını kimi zaman ise aksine bir devletin yıkılışıyla sonuçlandığını belirtmiştir. Bunun yanında devletlerin bir bütün olarak uygulamaları, hiçbir surette, bağımsızlık bildirgesinin ilanını uluslararası hukuka aykırı olmakta olduğunu ortaya koymadığını da dile getirmiş ve zaten bu dönemde devlet uygulamaları, uluslararası hukukun bağımsız bildirgeleri yasaklamadığı sonucunda açıkça gözükmektedir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında ise kendi kaderini yaşama hakkı, kendini yönetemeyen, yabancı boyunduruğunda, sömürü ve egemenlik altında bulunan topluluklarının haklarını bağımsızlık hakkı bağlamında gelişme göstermiştir. Birçok yeni devlet bu hakkın uygulanması sonucunda ortaya çıkmıştır. Bunun yanında bu bağlamın dışında yer alan bağımsızlık bildirgeleri de bulunmaktadır. "Kendi kaderlerini tayin hakkı bağlamı dışında bulunan bağımsızlık bildirgeleri konusunda

yapılan devlet uygulamaları, bu bağlamda bulunan bağımsızlık bildirgeleri uluslararası hukukun ortaya çıkan yeni bir kuralı ile yasaklanmadığını işaret etmektedir.”¹¹⁸

Kararların ilerleyen bölümleri içerisinde de konuyu net hale getirmeyi hedefleyen Divan bu açıklamalarda:

- “Bağımsızlık deklarasyonunun devlet oluşumuna yol açıp açmadığı kendisine yöneltilen soru kapsamında,
- Bağımsızlık deklarasyonunun hukuki sonuçlarını,
- Bugüne kadar Kosova’yı bağımsız bir devlet olarak tanımış olan devletlerin bu beyanların geçerliliğini ve hukuki sonuçlarını,
- Kosova’nın devlet olma kriterlerini karşılayıp karşılamadığını tartışmayacağını açıkça belirtmiştir.”¹¹⁹

Divan sunacak olduğu görüş sınırlarını belirttikten sonra ilk olarak, Kosova’da mevcut geçici yönetimin temel hukuk prensipleri ortaya koymakta olan 1244 sayılı Güvenlik Konseyi Kararı’nı incelemeye almıştır. Kosova’nın tek taraflı bağımsızlık deklarasyonu 1244 sayılı Güvenlik Konseyi Kararı’nın uygun olup olmadığına karar vermeden önce Divan, konuyla alakalı yapılan uluslararası hukuk düzenlemelerini incelemeye almıştır. “Divan 18. 19. ve 20. yüzyıllarda birçok bağımsızlık ilanına şahit olduklarını belirtmiştir. Divan’a göre uluslararası hukuk bağımsızlık ilanlarını yasaklayan herhangi bir hüküm içermemektedir.”¹²⁰

Yargılama aşamasında bazı devletlerin tek taraflı bağımsızlık ilanı yasaklarının örtülü olarak devletin ilkenin bölünmezlik ilkesi çerçevesinde bulunmakta olduğunu iddiasında bulunmuşlardır. Devletin ülkesinin bölünmezliği ilkesi uluslararası hukukun temel ilkelerinden biri konumunda bulunmakta olduğunun altını çizen Divan BM Şartı’nın 2(4). Maddesine başvurmuştur. Birleşmiş Milletler Şartı’nın 2(4). maddesi “Tüm üyeler, uluslar arası ilişkilerde gerek herhangi bir başka devletin bütünlüğüne veya siyasal bağımsızlığına karşı, gerekse BM amaçları ile bağdaşmayan herhangi bir

¹¹⁸ Uğur Bayıllıoğlu, Uluslararası Adalet Divanı Kosova’nın Kendi Kaderini Tayin Hakkını Onayladı mı?, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, 92: 2011, s.292.

¹¹⁹ Ceren Mutuş, Muzaffer Vatansever, Kosova’nın Bağımsızlığı Yeniden Müzakereye Açılabilir mi? UAD’nin Kosova’nın Tek Taraflı Bağımsızlık İlanı’nın Uluslararası Hukuka Uygun olup olmadığı Konusundaki Danışma Görüşü’nün Analizi, **USAK AB Araştırmaları Merkezi**, Ankara, 2010, s. 7

¹²⁰ Mutuş ve Vatansever, s. 8

şekilde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurulmasından kaçınılmalıdır.”¹²¹

Kosova'nın tek taraflı bağımsızlığının Güvenlik Konseyi kuralına karşı uygunluğunu değerlendiren Divan, bağımsızlık ilanının kimler tarafından gerçekleştirildiğini ortaya çıkartmaya çalışmıştır. Bundan dolayı öncelik olarak Kosova Geçici Özyönetim organlarından, Kosova Meclisi tarafından mı yoksa başkası tarafından mı gerçekleştirildiği konusuna yönelmiştir. Divan bu araştırma sonucunda Kosova Meclisi tarafından değil Kosova halkının temsilcileri tarafından gerçekleştirildiği sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuçtan sonra Divan, Kosova'nın bağımsızlığının 1244 sayılı Güvenlik Konseyi Kararı'na uygun olup olmadığı konusunda kendisine yöneltilen sorular karşısında Divan “1244 sayılı kararın Kosova'nın nihai statüsü ile ilgili hükümler getirmediği ve sadece geçici yönetim dönemini düzenlemek amacıyla çıkartıldığı” açıklamasında bulunmuştur. Ancak Kosova örneğinde Konsey nihai ile ilgili kesin ifadeler kullanmaktan kaçınmıştır. Bunun yanında Sırbistan'a karşı bir bağımsızlık ilanının yasaklanmasına yönelik herhangi bir düzenlemede bulunmamıştır.

Sonuç olarak Divan, 22 Temmuz 2010'da sunmuş olduğu tavsiye niteliğindeki danışma görüşünde yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda bağımsızlık ilanının genel uluslararası hukukta verilen 1244 sayılı Güvenlik Konseyi Kararı'nı ve müteakip kararları ihlal etmediği sonucuna ulaşmıştır. Ortaya konan gerekçeler doğrultusunda anlaşılabileceği üzere Divan, siyasi tartışmaları alevlenmemesine özen göstererek sadece kendisine yönlendirilen sorulara ve sınırlı görüş beyan etmeyi uygun görmüştür. Uluslararası hukukta gerçekleştirilen bir tasarruf yasallığı, onunla ilgili bir yasağı olup olmamasına bağlı olarak değerlendirme yapan Divan, uluslararası hukukun temel açmazlarından bir tanesi olan düzeleme boşluğundan yararlanmıştır”.¹²²

Divan'ın sadece soruya cevap vermesi bunun dışında self-determinasyon ve tanınma gibi çokça tartışılan konularla ilgili herhangi bir açıklık getirmeyip beyan

¹²¹ Ümit Çelik, *Europolitika, Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı ve Avrupa Birliği Askeri Operasyonları*, Mayıs 2017, <http://www.europolitika.com/uluslararasi-hukukta-kuvvet-kullanimi-ve-avrupa-birligi-askeri-operasyonlari/> (21.09.2019)

¹²² Ceren Mutuş ve Muzaffer Vatansever, 2010, *Uluslararası Adalet Divanı'nın Kosova'nın Tek Taraflı Bağımsızlık İlanının Uluslararası Hukuka Uygun Olup Olmadığı Konusundaki Danışma Görüşü*, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu; Seçil Şahin, 2015, *Kosova'nın Bağımsızlık İlanının Uluslararası Adalet Divanı Kararı ve Self Determinasyon İlkesi Çerçevesinde İncelenmesi*, *Ankara Barosu Dergisi*, sayı3, ss. 527-531.

vermemesi belirsizliklere yol açmıştır. Benzer durumları yaşayan başka bir toplumun her koşulda tek taraflı bağımsızlığını ilan edebilmesi ve bunun uluslararası hukuka uygun olduğunu düşünmesini sağlamıştır. Bu durumun etnik milliyetçilik ile ilgili sorunları olan birçok topluluğu olumsuz yönde etkileyeceği söylenebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

KOSOVA’NIN BAĞIMSIZLIĞININ BALKANLARA VE ULUSLARARASI POLİTİKAYA ETKİLERİ

2.1. Kosova’nın Bağımsızlığının Balkan Coğrafyasına Etkileri

Kosova’nın bağımsızlığını ilan etmesi çevresindeki ülkeleri endişelendiren bir durum olmuştur. Bu endişenin esas nedeni ise Balkan ülkelerinin hiçbirinin homojen bir nüfuslarının olmaması olarak gösterilmektedir. Fakat bu endişelere rağmen azınlıklar açısından değerlendirildiğinde de Kosova’nın bağımsızlığını ilan etmesi olumsuzluklara sebebiyet vermemiştir. Kosova’nın bağımsızlığının, diğer Balkan ülkeleri üzerinde oluşturduğu etkiler kısaca şu şekildedir; Miloseviç’in iktidardan indirilmesinin ardından Avrupalılaşması beklenen Sırbistan bunun tam tersine daha yoğunlaştırılmış bir milliyetçilik anlayışını benimsemeye başlamış, Bosna-Hersek ve Makedonya’daki azınlıklar üzerinde ise Kosova’nın bağımsızlığının herhangi bir domino etkisine neden olmamıştır.¹²³ Kosova’nın bağımsızlığının Sırbistan, Bosna-Hersek, Makedonya ve Yunanistan üzerindeki etkileri alt başlıklarda detaylandırılacaktır. Kosova bağımsızlığı ayrıca uluslararası hukuka uygun olmadan, üniter devletler üzerinde yaşayan halklara bağımsızlık kapısı açmıştır. Örneğin Sırbistan Voyvodina’da yaşayan Macarların ayrılıp kendi devletini kurabileceğinden; Makedonya ise Arnavutların ayrılabilceğinden endişe etmiştir. Bu sebeple; çalışmanın bu bölümünde Voyvodina meselesine de değinilecektir.

2.1.1. Sırbistan Üzerine Etkileri

Kosova’nın bağımsızlığını ilan ettikten sonraki süreçte Sırbistan’ın ve Kosovalı Sırpların Kosova devletinin varlığını kabul etmeme tutumları, Kosova Devleti içerisindeki barış ortamının sağlanmasını olumsuz yönde etkilemiştir. Kosova Devleti’nin yasal olarak sorgulanmasına neden olan söz konusu yaklaşım, iç ve dış egemenlik açısından tanınma problemini gün yüzüne çıkarmıştır. 2000 yılı sonrasında Sırbistan’da demokratik geçiş dönemi gerçekleşmiş ve bu dönemden sonra dış

¹²³Zafer Pektaş, **Balkan Siyasetinde Kosova’nın Bağımsızlık ve Egemenlik Sorunu**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik, 2014, s. 122.

politikasının en önemli hedeflerinden biri, Kosova Devleti'nin bağımsızlığını engellemek olmuştur. Bununla birlikte Sırbistan, 2006'da Kosova'yı kendi ülke topraklarının ayrılmaz bir parçası olarak ilan eden yeni anayasasını kabul etmiştir. Bunun yanı sıra Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesi ve küresel çapta egemen bir devlet konumuna gelmesi, Sırbistan tarafından 2009 yılında Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi içeriğinde ulusal güvenliğine karşı en önemli tehdit olarak nitelendirilmiştir.¹²⁴

Tüm bu yapı içerisinde ise Yunanistan'ın önünde bir ikilem mevcuttur. Çünkü Sırbistan'la olan iyi ilişkilerine önem gösteren Yunanistan'ın Kosova ile ilişkilerini daha iyi düzeye çıkarması Sırbistan açısından tereddüt verici bir durum olarak değerlendirilmektedir. Bir diğer taraftan da Yunanistan içerisinde bulunduğu Barı Balkan ülkelerinin Avrupa Birliği ile bütünleşmesine ve Balkanların Avrupalılaşmasına önem gösterdiği için Kosova ile ilişkilerini olumlu yönde ilerletme durumundadır.¹²⁵ Bir diğer yandan Sırbistan, Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından kuzey Kosova'daki denetim gücünü sağlamlaştırma ve bütün düzeylerde Priştine yönetiminin mevcut otoritesini yok sayma stratesini benimsemiştir. Bu doğrultuda 2008 yılından itibaren Sırbistan Devletinin söz konusu bölgedeki varlığını sürdürdüğünü sergileyecek biçimde Sırlar arasında paralel yapıları teşvik eden Belgrad'ın Kosovalı Sırların ortaya çıkardığı paralel yapıları desteklemesi ve bölgede bulunan Sırların Kosova kurumları ve toplumuyla entegre olmasını olumsuz yönde etkilemektedir.¹²⁶

Buna karşın Kosova'nın bağımsızlığını tanımayan ve Kosova Devleti'nin varlığını yok sayan Sırbistan ise, Kosova'nın bağımsızlık ilanının ve varlığının uluslararası düzeyde de tanınmaması adına çalışmalar yürütmektedir.¹²⁷ Sırbistan bu çalışmalarını daha üst düzeye taşıyarak Kosova'nın bağımsızlığının uluslararası kapsamda hukuka aykırı olduğu gerekçesi ile Birleşmiş Milletler'e müracaat etmiş ve bu müracaatlar sonucunda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Kosova'nın tek taraflı bağımsızlık ilan etmesinin uluslararası hukuka uygun olduğu üzerine Uluslararası Adalet Divanı'ndan görüş alınmasını talep etmiştir. 22 Temmuz 2010'da ise Uluslararası Adalet Divanı, Kosova'nın bağımsızlığının uluslararası hukuk, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı kararı ve Birleşmiş Milletle Kosova Geçici

¹²⁴ Bülent Sarper Ağır, "Bağımsızlık Sonrası Dönemde Kosova'da Barış", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt: 14, Sayı: 53, 2017, s. 83.

¹²⁵ Emre Kalay, "Soğuk Savaş Sonrası Yunanistan-Arnavutluk-Kosova İlişkileri", **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 27, 2017, s. 1029.

¹²⁶ Ağır, 2017, s. 83.

¹²⁷ Pektaş, 2014, s.124.

Yönetim Misyonu (UNMIK-United Nations Mission in Kosovo) anayasal kapsamı açısından inceleyerek, Kosova'nın bağımsızlığının uluslararası düzeyde herhangi bir hukuk ihlaline neden olmadığı kanısına vardığını belirtmiştir.¹²⁸

2011'de Kosova'nın bağımsızlığının herhangi bir hukuki aykırılığa sebebiyet vermediği kararını alan Uluslararası Adalet Divanı, 9'u Kosova'yı tanıyan toplamda 15 hâkimden oluşmuştur ve bu özelliği karar üzerinde önemli ölçüde etkili olmuştur. Uluslararası düzeydeki hukukun başlıca ilkesi, ülkelerin bütünlüğü prensibine aykırı bir tutumun yasallaştırılmasının arkasında yatan farklı sebepleri inceleme gerekliliği söz konusudur. Kosova'nın varlığını yok sayan devletler arasında Çin, İspanya, Rusya ve Yunanistan'ın yanı sıra Kosova'nın varlığını kabul eden ayrılıkçı bölgeleri bulunan devletler de dikkat çekmektedir. Dönemin Sırbistan Başbakanı VukJeremiç konuya ilişkin yaptığı açıklamada, Uluslararası Adalet Divan'ının kararının tehlikeli yanlış anlaşılmalara neden olabileceğini belirtmiştir.¹²⁹

2008 yılında Birleşmiş Milletlerin kontrolü altında sürdürülen Kosova ve Sırbistan müzakerelerin nihai bir neticeye erişememesi nedeniyle bağımsızlığını ilan eden Kosova'nın ardından 2010 yılında Sırbistan, Avrupa Birliği taslağını, Birleşmiş Milletler Genel Kurul kararlarını ve Uluslararası Adalet Divanı'nın önerilerini kabul görerek yeniden Kosova ile gerçekleştirilen görüşmelere başladığını belirtmiştir.¹³⁰

2010'dan itibaren Kosova'ya dair küresel çapta lobi yapan ve Sırbistan'ın mevcut görüşlerini dayatmak için çaba sarf eden Belgrad, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda attığı geri adımdan dolayı uluslararası diplomatik sahada itibar kaybı yaşamıştır. Sırp diplomasisinin mevcut itibarının değer kaybına uğramış olmasına rağmen Kosova'ya dair son gelişmeler Belgrad'ın belirli düzeyde yarar sağlayabilmesine neden olmuştur. İlki, Sırbistan'ın Avrupa Birliği'ne üyelik aşamasının hız kazanmasının ortaya çıkmasıdır. İkincisi ise Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'ndan batıdaki devletlerin onay verdiği bir kararın verilmesini kabul ederek Sırbistan politik açıdan gerek Brüksel ile gerekse de Washington ile bir adım daha ilerlemiştir. Washington ve Brüksel'in göstermiş olduğu desteği, Sırbistan'ın denetimi altında bulunan

¹²⁸ Zeynel Levent, "Tarihi Süreçte Kosova", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı 52, 2013, s. 867.

¹²⁹ İlknur Yantuna, "Kosova'nın Bağımsızlığı Mikro Devletler Döneminin Başlangıcı Olabilir mi?", **TUIC Akademi**, 2010, <http://www.tuicakademi.org/kosovanin-bagimsizligi-mikro-devletler-doneminin-baslangici-olabilir-mi/> (30.09.2019).

¹³⁰ Fuat Can, **Balkanlar'da Milliyetçilik Ve Kosova'nın Bağımsızlık Süreci** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2013, s. 49.

Kosova'nın kuzey bölgesinde bulunan Mitroviça'nın statüsünün kararlaştırılmasında oldukça önemli bir unsur niteliği kazanmıştır.¹³¹

2011'de AB desteği ile iki devlet, aralarındaki bazı teknik problemleri ortadan kaldırmak adına düzenli bir şekilde toplantılar gerçekleştirmeye başlamışlardır. Öncelikli olarak altyapı, bölgeler arasındaki serbest dolaşım, nüfus kayıt kitap ve diplomaların karşılıklı olarak tanınması ve değiştirilmesi gibi teknik antlaşmalar ve sonrasında mevcut ilişkileri normal düzeye getirmek adına en üst politik kapsamda görüşmeler başlamıştır.¹³² Avrupa Birliği'nin Sırbistan ve Kosova üzerinde uyguladığı yoğun baskıların neticesinde, Belgrad ve Priştine arasında Avrupa Birliği denetimi altında 8 Mart 2011'de başlayan görüşmelerin ilk evresinde her iki taraf da halkın gündelik hayatına dair konuları içermesi gerektiği konusunda karar kılmıştır. Söz konusu görüşmelerin ilk evresinde iki devlet arasında işbirliğinin ilerletilmesi ve geliştirilmesi, Avrupa Birliği ile uyum sürecine başlanması, bölge halkının hayat koşullarını daha üst düzeye çıkarmak gibi konular işlenmiştir. Görüşmeler neticesinde nihai karara varılan konular ise her iki taraf için de nüfus kayıtları ve kadastro yapılmasının gerekliliği olmuştur.¹³³

2012 yılının eylül ayında Avrupa Birliği Temsilcisi Catherine Ashton'un o dönemki Kosova başbakanı Hashim Thaçi ve Sırbistan Cumhurbaşkanı Tomislav Nikolić ile New York'ta görüşmesinin üzerine yeni bir dönem başlamıştır. Daha sonrasında yine aynı yılın ekim ayında mevcut dönemin Sırbistan Başbakanı Daçiç ve Thaçi uzun vadeli bir müzakere sürecine girmişlerdir. 8 ay civarında süren söz konusu müzakereler Kosova ile Sırbistan'ın, 19 Nisan 2013 tarihinde mutabakat imzalaması ile son bulmuştur. Avrupa Birliği Temsilcisi Catherine Asthon'un oldukça ısrarcı bir tutum sergileyerek arabuluculuk yaptığı görüşmelerin ancak onuncusunda Sırbistan ve Kosova mutabakata varmıştır.¹³⁴

2013 yılında Sırbistan ve Kosova arasında imzalanan Brüksel Antlaşması imzalanmıştır ve bu Brüksel Antlaşması 15 madde içermektedir. Bu maddeler

¹³¹ Erhan Türbedar, "Sırbistan Kosova Konusunda Geri Adım Attı", TEPAV, 2010, s.1.

¹³² Big Deal, "Civic Oversight of the Kosova-Serbia Agreement Implementation", Report No 1., 2014, s. 12.

¹³³ Abdyl Fandaj, **Kosova'nın Devlet Olma Süreci ve Avrupa Birliği'nin Rolü** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, s. 63.

¹³⁴ Nedim Emin, "Kosova ile Sırbistan Anlaşmasının Perde Arkası", SETA Atölye, İstanbul, 2013; Deniz Mutluer and Dimitris Tsarouhas, "EU Foreign Policy and 'Perceived Coherence': The Case of Kosovo", **Southeast European and Black Sea Studies**, Cilt: 18, Sayı: 3, 2018, s. 424.

kapsamında Kosova’da Sırp Belediyeler topluluğu oluşturulması, polisin “Kosova Polisi” olarak bir çatı altında teşkilatlanması, serbest dolaşım, gümrük ve hukuk sisteminin işlevliğinin sağlanması üzerine uzlaşmıştır. Ayrıca söz konusu antlaşmanın 14. Maddesi uyarınca gerek Kosova’nın gerekse Sırbistan’ın birbirlerinin Avrupa Birliğine geçiş sürecini etkileyecek olumsuz tutumlar sergilemeyecekleri garanti altına alınmış ve bu özelliği ile oldukça önemli bir madde niteliği taşımaktadır. Bu antlaşma ile söz konusu ülkeler arasındaki mevcut ilişkilerin daha üst düzeye çıkarılarak iyileştirilmesi amaçlanmıştır.¹³⁵

Brüksel Antlaşması ile iki ülke için de önemli gelişmelerin yaşandığı ve Sırbistan bakımından AB üyeliği sürecinde oldukça büyük bir sorun olarak görülen bu durum kısmi açıdan çözümlenmiştir. Bu bağlamda durumdan hoşnut olan Avrupa Birliği, Sırbistan ile gerçekleştirecek müzakerelerin 2014 yılının Ocak ayında yapılabileceğini belirtmiş ve söz konusu tarihte müzakereler başlamıştır. Sırbistan Başbakan Yardımcısı Aleksandar Vučić ise bu durumdan son derece hoşnut olduğunu ve 2018’e kadar katılım müzakerelerini tamamlayarak, 2020 yılında da Avrupa Birliğine tam üye olmayı amaçladıklarını belirtmiştir. Bir diğer taraftan ise Sırbistan, söz konusu antlaşma ile Kosova topraklarının %10’luk bir dilimini oluşturan ve Ibar Nehri’nin kuzeyinde yer alan Leposavic, Zubin Potok, Mitrovica ve Zvecan’ın kuzey bölgesinde yaşayan 40 bin civarında Kosovalı Sırp ve totalde ülkedeki 130 bin Sırp nüfusunun da Sırbistan ile olan bağlarını kesmesini engellemiştir. Kosova bakımından antlaşma değerlendirildiğinde ise uzun süreli bir önemli etkilerin ortaya çıkacağı düşünülmektedir. Çünkü Avrupa Birliği’ne üyelik evresindeki ilk aşama olarak değerlendirilen İstikrar ve Ortaklık Anlaşmasına dair müzakereler 2013 yılının Ekim ayında başlamış, 21 Mart 2014’de imzalanmış ve 27 Ekim 2015’de yürürlüğe girmiştir. 2018 yılı ile birlikte 35 fasıldan 16’sı açılmıştır. Söz konusu anlaşmanın yürürlüğe girmesinin ve gereken şartların karşılanmasının ardından Kosova Avrupa Birliği’ne üyelik için müracaat edebilecektir.¹³⁶

Bu doğrultuda müzakerelerin antlaşmayla sonlanmasının sonrasında Avrupa Konseyi, Sırbistan’a Avrupa Birliği adaylık statüsü vermiştir ve üyelik görüşmelerini başlatmaya yönelik karar vermiştir. Bu gelişme ile kısmi olarak ödüllendiren

¹³⁵Radio Free Europe Radio Liberty, “Text Of Leaked Copy Of Serbia-Kosovo Recognition Deal”, <https://www.rferl.org/a/text-leaked-copy-serbia-kosovo-agreement-brussels/24963542.html> (28.09.2019), s. 1.

¹³⁶ Pektaş, 2014, s. 126.

Sırbistan'ın yanında, Kosova ise ortaklık antlaşmasına yönelik müzakerelere başlangıçla ödüllendirilmiştir. Bu süreçte Sırbistan ve Kosova arasında imzalanan bu antlaşma beklentileri tam anlamıyla karşılamasa da iki ülke arasındaki mevcut ilişkilerin daha normal bir düzeye gelmesine olanak sağlamıştır. Fakat uygulama süreci üzerine sürecin ucunun açık olması durumu diyalogu olumsuz yönde etkilemiştir. Sırbistan ile Kosova arasındaki ilişkilerin çok daha normal bir seviyeye çıkarılması bölge istikrarı için son derece yüksek bir önem taşımaktadır. Avrupa Birliği üyelik gayesinin iki devletin de ortak gayesi olması ise aralarındaki ilişkinin normalleşmesine katkı sağladığı için umut verici bir nitelik taşımaktadır. Söz konusu normalleşme süreci iki devletin politik istikrarının gerçekleştirilmesine fayda sağlarken, aynı zamanda küçülen pazarlarının da büyümesine ve ekonomilerinin daha iyi bir seviyeye çıkmasına fayda sağlamaktadır. Bunun yanı sıra Belgrad ve Priştine arasındaki ilişkinin normalleşmesi durumunun her iki devletteki lider profilinin de dönüşüm geçirmesine yol açabilme olasılığı söz konusudur. Çünkü söz konusu problemler iki devlet içerisinde de milliyetçiliği beslemekte ve milliyetçi liderlerin önde olmasına sebebiyet vermektedir.¹³⁷

Batıdaki ülkelerin çoğu uzun zamandır Kosova'nın bağımsızlığını Sırbistan tarafından kabul edilmesine yönelik Sırbistan'a talepte bulunmakta ve Belgrad'ın özellikle Kosova'da yaşamını sürdüren etnik Sırların kültürel, siyasi ve ekonomik haklarının sağlanması ve bu hakların koruma altına alınması durumu odak noktası yapmalarını talep etmektedirler. Fakat buna karşın Sırbistan devamlı olarak Kosova devletinin varlığını tanımayacağını belirtmiştir. Bununla birlikte Kosova'nın bağımsızlığını kabul eden devlet sayısının oldukça düşük düzeyde kalmasını sağlamak ve olabildiğince Kosova'nın statüsünü tekrardan müzakerelere açmaya yönelik temel stratejisini belirlemiştir. Ayrıca Kosova Devletinin varlığını tanımayan beş Avrupa Birliği ülkesini kullanarak, Birlik üyelerini karşı karşıya getirme çabasına girmiştir. Sırbistan, yine benzer biçimde, Kosova sorunu konusunda Amerika ile Rusya'yı karşı karşıya getirme çabaları da sergilemiştir. Fakat zamanla Sırbistan'ın bu stratejilerinin kendi açısından beklenen sonucu doğurmadığı görülmüştür. Kosova Devleti'nin varlığını tanıma aşaması yavaşlamışsa da, tamamen durdurulamamıştır. Bundan dolayı, Belgrad'ın Kosova'ya ilişkin görüşünü yeniden değerlendirmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kapsamında geri adım atan Sırbistan, bu

¹³⁷ Nedim Emin, “Kosova Siyasetini Anlama Kılavuzu”, SETA Yayınları, İstanbul, 2014, ss. 29-30.

eylemiyle aslında Kosova sorunu nedeniyle batı ülkeleri ile tekrardan bir kriz sürecine girmek istemediğini göstermiştir. Fakat batı ülkeleriyle mevcut ilişkilerinin daha da iyileşip iyileşmeyeceğini Belgrad'ın Kosova'ya dair vereceği kritik kararları belirleyecektir.¹³⁸

Avrupa Birliği gözetimi altında 2011'de başlatılan diyalog süreci, son iki yılın ilk aylarında gerçekleşen gerginlikler gerekçesiyle kesintiye uğramıştır. 2017 yılının ilk aylarında eski UÇK (Kosova Kurtuluş Ordusu) komutanlarından olan dönemin başbakanı Ramush Haradinaj'ın, Sırbistan tarafından çıkarılan interpol yakalama emri kararı ile Fransa'daki bir havaalanında gözaltına alınması ve sonrasında ilk olarak adli denetim koşuluyla serbest bırakılan Haradinaj'ın, daha sonra Sırbistan'a iade edilmesi talebinin reddedilmesi iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkileyen etkenler arasında yer almaktadır. Müzakerelerin aksamasına neden olan bir diğer durum ise tren krizi olarak adlandırılan olaydır. Belgrad'dan Kosova'da bulunan Mitrovica kentine yapılması tasarlanan tren seferlerinin tanıtımı yapılması maksadıyla 14 Ocak 2017 yılında üzerinde 21 dilde "Kosova Sırbistan'dır" ibaresinin yazılı olduğu ve Sırbistan bayrağı renklerine boyanmış olan söz konusu trenin Kosova'dan herhangi bir izin alınmaksızın ülke sınırları içerisine girmeyi talep etmesi ve Kosova'nın treni geri çevirmesi de taraflar arasındaki ilişkinin zedelenmesine yol açmıştır. Bununla birlikte 16 Ocak 2018 tarihinde Kosova'daki Özgürlük, Demokrasi ve Adalet Halk İnisiyatifi Genel Başkanı Oliver Ivanovic'in Kuzey Mitrovica kentinde bulunan bürosunun önünde silahlı saldırıya uğrayarak yaşamını kaybetmesi her iki ülkenin 2018 yılına gergin bir şekilde girmesine sebebiyet vermiştir. Söz konusu tarihlerde Brüksel'de gerçekleştirilmesi tasarlanan Sırbistan-Kosova toplantısı, Sırbistan'ın geri çekilmesi nedeniyle iptal edilmiştir. Her iki ülke için de Avrupa Birliği üyeliği sürecinde oldukça önemli bir yapıya sahip olan bu görüşmenin, daha ileri bir tarihte gerçekleştirilmesi beklenmiştir.¹³⁹ 2018'in son döneminde Sırbistan, Kosova'nın Interpol'e dâhil olmasının önüne geçmiş, buna karşılık olarak da Kosova, Sırbistan'dan gerçekleştirilen ithalat ürünlerinin gümrük vergilerini %100'lük bir oranda arttırmıştır.¹⁴⁰

¹³⁸Türbedar, 2014, s. 2.

¹³⁹EuroNews, "Bağımsız Kosova 10 Yaşında", 2018, <https://tr.euronews.com/2018/02/17/bag-ms-z-kosova-10-yas-nda>, (30.09.2019).

¹⁴⁰Euro News, "Kosova Polisinin Operasyonu ile Yeniden Gerilen İlişkiler: Sırbistan-Kosova Çekişmesinin Tarihi", 2019, <https://tr.euronews.com/2019/05/29/kosova-polisinin-operasyonu-ile-yeniden-gerilen-iliskiler-sirbistan-kosova-cekismesinin-tar> (30.09.2019).

2019 yılına gelindiğinde ise İngiltere'nin Kosova Büyükelçisi Ruairi O'Connell, bu dönemde Euronews'te gerçekleştirdiği bir röportajda, her iki ülke için de sınır konusunda bir anlaşmaya varılması konusunda oldukça istekli olduğunu fakat söz konusu durumun zaman alacağını belirtmiştir. Kısa süre zarfında sonuca varılan bir anlaşmaya değil, olabildiğince doğru bir anlaşmaya ihtiyaçları olduğunu belirten O'Connell, bunlara ek olarak gerek Kosova gerekse Sırbistan'ın hazırlanarak halklarıyla konuşmaya ihtiyaçları olduğunu belirtmiştir.¹⁴¹

2008 yılında bağımsızlığını ilan ederek Sırbistan'dan ayrılan Kosova'nın günümüzde halen başta Sırbistan tarafından tanınmaması, hem Kosova devletinin mevcut durumunu hem de Kosova sınırları içerisinde yaşayan vatandaşların yaşamı üzerinde olumsuz etkilere sebep olmaktadır. Sırbistan'ın Kosova'nın bağımsızlığının uluslararası hukuka aykırı bir durum olmamasına rağmen tanımaması, Kosova'nın gerek genelde gerekse yerelde karşılaştığı bu olumsuzlukların başlıca temelini oluşturmaktadır. Sırbistan'ın bugün Kosova'yı tanıma girişiminde bulunmayacağı söz konusu olsa da, Kosova Devleti'nin varlığını kabul etmesi iki devlet için de olumlu sonuçlar doğuracaktır.

Sırbistan içindeki bir diğer farklı etnik yapıya sahip ve tarihsel açıdan yine Kosova'nın geçmişinde olduğu gibi şuan hala 'özerk bölge' olarak kabul edilen bölge Voyvodina'dır. 1945 yılında Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti ile birlikte Voyvodina Özerk Bölgesi olarak kurulmuştur. 1963 Anayasası ile Voyvodina Özerk Sosyalist Bölgesi ismini alan ve 1990'lı yıllarda sosyalist ismi çıkarılarak tekrar 'Voyvodina Özerk Bölgesi' haline gelen yer, denize çıkışı olmayan Macaristan, Hırvatistan ve Romanya'ya komşu olan Yugoslavya'nın dağılmasıyla Sırbistan Devleti'ne bağlı özerk bir bölgedir. Yaklaşık 2 milyon nüfusa sahip olan bölgenin büyük çoğunluğunu Macarlar ve Sırlar oluştururken ayrıca Ukraynalı, Boşnak, Hırvat, Roman, Slovak, Karadağlı, Alman ve Slovenlerin de bulunduğu çok etnikli bir yapı mevcuttur. Tarım yönünden kuvvetli olan bölgenin idari merkezi Novi Sad şehri petrokimya yönünden oldukça önemli bir konumdadır.

Yugoslavya'nın dağılmasıyla yaşanan etnik ve siyasi çatışmalarla birçok bölge bağımsızlıklarını tek tek ilan ederken en Kosova'nın 2008 yılında bağımsızlığını resmen

¹⁴¹ Euro News, "Kosova Polisinin Operasyonuyla Yeniden Gerilen İlişkiler: Sırbistan-Kosova Çekişmesinin Tarihi", 2019, <https://tr.euronews.com/2019/05/29/kosova-polisinin-operasyonu-yla-yeniden-gerilen-iliskiler-sirbistan-kosova-cekismesinin-tar> (30.09.2019).

ilan etmesiyle Voyvodina’da bir tüzük hazırlanarak Sırbistan Meclisi’ne sunuldu. Voyvodina bu tüzükle birlikte; Belgrad yönetiminin izniyle yurtdışında temsilcilik açma, diğer bölgelerle anlaşmalar yapma ve kendi Bilim ve Sanat Akademisi’ni kurma hakkını elde etmiştir.¹⁴²

2012 yılına gelindiğinde Voyvodina yetkilileri bölgede en azından Sırlar ile eşit haklara sahip olmayı, otonom yapılarının genişletilmesini, Voyvodina’nın siyasi ve tarihi haklarının bulunduğunu ve Sırbistan’da Voyvodina Cumhuriyeti kurularak iki entiteli yönetim kurulmasını talep etmişlerdir. Fakat bu talepler Sırbistan tarafından reddedilince aralarındaki gerilim iyice artarak tüzükteki bazı maddeler de iptal edilmiştir. 2013 yılında, Voyvodina Özerk Bölgesi Parlamentosu, Novi Sad’ı idare merkezi konumundan başkent olmasını ve Latin alfabesinin kullanılmasını içeren bir deklarasyon hazırlasa da Belgrad yönetimi deklarasyonu Sırbistan Anayasası’na aykırı bulduğu için yine reddetmiştir.¹⁴³

Kosova’nın özerk statüden bağımsızlığa geçmesi çok zor bir süreci kapsamış ve yaşanan etnik çatışmalardan dolayı NATO’nun müdahalesi bile söz konusu olmuştur. Voyvodina’da ise savaş korkusu şimdilik gözükme de çoğunlukla Sırbistan’ın kuzey bölgesinde yer alan Voyvodina’da yaşayan Macar kökenli halk kendilerini buraya ait hissetmemekte ve bunu her fırsatta tepkili bir şekilde göstermektedir. Sırbistan Hükümeti ise bu durumun Sırbistan’ı bölmeye ve yok etmeye yönelik bir durum olacağını belirterek Kosova’dan sonra Voyvodina’yı da kaybetmeyi istememektedir. Bölgedeki ayrılıkçı hareketlerin şimdilik bir savaş durumu oluşturacağı gözlenmemektedir fakat ilerleyen dönemlerde uluslararası ilişkilerde çok örneklerine rastladığımız ve ayrıca çalışmamızın konusu olan Kosova gibi bağımsızlık ilanının olmayacağı ve bu durumun çatışmaya yol açmayacağını kestirmek mümkün değildir.

2.1.2. Bosna Hersek Üzerine Etkileri

Bosna-Hersek, üç farklı etnik kökene ve üç farklı dine mensup olan toplulukları içerisinde barındıran bir ülkedir. Bosna-Hersek’te yaşayan Boşnakların haricinde diğer toplulukların – Bosnalı Sırlar ve Bosnalı Hırvatlar- ana devletleri Bosna-Hersek’in

¹⁴²Intell Strategy News, “Voyvodina Bağımsızlığa Ne kadar Yakın?” <https://www.intell4.com/voyvodina-bagimsizliga-ne-kadar-yakin-haber-182190> (09.10.2019)

¹⁴³Dünya Haberleri, Sırbistan’da “Voyvodina” Tartışması, <https://www.mynet.com/sirbistanda-voyvodina-tartismasi-110100697795> (09.10.2019)

komşularıdır. Buna ek olarak Boşnakların Müslüman, Sırpların Ortodoks ve Hırvatların Katolik olması itibari ile ülkede dinsel açıdan farklılıklar mevcuttur. Bu açıdan değerlendirildiğinde ülke Yugoslavya'nın daha küçük bir prototipi olarak görülmektedir. Ülke içerisinde önemli sorun teşkil sorunların başında etnik çeşitlilikten kaynaklı sorunlar gelmektedir ve bu etnik problemlerin en ciddi olanı Bosnalı Sırp ile Boşnaklar arasında gerçekleşmektedir. Sırp Cumhuriyeti'nin yetkilerinin önlenmesine yönelik Bosnalı Sırp olabildiğince karşı mücadele gerçekleştirirken, Boşnaklar, ülkenin tekrardan bütünleştirilmesine yönelik çaba sarf etmektedirler. Bunun yanı sıra Saraybosna yerine, Belgrat'ı kendi başkentleri olarak gören Sırp Cumhuriyeti vatandaşları, Sırbistan ile olan ilişkilerini de gün geçtikçe daha ileri düzeye çıkarmaktadırlar. Sırp milliyetçileri bakımından Sırp Cumhuriyeti ayrı bir devlettir.¹⁴⁴

Bu doğrultuda Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesi ise yalnızca Sırbistan için değil, Kuzey Kosova ve Bosna-Hersek için de burada yaşayan Sırp nüfusunu birleşmeye yönelik harekete geçirmiştir. Bosna-Hersek, imzalanan Dayton Anlaşmasıyla kantonlara ayrılmış ve devletin yüzde 49'unu Sırp Cumhuriyeti'nin, yüzde 51'ini ise Boşnak-Hırvat Federasyonu'nun denetim altına alması öngörülmüştür. Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından ise Sırbistan yetkilileri, bir taraftan, Kosova'da bulunan Sırp nüfusun kuzey bölgeye göç etmesini, bu bölgenin de kendisine bağlanmaya yönelik eğilimlerini destekleyici ifadelerde bulunmuşlardır. Bir diğer taraftan, Bosna-Hersek Devleti'nin kurulduğu tarihten beri Bosnalı Sırp, burayı kendi devletleri olarak kabul etmemekte ve kendilerini Sırbistan'a eklemeye yönelik çaba sarf etmektedirler.¹⁴⁵

21 Kasım 1995 tarihinde dönemin, Bosna-Hersek, Hırvatistan ve Yugoslavya Federal Cumhuriyeti arasındaki Dayton Barış Anlaşmasının imzalanmasından sonra Bosna'daki savaş sonlamıştır. Uzun ve kısa vadede iki esas hedefi içeren Dayton barış Anlaşması'nın ilk hedefi olabildiğince kısa süre zarfı içerisinde savaşın bitmesi, ölüm ve yıkımların önlenmesidir. İkincil hedefi ise uzun vadede barış ve istikrarın koruma altına alınması adına uygun atmosferin oluşturulması gayesidir. Bu bağlamda Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesi, Bosnalı Sırp'ların da bağımsızlık talep edecekleri

¹⁴⁴İbrahim Sarı, **Kosova'nın Bağımsızlığının Uluslararası Sistem Bağlamında Değerlendirilmesi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2010, s. 103.

¹⁴⁵İsmail Ermağan ve Gökhan Satıcı, "Uluslararası Siyasette Kosova'nın Bağımsızlığına Dair Temel Meseleler Ve Türkiye'nin Genel Balkanlar Politikası", **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 21, Sayı: 3, 2012, s. 378.

doğrultusundaki endişeleri Sırp milliyetçiliğini körükleyen bir niteliğe bürünmüştür ve akabinde Bosna-Hersek Sırp idaresi Sırbistan ile irtibat halinde bulunduğu ve Kosova'nın varlığının tanınması halinde Bosna-Hersek Devleti'nden ayrılarak referanduma girme yetkisine sahip olmayı talep etmektedirler.¹⁴⁶

Dayton'da oluşturulan yapı, uluslararası düzeydeki aktörlerin Bosna-Hersek vatandaşları için savaşın ardından dönüşümü biçimlendirme imkânı sunan, esnek bir yapı niteliği taşımaktaydı. Fakat söz konusu esneklik durumu dış aktörlerin Bosna-Hersek'in kendi kendini yönetmesini devamlı ertelemesine izin veren oldukça önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Dış aktörlerin rol aldığı düzenlemedeki söz konusu esnekliğin Bosna-Hersek devletinin yasallığını tehlikeye soktuğu düşünülmekte ve bunun yanı sıra ortaya çıkan istikrarsız barış durumu, tekrardan bir savaş çıkmasına dayanak olmuştur.¹⁴⁷

Bir diğer taraftan ise Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 10 Haziran 1244 sayılı kararın çiğnenmesi halinde, Dayton Barış Anlaşması'nın çiğnenebileceğine yönelik tehditler ortaya çıkmıştır. Fakat Kosova'nın kısa süre zarfında uluslararası düzeyde oldukça geniş biçimde tanınması ve AB, BM, ABD gibi bölgesel güçlerin desteğini kazanması ve Rusya'nın etkisiz pozisyona geçmesi gibi sebeplerle tek başına kalan Sırbistan oluşturduğu tehditlerin arkasında duramamış ve uluslararası düzeyde sergilenen tutumların da etkili olmasından dolayı Bosna-Hersek'te ayrılıkçı hareketler söz konusu olmamıştır.¹⁴⁸

Bu bilgilerden hareketle, gerçekleşen bürokratik duraksamalar ve Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesiyle beraber Sırp Cumhuriyeti'nin federasyon sınırlarından ayrılmaya yönelik eğilim sergilemesi Bosna-Hersek'te barışın Kosova ve Bosna çerçevesinde oldukça hassas bir yapıya sahip olduğu yönünde değerlendirmeler yapılmıştır. Dayton Anlaşması gereğince dönüşümlü şekilde başkanlık sistemi gündeme gelmiştir. Bosna-Hersek'te yaşayan akademisyen ve liderlerin umutlarının tümü bu şekilde bir devlet sistemi bünyesinde Avrupa Birliğine üye olma durumuyla paralel bir şekilde değerlendirilmesi sorgulanmaktadır. Ayrıca anlaşmanın ardından ordusu küçültülen Bosna-Hersek'in ordusunda ve polis teşkilatında Hırvatların da yer alması

¹⁴⁶ Mine Biçer, **Yugoslavya'nın Dağılması Sürecinde Kosova Sorunu**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2018, s. 122.

¹⁴⁷ Hicran Tülüce, **Etnik Çatışmaların Psikolojik Dinamikleri: Bosna-Hersek Ve Kosova Örnek Olayları** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 137

¹⁴⁸ Pektaş, 2014, s. 127.

dikkate alındığında mevcut durumun karışık bir yapıya büründüğü gözlemlenmektedir. Söz konusu yeni dönüşümlü başkanlık sistemi kapsamında devlet mekanizmasının varlığını sürdürme aşamasında ortaya çıkan sorunlar Boşnakların polis teşkilatı bünyesindeki operasyonel becerisini de kısıtlayan bir nitelik taşımaktadır. Bosna-Hersek'teki dönüşümlü başkanlık sisteminin işlemez duruma geldiği durumda Yüksek Temsilcinin bağlayıcı bir güce sahip olduğu belirtilmektedir. Avrupa Birliği'nin sunduğu mali ayrıcalıklar karşısında Bosna-Hersekliler, bütün umutlarını bağladıkları Avrupa Birliği'ne üyelik döneminde, tavsiye edilen yeniliklerin olabildiğince hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesi konusu üzerinde Yüksek Temsilci, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi (PACE) temsil heyeti ve komisyon tarafından devamlı olarak yaptırımlar yoluyla uyarılmaktadırlar.¹⁴⁹

Sırbistan aynı zamanda Rusya ile de yakın bir işbirliği içerisinde bulunmaktadır. Dayton Anlaşmasının ortaya çıkmasında en etkili olan ülkelerden Amerika'nın eski Birleşmiş Milletler Temsilcisi Richard C. Holbrooke, yaptığı bir röportajda Kosova Devleti'nin tanınmamasından önce Batı yanlısı olarak görülen, Avrupa Birliği ve Amerika'la işbirliği içerisinde yer alan Sırbistan Başbakanı Milorad Dodik'in Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesinden sonraki süreçte Batı karşıtı ve Rusya yanlısı bir tutum sergileyebileceğini ve Sırbistan'daki ayrılıkçı liderler ile bir ortak zemin oluşturabileceğini ifade etmiştir. Holbrooke söz konusu dönüşüm sürecinin nedeninin Rusya'nın Sırbistan'a ekonomik yardımlar gerçekleştirmesi ve Sırbistan'ın yoğun bir politik baskı altında olduğunu ifade etmiştir.¹⁵⁰

Bosna-Hersek'in Sırbistan ve Boşnak-Hırvat Federasyonu'ndan ayrıldığı için ülkenin ortak bir siyaset yürütmesinin önünde engel söz konusudur. Kosova sorunu kapsamında ülkede yaşayan etnik Sırların Sırbistan'a destek verdikleri, Boşnak ve Hırvat'ların ise Arnavutlara destek verdikleri görülmektedir. Savaşta henüz çıkan bir ülke olmaları ve zıt iki kutuplu bir yönetimin söz konusu olması savaşa karşı ortak bir tutum gösterdikleri söylenememektedir.¹⁵¹ Sırbistan Başbakanı Milorad Dodik toplumun milliyetçi grupları üzerinde durduğu büyük Sırbistan hayalleri kapsamında Sırbistan ile birleşme üzerine açık bir görüşte bulunmamıştır. Gerçeklik niteliği taşımayan bu talebin söz konusu bölge istikrarına zarar vererek tekrardan etnik kökenli

¹⁴⁹Ümit Hacıoğlu, "Tanıdık Tehlike Çanlarının Yeni Adresi: Kosova- Bosna Ekseni", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, 2009, s. 21.

¹⁵⁰Samet Dalipi, "USA and Kosovo: From Human Rights to Independence", Thesis, no.1, 2013, s. 45.

¹⁵¹Can, 2013, s. 52.

bir çatışmanın vuku bulacağını düşünen Dodik, batı devletlerinin bu talebin önünde engel teşkil edeceklerini bilmektedir. Bir diğer yandan da uluslararası düzeyde dengelerin küresel çapta ve Balkanlarda değişmesi hususunda Sırbistan'ın tutumu da değişime uğrayabilecektir.¹⁵²

Kosova'nın Sırbistan'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan etmesi, Kosova'dan çok daha önce bağımsızlığını ilan eden ve çok çeşitli bir etnik yapıya sahip olan Bosna-Hersek'in nüfusunun yarısını oluşturan Sırları dolayısıyla Bosna-Hersek'i de etkilemiştir. Bir nevi harekete geçen ve Bosna-Hersek'i kendi devletleri olarak göremeyen Sırların kendilerini kendi devletleri olarak gördüğü Sırbistan'a dâhil etme çabalarına girdiği görülmüştür. Sırp nüfus yoğunluğunun fazla olması ise Bosna-Hersek'in Kosova'nın varlığını kabul etmemesi üzerinde oldukça etkili bir rol oynamaktadır. Buradan hareketle Bosna-Hersek'te yaşayan Sırlar'ın nüfusu yoğun olmasaydı, bugün Bosna-Hersek Kosova'nın bağımsızlığını tanıyan devletler arasında yerini alacaktı yorumu yapılabilmektedir.

2.1.3. Makedonya Üzerine Etkileri

Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesi, Makedonya yaşayan Makedon ve Arnavut etnik kökenleri arasında kayda değer ölçüde ayrılıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Makedonya'da yaşayan Arnavutların çoğu Kosova'nın bağımsızlık için mücadele etmesinin bir gereklilik olduğunu vurgulamışlardır. Bunun yanı sıra Makedonlar ise bu durumun kendi ülkelerinde yaşayan Arnavutlar için de benzer bir talep doğuracağını öne sürmüşlerdir. Kosova'nın bağımsızlığının bu endişeleri sürdüreceği yönünde görüşler sunulmuştur. Diğer yandan savaş yolu ile bağımsızlığını elde eden Kosova tartışma konusu olmuştur. Söz konusu durumun Makedonya'da yaşayan Arnavut azınlığa örnek olabileceği konusunda da endişeleri beraberinde getirmiştir.¹⁵³ Bununla birlikte Kosova Savaşı sürecinde en çok endişelenen devletlerin başında gelen Makedonya, aynı zamanda kendi sınırları içerisinde yaşamını sürdüren Müslüman ve Arnavut azınlıkların da Kosova'yı örnek alabileceği yönünde endişelere kapılmış ve savaş süresince Kosova'dan Makedonya'ya mülteci olarak gelen

¹⁵²Ömer Kösealioğlu, **Tarihi Süreçte Kosova Sorunu ve Uluslararası Boyutu** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2018, s. 72.

¹⁵³ Numan Baş, **Kosova Sorununun Ortaya Çıkışı ve Balkanlar Üzerine Etkileri** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2009, s. 96.

Arnavutların geri dönmemesi durumunda devlet içerisindeki Arnavut nüfusunun artış göstererek, nüfusun çoğunluğunu kazanacakları konusunda da endişe duymuşlardır.¹⁵⁴

Bunun yanı sıra Makedonya sınırları içerisinde yaşamlarını idame ettiren Makedonlar ve Arnavutlar arasındaki ilişki oldukça zayıftır. Öyle ki Makedon ve Arnavutlar arasında bu dönemde evlilik yapılmamaya çalışılıyordu. Uluslararası Kriz Grubu'nun 2000 yılında yayınladığı 98 nolu Rapor çerçevesinde Arnavutlar ile Makedonların etnik özelliklerinin birbirlerinden tamamıyla farklı olduğu yönünde görüşler sunulmuştur. Buna ek olarak Arnavutlar, Makedonya'daki demokrasinin sahte bir yapıya sahip olduğunu öne sürerken; Makedonların da Arnavutları sahte kardeş gibi gördükleri belirtilmiştir.¹⁵⁵

Uluslararası Kriz Grubu'nun (ICG) 2000'de yayınlamış olduğu 98 numaralı rapor kapsamında Kosova'daki mevcut krizin söz konusu dönemde Makedonya üzerindeki etkilerini şöyle belirtmiştir:

*“Kosova krizi, ülkenin etnik Arnavutları ve etnik Makedonlar arasındaki temel bölünmelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Makedonya'daki hemen hemen bütün etnik Arnavutlar, Kosova'daki çatışmanın Belgrad'ın kontrolündeki Kosova'nın “kurtuluşu” nu getirdiği için gerekli ve faydalı olduğuna inanmıştır. Ancak etnik Makedonlar, Kosova'nın bağımsızlığına yönelik artan taleplerin, Makedonya'daki Arnavutlar arasındaki benzer toprak isteklerini teşvik edeceğinden endişe etmektedirler.”*¹⁵⁶

Ancak son dönemlerde Kosova bağımsızlığından sonra, Makedonya yetkilileri, bu durumun kendi devletlerini istikrarsızlaştırabileceği görüşünden uzaklaşarak asıl odaklandıkları nokta Sırp nüfusunun yoğunlukta olduğu Kosova'nın kuzey bölgesinin fiziksel olarak ayrılmaya yönelik çaba sarf etmesi halinde, söz konusu durumun Makedonya'nın genellikle batısında yaşamlarını sürdüren Arnavut azınlıkları da benzer bir şekilde teşvik edeceği olasılığı olmuştur. Sonuç olarak Makedonya'daki söz konusu durumdan dolayı Üsküp yalnızca Kosova'nın bağımsızlığını tanımayacak aynı zamanda

¹⁵⁴ Can, 2013, s. 54.

¹⁵⁵ Erhan Türbedar, “Kosova'nın Bağımsızlık İlanı'nın Sırbistan, Bosna – Hersek ve Makedonya'ya Etkileri”, *Avrasya Dosyası Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 1, 2008, s. 47.

¹⁵⁶ Branislav Radeljić, *Independent Kosovo: A Threat for the Balkan Region* (Unpublished PhD), Hong Kong Baptist University, 2008, s. 7.

Kosova'nın toprak bütünlüğünün de en büyük destekçilerinden olma yolunda ilerleyecektir.¹⁵⁷

2017 yılında Makedonya'nın Kosova'nın UNESCO'ya üye olması durumunda destekleyeceğini belirtmesi, Sırbistan ile mevcut ilişkilerinde olumsuz bir ortam yaratmasının yanında Zoran Zaev'in, Kosova'yı resmi bir şekilde ziyaret eden ilk Makedonya başbakanı olması da Sırbistan ile ilişkilerin daha gerilemesine neden olmuştur. Söz konusu ziyarette Zaev, Makedonya ve Kosova arasındaki mevcut ilişkilerin daha üst düzeye çıkarılmasına ilişkin ifadelerle yer vermiş ve Kosova'nın başta Avrupa Atlantik entegrasyonu olmak üzere uluslararası alanda da destek vereceğini belirtmiştir. Kosova ve Makedonya bakanları iki ülke arasındaki ticaretin daha kolay bir yapıya bürünmesine yönelik kurulacak ortak bir gümrük bölgesinin de olabildiğince kısa süre zarfında tamamlamak için hazır olduklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca Zaev, bütün komşuları ile oluşturmaya kurmaya çalıştığı iyi ilişkiler bağlamında, Sırbistan ve Kosova arasındaki ilişkilerin de daha üst düzeye çıkartılarak geliştirilmesi gerekliliğini ve bu konuya ilişkin destek verdiğini belirtmiştir. Bu tutumu ile Zaev, gerek Sırbistan gerekse Kosova ile aralarındaki ilişkilerinin zedelenmemesini istediğini sergilemiştir. Buna karşın Sırbistan, Makedonya'nın Kosova'ya gerçekleştirmiş olduğu ziyareti olumsuz bir şekilde yorumlamış ve bunun bir ihanet olduğunu ifade etmiştir.¹⁵⁸

Kosova'nın bağımsızlığını kabul eden Balkan ülkelerinden olan Makedonya, kendi ülke sınırları içerisinde birbirinden çok farklı özelliklere sahip iki ayrı etnik kökenden grupları bünyesinde barındırsa da ve başta Kosova'nın bağımsızlığının bu olumsuz örnek teşkil edeceği endişesine kapılsa da, bugün Kosova'nın en yakın destekçilerinden biri olarak ilişkilerini sürdürmektedir. En önemli dış politikalarından birinin komşu ülkelerle iyi geçinmeyi destekleyen Makedonya'nın Kosova'yı ilerleyen dönemlerde de destekleyeceği ve bu doğrultuda iki ülke arasındaki ilişkilerin daha da geliştirilmesi yolunda atılan adımların bu kararlılığı devam edecek gibi görünmektedir.

2.1.4. Yunanistan Üzerine Etkileri

Yunanistan, bağımsızlığını ilan eden Kosova'nın Arnavutluk ile birleşerek sınırlarının batısında kurulabilecek güçlü bir devlet olasılığını yok etmek suretiyle,

¹⁵⁷Sarı,2010, s. 111.

¹⁵⁸Emin Emin, “Yeni Makedonya ve Dış Politikası”, 2017, https://insamer.com/tr/yeni-makedonya-ve-dis-politikasi_1079.html (30.09.2019).

Balkan ülkelerinde özellikle Arnavutluk'taki aşırı İslamcı akımlara destek vererek ve Arnavutluk'un kuzeyinde yer alan Epir bölgesinde yaşayan etnik nüfusunu olduğundan daha fazla göstererek, Avrupa Birliği'nin Müslümanlara karşı cephe almasını sağlama eğilimi göstermektedir. Balkan ülkeleri ve Türkiye arasındaki Müslüman yapılanmayı oldukça önemli bir tehdit olarak algılayan Yunanistan, kötü ilişkiler içerisinde bulunduğu Arnavutluk, Makedonya ve Bosna-Hersek ile ilişkilerini geliştiren Türkiye'nin bu politikasıyla ABD'den de destek görmesi sonucunda Türkiye'nin oluşturabileceği İslam Eksenine karşı, Sırbistan ve Rusya'nın bulunduğu Ortodoks Ekseni oluşturma çabasıdır. Slav Ortodoks dayanışması yoluyla Avrupa'yla olan bağlarını Sırbistan üzerinden garanti altına almayı planlayan Yunanistan, söz konusu bölgedeki Arnavut faktörünü olabildiğince ortadan kaldırarak, Balkanlardaki politik ağırlığını üst düzeye taşıma gayesi içerisindeydi.¹⁵⁹

Kosova krizi (Yunanistan'ın NATO'ya isteksizce yöneldiği ve kamuoyu ile NATO'nun Batı'ya müdahalesine şiddetle karşı çıktığı), 'Yunanistan'ın Batı'ya ait olup olmadığı" sorusunu daha da derinleştirdi. Birlik, bu bağlamda, krizde, özellikle Yunanistan için önemli olan hususlarda eksik ve etkisiz olarak görüldü.¹⁶⁰ Bununla birlikte NATO'nun Kosova krizine askeri müdahalesi ve Yunanistan'ın izolasyonist tutumu CFSP (Ortak Dış(işleri) ve Güvenlik Politikası) konularındaki oybirliği yönündeki baskıyı yenilemiştir.¹⁶¹ Ayrıca Bosna Savaşı sırasında olduğu gibi Kosova'nın bağımsızlığını ilan etme hususunda batı ülkeleri ile farklı kutuplarda bulunmayı seçen Yunanistan'ın Kosova'ya ilişkin olumsuz görüşleri uluslararası düzeyde hukukun uygulamaya sokulması için pragmatizmin neden olduğu belirtilmektedir. Avrupa Birliği'nin göstermiş olduğu görüşlerinden farklı bir yol izleyen Yunanistan, Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü ve Sırbistan'ı her durumda desteklemektedir. Yunanistan'ın bu tutumunun nedeni ise, bölgede ortaya çıkabilecek sınır değişikliklerinden etkilenebileceği endişesidir. Ayrıca yıllar boyunca iyi ilişkiler kurmuş olduğu Sırbistan'ı desteklemesinin nedeni de özellikle aralarındaki bu iyi ilişkilerdir. Buna ek olarak Yunanistan kamuoyu da Sırbistan ve Bosna'daki Ortodoks Sırp dindaşlarına bariz bir şekilde destek vermiştir. Sırbistan'ı desteklemesinin arka planındaki nedenlerden biri de Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesinin Kuzey Kıbrıs

¹⁵⁹Baş, 2009, s. 103.

¹⁶⁰Nikos Frangakis and Antonios D. Papayannides, **"Greece: A Never-Ending Story Of Mutual Attraction And Estrangement"**, Manchester University Press, London, 2018, s. 167.

¹⁶¹Frangakis ve Papayannides, s. 178.

Türk Cumhuriyeti'ne örnek olabileceği kaygısıdır. Yunanistan'da yaşamını sürdüren yarım milyondan fazla nüfusa sahip olan etnik Arnavutların varlığını yok sayan Yunanlı üst düzey yetkililer, Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesi ile Yunanistan'da yaşayan Arnavutların da benzer şekilde hak isteminde bulunabilme ihtimallerinden endişe duymaktadırlar. Çünkü Kosova sorunu kapsamında “Büyük Arnavutluk” münakaşaları Yunanistan'da sürekli olarak güncel bir konu olarak varlığını sürdürmüştür.¹⁶²

Başlangıçtaki Kosova çıkmazı ve Arnavut krizi gibi durumlar Yunanistan'a Balkan deneyimini ve tavsiyesini alma ve kullanma fırsatı sunsa da, Yunanistan'ın eylemleri olabilecek her türlü potansiyel etkiyi azaltmıştır.¹⁶³ AB Üye Devletlerinin dış sınırlarını koruyan bir CFSP (Ortak Dış(işleri) ve Güvenlik Politikası) ile bütünleşik ve güvenilir bir savunmayı savunan Yunanistan'da, karar alma mekanizmaları AB antlaşması gelişmelerinden, Brüksel'e kural koyma sorumluluklarının istekli bir şekilde teslim edilmesinin yanı sıra, bu kadar etkili olmamıştır. Kosova krizinin Yunanistan'da hem kamuoyu hem de seçkin düzeyde elde ettiği dengeyi Birliğin dış politika boyutu üzerinde etkileyip etkilemeyeceği şüpheli bir durum teşkil etmektedir.¹⁶⁴

2008 yılında Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından, Kosova Devleti'nin varlığını tanımayan Yunanistan, Avrupa Birliğine üye olan ve Kosova'nın varlığını tanımayan beş ülke içerisinde yer almaktadır. Ancak bu durum Yunanistan ve Kosova arasında herhangi bir ilişkinin bulunmadığı manasını taşımamaktadır. Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmeden önce, Yunanistan ile arasında kurmuş olduğu “Balkanların Ekonomik Yeniden Yapılandırılması için Helen Planı”¹⁶⁵ kapsamında ekonomik ilişkiler sürdürmeleri ve Kosova'nın bu plan kapsamında Yunanistan'dan ayrı bir birim olarak 15 milyon avroluk bir yardım alması bu ilişkilerine örnek olarak verilebilmektedir. Bu durum 2008 yılından sonra da değişmemiş, yine iki ülke arasındaki ilişkiler sürdürülmüştür. Ayrıca iki ülkenin de yetkilileri birbirlerini ziyaret ederek aralarındaki iletişimi üst düzeylerde tutmuşlardır.¹⁶⁶

Kosova'daki resmi ilişkilerini Priştine'de bulunan Konsolosluk ve İrtibat Ofisi üzerinden yürüten Yunanistan'ın söz konusu İrtibat Ofisi'ndeki şefi buna ek olarak

¹⁶²Sarı, s. 110; Halil Akman, “Paylaşılmalı Balkanlar”, Ankara: IQ Kültür Sanat, 2006. s. 196; Kösealioğlu, s. 72.

¹⁶³Frangakis ve Papayannides, s. 178.

¹⁶⁴Frangakis ve Papayannides, s. 179.

¹⁶⁵Balkanların Ekonomik Yeniden Yapılandırılması için Helen Planı, 1999'da geliştirilen 5 yıllık bir yatırım destek programıdır.

¹⁶⁶Kalay, 2017, s. 1025.

Kosova Sırp Ortodoks Kilisesinin dini ve kültürel mirasını koruma üzerine arabuluculuk görevini de yürütmektedir. Ancak Kosova'nın da Atina'da İrtibat Ofisi kurması konusunda karar alınmış olsa da çalışma tarihi itibarıyla ofis kurulamıştır. Buna benzer şekilde Kosova'nın Atina'da Ekonomik ve Ticari İlişkiler Ofisi kurma projesi Yunanistan tarafından onaylanmışsa da bu ofisin açılması konusunda da herhangi bir gelişme gerçekleştirilmemiştir.¹⁶⁷

2018 yılının Aralık ayında Kosova Meclisi, ülkede milli bir düzenli ordunun kurulmasına yönelik kanun teklifini onaylamıştır. Bu doğrultuda Kosova'daki 4 bin kişiden oluşan ve hafif silahlarla donatılan güvenlik gücünün düzenli bir orduya dönüştürülmesi kararı alınmıştır. Mecliste tarihi nitelikte bir oylamanın gerçekleştirildiğini belirten Haradinaj, "Ortak evimizde bizimle yaşayan herkes için barış vaat ediyoruz"¹⁶⁸ ifadesinde bulunmuştur. Meclisteki etnik Sırp'ların temsilcileri ise söz konusu kararın sadece tüm etnik toplulukların onayının alındığı bir anayasa değişikliği ile gerçekleştirilebileceğine yönelik ifadelerde bulunarak, Meclis'te gerçekleştirilen oylamayı protesto etmişlerdir.¹⁶⁹ Bunun üzerine dönemin Yunanistan Başbakanı Aleksis Çipras, Sırbistan Sarayı'nda gerçekleştirilen toplantının sonrasında dönemin Sırbistan Cumhurbaşkanı Vucic ile gerçekleştirdikleri ortak basın toplantısında, Kosova'nın Sırbistan ve Bosna-Hersek'ten ithal edilen mallara %100 gümrük vergisi koyması ile Kosova'nın düzenli orduya geçmesine tepki göstermiştir. Buna ek olarak Kosova'nın gerçekleştirmiş olduğu bu hamlelerin mevcut bölge sınırları içerisinde istikrarsızlığa neden olduğunu belirten Çipras, konuya ilişkin "Kosova, yangına körükle gidiyor!"¹⁷⁰ ifadesinde bulunmuştur. Ayrıca Kosova'nın düzenli orduya geçmesi ve gümrük vergisi uygulamasının tamamen istikrarsızlığa neden olduğunu belirten Çipras, Kosova'nın bu hamlelerini kınadığını belirtmiştir. Ardından Sırbistan'ın zor bir durum içerisinde kaldığını ifade eden Çipras, Sırbistan'ın

¹⁶⁷Kalay, 2017, s. 1025.

¹⁶⁸BBC News, "Kosova Meclisi Düzenli Orduya Onay Verdi, Sırbistan Öfkeli", 2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46565321> (30.09.2019).

¹⁶⁹ BBC News, "Kosova Meclisi Düzenli Orduya Onay Verdi, Sırbistan Öfkeli", 2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46565321> (30.09.2019).

¹⁷⁰Kırım Haber Ajansı, "Yunanistan Başbakanı Çipras'tan Kosova Yönetimine Eleştiri", 2018, <http://old.gha.com.ua/tr/siyaset/yunanistan-basbakani-cipras-tan-kosova-yonetimine-elestiri/175733/> (30.09.2019).

Kosova'nın aksine istikrar sağlamak için çaba sarf ettiğini ve Sırbistan'ı desteklediğini ifade etmiştir.¹⁷¹

Son dönemde Birleşmiş Milletler Kurul toplantısına katılım sağlamak amacıyla New York'ta bulunan şimdiki Kosova Cumhurbaşkanı Hashim Taçi, şimdiki Yunanistan Başbakanı Kiriakos Mitsotakis ile bir araya gelmiştir. Toplantıda Kosova ve Yunanistan arasındaki mevcut ilişkilerin geliştirilmesini amaçlayan konulara yer verilmiştir. Söz konusu toplantıda Taçi, Kosova'nın Avro-atlantik süreçlerine dâhil olması konusunda sundukları destekten dolayı Mitsotakis'e teşekkür etmiştir. Mitsotakis ise Batı Balkan devletlerinin Avrupa perspektifini, Yunanistan'ın destekleyeceğini ve bu desteğin sürekliliğinin olacağını belirtmiştir.¹⁷²

Kosova'nın bağımsızlığını tanımayan Yunanistan, Batı Balkan ülkeleri arasında ön plana çıkmayı ve bölge üzerinde gücünü hissettirmeye yönelik politika izlemektedir. Bu yapıyla Yunanistan, Kosova'nın bağımsızlığının kendi devlet sınırları içerisinde yaşayan Arnavutlar ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti üzerinde olumsuz örnek teşkil edeceği endişesi ile Kosova'ya ilişkin dış politikasını şekillendirmekte olduğu görülmektedir. Ayrıca Sırbistan ile ilişkilerinin ileri düzeyde olması da Yunanistan'ın bu kararı üzerinde oldukça etkili bir role sahiptir. Ancak iki ülke arasında politik sorunların bulunmasına rağmen, ekonomik ilişkilerinin iyi düzeyde olması da dikkat çekici bir noktadır. Bununla birlikte şimdiki Yunanistan Başbakanı Kiriakos Mitsotakis'in Kosova ile ilişkilerinin geliştirileceği konusunda yaptığı açıklama da oldukça önemlidir ve iki ülke arasındaki politik problemlerin zamanla çözüleceği yönünde bir ışık yaktaktadır.

2.2. Kosova'nın Bağımsızlığının Küresel Düzeyde Etkileri

Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesi ile birlikte küresel bağlamda yerelleşme anlayışı da etkili olmaya başlamıştır. Yerelleşme bu doğrultuda artık yerel yönetimlerin, merkezi yönetimin güç ve yetkilerini kısmen devralması ve özerklik içerisinde faaliyette bulunması halinin dışına çıkmaya başlamıştır. Küreselleşmenin parçalarından biri olarak görülen yerelleşme çerçevesinde mikro milliyetçilik hareketleri de vurgulanmaya

¹⁷¹ Kırım Haber Ajansı, “Yunanistan Başbakanı Çipras'tan Kosova Yönetimine Eleştiri”, 2018, <http://old.gha.com.ua/tr/siyaset/yunanistan-basbakani-cipras-tan-kosova-yonetimine-elestiri/175733/> (30.09.2019).

¹⁷² Kosova Haber Ajansı, “Kosova ve Yunanistan'ın İlişkileri Geliştirme Zamanıdır”, 2019, <https://www.kosovahaber.net/?page=2,9,53187#> (30.09.2019).

başlamıştır. Bununla birlikte federal devletlerarasında yer alan halklar için, kimliklerini koruyabilme kapsamında bağımsızlık kavramından bahsedilmeye başlanmıştır. Kosova'nın bağımsızlığını kazanmasının temelinde yatan hareketin mikro milliyetçilik faaliyetleri olduğu görülmektedir. Böylece Kosova Cumhuriyeti, bağımsızlık hayali olan dünyadaki bütün halklar için önemli bir model olmuştur.¹⁷³

Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesi üzerine ülkeler tarafından farklı şekillerde tepkiler vermişlerdir. Özellikle bölgede etkili olan Sırbistan, Kosova'nın bağımsızlığını tanımayacağını belirtmiştir. Bu bağımsızlık bildirisine karşı harekete geçmiştir. Bunun öncesinde BM Güvenlik Konseyi toplanmış fakat konseydeki üyelerin görüş birliğine ulaşamaması sebebiyle sonuca bağlanan bir karara varılamamıştır. Ardından Sırbistan'ın talebi doğrultusunda Kosova'nın bağımsızlık durumu BM Genel Kurulunda ele alınmıştır. Burada, bağımsızlık kararının uluslararası hukuka uygun olup olmadığı, bir talep sonucu Uluslararası Adalet Divanı' na götürülmüştür.¹⁷⁴ Uluslararası Adalet Divanı, bağımsızlık ilanı ile bu durumun sonuçlarının birbirinden ayrılabilceğini belirtmiştir. Aynı zamanda divan bağımsızlık bildirgesinin kendi kaderini tayin hakkı konusuna değinmekten kaçınsa bile, Kosova'nın bağımsızlık ilan etmesi durumunun uluslararası hukuku ihlal etmediğini açıklamıştır. Divan yalnızca bağımsızlık bildirgesi ilanını fiili açıdan değerlendirmiş hukuki sonuçları bakımından bir açıklama yapmamıştır.¹⁷⁵

Sırbistan'ın yanı sıra diğer başka ülkeler de Kosova'nın bağımsızlığını tanımayı reddetmişlerdir. Bu ülkelerden birisi de Hindistan'dır. Hindistan, devlet olarak sahip olunması gereken üç temel özellik olan sınırları olan bir ülkeye, halk tarafından kabul gören bir hükümete ve ülke üzerinde kontrolü olan bir hükümete sahip olma şartlarını taşımadığını öne sürerek bağımsızlık kararını kabul etmemiştir. Diğer yandan Kanada, "Quebec Ayrılıkçı Hareketi"¹⁷⁶ sebebiyle Kosova'nın bağımsızlığını kabul etme konusunda kararsız kalmıştır. İspanya ise Kosova'nın bağımsızlık kararını, kuzeyinde

¹⁷³Gözde Kılıç Yaşın, **Dünya'nın Yeni Kosovaları: Kıbrıs Kosova'nın Neresinde?**, 2023 Dergisi, Mart 2008, Sayı: 83, s. 20.

¹⁷⁴Uğur Samancı, "Uluslararası Adalet Divanının Kosova'nın Bağımsızlık İlanına İlişkin Danışma Görüşü", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 11, Sayı: 2, 2009, s.124.

¹⁷⁵Uğur Bayıllıoğlu, "Uluslararası Adalet Divanı Kosova'nın Kendi Kaderini Tayin Hakkını Onayladı mı?", **TBB Dergisi**, 92, 2011,s.305.

¹⁷⁶Kanada'nın Fransızca konuşan nüfusuyla diğer eyaletlerden ayrılan Quebec Eyaleti'nin en büyük şehri olan Montreal'de halkın bir kısmı anadili olarak İngilizce, bir kısmı ise Fransızca konuşmakta ve kendilerini ulus olarak görmektedirler. Quebec Ayrılıkçı Hareketi ise bu azınlık topluluğunun ayrı bir siyasal topluluk olarak tanınma mücadelesi vermesidir.

yer alan Bask Bölgesi'ndeki ayrılıkçı hareket ile Katalonya Bölgesi'ndeki ayrılıkçı hareketler nedeniyle tek taraflı olarak kabul edemeyeceğini bildirmiştir.¹⁷⁷

Kosova'nın bağımsızlığını kazanması ile birlikte ABD ile AB ülkeleri tarafından desteklenmesi çeşitli tartışmalara konu olmuştur. Kosova'nın bağımsızlığı ile birlikte dünyanın farklı bölgelerinde ayrılıkçı hareketlerin artacağı öne sürülmüş bu nedenle Kosova'nın mevcut durumu ayrılıkçı hareketlerin ortaya çıktığı ülkeler tarafından endişe verici olarak değerlendirilmiştir. Aynı zamanda Kosova Sorunu Sırbistan ile Kosova Arnavutları arasındaki bir problem olmaktan çıkarak küresel aktörler arasındaki bir sorun haline gelmiştir. Bu sebeplerden dolayı Kosova'nın bağımsızlığını kazanması küresel etkileri olan bir olay olarak gündeme gelmiştir.¹⁷⁸

Dünya'nın farklı ülkelerinde bir devletin egemenliği altında yaşayan ve bağımsızlık talebinde bulunan topluluklar arasında Belçika'daki Flamanlar, Britanya'da İskoçlar, Kanada'da Quebecerler, Irak'ta Kürtler, İspanya'da Katalanlar ve Basklar, Gürcistan'da Osetler ve Abhazlar, İtalya'da Kuzey İtalyalılar, Rusya Federasyonunun 'da Çeçenler, Brezilya'da Güney Brezilyalılar bulunmaktadır. Söz konusu bu halklar "kendi kaderini tayin hakkı" kapsamında bağımsızlıklarını talep etmektedirler. Bağımsızlığını kazanan Kosova'da bu topluluklar karşısında bir örnek olmakta ve azınlıkların hedeflerine ulaşabilmelerinde özellikle Batılı güçlerden yardım almaları konusunda yol gösterdiği belirtilmektedir.¹⁷⁹

Kosova'nın bağımsızlığı Çeçenistan, Tataristan, Yakutistan ve Kalingrad gibi Rusya Federasyonu içinde yer alan federe cumhuriyetler ve vilayetler için örnek oluşturmaktadır. Benzer şekilde Karadeniz-Kafkaslar Bölgesi'ndeki eski SSCB sınırları içinde yer alan ve dondurulmuş çatışma bölgesi olarak değerlendirilen Transdinyester (Pridnistrovye) Moldova'dan, Abhazya ve Güney Osetya Gürcistan'dan ve Dağlık Karabağ Azerbaycan'dan ayrılmak istemekte, bu nedenle Kosova'nın bu durumu olumsuz bir örnek olarak değerlendirilmektedir.¹⁸⁰

Kosova'nın bağımsızlığını kazanmasının başka bir küresel etkisi, bu sürecin BM'nin kuralları dışında işlemiş olmasıdır. BM Güvenlik Konseyi'nin Kosova'nın

¹⁷⁷ Ahmet Aldanmaz, **Kosova: Yugoslavya Federasyonundan Bağımsızlığa**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2018, s.97.

¹⁷⁸ Aldanmaz, s.99.

¹⁷⁹ Baş, 2009, s.79.

¹⁸⁰ Erhan Türbedar, "Sadi Çaycı ve Hasan Kanpolat, "Kendi kaderini tayin hakkı ve ayrılıkçılık: Kosova emsal teşkil eder mi?" **Stratejik Analiz Dergisi**, 2007, Sayı: 97, Cilt: 8, s.36.

bağımsızlığına karşı olan tutumu karşısında BM'nin işlevselliği tartışılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte Kosova'nın bağımsızlığını kazanmasından sonra Sırbistan Dışişleri Bakanı yaptığı açıklamada ilk defa etnik bağlamdaki bir hareketin BM Güvenlik Konseyi'nin önemli üyeleri tarafından desteklendiğini belirtmiştir.¹⁸¹

Kosova, bağımsızlığını ilan ettikten sonra yasama ve yürütme yetkisini elinde bulunduran UNMIK tüm yetkilerini Kosova Cumhuriyeti meclisine devretmiştir. Böylece Kosova Cumhuriyeti ulusal platformda özgür bir devlet olduğunu duyurmuştur. Bu durumun sonucunda yabancı devletlerin Kosova'da bulunan ofisleri koordinasyon statüsünden çıkarak Büyükelçilik olarak değiştirilmiştir. Kosova'da dışişleri bakanlığının kurulmasından sonra dünyanın çeşitli ülkelerinde büyükelçilikler açılmaya başlamıştır. İlk olarak Türkiye, Arnavutluk, Almanya, İsviçre ve ABD büyükelçilikleri açılarak diğer ülkelerde de tanınmaya başlamıştır.¹⁸²

Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesi ve birçok ülkenin de Kosova'nın bağımsızlığını kabul etmesi, dünya üzerinde azınlık halinde yaşan etnik topluluklar karşısında bir örnek olmuştur. Her etnik topluluğun kendisini yönetme hakkı olduğunu gösteren Kosova bu süreçte Batılı devletlerin de desteğini almış ve amacına ulaşmıştır. Ancak bu durumdan hoşnut olmayan ve Kosova'nın bağımsızlığını tanımayan çeşitli ülkeler de bulunmaktadır. Bünyelerinde farklı toplulukların yaşadığı bu ülkeler toprak bütünlüklerinin bozulmasından çekinmekte ve böyle bir örneğin gerçekleşmesini istememektedirler.

2.2.1. ABD Açısından Kosova'nın Bağımsızlığı

ABD, Kosova'nın bağımsızlık bildirisini kabul ettiğini açıkça beyan etmiştir. Bu nedenle dönemin Sırbistan Başbakanı Voyislav Koštunitsa, ABD Başkanı George W. Bush'u ağır biçimde suçlamıştır. ABD, Balkanlar'a aşırı milliyetçilerin artması üzerine 1990 sonrasında yerleşmeye başlamıştır. Bunun yanı sıra AB'nin güçlenmesini önlemek, Yeni Dünya Düzeni ve Büyük Ortadoğu Projesi gibi uygulamaları için Balkanlar'ın son derece uygun olması, Avrupa enerji hatlarının Balkanlar'da geçmesinin yanı sıra Rusya ile birlikte Avrupa, Asya, Ortadoğu, Kafkasya gibi bölgeleri

¹⁸¹Sadi Çaycı, ve Erhan Türbedar, "Kendi Kaderini Tayin Hakkı ve Ayrılıkçılık: Kosova'nın Bağımsızlığı Emsal Teşkil Eder Mi?" Ankara: ASAM. 2007, s. 16.

¹⁸²Mine Biçer, **Yugoslavya'nın Dağılması Sürecinde Kosova Sorunu**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2018, s. 126.

kontrol edebilmek için buraya oldukça önem vermiştir.¹⁸³ Kosova'yı ilk tanıyan ülke olarak bilinen ABD, her ne kadar bu adımın oldukça önemli olduğunu belirtse de aslında stratejik çıkarlarını ön planda tutarak hareket etmiştir. Bu nedenle ABD, denizasıırı ikinci büyük üssü olan Bondsteel Kampı'nı Kosova'da kurmuştur. ¹⁸⁴ Kosova'nın ABD için önemli olmasının diğer bir nedeni ise bölgedeki Arnavutlardır. ABD'nin, Kosova'nın yanında yer alması aynı zamanda Arnavutlarla' da uzun vadeli bir ittifak içinde olmaları için öne taşımaktadır. Diğer bir deyişle AB'nin genişleme ihtimali göz önünde bulundurulduğunda ABD'nin bölgeden çıkarılmasına karşı Kosova yanında olacaktır.¹⁸⁵ ABD aynı zamanda Balkanlar'daki askeri varlığını güçlendirerek Rus-Sırp ortaklığını Kosova ile dengelemeye çalışmıştır. Kosova'da ABD aracılığı ile uluslararası platformda siyasal ve ekonomik açıdan dâhil olmaya çalışmaktadır.¹⁸⁶

ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı William Burns 2012 senesinde Kosova'ya ziyarette bulunmuş, Kosova'nın Avrupa-Atlantik kurumları ile bütünleşme sürecinde yanlarında olacağını bildirmiştir. Aynı zamanda 2012 yılı içerisinde "Gözetimli Bağımsızlığın" biteceğini ve Kosova'nın belirtmiştir.¹⁸⁷

ABD'nin Kosova'ya yardım etmesi ile devlet kurumlarının vatandaşa karşı hesap verilebilirliğini arttırmayı ve Kosova'nın AB üyeliği sürecinde koordinasyonu sağlamayı amaçlamıştır. Ekonomik yardımlar ise maliye ve bankacılık politikalarının iyileştirilmesi ve yatırımcı dostu bir iş ortamının oluşturulmasını hedeflemiştir. Bunların yanı sıra ABD ve Kosova'nın ekonomik ilişkilerinin oldukça sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Kosova ABD'nin ticaret ortakları arasında 202. sıradadır. Dışişleri Bakanlığı'na göre, ABD'deki Kosova'daki yatırımcılar en fazla inşaat, enerji, sağlık, telekomünikasyon ve emlak geliştirme sektörlerindeki projelerle ilgilenmektedirler. Kosova, Kosova'dan ithal edilen yaklaşık 3.500 üründe vergiyi kaldırarak ekonomik

¹⁸³Gökşen Uysal, **1999'dan Günümüze Kadar Geçen Süreçte Kosova**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011, s.65.

¹⁸⁴Mehmet Akif Can, **Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Bosna Hersek Ve Kosova Politikası**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, 2018, s.65.

¹⁸⁵Tayyar, A. F. Pirinççi, "Soğuk Savaş Sonrasında ABD'nin Balkan Politikası", **Alternatif Politika**, 2011, Cilt: 3, Sayı: 1, Bursa, s.11.

¹⁸⁶Yiğit Anıl Güzelipek, "Kosova ABD'nin 51. Eyaleti" Söyleminin Medeniyetler Çatışması ve (Neo)Realizm Özelinde Karşılaştırmalı Tahlili", **Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 13, 2017, s.775.

¹⁸⁷M. Cem Oğultürk, "Kosova'nın Bağımsızlık Süreci Kapsamında ABD Dış Politikasının Analizi", **Güvenlik Stratejileri**, 2014, Sayı:19, 123.

kalkınmayı teşvik eden Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi (GTS) programı kapsamında yararlanıcı bir ülke olarak belirlenmiştir.¹⁸⁸

Kosova, 2017 yılında ABD ile ilişkilerini güçlendirmek amacı ile ABD Büyükelçisi ile bir araya gelmiştir. ABD, Kosova'yı desteklemeye devam ettiğini, hukukun üstünlüğünü güçlendirmek, ekonomik kalkınmayı geliştirmek ve bölgesel ilişkileri iyileştirmek için çalışacaklarını belirtmiştir. Ancak 2018 yılı başında birkaç meclis üyesi, eski Kosova Kurtuluş Ordusu üyelerini insan hakları ihlalleri ve insanlığa karşı işlenen suçlar konusunda yargılamak için özel bir mahkeme kuran yasaı iptal etmek istemiştir. ABD Büyükelçisi Greg Delawie, yasanın yürürlükten kaldırılması girişimi sırasında, bu durumun gerçekleşmesi sonucunda, Kosova'nın Avrupa'nın bir parçası olarak, geleceğinin olumsuz yönde etkileneceğini belirtmiştir.¹⁸⁹

ABD, Kosova'nın bağımsızlık sürecinde Kosova'yı en çok destekleyen ülkelerden birisi olmuştur. Bunun yanı sıra Kosova'nın AB üyesi olabilmesi için iki taraf arasında bağlantıyı sağlamıştır. Bu durum ABD'nin Balkanlardaki yerini güçlendirmek istemesi şeklinde açıklanmaktadır. Genel olarak bakıldığında iki ülke arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilerin gelişiyor olduğu görülmektedir. Bununla birlikte ABD'nin Kosova'yı desteklemeye devam edeceğini açıklamış olması bu iki ülkenin karşılıklı çıkarlarını da koruyacağını ortaya koymaktadır.

2.2.2. Rusya Açısından Kosova'nın Bağımsızlığı

Rusya Kosova'nın bağımsızlığını kabul etmemiş, Sırbistan'ın yanında yer almaya devam etmiştir. Rusya, ülkesinin farklı etnik bölgelere ayrılmış durumdadır. Kosova'nın bağımsızlığı, Rusya'daki bazı azınlık bölgeleri için örnek teşkil etmektedir. Bu nedenle Rusya Kosova'nın bu durumundan hoşnut kalmamıştır.¹⁹⁰

Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Kosova'nın bağımsızlığına son derece karışık çıkmakta, bu durumun oldukça tehlikeli ve diğer benzer bölgeler için karışıklığa sebebiyet vereceği görüşündedir. Putin Alman Der Spiegel dergisine verdiği bir mülakatta, “Birilerinin kendi karar alma hakkını kısıtlayıp, Kosova'ya bağımsızlığı

¹⁸⁸Vincent L. Morelli, “Kosovo: Background and U.S. Relations”, **Congressional Research Service**, 2018, s. 15.

¹⁸⁹Morelli, s.14.

¹⁹⁰Uysal, s.66.

tanıyamayız”¹⁹¹ şeklinde bir açıklama da bulunarak Kosova’nın bağımsızlığının eşitsizliğe yol açacağını vurgulamıştır.

Bunun yanı sıra Rusya, içsel sebepler ve BM’de etkin bir güç olma konusundaki kaygısı sebebiyle Kosova’nın bağımsızlık sürecini desteklememiştir. Rusya, Kosova sorununu Rusya’nın dış politikasının aşılamayacak bir çizgi olarak görmektedir. Rus dışişleri yetkilileri, küresel bir güç olarak bu sürecin sonuçlarını etkilemeye devam edeceklerini de belirtmişlerdir.¹⁹²

Rusya’nın Kosova’nın bağımsız olmasını kabul etmemesinin ardında ABD ile girmiş olduğu küresel rekabette önemli bir üssü kaybetme korkusu ve Rusya içerisinde mevcut bağımsızlık isteyen bölgelere örnek olması düşüncesi yatmaktadır. Bu doğrultuda Rusya Batılı ülkelerin müttefiki konumundaki ülkelerde de bağımsızlık isteyen azınlıkların bulunduğunu belirterek kendisinden destek isteyen bu bölgelere olumlu yaklaşmadığını ortaya koyarak gözdağı vermiştir.¹⁹³

Rusya, Ortodoks müttefiki olan Sırbistan’ı Kosova’nın bağımsızlığı konusunda yalnız bırakmamıştır. Aynı zamanda BM’de etkin bir güç elde etme kaygısı da Rusya’nın Kosova’nın bağımsızlığına karşı çıkmasını tetiklemiştir. Bunun yanı sıra Rusya, Kosova’nın bağımsızlık kararının reddederek bazı ekonomik çıkarlar da elde etmiştir. Enerjinin stratejik öneminden bahseden Rusya, Sırbistan arasında Sırp petrol sanayisi NIS’in hisselerinin % 51’inin Rus enerji devi Gazprom’a satılmasını öngören bir anlaşma imzalamıştır. Enerji konusunda diğer bir anlaşma ise Rusya ile Bulgaristan arasında yapılmıştır. Bu doğrultuda Rusya’nın Slav-Ortodoks ittifakını yeniden güçlendirmeye çalıştığı görülmüştür.¹⁹⁴

28 Mayıs 2018 tarihli haberde Kosova Sırbistan sınırında Kosova Özel kuvvetleri’nin 13 Sırp diplomatı gözaltına almasına Rusya Dışişleri bakanlığı Sözcüsü Mariya Zaharova açıklama bulunmuştur. Bu açıklamada "28 Mayıs sabahında Arnavut olmayanları baskı altına almak amacını 'Priştine provokasyonu' olarak tanımlıyoruz. Kosovalıların bu tür meydan okumaları, Avrupa Birliği(AB) ve ABD'nin yıllardır

¹⁹¹Hürriyet, “Putin: Kosova’nın Bağımsızlığı Tehlikeli”<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/putin-kosovanin-bagimsizligi-tehlikeli-6648798>(08.10.2019)

¹⁹²Sarı, 2010, s. 119.

¹⁹³İsmail Ermağan ve Gökhan Satıcı,“Uluslararası Siyasette Kosova’nın Bağımsızlığına Dair Temel Meseleler ve Türkiye’nin Genel Balkanlar Politikası”, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 21, Sayı3, 2012, s. 377.

¹⁹⁴Baş, 2009, s.67

hoşgörüsüz politikalarının bir sonucudur" demiştir¹⁹⁵. Bu durumun Balkanlar'da gerginliğe neden olacağını belirtilmiş ve etnik gruplar arasında gerilime yol açacağı savunulmuştur.

Kosova, 2018 yılında ordu kurma kararı almış, Rusya ise bu duruma karşı çıkarak tepki göstermiştir. Rusya Dışişleri Bakanlığı bu kararın bölgede gerilimi arttıracak ve silahlı çatışmaları yeniden başlatabileceğini belirtmiştir. Aynı zamanda bu kararın BM Güvenlik Konseyi kararları ile ters düştüğü, "Priştine'de 14 Aralık'ta parlamento Kosova Güvenlik Güçlerini tam teşekküllü bir Kosova ordusuna dönüştürmeye karar verdi. Bu adım, 1244 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararına ters bir davranış" şeklinde açıklanmıştır.¹⁹⁶

Rusya, Kosova-Sırbistan diyalog sürecinde Avrupa Birliği'nin arabuluculuk rolünü tam olarak üstlenmediğini belirtmiştir. Putin, "Rusya, her zaman aktif bir şekilde bu sorunların çözümüne katkıda bulundu. Eğer bölgede istikrar istiyorsak ortaklarımızı uzlaşma sağlanması noktasında ikna etmeliyiz" şeklinde açıklamada bulunmuştur. Bunun yanı sıra Kosova ile ilgili endişelerini dile getirmiş, Kosova'nın ordu kurma ve yüzde yüz gümrük vergisi uygulama kararlarının iki ülke arasında sıkıntılara yol açabileceği belirtilmiştir. Putin bu konuda "Kosova'nın sorumsuz adımları, Balkanlar'ın istikrarsızlaşmasına neden olabilir" açıklamasını yapmıştır.¹⁹⁷

Rusya Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü tarafından yapılan açıklamada, Rusya'nın Sırbistan'ın toprak bütünlüğünü desteklediğini ancak Sırbistan'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan eden Kosova'yı tanımayacaklarını kesin olarak dile getirmiştir. Bu politikanın bazı tarafından desteklendiği bazıları da rahatsız ettiği belirtilmiştir. Aynı zamanda Kosova'nın yalnızca bir Sırbistan sorunu değil uluslararası bir mesel olduğuna değinilmiştir.¹⁹⁸

Rusya, Kosova'nın bağımsızlığını kesin bir dille kabul etmemektedir. Kendi bünyesinde bulunan etnik grupların bu durumu örnek almasından endişe etmesinin yanı

¹⁹⁵ AVİM, Rusya'dan Kosova'ya Tepki!, *Avrasya İncelemeleri Merkezi*, 25.09.2019.

¹⁹⁶ İHA, Rusya Kosova Ordusunun Kurulmasına Karşı Çıktı, <https://www.haberler.com/rusya-kosova-ordusunun-kurulmasına-karsi-cikti-11539982-haberi/>, 14.12.2019, Erişim Tarihi: 24.09.2019.

¹⁹⁷ TürkRus, Putin'den Belgrad'da Kosova'ya eleştiri, Türk Akımı ile ilgili önemli açıklama, <http://www.turkrus.com/719593-putinden-belgrad-da-kosovaya-elestiri-turk-akimi-ile-ilgili-onemli-aciklama--xh.aspx>, 30.09.2019.

¹⁹⁸ A.A. Rusya Kosova'yı Tanımamak Konusunda Kararlı, [file:///C:/Users/PERSONEL/Downloads/RUSYA%20KOSOVA'YI%20TANIMAMAK%20KONUSUNDA%20KARARLI%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/PERSONEL/Downloads/RUSYA%20KOSOVA'YI%20TANIMAMAK%20KONUSUNDA%20KARARLI%20(1).pdf), Avrasya İncelemeleri Merkezi, 20.09.2019.

sıra ABD'nin Kosova'yı desteklemesinin ve BM'deki gücü ile ilgili kaygılarının etkisi de büyüktür. Diğer bir konu da Rusya'nın her daim Sırbistan'ı desteklemiş olmasıdır. Balkanlar'la bağlantısını koparmak istemeyen Rusya, aynı zamanda buradaki enerji potansiyelini kullanarak ekonomik açıdan da kazanç elde etmiştir. Kosova'nın bağımsızlığını kesinlikle kabul etmeyeceklerini belli eden Rusya bu durumu uluslararası bir sorun olarak görmektedir.

2.2.3. Avrupa Birliği Açısından Kosova'nın Bağımsızlığı

Kosova için AB oldukça çelişkili bir durum içerisindedir. AB hem Kosova için kısıtlayıcı bir politika izlemiş hem de Kosova'nın bağımsızlığını kazanmasında destekleyici olmuştur. AB yumuşak güç politikası uygulayarak AB prosedürleri, kuralları ve politikasını teşvik etmeye çalışmıştır. Ayrıca Avrupa devletleri ve kurumları Kosova üzerinde etkili olmaya çalışmışlardır. Kanun ve kurumlar BM Gözetiminde kurulsaydı da AB tarafından uygulanmışlardır.¹⁹⁹

AB'nin Kosova'nın bağımsızlığına destek vermesindeki nedenlerden birisi AB'nin Avrupa kıtasındaki sorunlarda başrolde olmak istemesidir. Bir diğeri ise Kosova Sorunu'nun Avrupa Ortak Dış Güvenlik Politikası için önemli bir sınav olarak görülmesidir. Bu doğrultuda Kosova Sorunu, AB için hem kendi içinde hem de dünyaya karşı birlik olabileceğini göstermek doğrultusunda önem taşımaktadır. Ayrıca AB, Kıbrıs sınırına kadar uzanmışken Kosova'nın bağımsızlığını destekledikten sonra kendini geri çekmesi ihtimali düşünülememektedir. Bununla birlikte AB yerellik ilkesi kapsamında uyguladığı politikalarda en küçük halkların temsil haklarına önem vermektedir.²⁰⁰

BM, Kosova'nın statüsü ile ilgili görüşmelerin başlatılmasında demokratik ve etnik çeşitliliği temel alan bir siyasi yapı oluşturmaya çalışmış bu kapsamda sekiz alanda standartlar belirlemiştir. AB, Batı Balkanlar'ı üyeliğe hazırlamak için gerekli bazı ölçütler getirmiştir. Bunlar demokratik yönetim, hukukun üstünlüğü, insan hakları, azınlıkların korunması ve piyasa ekonomisi ile ilgilidir. BM kararları kapsamında bu ölçütler Kosova geçici yönetiminin statü sorunu ele alınmadan önce gerçekleştirilmesi

¹⁹⁹ Ayşe Eminoğlu, **Uluslararası Politikada Tanımanın Esasları: Kosova Analizi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2015, s.199.

²⁰⁰ Sarı, s.122.

gereken kriterler olarak belirlenmiştir. Böylece BM ile AB'nin yönettiği süreçlerin paralellik gösterdiği anlaşılmaktadır.²⁰¹

Kosova için AB üyeliği sürecindeki en büyük engellerden birisi Sırbistan ile arasındaki anlaşmazlıklardır. AB, Kosova'nın üyeliğinin Sırbistan ile aralıklarında ilişkiye bağlı olduğunu devamlı olarak belirtmiştir. AB'nin Sırbistan ile Kosova arasında arabuluculuk yaptığı müzakerelerin 10. Turunda Kuzey Kosova'nın statüsüne ilişkin on beş maddelik Brüksel Anlaşması imzalanmıştır. Bunun yanı sıra AB ile Kosova arasında "İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'nın imzalanmasını müzakere etmeye başlanmıştır. Aynı sene içerisinde AB Komisyonu tarafından iki ayrı rapor yayımlanmış, Kosova'nın AB ile İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'nı imzalamak üzere görüşmelere başlamaya hazır olduğu kaydedilmiştir.²⁰²

Kosova'nın bağımsızlık kazanmasının ardından BM yönetimi olan UNMİK'in görevi sona bulmuş ve görevini kademeli olarak AB'ye devretmiştir. Bu kapsamda AB, Kosova'da idari ve teknik amaçlar için çeşitli birimler kurmuştur. İki ana kısımdan oluşan bu birimler EULEX ve Kosova Avrupa Birliği Ofisi'dir. 2008 yılında kurulan EULEX(European Union Rule of Law Mission in Kosovo), Ahtisaari Planı kapsamında hukukun üstünlüğü konusunda danışma ve tavsiye vermektedir. Aynı zamanda savaş suçları, organize suçlar ve mali suçlar gibi konularda bağımsız kovuşturma ve araştırma yapma yetkisine de sahiptir. Kosova Avrupa Birliği Ofisi ise, AB ve Kosova kurumları arasında siyasi ve teknik iletişimin sağlanması ve Kosova Hükümetine danışmanlık yapmayı üstlenmiştir.²⁰³

2011 yılında Kosova Sırbistan arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesi kapsamında AB tarafından teknik bir diyalog başlatılmış böylece iki halkın da günlük hayatının kolaylaştırılması hedeflenmiştir. Kosova'nın statüsü ile ilgili olumsuz görüşler olsa da kişilerin serbest dolaşımı, diplomaların karşılıklı tanınması, tapu ve kadastro kayıtlarının paylaşılması, bölgesel işbirliği ve ortak sınır yönetimi gibi birçok teknik konuda anlaşmalar yapılmıştır. Bu gelişmeler ışığında Kosova hem uluslararası toplumla bütünleşme sürecinde hem de bölgedeki barış durumunda yapıcı bir etki

²⁰¹Çakır, M.F. H. Emiroğlu, "Avrupa Sorunlarının Çözümünde AB'nin Liderliği: Kosova'nın Nihai Statüsü Meselesi (1999-2005)", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 5, No: 17, 2009, s. 90.

²⁰²Zafer Pektaş, *Balkan Siyasetinde Kosova'nın Bağımsızlık Ve Egemenlik Sorunu*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik, 2014, ss.133-134.

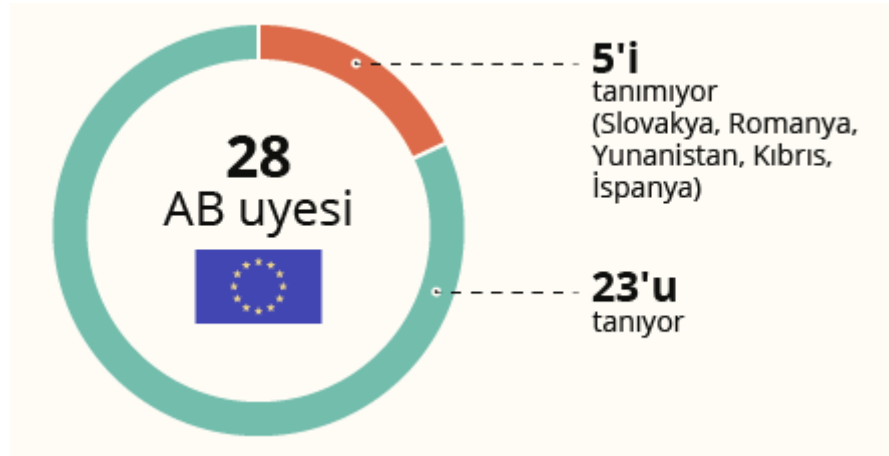
²⁰³Abdyl Fandaj, *Kosova'nın Devlet Olma Süreci Ve Avrupa Birliği'nin Rolü*,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2018 ss.92-93.

bırakmıştır. 2015 yılında AB ile Kosova arasında İstikrar ve Ortaklık anlaşması imzalanmış, 2016 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşma ile Kosova ve AB arasındaki diyaloglar daha da sıkılaşmış ekonomik ilişkiler daha kapsamlı bir hale gelmiştir.²⁰⁴

2015 senesinde Kosova İlerleme raporunda uluslararası suçların kovuşturulması için Özel Mahkeme kurulması önemli gelişmeler arasında yer almaktadır. Ayrıca Belgrad ile Kuzey Kosova’da Sırp Belediyeler Birliğinin kurulmasını öngören antlaşma muhalefetin sert tepkilerine sebep olmuştur.²⁰⁵

2017 yılında yaptığı konuşmada Avrupa Komisyonu Başkanı Jean-Claude Juncker, AB’nin Balkanlar’daki yeni üyeleri bir noktada kabul etmesine rağmen, hiçbir aday veya potansiyel aday ülkenin 2025’e kadar AB’ye katılmayacağını belirtti. Juncker, Kosova’yı (Bosna ile birlikte), kısmen Kosova’nın devam etmekte olan siyasi ve ekonomik zorlukları nedeniyle gerçekleşecek olan AB üyelik müzakerelerine hazırlanmalarında diğerlerinin gerisinde kaldığını da belirtti.²⁰⁶

Şekil 2.1. Kosova’nın AB Ülkeleri Tarafından Tanınırılık Durumu²⁰⁷

Yukarıdaki şekilde görüldüğü üzere 28 AB üyesinden 23’ü Kosova’nın bağımsızlığını tanıırken Slovakya, Romanya, Yunanistan, Kıbrıs ve İspanya Kosova’nın bağımsızlık ilanını kabul etmemişlerdir.²⁰⁸

²⁰⁴Bülent Sarper Ağır, “Bağımsızlık Sonrası Dönemde Kosova’da Barış”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 14, Sayı: 53, 2017, s. 75-76.

²⁰⁵European Commission, “EU Enlargement Strategy Kosovo 2015 Report”, COM (2015) 611, Brussels, 2015, s. 6-7.

²⁰⁶Morelli, s. 13.

²⁰⁷Mfa.gov.rs’den aktaran sputnik, Kosova’nın Hukuki Statüsü, <https://tr.sputniknews.com/infografik/201908091039893212-kosovanin-hukuki-statusu/> (18.10.2019).

AB üyesi ülkeler arasından Kosova'nın bağımsızlığına karşı en sert duruşu Güney Kıbrıs Rum Kesimi ve Romanya sergilemiştir. Güney Kıbrıs Rum Kesimi "Kosova halkı self-determinasyon hakkına sahip değildir"²⁰⁹ şeklinde açıklama yapmıştır. Bu açıklamanın nedeni 2004 yılındaki AB üyeliğinin ardından, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'nin tanınmasına olanak verecek tüm gelişmelerden endişe duymasıdır. Daha sonra Slovakya, Yunanistan ve İspanya tavırlarını ortaya koymuşlardır. Romanya ve Slovakya ülkelerinde yer alan Macarların çoğunlukta olduğu bölgelerde bağımsızlığını ilan etmesinden, Moldova Rus nüfusunun çoğunluğu oluşturduğu Transdinyester Özerk Bölgesi'nin tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan etmesinden, İspanya ise Bask Bölgesindeki azınlıklar için örnek teşkil edeceğinden endişe duymaktadır. Bunun yanı sıra Makedonya, Bulgaristan, Yunanistan ve Karadağ'da yaşayan Arnavutlar için bir hareket başlatmasından çekinmektedir.²¹⁰

Kosova vatandaşları için vizesiz seyahat konusu problem olarak ortaya çıkmıştır. Kosova vatandaşlarının Schengen bölgesine seyahat etmek için vize alması gerekmektedir. AB Kosova'nın Karadağ ile sınır anlaşmasını onaylaması için vizesiz seyahate şart koşturmuştur. Ekim 2017'nin başlarında, Kosova Cumhurbaşkanı Taçi, AB'nin kısıtlamalarını aşması gerektiğini ve vize olmadan da Avrupa'ya seyahat etmelerini sağlayacak bir yasayı onaylamalarını istemiştir²¹¹

Diğer bir konu ise Kosova'yı tanımayan devletlerin Avrupa bütünleşmesine giden yolda ikna olmaları gerektiğidir. Bu sorunların aşılması ile birlikte Sırbistan ile kalıcı bir çözüme gidilmesi gerekmektedir. AB'nin bütünleşmesini etkileyebilecek diğer bir etken de bütünleşmenin hazmetme kapasitesidir. Bu durum ise birlikteki ekonomik ve siyasi koşullar ile belirlenebilmektedir. Sonuç olarak Kosova'nın bütünleşmeye tam katılımı AB'nin ve Kosova'nın Sırbistan ile ilişkilerine yakından bağlıdır. Kosova'nın bütünleşme için sarf edeceği çabalar, bölgenin AB geleceği için belirleyici olacaktır.²¹²

²⁰⁸Mfa.gov.rs'den aktaran sputnik, Kosova'nın Hukuki Statüsü, 2019, <https://tr.sputniknews.com/infografik/201908091039893212-kosovanin-hukuki-statusu/> (29.09.2019)

²⁰⁹Levent, s. 866.

²¹⁰Levent, s. 866.

²¹¹Georgi Gotev, "During Albania visit, Kosovo President defies EU," EURACTIV.com, October 11, 2017.

²¹²Ömer Kösealioğlu, **Tarihi Süreçte Kosova Sorunu Ve Uluslararası Boyutu**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2018, s.140.

AB, Kosova'nın bağımsızlık sürecine destek vermiş aynı zamanda da Kosova'yı sınırlayıcı bir politika izlemiştir. AB, Kosova'yı destekleyerek Balkanlar'daki sorunlara hâkim olmak istemiştir. AB, etnik toplulukların temsil haklarına önem verdiğiinden dolayı Kosova'nın özgürlük sürecini desteklemesi de olağan görülmektedir. AB'nin önem verdiği diğer bir konu da Kosova'nın Sırbistan ile olan sorunudur. Kosova'nın AB'ye üye olma sürecinde Sırbistan ile arasındaki ilişkilerinde ortak bir paydada buluşmaları gerektiği belirtilmiştir. Bu konu da yapılan anlaşmalar ile konu hakkında gelişmeler yaşanmıştır. Ancak AB üyesi olan Güney Kıbrıs Rum Kesimi, Slovakya, İspanya ve Yunanistan gibi ülkeler Kosova'nın bağımsızlığını kabul etmemişler, ülkelerindeki bütünlüğün bozulmasından yana endişe etmişlerdir.

2.3. Türkiye Açısından Kosova'nın Bağımsızlığı

Türkiye, Kosova'nın bağımsızlığını ilan ettiği günün ertesinde Kosova Cumhuriyeti'ni tanımıştır. Bununla birlikte 1999 yılından beri var olan Priştine'deki Eşgüdüm Bürosu Büyükelçilik seviyesine gelmiştir. İlk Türk Büyükelçisi 2009 yılında göreve başlamıştır. Aynı zamanda Kosova'nın büyükelçilik açmayı planladığı ilk 10 ülke arasında Türkiye'de yer almıştır.²¹³

2008 yılında Kosova-Türkiye Ticaret Odası (KTTO) kurulmuştur. Böylece Türkiye ve Kosova arasında ticaretin ve yatırımın ilerlemesi için bir alt yapının oluşturulması amaçlanmıştır. Aynı zamanda ticari ilişkilerin de ilerletilmesiyle birlikte iş birliklerinin teşvik edilmesi, artırılması ve desteklenmesi hedeflenmiştir. KTTO sayesinde Kosova'da gıda, eğitim, inşaat, lojistik, ulaştırma, sağlık ve finans gibi ihtiyaç duyulan sektörlerde faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Genel olarak bakıldığında Türkiye, yatırımda ve ticari hayatında Kosova'nın en önemli ülkeleri arasında yer almaktadır.²¹⁴

2009'da Dışişleri Bakanı olan Ali Babacan, Kosova Meclisindeki konuşmasında Türk halkı ve Arnavutlar arasında köklü bağlar olduğu, ortak bir tarihi ve kültürü olduğundan bahsetmiştir. Ayrıca Türkiye'nin önceliğinin Balkanlarda istikrar ve barışın sağlanmasına yönelik olduğunu belirtmiştir. Kosova ile birlikte diğer Balkan ülkelerinin de AB'ye üye olma sürecinde desteklediklerini, bölgenin bu doğrultuda istikrara ulaşabileceğini, Türkiye ile Kosova arasında gelişecek siyasi, ekonomik ve

²¹³Levent, s. 868.

²¹⁴Timebalkan, Kosova – Türkiye Ticaret Odası 10. yılını kutladı, 2018, <http://timebalkan.com/kosova-turkiye-ticaret-odasi-10-yilini-kutladiilini-kutladi/> (28.09.2019)

toplumsal ilişkilerin de iyileştirileceğini belirtmiştir. Bununla birlikte Kosova ve Türkiye arasında iki önemli anlaşma imzalanmıştır. İlk anlaşma iki ülkenin de işbirliği stratejilerinin arttırmayı amaçlamıştır. İkinci anlaşma ise iki ülkenin vatandaşlarının Türkiye ve Kosova arasında vizesiz seyahat edebilmesini sağlamaya yönelik olan Vize Muafiyeti anlaşmasıdır.²¹⁵2015 yılında ise muvazzaf Başkonsolosluğu, Türklerin çoğunluğunu oluşturduğu Prizren’de faaliyete geçerek Kosova’da başkonsolosluk açan ilk ülke olmuştur.²¹⁶

Kosova ile Türkiye arasında 2006 yılında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması, 2009 yılında Ekonomik İşbirliği Anlaşması, 2010 yılında Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmasını imzalanmıştır.²¹⁷2013 yılında Ankara’da Türkiye ve Kosova arasında Serbest Ticaret Anlaşması (STA) imzalanmış ve Türkiye 2012 ve 2013 yılları arasında Kosova’da en fazla yatırım yapan ülke olmuştur. İki ülke arasında yapılan diğer anlaşmalar arasında ise Yatırımların Karşılıklı Teşviki Anlaşması, Ekonomik İş birliği Anlaşması, Çifte Vergilendirmenin Önlenme Anlaşması, Serbest Ticaret Anlaşması yer almaktadır.²¹⁸

Kosova Cumhuriyeti dış ülkelere Kosova’da yatırım yapma çağrısında bulunurken Türkiye’ye özel çağrılarda bulunmaktadır. Belçika’da düzenlenmiş olan bir ekonomi formunda, dönemin Kosova Ekonomi Bakanı Besim Beçaj “Kosova ekonomisi için ABD ve Türkiye çok önemlidir” şeklinde bir açıklama yapmıştır.²¹⁹Beçaj ayrıca Türkiye’nin Kosova’yı tanıyan ilk ülkelerden olduğunu ve Kosova’nın gelişimine katkıda bulunduğunu belirtmiştir. Kosova’da Türk şirketlerinin yatırımlarını arttırdığı yönünde açıklamalar yapmıştır. Kosova’yı Arnavutluk’a bağlayan 117 km’lik otoban inşaatını Türk şirketler gerçekleştirmiştir.²²⁰

Kosova Vetevendosje Hareketi Lideri Albin Kurti ile 2019 yılında yapılan bir röportajda Almanya ve İngiltere’den sonra ülkeye en çok yatırım yapan ülkenin Türkiye olduğunu fakat daha fazla yatırım yapılmasına ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Bununla

²¹⁵Biçer, s. 132.

²¹⁶Can, 2018, s.68.

²¹⁷ Haberler.com, Türkiye-Kosova ticareti "serbest" adımlarla canlanıyor, 2019, <https://www.haberler.com/turkiye-kosova-ticareti-serbest-adimlarla-12190249-haberi/> (28.09.2019)

²¹⁸Züheyla Yılmaz, **Türkiye Cumhuriyeti- Kosova Cumhuriyeti Diplomatik İlişkileri (2008-2016)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2019, s.57.

²¹⁹Valdrin Ferizi, **Kosova-Türkiye Diplomatik İlişkileri 1990-2015**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2017, s.76.

²²⁰Ercan Kasap, Çağlayan, Türk İş Forumu'na katıldı, 2009, **İhlas Haber Ajansı**, <https://www.ihb.com.tr/haber-caglayan-turk-is-forumu-na-katildi-73059/> (27.09.2019)

birlikte ülkedeki işsizliğe dikkat çekmiş ve Türkiye'nin özellikle işsizliği ortadan kaldıracak sektörlerle yönelmesi gerektiğini söylemiştir. Ayrıca Türkiye'nin Arnavutluk ve Kosova için ayrı politikalar değil ortak bir politika belirlemesini istediğin böylece Kosova'nın yatırımlardan daha fazla yararlanabileceğini belirtmiştir.²²¹

Kosova Cumhurbaşkanı Hashim Thaçi, iki ülke arasında 23 Eylül 2013 yılında imzalanmış olan Serbest Ticaret Antlaşmasını 11 Haziran 2019 tarihinde onaylamıştır.²²² Kosova-Türkiye Ticaret Odası Başkanı Abdurrahman Balkız, iki ülkenin 2019 yılındaki durumuna bakıldığında Türkiye'den Kosova'ya yıllık 300 milyon avro kadar ithalat, Kosova'dan Türkiye'ye ise 8 milyon avro kadar ihracat yapıldığını belirtmiştir. Anlaşmadan önce Türkiye'nin ihracatının devamlı bir şekilde arttığı ancak Kosova'da aynı gelişmelerin yaşanmadığını, Serbest Ticaret Anlaşması ile bu durumun değişeceği ve iki ülke arasındaki ticaretin daha dengeli bir hale geleceği belirtmiştir.²²³

2019 yılında Kosova'daki Prizren'de Yunus Emre Enstitüsü (YEE) tarafından Dostluk ve Kardeşlik Buluşmaları düzenlenmiş böylece eğitim alanında bilgi ve deneyimlerin paylaşılması ve işbirliğinin artırılması amaçlanmıştır. İki ülkeden birçok eğitimci bu buluşmaya katılmış, iki toplumun çocuklarının kaynaştırılabilmesi neler yapılabileceği konuları görüşülmüştür. İki ülke arasında kardeş okul anlaşmaları imzalanmıştır.²²⁴

Bu yıl Eylül ayında Kosova Devlet Başsavcısı Alexandr Lumezi ile Türkiye'nin Priştine Büyükelçisi Çağrı Sakar bir araya gelmişlerdir. Görüşme sırasında Türk yatırımcıların haklarının korunmasının yanı sıra yasa dışı olaylar ve suçlarla mücadele kapsamında Kosova ve Türk yargı kurumları arasında uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi üzerinde durulmuştur. Sakar, Kosova savcılık sisteminin güçlendirilmesinde Türkiye'nin desteğini sürdüreceğini belirtmiştir.²²⁵

²²¹ AA, Türkiye'den Arnavutluk ve Kosova için ortak bir politika talebimiz var, Anadolu Ajansı, 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiyeden-arnavutluk-ve-kosova-icin-ortak-bir-politika-talebimiz-var/1517055> (27.09.2019)

²²² Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, Kosova Cumhurbaşkanı Hashim Thaçi, Kosova ile Türkiye Arasındaki Serbest Ticaret Anlaşmasını İmzaladı, 2019, <https://www.ticaret.gov.tr/blog/ulkelerden-ticari-haberler/kosova/kosova-cumhurbaskani-hashim-thaci-kosova-ile-turkiye-arasindaki-serbest-ticaret> (27.09.2019)

²²³ AA, Türkiye-Kosova ticareti "serbest" adımlarla canlanıyor, Haberler.com, 2019, <https://www.haberler.com/turkiye-kosova-ticareti-serbest-adimlarla-12190249-haberi/> (27.09.2019)

²²⁴ Haberler.com, Türkiye ile Kosova arasında eğitim alanında iş birliği, 2019, <https://www.haberler.com/turkiye-ile-kosova-arasinda-egitim-alaninda-is-12192600-haberi/> (27.09.2019)

²²⁵ İHA, Türkiye, Kosova yargısını desteklemeyi sürdürecektir, İhlas Haber Ajansı, 2019, <https://www.ihb.com.tr/haber-turkiye-kosova-yargisini-desteklemeyi-surdurecek-799796/> (27.09.2019)

Türkiye, Kosova'yı bağımsızlık sürecinin başından itibaren destekleyerek Kosova'nın bağımsızlığını tanıyan ilk ülkelerde birisi olmuştur. Gerek ortak bir tarih gerekse ortak bir kültürde buluşan Kosova ve Türkiye arasında çeşitli anlaşmalar yapılarak iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesi sağlanmıştır. Son dönemde gerçekleşen ekonomik gelişmeler ile iki ülkenin ithalat ve ihracat konusunda daha aktif olacağı tahmin edilebilir. Gelecekte de karşılıklı olarak birbirlerine destek verecekleri anlaşılan Kosova ve Türkiye devamlı olarak gerçekleştirdiği ziyaretler, görüşmeler ve anlaşmalarla bu görüşü desteklemektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOSOVA'DA DEVLET İNŞA SÜRECİ VE YERİNDEN YÖNETİM UYGULAMALARI

Kosova'da çatışma sonrası yeniden yapılandırma çalışmalarının önemli bir amacı da bu süreçteki toplum ve grupların devlet mekanizması kapsamında birlikteliği sağlanarak sağlıklı ve işleyen bir devlet yapısı meydana getirmektir.²²⁶ Kosova bir yandan devlet olma mücadelesi verirken, diğer yandan da ülke içinde ve bölgede barış, huzur ve istikrarın tesis edilebilmesi için önemli olan AB ile bütünleşme sürecine girmiştir. Kosova'daki kamu yönetimi reformu bile, aynı zamanda modernleşme ve Avrupalılaşıma sürecine de tabidir. Ayrıca, Kosova için kamu yönetimi reformu, sadece AB'nin, entegrasyon sürecindeki taleplerine bir cevap olmakla kalmayıp, her şeyden önce kamu yönetimi reformunun ekonomik ve sosyal kalkınma için bir zorunluluk olduğu anlaşılmıştır.

Yerelleşme süreci ise, çeşitli uluslararası politika metinlerinde özellikle çok etnik yapıya sahip Kosova'da bütün azınlıkların bir arada siyasi sürece dâhil olmasını sağlayacak bir yapısal reform olarak sunulmaktadır.²²⁷ Kosova'da yerel yetkileri artırmak amacı, yerel hizmetlerdeki etkinliği ve sürdürülebilirliği uluslararası taleplere göre güvence altına almayı hedeflemektedir.

1999 yılından sonra yönetim görevinde bulunan Kosova BM Geçici Misyonu (UNMIK) yönetiminden sorumlulukların yerel yetkililere geçişiyle beraber merkezi yönetimden yerel yönetimlere yetki devir süreci başlamıştır. Bu yönüyle Kosova'da yerelleşme süreci, merkezden yerele bir rol ve sorumluluk devri ile birlikte uluslararası misyon yönetiminden ulusal yönetime yetkilerin bırakılmasını temsil etmesiyle ayrı bir önem taşımaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle teorik olarak bağımsızlık ve self determinasyon kavramları açıklanarak Kosova'nın devlet olma durumu temellere

²²⁶ Sibel Akgün, "Kosova'da Yeniden Yapılandırma Çalışmaları Kapsamında Bugünkü Durum" **Akademik Bakış**, 5 (10): 249-268, 2012, s.258

²²⁷ AFET, "The Decentralization Process in Kosovo and The Creation of The New Municipalities: a Kosovo-Albanian and a Kosovo-Serb minority view", European Parliament, 2010, https://www.iris-france.org/docs/kfm_docs/docs/observatoire-voisinage-europeen/briefing-note-kosovo-decentralisation-process-published.pdf (24.09.2019)

oturtulmaya çalışılacak daha sonra devlet ve kurumların inşa süreci, yerinden yönetim uygulamaları ve UNMIK hakkında açıklamalara yer verilecektir. Son kısımda ise Kosova’da yapılan alan çalışması kapsamında ampirik bir uygulama çalışmaya dahil edilecektir.

3.1.Bağımsızlık, Devlet İnşası ve Self Determinasyon

Bağımsızlık bir bağlı olmama durumunu ifade eder, keza bağlı olmama durumu toplumların kültürlerine ve bağımsızlık algısına göre değişmekte olup, her toplum içinde bulunduğu kültür içinde bağımsızlık kavramına farklı ölçüde önem atfetmektedir.²²⁸ Devleti oluşturan unsurlar bağımsızlık, ülke, halk ve o halkın kendi kendini yönetmesi için örgütlenmiş yapıların varlığıdır. Bağımsızlık ve egemenlik ilişkili kavramlardır. Devletin egemenliği kapsamında iç egemenlik; devletin kendi sınırları dâhilinde tüm siyasi ve sosyal sınıflara karşı üstün olması, dış egemenlik ise; devletin diğer devletlere bağlı olmaması durumudur.²²⁹ Dış devletlere bağlı olmama durumu ise bağımsızlık kavramının karşılığıdır. Bağımsız olmayı sadece siyasi bir kavram olarak açıklamak onun tam manasıyla anlaşılmasına neden olabilmektedir. Bağımsızlık siyasi, mali ekonomik, kültürel ve askeri konularda tamamen serbest olma durumu ile tam manasıyla gerçekleşebilmektedir. Bu anlamda ekonomik bağımsızlık diğer unsurların gelişmesinde çok önemli bir noktadır.²³⁰ Kosova açısından da bağımsızlığın bir dönüm noktası olduğu ve yeni düzenin başlamasıyla birlikte BM’nin oluşturduğu Kosova Misiyonu UNMIK tarafından ülkenin yeniden yapılandırılması çalışmalarının bunun bir göstergesi olduğu söylenebilir.

UNMIK’in temel dayanaklarından biri olan sivil yönetim ise BM tarafından doğrudan gerçekleştirilmesini, yerel ve merkezi düzeyde temel yönetsel fonksiyonların sürdürülmesini kapsamaktadır. Savaşın sonra UNMIK, Kosova’da tam bir bağımsızlık sağlanıncaya kadar, bölgede sivil yönetimi, adaleti, demokratikleşmeyi, devletin yeniden yapılandırılmasını ve ekonomik kalkınmayı sağlamakla yetkili olmuştur.²³¹

²²⁸ İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2016, s.38

²²⁹ Münici Kapani, **Politika Bilimine Giriş**, Bilgi Yayınları, Ankara, 2012, s.49

²³⁰ Davut Dursun, **Siyaset ve Toplum**, Emre Yayınları, İstanbul, 1996, s.113

²³¹ Jülide Karakoç, “ABD’nin Soğuk Savaş Sonrası Hegemonya Çabaları Etkisinde NATO’nun Kosova Müdahalesi” **Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, 8 (1): 227-242, 2006, s.238

Devletin değişen rolü, kamu yönetiminin amacının sadece yasaların uygulanması ve kuralların oluşturulması değil, aynı zamanda modern anlamda kamu yönetiminin amacının da değişime, yenilikçiliğe ve kamuya hizmet etmektir. Kısacası, hâkimiyet yerine hesap verilebilir bir yönetişimdir. Devletin rolünün değişmesini etkileyen diğer faktörler, kamu işletmelerinin özelleştirilmesini etkileyen liberalleşme ve küreselleşmedir. Böylece devletin rolü, tüm kamu hizmetlerinin üretici pozisyonundan, düzenleyici ve denetleyici pozisyonuna kaymıştır. Yani, çağdaş zamanlarda, devlet, güvenlik ve dış politika, hukuk ve düzen gibi bazı kilit alanlarda doğrudan aktiftir ve kontrolü sağlar.²³²

İyi yönetişimin vazgeçilmez bir unsuru olan reformlar, devlet eylemlerinin bütünlüğünü, etkinliğini ve verimliliğini arttırmak için idarenin prosedürlerini, süreçlerini, yapılarını ve yönetim becerilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Buradaki paradigma, vatandaş ve değer odaklı devlettir. Bu durum, hukukun üstünlüğünü, sorumluluk bilincinin, güvenilirliğin, kabiliyetin, performansın, şeffaflığın, dürüstlüğün ve vatandaşlara yönelik oryantasyonu teşvik eden ve sağlayan idari yapıların ve prosedürlerin oluşturulmasını içerir.

Başarılı bir idari reformun gerçekteştirilmesi, devletin her yönde gelişmesine çok yardımcı olabileceği ihtimali taşımaktadır. Kamu yönetiminin yeniden yapılandırılmasındaki yaşanabilecek olan farklı gecikmeler devletin kalkınmasında olumsuz bir şekilde etkileyebileceği olasılığı taşımaktadır. Ayrıca küresel güçler, güçlü bir devlet inşa etmek için idari reformlar kilit bir rol oynadıklarını ifade etmişlerdir.²³³

Kosova kamu yönetiminde reform süreci, hem idarenin işlevsel yönünü hem de organizasyon yönünü içerir. Ayrıca, Kosova'daki idari reform, zamanın bir gereği ve AB entegrasyonu için bir gerekliliktir. Bu, Kosova kamu yönetiminde reformların aynı zamanda modernleşme ve Avrupalılaşmaya doğru yönlendirildiği anlamına da gelir. Bağımsızlık ilanından sonra, Kosova'nın kamu yönetimindeki reformları, bağımsızlık ilanından önceki döneme göre çok daha geniş bir alana yayılmaktadır.²³⁴

Geçiş tarihinden bu yana, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde üstlenilen idari reformlar arasında, Batı Avrupa ülkeleri örneğini izleyerek kamu hizmeti için yasal bir

²³² Mustafa Koçak, **Devlet ve Egemenlik**, Seçkin Yayıncılık, Ancak, 2006, s.81

²³³ Bilal Eryılmaz, **Kamu Yönetimi: Düşünceler, Yapısal, Fonksiyonlar, Politikalar**, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2015, s.32

²³⁴ Sibel Akgün, "Kosova'nın Avrupa Birliği'ne Entegrasyon Süreci ve Bu Süreçte Kosova Türkleri" **Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi**, 2 (1): 1-14, 2013

çerçevenin benimsenmesi, kamu yararına etkin ve etkili bir şekilde hizmet verebilen, liyakat temelli, profesyonel bir toplumun kurulması, büyük bir kesim tarafından bir ön koşul olarak görülmüştür.²³⁵

Kosova'nın bağımsızlığının ilan edilmesi ve yeni bir devletin doğuşu farklı süreçleri de beraberinde getirmektedir. Bağımsızlık aynı zamanda devletin ve halkların kendi geleceğini kendisinin belirlemesi ya da self determinasyon hakkına eşlik etmektedir. Ancak insanların ve halkların kendi geleceklerini belirlemelerinin de iki yönü olduğu unutulmamalıdır. İçsel yönüyle self determinasyon hakkı halklara, dışarıdan her hangi bir müdahale olmaksızın kendi ekonomik, kültürel ve sosyal gelişim biçimleri konusunda özgürce seçim yapabilme kabiliyeti kazandırılmasıdır.²³⁶ Daha da fazlası, bu hak içerisinde insanların eşit olduğu ilkesine dayanan ve devletler tarafından bütün nüfusa ayırım yapmadan uygulanması gereken insan hakları olgusunu da bünyesinde taşır. Dışsal yönüyle self-determinasyon ise tüm halkların kendi siyasi statülerini serbestçe seçme haklarının olduğu anlamı taşır ve bunun en iyi örneklenmesini sömürgecilik veya yabancı egemenliğinden bağımsız olma oluşturur.²³⁷

Halklar ve topluluklara devlet içinde ve bulundukları bölgelerde eşit söz hakkı tanınması şeklinde kapsadığı bazı etmenler ve ayrılma ve bağımsızlık gibi muhtemel sonuçları nedeniyle günümüzde de devletlerce dikkatle ele alınan bir kavram durumundaki self determinasyon, toprak bütünlüğü ve egemenlik prensipleri ile bazı olaylarda karşılaşarak çatışma durumuna girmektedir. Bu bakımdan halkların her self determinasyon kullanması da önemli tartışmalar ortaya çıkarmaktadır.

Uluslararası toplum sömürge halkları için self-determinasyon hakkını normal karşılarken, diğer halkların bu hakkı kullanabilmesi için bir takım koşullar olması gerektiğini belirtmektedir. BM, sömürge halkları dışındaki halkların self-determinasyon hakkını kullanabilmeleri için iki durumdan birinin olması gerektiğini ifade etmektedir. Bu durumlardan ilki, self-determinasyon hakkını kullanmak isteyen halkın, yaşadığı ana ülkenin rızasını alması gerektiğidir. Bir diğer koşul ise, self-determinasyon hakkını

²³⁵ OECD, **Promoting Performance and Professionalism in the Public Service**, SIGMA Papers No.21, <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/5kml615rm5mv-en.pdf?expires=1569412818&id=id&accname=guest&checksum=D0DD7627D5765D8B9D39335F635C62EE> (25.09.2019)

²³⁶ Shefqet Balla, **Yeni Bir Kosova'nın Doğuşu**, Zeus Kitabevi, İzmir, 2008, s. 48

²³⁷ Antonio Cassese, **Self Determinations of Peoples: A Legal Reappraisal**, Cambridge University Press, Cambridge, 1995, s.71

kullanmak isteyen halka baskı yapılmış ya da halk soykırım ve türevi niteliğinde olaylara maruz kalmış olmalıdır.

Kosova örneği incelendiğinde, Kosovalı Arnavutların Sırp tarafından ırkçı davranışlara maruz bırakıldığı açıkça görülmektedir. BM ve dolayısıyla uluslararası toplum da bu konuda tepkisiz kalmak istememiştir. BM Genel Sekreteri, Kosova'nın nihai statüsü ile ilgili müzakereleri yürütmesi için eski Finlandiya cumhurbaşkanı Marti Ahtisaari'yi BM Kosova Özel Temsilcisi olarak görevlendirmiştir. Ahtisaari Sırp ve Arnavut taraflarla yaptığı müzakereler sonucunda yayınladığı raporda, tarafların uzlaşmalarının mümkün olmadığını belirtmiştir. Raporda ayrıca, Kosova için BM denetiminde şartlı bağımsızlık önerisi yer almaktadır.²³⁸ Ahtisaari raporunda da görüldüğü üzere, Kosova'nın şartlı olsa bile bağımsızlık hakkını kullanabileceği ifade edilmiştir.

Marti Ahtisaari'nin yayınladığı rapordan bir yıl sonra Kosova bağımsız bir devlet olduğunu uluslararası kamuoyuna açıklamıştır. Sonuç olarak, BM devletlerin toprak bütünlüğü ilkesine son derece önem vermekle birlikte, Kosova sorunda olayın insan hakları ihlali boyutu daha ağır basmaktadır. Kosovalı Arnavutların yaşadığı olaylara tepkisiz kalamayan uluslararası toplum, Kosovalı Arnavutların self-determinasyon hakkını kullanarak bağımsız bir devlet olmasını desteklemiştir.

Kosova'nın tanınması konusunda görüş bildiren devletlerin bir kısmı da Kosova halkının hem self determinasyon hakkının ortaya çıkması hem de ayrılmanın Kosova halkına bağımsız bir devlet kurma hakkı tanıdığını ifade etmişler ve bu kapsamda Uluslararası Adalet Divanı'nın görüşünün 83. paragrafında, bu meselenin görüş istenen sorunun kapsamı dışında kaldığını bu nedenle bu soruna değinilmeyeceğini belirtmiştir. Self determinasyon ya da ayrılma hakkı konunun kapsamı dışında bırakılırken toprak bütünlüğü konusunda Uluslararası Adalet Divanı görüş bildirme gereği duymuştur. Uluslararası Adalet Divanı, karar verme sürecinde Arnavutluk ve Hollanda gibi bazı devletler Kosova'nın self determinasyon hakkını kullandığını, bu durumun da uluslararası hukuka aykırı olmadığını belirtmişlerdir.²³⁹

Bir devletten ayrılmanın yolları, savaşı, ayaklanan ya da isyancı statülerinin tanınması yollarıyla gerçekleşmektedir. Bu teoride, savaşı statüsünün tanınması

²³⁸Isaari Martti, Report of the Special Envoy of the Secretary-General on Kosovo's future status (S/2007/168), <http://www.unosek.org/docref/report-english.pdf><https://reliefweb.int/report/serbia/report-special-envoy-secretary-general-kosovos-future-status-s2007168> (25.09.2019)

²³⁹Shefqet Balla, **Yeni Bir Kosova'nın Doğuşu**, Zeus Kitabevi, İstanbul, 2015, s.103

durumu, iç savaşlar sırasında gerçekleşmekte ve uluslararası platforma taşınmaktadır. Bir devlet içindeki halkın ayrılmasında toprak bütünlüğü ilkesi, ayrılmayı yasaklasa da bu ilke sadece devletlerarasındaki ilişkilerin alanı ile sınırlı kalmaktadır. Ayrılmayı engelleyen ya da yasaklayan herhangi bir hukuk kuralı ya da hükmü bulunmamaktadır.²⁴⁰ Bu gibi durumlarda, uluslararası hukuk çerçevesinde, ayrılma olayı söz konusu bölgede barışçıl bir çözüme ulaşılması ve etkin bir kontrolün yani egemenliğin sağlanması ile mümkün olabilmektedir. Kosova'nın bağımsızlık ilanına kadar olan süreçte de BM, NATO, AB ve devletlerin katılımıyla yapılmaya çalışılan bu olmuştur.

Kosova'daki gelişmeler dikkate alındığında BM Şartı ile uluslararası hukukun yalnız self determinasyonla güç kullanma yasağından söz edilmekle birlikte, bu durumun ayrılmayı yasaklamadığı gözlemlenmektedir. Bu nedenle güç kullanmayla ortaya çıkmayan bir ayrılma, uluslararası hukuk normlarını çiğnemediği için meşru kabul edilmektedir.²⁴¹ Kosova'ya ilişkin bu tartışma sürecinin başlangıcında dahi 49 ülkenin tanımış olduğu ülke, bu devletlerce zaten bir devlet olarak görülmüştür. Siyasi alanda tanınması da bu ayrılmanın başarı ile neticelendiğinin bir göstergesidir.

3.2. Kosova'nın Devlet İnşa Süreci

2008 yılında bağımsızlık kararını alan Kosova parlamentosunun kararını ABD ile çoğu AB ülkesi gibi kendi içlerinde etnik sorunlara sahip ülkeler bu kararı kabul etmemişlerdir. Halen ülkemizin bağımsızlığını tanıyan 116 ülke bulunmasına karşın BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri durumundaki Rusya ve Çin gibi ülkelerin yanı sıra, Brezilya, İran, Arjantin ve Güney Afrika Cumhuriyeti gibi güçlü ülkeler bu listeye dâhil olmamaktadır. Tek taraflı bağımsızlık ilan eden Kosova; İspanya, Yunanistan, Slovakya ve Romanya gibi ülkelerin tanımamasından dolayı NATO ve AB üyeliğine de kabul edilmemektedir.²⁴² Devlet, egemenlik ve self determinasyon kavramları Kosova'nın

²⁴⁰ Şule Kut, **Balkanlarda Kimlik ve Egemenlik**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, s.38

²⁴¹ Ayça Eminoğlu, "Uluslararası Politikada Devletlerin Tanınması: Ayrılma İle Ortaya Çıkan Devletlerde Tanınma Sorunu" **KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 9: 123-141, 2015, s.137

²⁴² <https://tr.sputniknews.com/analiz/201802191032317350-balkanlarin-pandora-kutusu-10-yil-bagimsizlik-kosovaya-neler-getirdi/> (26.09.2019)

bağımsızlık ilanının ardından uluslararası hukuk yönünden yeniden tartışmaya açılmış ve UAD'ye götürülse de taraflar açısından tatminkâr bir netice elde edilememiştir.²⁴³

Kosova'nın 2008 yılında bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte yeni anayasaları da kabul edilmiş ve 2009'da yürürlüğe konulmuştur. Günümüzde de yürürlüğünü sürdüren anayasa kapsamında Kosova, hukuk üstünlüğüne dayalı multi-etnik yapıya sahip bir toplum şeklinde tanımlanarak kuvvetler ayrılığı koşulu getirilmiştir. Söz konusu anayasa ile yeni kurulan devletin toprak bütünlüğü meşru sayılırken, uluslararası organizasyonlara da katılımı öngörülmüş ve diğer bir devletle birleşme durumu ise kabul görmemiştir. Ülkenin kuzeyinde yaşayan Sırp lar anayasayı reddederek Belgrat'tan aldıkları destekle Kosova yönetimini, yasaları ve kurumlarını boykota girişmiştir.²⁴⁴

Devletin inşa edilmesi sürecinde Kosova'da yaşanan en önemli sorunlardan biri, Sırp nüfusun yer aldığı bölgelerde, yerel yönetimlerin devletin otoritesi karşı üstlendikleri tutumlardır. Sırp yerleşimlerinin büyük bir bölümü ülkenin kuzey bölgesindedir. Özellikle Mitroviça şehri kuzeyindeki Sırp nüfusun yanı sıra güney bölgedeki Arnavutlardan söz edilebilir. Söz konusu şehrin kuzeyinde yer alan Sırp belediyelerin Kosova hükümetince tanınmadığı görülmektedir. İçlerinde belirli Arnavut azınlıkların da yer aldığı resmi olmayan bu belediyeler paralel kurumlar olarak tanımlanabilecek oluşumlar tarafından günümüzde Sırbistan hükümetince yönetilmektedir. Bu kurumlar, belediyeler ve kamu hizmetlerinin yanı sıra eğitim ve sağlık gibi hizmetleri de sunmaktadır. Bu belediyelerdeki Sırp nüfusun ise 2002 yılından itibaren yerel seçimleri boykot ettikleri görülmektedir. Bu nedenle Kosova, bağımsızlık ilanına karşın anayasal yetkilerini uygulayamamıştır.²⁴⁵

Sırp nüfusun yer aldığı belediyelerin yaptıkları referandumda ise seçmenlerin önemli bir bölümünün Kosova kurumlarını tanımadığı görülmüştür. Bağlayıcılığı söz konusu olmayan referandum, Kosova parlamentosunda gayri resmi olarak kabul edilmiştir. Hükümete göre bu referandumla uluslararası hukuk ihlal edilmiş ve Sırbistan'ın Kosova ile ilgili amaçları ve toprak iddiasını da belirgin olarak kanıtlamıştır. Bu referandum sonuçlarının Sırp nüfusun Kosova hükümetinin

²⁴³Ömer Köselioğlu, “Tarihi Süreçte Kosova Sorunu ve Uluslararası Boyutu” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Kayseri, 2018, s.102

²⁴⁴ Akgün, s.258

²⁴⁵ Akgün, s.259

bağımsızlık ilanına verdikleri bir tepki olarak yorumlanabilir. Bu bağlamda bağımsızlık sonrası Sırplar, bölgede paralel belediyelerin yanı sıra devlet kurumları da oluşturmuş ve bu konuda Belgrat kararlarını belirleyici olarak görmüşlerdir. Kosova hükümeti ise toprak bütünlüğünü savunarak toprakları içinde ayrılıkçı taleplerin kabul görülemeyeceğini ifade etmiştir.

Kosova'nın devleti inşa sürecinde yaşamış olduğu bir başka sorun ise, Sırplarla ilişkilerine doğrudan etki eden Sırbistan olmaktadır. Bu ülkenin Kosova'ya yönelik siyaseti ise aşamalı olarak ortaya çıkmıştır. Kosova'nın bağımsızlığından sonra Belgrat, hukuk platformunda da mücadelesini sürdürmeyi denemişse de başarı kazanamamıştır. UAD, 2010 yılındaki bir kararında bağımsızlık ilanının uluslararası hukuk kapsamında aykırılık teşkil etmediğini ifade etmiştir. Bu bağlamda Sırbistan'ın Kosova ile ilgili olarak diplomasi platformunda sürdürdüğü mücadelede önemli zarar gördüğü söylenebilir. Kosova'nın bağımsızlığının geçersiz olduğunu göstermek ve ülkenin konumunu tekrar görüşmelere açmak umudu ile aynı yılda BM Genel Kurulu'nda başlatmış olduğu girişim Sırbistan aleyhine neticelenmiştir.²⁴⁶

AB ise günümüzde Sırbistan'ı Kosova hususunda daha çok tavize zorlayan bir güç durumundadır. Sırbistan/Kosova ikili görüşmelerinde AB aracılığıyla 2012 yılında Brüksel'de yapılan anlaşma, uluslararası platformda Pristine'ye yeni bir konum sağlamıştır. Söz konusu anlaşma aynı zamanda Belgrad'ın AB üyeliği yolunu açmıştır. Yapılan görüşmelerde üzerinde durulan bir husus da, Kosova'nın yerel toplantılara UNMIK yerine Kosova olarak temsili çözümü getirilmiştir. 2008 yılından sonra Kosova'nın bağımsızlık ilanını tanımayan ve bunun çözümünü Sırbistan'dan bekleyen Sırpların ülkedeki varlığı, devlet inşası sürecinde yeniden yapılandırma çalışmaları önünde bir engel oluşturmuştur.

Kosova'da devlet kurumlarının gerekli şekilde inşa edilme durumunun ortaya çıkamaması ve uluslararası arenada da sorunun ele alınamaması, Kosova'nın geleceğine yönelik yeni yorumlar getirilmesine sebep olmuştur. Hatta uluslararası alanda Sırbistan'ın Kosova bağımsızlığını tanımasıyla birlikte ülkede bölünmeye onay verilebileceği seçenekleri üzerinde de durulmuştur. Bu bakımdan batı ülkeleri Kosova toprak bütünlüğüne yönelik çözümlemeleri yeniden değerlemeye almaya hazır görünmektedir. Devlet inşa sürecinde yeniden yapılanmanın önemli bir ayağı

²⁴⁶ Akgün, s.260

durumundaki devlet mekanizmasının ortaya konularak işlek durumu getirilmesi durumu, Sırbistan'ın Kosova'daki Sırp nüfusa verdiği destekle engellenmektedir. Bu nedenle devletin inşa süreci gerektiği şekilde teşkil edilememektedir.²⁴⁷

Priştine yönetimi, Kosova'nın kuzeyinde devlet otoritesinin tam olarak sağlanması ve ülkedeki yeni anayasaya göre söz konusu bölgenin yönetimini hedeflemiştir. Diğer taraftan Kosova'nın kuzeyindeki Sırlar, devlet kurumlarını kabul etmeyerek fiili olarak oluşturdukları statükonun devamını amaç edinirken, güney bölgesinde yaşayan Sırlar da söz konusu kurumlarla daha üst seviyede bir etkileşim içinde bulunmaktadır. Dolayısıyla kuzey bölgesindeki Sırlarla Arnavutlar arası ilişkide gerginlik yaşanırken, güneyde ise pozitif yönde daha somut gelişmelerin yaşandığı da ifade edilebilir.²⁴⁸

3.2.1. Kurumların İnşası

Devletin inşası sürecinde yeniden yapılandırma sürecinin önemli bir aşaması, ülke içinde kurumların sağlıklı ve işleyen mekanizmalara sahip bir şekilde yürümesini sağlamaktır. Kanuni, siyasi ve yönetsel kurumların oluşturulması ve katılımın düzenlenmesi, ülkenin idaresi ve politikasına sivil toplum kuruluşlarının katılmasının temini, kurumsal inşa sürecinin önemli hedeflerindendir. Bunun yanı sıra söz konusu süreçte siyasi karar organlarının, STK'ların ve medyanın katılmaları, kurumsal inşada vazgeçilmez öğelerdendir. Ülkede idari kurumların, ekonomi, sağlık, eğitim ve medya kuruluşlarının birlik/bütünlük içerisinde faaliyetlerini sürdürmesi, kurumsal icra sürecindeki önemli temel dayanaklar arasındadır. Bununla birlikte ülkedeki etnik çatışmaların ortaya çıkardığı risk, yoğun bir biçimde yaşanan Arnavut milliyetçiliği aynı zamanda da ekonomik yönden Kosova'nın yaşadığı güç durum, bu hususun da tam anlamıyla inşasına engel durumundadır.²⁴⁹

Bunun yanı sıra ülkede mahkeme kararları uygulamasında da gecikmeler söz konusudur. Savaş öncesi ve sonrasında uygulanan UNMIK yasalarıyla ülke anayasası arasında çatışmalar yaşanmaktadır. Ülkede mülkiyet hakkı da temel sorunlar arasında yer aldığından yürürlükteki hukuksal sistemde önemli güncellemeleri gerektirmektedir. Ayrıca toplumsal olaylardaki polis şiddeti uygulaması, kamusal kurumlarda görevlilerin

²⁴⁷ Akgün, s.261

²⁴⁸ Bülent Sarper Ağır, "Bağımsızlık Sonrası Dönemde Kosova'da Barış" *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, 14 (53): 69-90, 2017, s.84

²⁴⁹ Akgün, s.262

insan haklarına ilişkin bilinçlenmemesi ve insan kaçakçılığı da bu sorunlar arasındadır. Öte yandan kanunlarda etnik azınlığın mevcudiyeti, özürllüler, kadın ve çocuk haklarına ilişkin belirsiz durumlarla eksikliklerin neden olduğu ayrımcılık durumu da insan hakları problemi temelinde yer almaktadır. Burada önemli olan koruyucu mekanizmaların yeterli düzeyde olmamasıdır. Bu kapsamda ortaya konulan çeşitli birimler düzenli çalışmalarını sürdürmekte ve kanunlarla uygulama alanlarında eksiklikleri izleyerek rapor edilmektedir. Bununla birlikte, ülkede hak ihlalinin korunmasında yeterli düzeyde bulunmadığı gibi UNMIK bünyesinde ortaya çıkan ihlal durumlarının soruşturmaların haricinde tutulması da dikkate değer önemli bir sorun durumundadır.²⁵⁰

Medya organları değerlendirilirse bu kuruluşların yalnızca kendi etnik yapı ya da dillere ilişkin yayınlarını sürdürmesi ülkede istenen seviyede çoğunluk medyasının meydana getirilmesine engel oluşturmaktadır. Kosova'daki yeniden yapılanma çalışmalarının temelinde yer alan çok dilli, farklı dinlere sahip ve multi etnik yapıya sahip yerleşimlerde demokrasinin ve etnik grupların daha çok temsili, medya ve basın/yayın hususlarında bütünleşme sürecine katkısı olmayan bir seviyede yer alır. Özellikle Sırplarla Arnavutların haricinde, Kosova'da mevcut diğer etnik topluluklar da kapsandığında bu husus daha karmaşık hale gelmektedir. Söz konusu bu toplulukların medya organlarının bulunmamasından dolayı UNMIK ve STK'ların desteği beklenmektedir. Bununla birlikte Kosova'da sosyal bütünleşme amacıyla çok dilliliğin teşviki, entegre edici eğitim sisteminin oluşturulması, anadille eğitim ve ortak dillerin beraber öğrenimi ve kullanımının temini, STK inisiyatifinin konuya ilişkin daha fazla sorumluluk sahibi olması, yeniden yapılanma çalışmaları bünyesinde planlanması gerekli konular arasındadır. Basın kuruluşlarının ve medyanın yeniden yapılanma sürecinde öncelikli olarak birlik/beraberlik bu doğrultuda da olumlu barış sürecine önderlik etmesi, ülkedeki multi etnik topluluklar arasındaki bütünleşme sürecine katkıda bulunacak bir durum olarak değerlendirilebilir.²⁵¹

Arnavut milliyetçiliği hususu da ülkede öne çıkan önemli bir durumdur. Söz konusu durum bazen ülkenin etnik yapısı ve dini çeşitliliği yönünden kaygı verici gerginliklere neden olabilmektedir. Arnavut milliyetçiliğinin Kosova'daki temel niteliği, bu topluluğun çoğunluğu oluşturması ve tarihi geçmişinden kaynaklanır.

²⁵⁰ Akgün, s.262

²⁵¹ Akgün, s.263

Kosova’da yaşayan Arnavutlar bu psikoloji durumuyla ülkede kendi dillerinin konuşulması ya da aynı kökene sahip kişilerin devlet kurumlarına yerleştirilmesi hususunda baskı yapmaktadır. Etnik milliyetçilikte Sırp ögesinin de dikkate alınması gereken genel bir problem olduğu söylenebilir. Hatta ortaya çıkan çatışmaların tümü bu etnik güdülenmelerden kaynaklandığından kurumsal inşa sürecinde güvenin oluşturulması, devlet kurumlarının sağlıklı bir şekilde düzenlenmesi, yeniden yapılanmanın temelindeki bütün öğelerin başarıyla uygulanmasını olumsuz yönde etkilemektedir.²⁵²

Kosova’da çok dilli, dini çeşitliliğin varlığı ve çok kültürlü yapının korunması ve birleştiriciliği kimlikler üzerinden kurumsal inşa sürecinde yetersiz kalmakta ve beklenen seviyeye ulaşamamaktadır. Topluluklar kendi kimlikleri çevresinde hareket ederek ve ülkedeki baskın durumdaki Arnavut milliyetçiliğinin baskıcı otoritesine bir tepki oluşturmakta ve kabul görmemektedir ve bu durum da kurumsal inşa sürecini olumsuz etkilemektedir.²⁵³

3.3. Âdem-i Merkeziyetçilik (Desantralizasyon)

Âdem-i merkeziyetçilik ya da diğer bir ifade ile desantralizasyon, merkezi olarak örgütlenmiş devlet veya hükümetten farklılaşan ölçülerde özerk olmayı kapsamaktadır. Bu özerk olma hükümet örgütlenmesinin hiyerarşik yapısı içinde olabileceği gibi, devlet örgütlenmesi içerisinde kalmak şartıyla, merkezi hükümet örgütlenmesinin dışında, yerel ve ortak ihtiyaçların karşılanması amacıyla yerinden yönetim ilkesine uygun bir örgütlenme şeklinde de olabilir.²⁵⁴

Âdem-i merkeziyet (desantralizasyon), kontrol ve siyasal sorumluluğun büyük ölçüde merkezi devlette kaldığı ancak sınırlı yetkilerin merkezden çevreye veya yerele devredilmesini ifade etmektedir. Desantralizasyon çerçevesinde devredilmiş yetkiler tanımı gereği, istenildiği zaman hükümet ya da parlamento kararları ile tek taraflı olarak geri alınabilmektedir.²⁵⁵ Modern devletlerde, federal örgütlenmelerin temeli olan bu

²⁵² Akgün, s.264

²⁵³ Akgün, s.264

²⁵⁴ Hüseyin Gül ve Hüseyin Özgür, “Âdem-i Merkeziyetçilik ve Merkezi Yönetim- Yerel Yönetim İlişkileri” (Ed. M. Acar ve H. Özgür), **Çağdaş Kamu Yönetimi**, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2004, ss.163-164

²⁵⁵ Thomas Benedikter, **Modern Özerklik Sistemleri: Dünya Özerklik Örnekleri**, Nika Yayınevi, Ankara, 2014, s.44

ilke, siyasi erkin ve idarenin birden fazla merkezli ve parçalı olmasını gerektirmektedir.²⁵⁶

Âdem-i merkezi yapılar, hem yürütme organının yetkilerini ve fonksiyonlarını dengelemede ve denetlemede hem de vatandaşın katılımında etkin olabilirler. Âdem-i merkeziyetin güçlü ve etkin olduğu ülkelerde idare biçimi ne olursa olsun, devlet erklerinin klasik yatay ayrılığı, merkezi devlet ile bölgesel yapılar arasında, diğer yanda merkezi devletle o devletlerin uluslararası taahhütleri arasındaki dikey erkler ayrılığı ile pekişmektedir²⁵⁷.

Yerel yönetimlerin demokratik ve özerk kuruluş niteliğini kazanmaları için bazı özellikler taşıması gerekmektedir. Karar organlarının seçimle belirlenebilmesi, kendiışlerini kendi organları aracılığıyla, dışarıdan hiçbir müdahale veya karışma olmadan görebilmesi, yerel nitelikteki işlerin yerine getirilmesi için gerekli ve yeterli kaynaklara ve tüzel kişiliğe sahip olması bu özelliklerdendir. Yerel özerkliğin iki yönü bulunmaktadır. İlki, yerel birimlerin merkezle olan ilişkilerini ilgilendirmektedir. Merkezle olan ilişkilerinde yerel yönetimlerin, merkezden tamamen bağımsız olmaları beklenemez. Çünkü bağımsızlık, özerklikten farklı bir kavramdır. Özerklik bakımından asıl önemli olan, yerel birimlerin kendiışlerini merkezin müdahalesi olmadan, kendi imkânlarıyla görebilmeleridir. İkinci yönü ise, yerel birimlerin yerel topluluğu oluşturan halkla ilişkilerini ilgilendirmektedir. Bu ilişki seçilmiş yerel organların, halkı gereği gibi temsil etmesini ve temsil yönteminin de bu nitelikteki kişilerin seçilmesine elverişli olmasını anlatmaktadır. Özerklik ile merkez ya da merkeziyetçilik ortadan kalkmamakta, sadece merkeziyetçilik yumuşamakta, katı merkeziyetçiliğin yerine güçlendirilmiş bir yerinden yönetim geçmektedir.²⁵⁸

AB'ye uyum sürecinde kamu yönetiminde adem-i merkeziyetçiliğin sağlanması için yapılan yasal düzenlemeler neticesinde Kosova'da yerel yönetimlerde yerinden yönetim ve bağımsızlık esas alınmıştır. Kosova'da adem-i merkeziyet sürecinin gerçekleştiği şartlar her zaman sürecin lehinde olmadığından, yerel yönetim için yasal çerçevenin kabul edilmesine karşın, çözümü ve desteği gerekli olan yasal belirsizliklerle bazı boşluklar kalmıştır. Kosova'daki yerel yönetim sistemine ilişkin reformları ve

²⁵⁶ Birgül A. Güler, "Yerel Yönetimleri Güçlendirmek mi? Âdem-i Merkeziyetçilik mi?" **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, 9 (2): 14-29, 2000, s.22

²⁵⁷ Cengiz Aktar, "Başkanlık Sistemi Tartışmasının Bilinmeyen: Bölge" (Ed. M. Aktaş ve B. Coşkun), **Başkanlık Sistemi: Karşılaştırmalı Bir İnceleme ve Türkiye İçin Değerlendirmeler**, Nobel Yayınları, Ankara, 2013, s.14

²⁵⁸ Ruşen Keleş, **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, Cem Yayınevi, İstanbul, 2012, s.54

yeniden yapılanmaları geliştirmek ve derinleştirmek amacıyla birtakım politikalar ve stratejiler ortaya konmuştur. Stratejinin amaç ve hedeflerinin gerçekleştirilmesinde iki aşama oluşturulmuştur. Bunlardan ilki, belediyelerle merkezi kurumların kapsamlı ve sağlam bir reform için zemin hazırlayarak reform ve adem-i merkeziyetin güçlendirilmesine odaklanılacaktır. Diğer aşama ise, reformun belediyelerin finansmanına ilişkin olarak birtakım bölgesel reformları gerçekleştirmektir. Söz konusu strateji, yerel yönetimin iyileştirilmesi ve istikrar getirebilmesi için beklentilere bir yanıt olmaktadır. Bunun yanı sıra, ücretlendirilen hizmetleri temin için gereken kapasitesi olmayan belediyelere öz ve aktarılmış yetkilerin bir bölümünün incelenmesini hedef almaktadır. Strateji, yerel yönetimin genel işleyişindeki hedefleri belirlemiştir. Buna göre;²⁵⁹

- a) Vatandaşların demokratik temsilini ve verimli belediye yönetimini sağlamak için iyi yönetişim için bir ereve oluşturmak;
- b) Vatandaşların taleplerini karşlamak ve vatandaşlara yönelik belediye hizmetlerinde sürdürülebilir iyileştirme sağlamak için yerel özyönetim organlarının mesleki ve kurumsal kapasitelerinin güçlendirilmesi;
- c) Aktif, kapsayıcı ve uyumlu bir vatandaş oluşturmak için yerel yönetim, sivil toplum ve işletmeler arasındaki ortaklığını güçlendirmek;
- d) Kalkınma ve finans politikalarının yerel ekonomik kalkınmayı etkilemesini sağlamak için belediyelerin ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliğini arttırmak,
- e) Belediyelerde sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmeyi teyit etmek için kültürel, doğal ve sosyal miras ve çeşitlilik değerlerinin tanıtılmasıdır.

Kosova'nın yeni anayasasına göre yerel yönetimlerden belediyeler, ileri düzeyde yerel öz yönetim hakkına sahip olmakta ve karar süreçlerine halkın etkin katılımını sağlamaktadırlar. Bu doğrultuda belediyelerdeki tüm birimler açıklık ve şeffaflıkla halka hizmet sunmaktadırlar. Yasalara göre halk belediye etkinliklerine, karar alma süreçlerine ve halk toplantılarına katılabilmektedir.²⁶⁰

Yerel zynetimleri düzenlemek için, UNMIK 11 Ağustos 2000 tarihinde Kosova'da Belediyelerin zynetimi (Yönetmelik No 2000/45) hakkında bir

²⁵⁹Feston Hajdini, "Avrupa Birliği Tavsiyelerinin Kosova Kamu Yönetimine Yansımaları" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2018, s.76

²⁶⁰Hseyin Kara, "Kosova Yerel Yönetimleri zerine Bir İnceleme" **Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi**, 5 (2), 67-94, 2016, s.85

yönetmelik kabul etmiştir. 2000/45 Yönetmeliği Avrupa Yerel Yönetim Özerklik Şartı'nın ilkelerine dayalı yerel yönetim işleyişi koşullarını yaratan ilk yasa olmuştur. Bu yönetmeliğe göre, Kosova yerel öz yönetimin yasal birimi belediyelerdir. Bu yönetmeliğin 2.3 Maddesi'ne göre belediyeler politikalarını oluştururken, tüm toplumların etnik, kültürel, dini ve dilsel kimliklerini ifade etmeleri, korumaları ve geliştirmeleri için uygun şartlar sağlama misyonu ile hareket etmelidirler. Belediyelerin temel sorumlulukları arasında kentsel ve kırsal planlama, yerel çevrenin korunması, su temini, kanalizasyon, temel sağlık hizmetleri, okul öncesi eğitim, ilk ve orta öğretim, yolların sokakların adlandırılması bulunmaktadır. Yönetmeliğe göre merkezi yönetim, belediyelere yeterli kaynak sağlamak şartıyla ilave sorumluluklar devredebilir. Ayrıca, merkezi yönetim, belediyelerin kanunları ve yasal düzenlemeleri uygulaması hususunda idari denetim yapma yetkisine sahiptir.²⁶¹

3.3.1. Yerinden Yönetim ve Türleri

Yerinden yönetim kavramı artık merkeziyetçiliğin karşıtı olmaktan çok, konuların ve ülkelerin özelliklerine göre değişen bileşimleri göstermektedir. Bugün artık her iki uçtan saf örnekleri kalmamış olmasına nedeniyle yönetim yaygınlaşması ya da yerinden yönetim kavramı Birleşmiş Milletlerin önerdiği üzere hem merkezin yetki ve sorumluluklarının aynı hiyerarşik yapı içindeki alt birimlere devri anlamına gelen yetki devrini, hem de merkeze ait bazı yetkilerin merkezi hiyerarşik yapı dışındaki örgütlere devredilmesini hem de merkezi hükümete ait bazı görevlerin ve yetkilerin genel yönetim hiyerarşisi dışındaki seçilmiş organlardan oluşan görelî, özerk yerel birimlere devredilmesi anlamına gelmektedir.²⁶²

Yerinden yönetim (âdem-i merkeziyet, decentralization), mahalli nitelikteki kamu hizmet ve faaliyetleri ile teknik bazı hizmet ve faaliyetlerin merkezi iktidardan ve onun organlarından bağımsız kamu tüzel kişilerince yerine getirilmesidir. Merkezden yönetimin tersine, yerinden yönetim topluma sunulacak olan bazı idari ve teknik hizmetlerin devlet merkezinden ve tek elden değil, merkezi yönetim teşkilatının dışında

²⁶¹ Eda Bütüç, “Yerel Yönetimlerde Mali Yerelleşme ve Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Kosova Örneği” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Ankara, 2018, s.105

²⁶² Sema Erder ve Nihal İncioğlu, **Türkiye’de Yerel Yönetimler**, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, İstanbul, 2004, s.8

yer alan ve merkezi yönetim hiyerarşisine dâhil olmayan kamu tüzel kişilerince yürütülmesi esasına dayanmaktadır.²⁶³

Yerinden yönetim kısaca, yerel nitelikteki kamusal hizmetlerin devletin tüzel kişiliği dışındaki kamu tüzel kişilerince gerçekleştirilmesi için kamu yönetimiyle ilgili kararların, devlet tüzel kişiliğinin dışında, ayrı bir tüzel kişiliğe sahip bu kuruluşların idarecileri tarafından alınabilmesi sistemine denir. Yerel yönetimlerin görevlerinin belirlenmesinde ve yerel yönetimlerin merkezi yönetimlerle olan ilişkilerinin düzenlenmesinde yerinden yönetim temel ölçüt olarak kullanılmaktadır.²⁶⁴

Yerinden yönetim siyasi ve idari yerinden yönetim olmak üzere iki şekilde görülmektedir. Siyasi yerinden yönetim bir anlamda federalizm demek olup, devlete ait işlerin, bunların ortaya çıktığı yerde ve bizzat bunlardan etkilenenler tarafından yürütülmesi ve federal devleti oluşturan her bir federe devletin idari yetkileri yanı sıra, belli ölçüde yasama ve yargı yetkilerine de sahip olması anlamına gelmektedir. İdari yerinden yönetimde ise, yerel yerinden yönetim ve hizmet yerinden yönetimi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.²⁶⁵

Yönetsel yerinden yönetim, idari âdem-i merkeziyet olarak adlandırılmaktadır. Bu yönetimde, yasama ve yargı erkleri özekte toplanmıştır. Yerel yönetimlerin yalnız yürütmeye ilişkin kimi yetkileri vardır. Bu yetkileri kullanan birimlerin niteliğine göre, yönetsel yerinden yönetimin de iki türü olduğu görülür.²⁶⁶

Siyasal yerinden yönetim; Yerinden yönetimin ilk türü siyasal yerinden yönetimdir. Eskiden, siyasi âdem-i merkeziyet adı verilen bu dizge, daha çok federal devletlerde, anayasalarca, ulusal kimliğe sahip olmayan yerel birimlere tanınmış bulunan yarı özerk ya da özerk statüye dayanan bir yönetim biçimidir.

Yönetsel bakımdan yerinden yönetim, bazı hizmetlerin yürütülmesinin genel yönetim hiyerarşisi içinde olmayan çeşitli kamu tüzel kişilerine verilmesidir. Bu kavram, bir coğrafi alanı esas alan yönetim biçimini anlatmakla beraber, esasında “hizmeti” veya belirli bir “faaliyet türünü” esas alan uygulamaları da kapsamaktadır. O nedenle, bu iki tür uygulamayı ayırmak için “yerel yönetimden yerinden yönetim” ve “hizmet yönünden yerinden yönetim” deyimleri kullanılmaktadır. Bu arada yerinden

²⁶³ İrfan Türkoğlu, **Türkiye’de Belediyelerde Mali Özerklik ve Belediye Başkanları’nın Mali Özerklik Algılaması**, T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2009, s.10

²⁶⁴ Hüseyin Gül, Hakan Mehmet Kiriş, Nilüfer Nergiz ve İsmail Gökdayı, **Türkiye’de Yerel Yönetimler ve Yerel Siyaset**, Detay Yayıncılık, Ankara, 2014, s.56

²⁶⁵ Türkoğlu, s.10

²⁶⁶ Keleş, s.12

yönetim kavramının yalnızca yerel yönetimleri anlatmak için kullanılıp, ikincisi için “özerk yönetim” gibi yarı bir kavram bulunması gereğini vurgulayanlar da vardır.²⁶⁷

Siyasi yerinden yönetim, siyasi gücün, merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasında paylaşımı demektir. Bu yönetim biçiminde yerel yönetimlere yasama ve yürütme konularında kısmi bağımsızlık verilmiştir. Siyasi merkezden yönetim, bir ülkede yasama organının ve hükümetin tek olmasını ve dolayısıyla siyasi otoritenin tamamen merkezi iktidarda toplanmasını ifade eder. Bu yönetim, siyasi iktidarın kullanımını düzenleme tekniği olarak yasama, yürütme ve yargı alanlarında iktidar paylaşımı nedeniyle devletin yapısını ilgilendiren bir olgudur.²⁶⁸

İdari yerinden yönetim; İdari yerinden yönetim, bazı hizmetlerin yürütülmesinin genel idare hiyerarşisine dâhil olmayan çeşitli kamu tüzel kişilerine verilmesidir.²⁶⁹ Bu yönetim, merkeziyetçi sistemin, yerel nitelikteki ortak yararları gereği gibi koruyamaması sonucunda ortaya çıkmış bir sistemdir.²⁷⁰

İdari yerinden yönetim, yerel nitelikteki kamusal hizmetlerin bir kısmının devlet içinde yer almakla beraber ondan ayrı varlıkları olan, kendi çevrelerinde ve yasalarla belirlenmiş sınırlar içinde faaliyette bulunabilen yerel otoritelerce görülmesini ifade etmektedir. Burada söz konusu hizmetleri yapma görev ve yetkisi merkezi yönetimden, yerinden yönetim kuruluşlarına aktarılmıştır. Merkezi yönetimin yerel yönetimler üzerinde denetim yetkisi bulunmaktadır. Ancak; bu denetim, hiyerarşik bir kontrolden ziyade; idari vesayet adı altında yerel yönetimlerin idari ve mali özerkliği ile bağdaşabileceği kabul edilen özel bir denetim türüdür.²⁷¹ İdari yönden yerinden yönetimde yerel yönetimlere tanınan yetkiler daha çok kamu hizmeti alanındadır. Kamu kuvveti merkezdedir ve yerinden yönetim ancak merkezi otoritenin belirlediği kararları uygulamakla yükümlüdür.²⁷²

Yerel yönetimler, kavram olarak idari yerinden yönetim biçiminden kaynaklanmaktadır. İdari merkeziyet eğiliminden uzaklaştıkça yerel yönetimlerin uygulama alanı genişleyecektir. Bu durumda yerel yönetimleri açıklayan hukuki yaklaşım bir neden değil, sonuç olmaktadır. Diğer bir deyişle, idari yerinden yönetim veya merkeziyet eğilimlerine göre yerel yönetimler ortaya çıkmış bulunmaktadır.

²⁶⁷ A. Şeref Gözübüyük, **Türkiye’nin Yönetim Yapısı**, Detay Yayıncılık, Ankara, 2008, s.96

²⁶⁸ Bilal Canatan, **Yerellik İlkesi**, Galeri Kültür Yayınları, Ankara, 2001, s.16

²⁶⁹ Ahmet Ulusoy ve Tekin Akdemir, **Mahalli İdareler**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2013, s.11

²⁷⁰ Yusuf Karakılçık, **Yerel Yönetimler**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2013, s.26

²⁷¹ Türkoğlu, s.11

²⁷² Ramazan Şengül, **Yerel Yönetimler**, Umutepe Yayınları, Kocaeli, 2011, s.14

Mali yerinden yönetim; Mali yerinden yönetim ya da mali yerelleşme, yönetimler arası ilişkilerin kamu maliyesi boyutunu ifade eder ve harcama sorumluluklarının atanması, gelir kaynaklarının ayrılması, yönetimler arası transfer sistemi tasarımı ve yerel yönetim borçlanma yapısının planlanması şeklinde yapısal temellerden oluşur. Mali yerinden yönetim olmadan yerel yönetimlerin özerkliği ve yerelleşme güvenceye sahip olamayacak ve tam potansiyeli ortaya çıkmayacaktır.²⁷³

Ekonomik yerinden yönetim; ekonomik yerelleşme piyasaların liberalizasyonunu, deregülasyonunu ve devlet girişimleri veya kamusal girişimlerin özelleştirilmesini kapsar. Özelleştirmenin şu iki şekilde gerçekleştirilebilir: Birincisi, önceden kamunun ürettiği bir mal veya hizmetin özel sektörce yürütülmesi veya ikincisi hizmetin mülkiyeti kamuda kalmakla beraber, hizmetin yerine getirilmesinin özel sektöre verilmesidir. Kamu özel ortaklıkları buna örnektir. Deregülasyon da özel sektörün daha önce kamunun tekelin de olan bir sektöre girişindeki engellerin kaldırılması şeklinde ortaya çıkmaktadır.²⁷⁴

Kosova'da belediyeler seviyesindeki yönetimin güçlendirilmesi kapsamında yerellik uygulamalarının devam ettirilmesi gereklidir. Bütçede oluşan güçlüklerin giderilmesi, belediyelerde profesyonel yönetim eksikliklerinin aşılması, merkezi seviyede birtakım yetkilerin yerel yönetimi transfer edilmesine karşı oluşan engellerin aşılması şeklindeki olumsuzlukların kaldırılması bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. İdari işlerle bütçeleme çalışmalarını kapsayan karar süreçleriyle bilgi bankalarının yetersiz oluşu ve verilere dayanan planlama yoksunluğundan dolayı çeşitli güçlüklerle karşılaşmaktadır. Belediyeler merkezi seviyede hazırlanacak idari rehberlerle yerelde kapasitenin kalkındırılmasının gelişimine ihtiyaç duyulmaktadır.²⁷⁵

Kosova'da yerel yönetimlerde idari deneyimin eksikliği de görülmektedir. Bu deneyime sahip yöneticilerin az sayıda olduğu söylenebilir. Mali yönden merkezi hükümete bağlı oluşun yüksekliğinden dolayı ileri seviyede bir gelişim sağlanamamaktadır. Bu bağlamda yasal düzenlemelerin uygulanmasında da önemli boşluklar söz konusudur. İfade edilen tüm bu olumsuz gelişmeler Kosova'da yerinden

²⁷³ Karakılçık, s.28

²⁷⁴ Bütüç, s.10-11

²⁷⁵ Kara, s.80-81

yönetim, yerelleşme ve yönetim hususundaki ilerleme ve gelişmeleri engellemektedir.²⁷⁶

3.3.2. Kosova'nın Yerel Yönetim Yapısı

Yerel otoritelerin temel yetkileri ve sorumlulukları, anayasa ve yasa tarafından belirlenir. Kosova'da yerel yönetim örgütlenme hakkı, Kosova Cumhuriyeti Anayasası ile garanti altına alınmıştır.²⁷⁷ Anayasanın 123. Maddesi, Kosova'daki yerel özyönetimin genel ilkelerini tanımlar. Anayasanın 124. maddesi belediyeyi, yerel özyönetimin temel birimi olarak tanımlar. Anayasa, belediyelerin kurulmasını, öz, genişletilmiş ve aktarılmış yetkileri, belediyeler arası ve sınır ötesi işbirliğini ve yerel finansmanı yönetme hakkını garanti eder. Anayasanın ardından, Kosova'daki yerel özyönetim, Yerel Özyönetim Hakkındaki 03/L-040 sayılı kanun ile düzenlenmiştir. Yerel Özyönetim Yasası, Kosova belediyelerinin örgütlenmesini ve işleyişini daha ayrıntılı olarak tanımlar. Kanun, belediyelerin yasal statüsünü, belediye meclisi yetki ve sorumluluklarını, belediye başkanının yetki, görev ve sorumluluklarını tanımlar; öz yetkiler, aktarılmış ve genişletilmiş yetkiler vb. belirlenir.

Yerel Özyönetim Yasası'nın 15. Maddesine göre belediyeler yerindelik ilkesine göre yetkilerini kullanırlar. Öz yetkiler belediyelere yerel çıkarlar doğrultusundaki görevleri yerine getirmek için Anayasa ve yasalarca verilmiş yetkilerdir. Öz yetkilere örnek olarak yerel ekonomik kalkınma, kentsel ve kırsal planlama, yerel yaşam çevresinin korunması, birincil resmi kamu sağlık bakımının sağlanması, okul öncesi eğitim, ilkökul ve ortaokul eğitimi sağlamak gibi konular gösterilebilir. Aktarılmış yetkiler, merkezi yönetimin yasalara uygun şekilde, geçici olarak belediyelere aktardığı yetkilerdir. Aktarılan yetkilere örnek olarak kadastro defterlerinin kaydı, sivil kayıt, seçmenlerin kaydı, özel işletme ve lisans kaydı, sosyal yardım ödeneklerinin bölüşümü (emeklilik maaşları hariç) verilebilir. Genişletilmiş yetkiler ise, ikincil sağlık hizmetlerinde genişletilmiş yetkinlikler, üniversite eğitiminde genişletilmiş yetkinlikler, kültür alanında genişletilmiş yetkinlikler, yerel polis karakolu komutanlarının seçimine katılabilmek için genişletilmiş yetkinliklerdir.²⁷⁸ Kosova'da yerel yönetimlerin oldukça fazla alanda yetki sahibi olduğu görülmektedir. Bu rol ve sorumluluk paylaşımı AB

²⁷⁶ Kara, s.82-83

²⁷⁷ Kosova Cumhuriyeti Anayasası,

<http://www.kushtetutakosoves.info/repository/docs/Kosova.Cumhuriyeti.Anayasasi.pdf> (28.09.2019)

²⁷⁸ Hajdini, ss.68-69.

Kosova Raporları ve Avrupa Yerel Yönetim Özerklik Şartı'nda ifade edilen yerindelik ilkesi ile uyumlu görünmektedir.

Yerel özyönetimleri düzenlemek için, UNMIK 11 Ağustos 2000 tarihinde Kosova'da Belediyelerin Özyönetimi (Yönetmelik No 2000/45) hakkında bir yönetmelik kabul etmiştir. 2000/45 Yönetmeliği Avrupa Yerel Yönetim Özerklik Şartı'nın ilkelerine dayalı yerel yönetim işleyişi koşullarını yaratan ilk yasa olmuştur. Bu yönetmeliğe göre, belediyenin ana organları: belediye meclisi, belediye başkanı ve baş yöneticidir. Bu Yönetmelikte belediyenin yetkileri ve görevleri belediye meclisi ve organları tarafından yerine getirilir. Belediye meclisi doğrudan seçimle belirlenir. Belediye meclisinin kendi üyeleri arasından seçtiği belediye başkanı meclisi toplantıya çağırır ve meclis oturumlarını yönetir. Baş yönetici, başkanın önerisi üzerine belediye meclisi tarafından atanır. Baş yönetici, belediyelerin mali işlerinin etkin yönetiminden ve mali prosedürler ile kontrol süreçlerinin merkezi otoritenin gereklerine uygun şekilde yürütülmesinden ve uygulanmasından sorumludur.

Kosova belediyelerinin idari sınırları, 2008 yılı 03/L-041 sayılı Kanun ile tanımlanmış ve düzenlenmiştir. Bu yasa ile Kosova Cumhuriyeti'nde yerel özyönetim düzenlenir, yeni belediyeler oluşur, yerel özyönetim birimi olarak belediyenin bölgesel kapsamı belli olur, belediyelerin idari sınırları saptanır, yeni belediyelerin adları ve yerleşim yerleri, eski belediyelerin ve bu yasa gereği oluşacak yeni belediyeler arasında geçici düzenlemeler getirilir ve belediye sınırlarının değiştirilmesi ile ilgili prosedürlerin tanımlanması yapılır. Kosova Cumhuriyeti toplam 38 belediyeye sahiptir.²⁷⁹

Merkezi otoritenin yerel yönetimler üzerindeki yasallık denetiminde kararları tekrar görüşmek üzere iade gücüne sahip olması önemli bir denetim yetkisi gibi görünse de yerel yönetim yasaya göre kararında direnebilmekte ve yargı kararı olmadıkça karar geçerliliğini korumaktadır. Ancak aktarılmış yetkiler alanındaki yerindelik denetiminde merkezi yönetimin yerel yönetimin kararını değiştirme ya da iptal etme yetkisine sahip olması Kosova'da yerelleşme olgusunun sorgulanmasına neden olmaktadır.

Kosova'da belediyelerin politik baskıya açıklığı, iyi ve verimli bir kontrol sisteminin uygulamaya konulamaması da yerel yönetimlerin önemli bir eksikliğidir. Ülkede yerel yönetimlerde güçlü bir başkanın ve zayıf meclis sisteminin geçerli olması, belediye başkanının yetkilerinin kontrol edilememesi, atamalarda liyakate önem

²⁷⁹Hajdini, s.72

verilmemesi, keyfilik ve yönetsel verimsizliğe neden olmaktadır. Dolayısıyla yönetimde denetlenebilirlik, şeffaflık ve hesap verebilirlik düzenlemelerine ihtiyaç duyulmakta ve sadece bu yolla yerel yönetimlerin yapısı iyileştirilebilir ve halka daha iyi hizmet sunabilirler.²⁸⁰

3.4. UNMIK

BM, Kosova'da faaliyet alanı ve buradaki yapısı bakımından daha önceki misyonlarından çok daha karmaşık ve farklı bir misyon üstlenmiştir. Kosova'da yürütülen misyon, BM'nin tek başına değil, diğer uluslararası örgütlerin de katılımıyla yürüttüğü çok taraflı bir misyon olmuştur.

BM Kosova Misyonu (UNMIK), BM Güvenlik Kurulu'nun 1244 (1999) sayılı kararıyla, savaş bölgesi olan Kosova'da BM öncülüğünde geçici sivil yönetim oluşturulması ve bu yönetim altında Kosova'nın aşamalı olarak tam özerklikten faydalanabilmeleri nedeniyle 10 Haziran 1999'da görevine başlamıştır. UNMIK, Kosova'da barışçıl ve normal bir hayat koşullarının sağlanmasının yanında Batı Balkanlarda bölgesel istikrarın da geliştirilmesi ve korunmasını amaçlamaktaydı. UNMIK, BM Genel Sekreteri özel temsilcisi başkanlığında, Güvenlik Konseyi'nin 1244 (1999) sayılı kararıyla kurulmuştur. AGIT de UNMIK'in kurumsal yapılandırma ayağını oluşturmaktadır. BM Özel Temsilcisi, aynı zamanda AB Kosova Misyonu (EULEX) ile koordinasyonu sağlamakla görevlendirilmiştir.²⁸¹

UNMIK kurulduğu zaman, Kosova sadece savaştan zarar görmüş bir ülke görünümünde değildi. Ülkede birçok kişi yerlerini terk etmiş ve sadece etnik çatışmanın değil, aynı zamanda kırk yıldır devam eden kronik ekonomik yanlış yönetimin, son 10 yıldır devam eden ayrımcılık ve tekelci kontrolün sonucu oluşan sosyal ve ekonomik problemlerle de karşı karşıyaydı. UNMIK kurulduğundan beri, Kosova halkını amaçlarını geliştirmede ve Ortak Geçici İdari Yapı'nın (JIAS) kurulması ile Kosova halkını Kosova'nın yönetimi konusunda tedricen sorumluluk almasına yardımcı olmaktadır. BM Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı kararına göre sorumluluklar, Kosova'nın gelecek statüsünü tanımlanmasına olanak sağlayarak, Kosova'nın bütün halkı için barışçıl ve normal bir yaşam sağlayacak olan hükümet kurumlarına transfer

²⁸⁰ Kara, s.90

²⁸¹ Ayça Eminoğlu, "Uluslararası Politikada Tanımanın Esasları: Kosova Analizi" (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Trabzon, 2015, s.183

edilecektir. Ayrıca, Pazar ekonomisinin gelişimi vasıtasıyla Kosova halkının refahının ve mutluluğunun artırılması da amaçlanmıştır.²⁸²

19 Haziran 1999’da göreve başlayan UNMIK, ilk olarak merkezi ve yerel idarelerin kurulmasını sağlamıştır. 15 Aralık 1999’da Hashim Thaci, İbrahim Rugova, Rexhep Qosha UNMIK ile Ortak Geçici Yönetim Yapısının Kurulması üzerinde anlaşmaya varmışlardır. Bu anlaşmaya göre, yeni yapı başlangıçta 14 idari birimden oluşturulmuş ancak daha sonra idari birim sayısı 20’ye çıkarılmıştır. Bu bağlamda UNMIK, 1244 (1999) sayılı BM Güvenlik Konseyi kararının kendisine verdiği yetkiye dayanarak 2000/1 sayılı düzenleme kararıyla Şubat 2000’den itibaren UNMIK Ortak Geçici Yönetim Yapısını (Joint Interim Administrative Structure - JIAS) kurmuştur. JIAS’ın Başkanlığını BM Genel Sekreteri Özel Temsilcisi yapmaktaydı. En üst düzey organı olan Kosova Dönüşüm Konseyi (Kosovo Transitional Council) dini, etnik ve sivil topluluklardan oluşan 36 üyeye sahipti. Geçici Danışma Meclisi (Interim Advisory Council) BM Genel Sekreteri özel Temsilcisine, danışma meclisi görevi görmek ve uygulanacak yasalar ve yeni düzenlemeler konusunda tavsiyelerde bulunmasının yanında 20 idari birime de siyaset önerilerinde bulunmaktaydı. Kurulan Ortak Geçici Yönetim Yapısında bulunan 20 birimin her biri, bir Kosovalı diğeri de UNMIK personeli olmak üzere iki başkan tarafından yönetilmekteydi.

Kosova’ya özel oluşturulan yönetim formülüne göre, yerel idari başkanlıklar üç büyük Arnavut Partisi, Sırp, Boşnaklar, Türkler ve bir de bağımsız olmak üzere dört ulusal topluluk tarafından paylaşılmaktaydı. 28 Ekim 2000’de yapılan seçimlerde 30 Belediye Meclisi, UNMIK danışmanlığı ve düzenlemelerine uygun olarak seçilmiştir.²⁸³

Bu kapsamda, Kosova’da güvenliğin tesis edilmesi, demokratik kurumların oluşturulması, seçimle belirlenen Parlamentonun ve ekonominin işlemesi, demokrasi ve insan haklarının yerleştirilmesi vb. görevlerin UNMIK tarafından yürütülmesi karara bağlanmıştır. Bağımsızlığın ilanından itibaren UNMIK yönetiminin ilgisi daha çok Kosova’nın idaresinde gelecekte yürütülecek olan görevler ve Kosova genelinde hukukun üstünlüğünü sağlayacak olan, EULEX izleme, danışmanlık ve tavsiye çalışmalarına yönelmiştir. Profesyonel, partiler üstü ve tarafsız bir kamu hizmeti sisteminin kurulması görevi Kamu Atamaları Üst Kurulu ve Bağımsız Gözetim

²⁸² Aslı Yurt, “Self Determinasyon Ekseninde Bağımsız Kosova’nın Doğuşu” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, 2009, s.67

²⁸³ Eminoglu, ss.184-185.

Kuruluna verilmiştir. UNMIK yönetiminin öncelikli hedefi, Kosova’da yaşayan tüm topluluklarla iletişim kurarak hem Kosova’da, hem de tüm Balkanlarda güvenlik ve istikrarı desteklemektir.²⁸⁴

3.4.1. UNMIK Görev Tanımı, Oluşumu ve Etkileri

Kosova’nın bağımsızlık ilanı ve 15 Haziran 2008 tarihinde yürürlüğe giren yeni anayasası, UNMIK yönetiminin görev ve yetkilerini kısıtlamıştır. Bu bağlamda BM’nin yürüteceği görevler;

- a) İzleme ve raporlama
- b) Kosova’nın uluslararası anlaşmalara uyumlu hale getirilmesinde, gerektiğinde ve olası durumlarda yardımda bulunma
- c) Uygulama konusunda kaygı duyulan konularda Priştina ve Belgrat hükümetleri arasında diyalogu destekleme
- d) İlgili hükümlerin uygulanması sürecinde diyalog faaliyetlerine ilişkin görevleri yerine getirme

Sırbistan hükümeti ve Kosovalı Sırp, UNMIK yönetimini 1244 sayılı karar kapsamında tek ve meşru uluslararası muhatapları olarak kabul etmiştir. Avrupa’nın ülkedeki varlığı ve faaliyetlere müdahil olmasının ardından, kurulan bu yeni yapının işlerliğini sağlamak amacıyla UNMIK yönetiminin yeniden düzenlenmesi ve yetki boyutunun azaltılması talep edilmiştir. Temmuz 2009 itibarıyla UNMIK, yenilenme sürecini tamamlamış ve 510 yetkili personelle çalışmaya devam etmiştir.²⁸⁵

UNMIK’in oluşturulmasıyla Kosova’da geçici bir idare meydana getirilerek Yugoslavya Federal Cumhuriyeti’nde gerçek bir özerk oluşumun sağlanması hedeflenmiştir. Bu sayede geçici demokratik yönetim kurumları oluşturularak denetimlerinin temin edilmesi yoluyla Kosova’da yaşayan herkes huzurlu ve normal yaşam koşullarına sahip olacaktır. Genel Sekreter, 1244 sayılı karar kabul edildikten bir ay sonra, karara yönelik geniş yorumda bulunarak UNMIK’in pozisyonunu şu şekilde tespit etmiştir: “Güvenlik Konseyi, 1244 sayılı Kararı’yla (1999) geçici sivil yönetime Kosova toprakları ve halkı adına yetki vermiştir. Bütün yasama ve yürütme yetkileri adli işlerin görülmesi dâhil, UNMIK’in yetkisi dâhilindedir.” Sonraki aşamada

²⁸⁴Lorentina Mijalica, “Avrupa Birliği Üyeliği Sürecinde Kosova Kamu Yönetimi Reformu”(Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi), T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, 2018, s.92.

²⁸⁵Mijalica, s.90.

UNMIK'in yetki alanını büyüterek yorumlayan Genel Sekreter, yaptığı yasal düzenlemeler ile idari fonksiyonların tamamını UNMIK yetkileri kapsamına almış ve bu suretle UNMIK'in Kosova'da meşruiyeti olan tek mercii konumuna gelmesine neden olmuştur.²⁸⁶

UNMIK'in temel yetki ve sorumlulukları 1244 (1999) sayılı kararda şu şekilde tanımlanmıştır;²⁸⁷

- a) Ek 2 ve Rambouillet anlaşmalarını tam anlamıyla hesaba katarak, son anlaşmaların yapılmasına kadar Kosova'da kapsamlı bir özerklik ve öz yönetimin kurulmasını teşvik etmek,
- b) Temel sivil idari fonksiyonların gerektiğinde (nerede ve ne zaman istendiğinde) yerine getirilmesi,
- c) Siyasi bir anlaşmaya ulaşıncaya kadar, seçim yapılmasını da içerecek şekilde demokratik ve bağımsız öz yönetimin kurulabilmesi için geçici kurumların düzenlenmesi ve gelişiminin denetlenmesi,
- d) Söz konusu kurumların inşasında, Kosova'nın yerel geçici kurumları ile barışın oluşturulması faaliyetlerinin konsolidasyonun denetlenmesi ve desteklenmesinde yönetsel sorumlulukların devredilmesi,
- e) Rambouillet anlaşmaları göz önünde bulundurularak Kosova'nın gelecekteki durumunu belirlemek için tasarlanan siyasi sürecin kolaylaştırılması,
- f) Nihai aşamada siyasi uzlaşmalar kapsamında kurulan kurumlara Kosova'nın geçici kurumlarından yetkinin devredilmesini denetlemek,
- g) Önemli büyük olan altyapı ile ekonomik yeniden yapılandırılmaları desteklemek,
- h) Uluslararası insani yardım kurumları ile eşgüdümlü olarak afet ve insani yardımların desteklenmesi,
- i) Yerel polis kuvvetlerinin kurulması ve bu arada Kosova'da görev yapacak uluslararası polis personelinin görevlendirilmesi dâhil olmak üzere medeni hukuk ve düzeni sağlamak,
- j) İnsan haklarını korumak ve geliştirmek,
- k) Mültecilerle yerlerinden edilmiş bireylerin Kosova'daki yerleşim yerlerine güvenli ve engelsiz olarak geri gönderilmesini sağlamaktır.

²⁸⁶Köselioğlu, s.123

²⁸⁷**Resolution 1244 (1999)**,<https://www.nato.int/kosovo/docu/u990610a.htm> (28.09.2019)

UNMIK görevini yerine getirmek için dört ana unsuru bir araya getirmiştir. Bunlar;²⁸⁸

- a) *Polis ve Yargı*: doğrudan BM'nin liderliğindedir, "Kosova Polis Gücünün tesis edilmesi amacını taşımaktadır.
- b) *Sivil Yönetim*: Doğrudan BM sorumludur. UNMIK tarafından Kosova'nın beş bölgesine ve belediyelere atanan yöneticiler öncelikle kamu hizmetlerinin verilebilmesi için gerekli personelin sağlanmasına ve ilgili kurumların hayata döndürülmesine çalışmaktadır.
- c) *Demokratikleşme ve Kurumsallaşmanın sağlanması*: UNMIK şemsiyesi altında AGİT denetimindedir. Kosova'da kurumların ve demokrasinin yeniden inşası, hukuk devletin sağlanması, yeni bir Kosova polis gücü için gerekli kadroları eğitecek bir polis akademisinin kurulup işletilmesi, insan hakları denetimi, Kosova medyasının geliştirilmesi, seçimlerin düzenlenmesi de AGİT sorumluluk alanına girmektedir.
- d) *Yeniden Yapılanma ve Ekonomik Gelişme*: AB'nin liderliğindedir. Ekonomik kalkınmaya ilişkin geniş çaptaki faaliyetleri kapsamakta ve Kosova'nın yeniden yapılanmasını amaçlamaktadır.

BM'nin 1244 no.lu önergesi Kosova'daki probleme çözüm getirmeyi amaçlayan tasarımları için bir uygulama olmuştur. Kosova'nın yapılandırılmasını KFOR, UNMIK ve AGİT ile AB koalisyonu beraber üstlenmiştir. Ayrıca yerel seçimler de devlet yapısına demokrasi ve hukukun yerleştirilmesi ve mevcut coğrafyada barışın temin edilmesi adına önemli bir gelişmedir. BM'nin 1244 no.lu önergesi UNMIK'e Kosova üzerinde yasama ve yürütme organlarına sahip olma hakkı tanırken, önergenin öngördüğü ilk basamağın geçilmesiyle Kosova'da 17 Kasım 2001'de seçimler yapılmıştır. Seçimler paralelinde ve BM'nin 1244 no.lu önergesi doğrultusunda hükümetin yetkilerini tespit edecek hukuki bir çatı hazırlanmasına ihtiyaç olmakla birlikte hazırlanacak olan temel yasa şekil ve içerik bakımından bir anayasayla eşdeğer olmasına rağmen anayasa şeklinde de adlandırılmazdı. Bütün devlet makamları ve unsurları Kosova'nın yasama çerçevesi kapsamına girmektedir. Bununla birlikte Kosova demokratik bir ülke olarak düşünülmektedir. İktidara ait temel yetkiler ve sivil işlerindeki kaynakların önemli bir bölümünün denetimi UNMIK'ten Kosova

²⁸⁸ Yurt, s.68

temsilcilerine devredilecektir. Kosova’da kalmayı sürdürecektir. UNMIK bazı yetkilerini devredecektir.²⁸⁹

3.4.2. Özyönetim Geçici Kurumlarının Kurulması ve Nihai Statü Süreci

1244 (1999) sayılı Kararla UNMIK’e verilen en önemli görevlerden biri, üstlendiği yetkilerin, meydana getirilecek yerel kurumlara aşamalı olarak devredilmesi idi. BM Güvenlik Konseyi bu kararla UNMIK’in görev ve yetkileri açısından herhangi bir zaman sınırlaması getirmeksizin üç kademeli bir süreç öngörmüştür.²⁹⁰ İlkinde UNMIK’e gerekli olduğu durumlarda temel sivil yönetim fonksiyonlarının yerine getirilmesi görevi verilmiştir. Daha sonraki kademe, UNMIK’ten öncelikli olarak demokratik ve özerk özyönetim için geçici kurumların kurulması ve bunların gelişiminin takibi ile yönetim sorumluluklarının bu kurumlara aşamalı olarak devri talep edilmiştir. Sonuçta ise UNMIK, Kosova’nın statüsünün bir siyasî çözüm kapsamında belirlenmesinden sonra meydana getirilecek kurumlara, geçici kurumlardan yetki devrinin denetimi ile görevlendirilmiştir.

UNMIK göreve başlar başlamaz tüm yönetim yetkilerini kendisinde toplamıştır.²⁹¹ Bu dönemde, yasama tasarrufları, ekonomi politikası, sağlık ve eğitim gibi farklı alanlar için, tam anlamıyla kurumsal bir çerçeveye oturtulmamış çeşitli danışma mekanizmaları yoluyla karar alma sürecinde yerel unsurların görüşleri alınmaya çalışılmıştır.²⁹² Daha sonra UNMIK öncelikle, yerel unsurların karar alma sürecinde yalnızca istişare bir rol üstlendiği ortak geçici yönetim yapısını oluşturmuştur. Bir sonraki aşamada, “Kosova’da Geçici Özyönetim İçin Anayasal Çerçeve” başlıklı 2001/9 sayılı Tüzüğün²⁹³ kabulü ve bölgede seçimlerin yapılmasının ardından, yönetim yetkileri önemli ölçüde özyönetim geçici kurumlarına devredilmiştir. Bununla birlikte Kosova’nın nihaî statüsü siyasî bir çözüm çerçevesinde belirlenmediğinden üçüncü

²⁸⁹ Bashkim Rrahmani and Avni Zogiani, **Kosovo/UNMIK-Administered**, <https://www.refworld.org/pdfid/4756ad5814.pdf> (28.09.2019)

²⁹⁰ Henry H. Perritt, “Economic Sustainability and Final Status for Kosovo” 2004, <https://pdfs.semanticscholar.org/976f/762265fac6ddca8df0a4a134ee9a613ee8ed.pdf> (28.09.2019)

²⁹¹ UNMIK/REG/1999/1, http://www.unmikonline.org/regulations/1999/re99_01.pdf (28.9.2019)

²⁹² United Nations, Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Mission in Kosovo, S/1999/1250, <https://undocs.org/S/1999/1250> (28.09.2019)

²⁹³ UNMIK/REG/2001/9, Regulation No. 2001/9, On a Constitutional Framework for Provisional Self-Government in Kosovo, http://www.assembly-kosova.org/common/docs/FrameworkPocket_ENG_Dec2002.pdf (28.09.2019)

aşama BM Güvenlik Konseyinin 1244 (1999) sayılı Kararında öngörüldüğü şekliyle hayata geçirilememiştir.

10 Haziran 1999 tarih ve 1244 (1999) sayılı BM kararına dayanarak, BM Özel Temsilcisi Hans Haekkerup, 2001/9 Sayılı yönetmelikle 15 Mayıs 2001’de Kosova Geçici Öz-Yönetim Anayasal Çerçevesini yürürlüğe koyulduğunu belirtmiştir. Bu anayasal çerçeve, Kosova halkının serbest ve adil bir biçimde seçimlere katılımını, yasama, yürütme ve yargı alanlarında öz-yönetim geçici kurumları tesis edilene ve nihai çözüm sağlanana kadar Kosova’da anlamlı bir öz-yönetim gerçekleştirilmesini sağlamayı amaçlamıştır.²⁹⁴

15 Mayıs 2001’de yürürlüğe giren Geçici Öz-Yönetim Anayasal Çerçeve, Kosova’nın özerkliği ve Öz-yönetimine dair önemli bir aşamadır. Bu çerçevenin “Temel Hükümler” başlıklı bölümünde, Kosova’nın uluslararası geçici yönetim altında bulunan, halkıyla birlikte kendine özgü tarihi, hukuksal, kültürel ve dil niteliklerine sahip olduğu belirtilmiş, devamında da bu anayasal çerçeveye kurulan Öz-Yönetim Geçici kurumların sorumluluklarını yerine getireceği bölünmez bir bölge olduğu ifade edilmiştir. Anayasal Çerçevenin 1.3. maddesine göre, Kosova’nın yerel öz yönetiminin temel birimleri belediyelerdir ve bu birimler UNMIK yönetmeliğinde belirtilen sorumluluklara sahiptirler. 1.5. maddede Öz-Yönetim Geçici Kurumları, Meclis, Kosova Cumhurbaşkanı, hükümet, mahkemeler ve diğer kurum ve kuruluşlar olarak belirlenmiştir. Bu kurumlara tanınan yetkileri BM Güvenlik Konseyi 1244 (1999) sayılı kararı hükümlerine ve anayasal çerçevenin şartlarına uygun olarak yerine getirmekle yükümlü kılınmış, hukukun üstünlüğü, insan hak ve özgürlüklerini, demokratik ilkeleri ve uzlaşmayı geliştirmekle görevlendirilmişlerdir.²⁹⁵

Kosova Geçici Öz-Yönetim kurumları oluşturulurken, bu kurumlar tam anlamıyla yetkilendirilmemişlerdir. Anayasal Çerçevenin sekizinci bölümü BM Genel Sekreteri Özel temsilcisinin yetki ve sorumluluklarını ayırmış, bu kurumlara da kısıtlamalar getirmiştir. Buna göre, bütçenin belirlenmesi ve onaylanması, para politikası, hâkim ve savcıların görevlendirilmesi ve görevden alınması, yerel kurumların ıslahı gibi çok sayıda konuda nihai karar BM Genel Sekreteri Özel Temsilcisine aittir. Bunların yanında meclisin feshini isteme ve yeni seçimleri ilan etmek de yetki alanında bulundurulmuştur. Ancak bu yetkisini Kosova Başkanı’na danışarak ve meclis

²⁹⁴ <http://www.unmikonline.org/regulations/2001/reg09-01.htm> (28.09.2019)

²⁹⁵ UNMIK/REG/2001/9, <http://www.unmikonline.org/regulations/2001/reg09-01.htm> (28.09.2019)

üyelerinin üçte ikisinin desteklediği bir kararla ve Kosova Başkanı'nın talebi üzerine kullanabilecekti. Ayrıca tüm konularda devletler ve uluslararası örgütlerle anlaşmalara varmak ve bu anlaşmaların yerine getirilmesini denetlemek gibi önemli siyasal konular da aynı biçimde BM Genel Sekreteri Özel Temsilcisine bırakılmıştır.²⁹⁶

Geçici Öz-Yönetim oluşturulduktan sonra ilk seçimler 17 Kasım 2001'de yapılmıştır. BM Genel Sekreterinin raporunda seçimlerin başarıyla gerçekleştirildiği belirtilmiş, ancak hiçbir parti hükümeti kuracak oyu alamadığından, koalisyon hükümeti kurulmasına ilişkin görüşmeler UNMIK gözetiminde başlatılmıştır.

UNMIK Kosova'da yerel yönetimlere kapsamlı yetkiler veren, belediyelerin özyönetimine ilişkin bir Tüzük de kabul etmiştir. Bu Tüzük çerçevesinde yerel yönetimler faaliyetlerini UNMIK'in tam denetimi altında sürdürmüşlerse de kendi sorumluluk alanlarındaki kamu işlerinin önemli bir kısmını düzenleme ve yönetme konusunda yetkilendirilmişlerdir. Kentsel ve kırsal planlama, ilk ve orta eğitim, sağlık, tüketicinin korunması veya turizm gibi alanlar yerel yönetimlerin yetkisine bırakılmıştır.²⁹⁷

Bilindiği üzere, Kosova halkının çoğunluğunu Arnavutlar oluşturmakla birlikte, ülke halkının önemli bir kesimi de farklı etnik kökenlere mensuptur. UNMIK tarafından yerel halkın karar alma süreçlerine katılabilmesine olanak sağlayacak şekilde kurulan geçici kurumlarda, başta Sırpolar olmak üzere Bölgede yaşayan farklı etnik unsurların temsilcilerinin bulunmasına özen gösterilmiştir.²⁹⁸ Bu hususa özel önem atfedilmesi alınan kararlarda meşruiyeti güçlendirmek yanında, UNMIK'e 1244 (1999) sayılı Kararla verilen en önemli görevlerden biri olan demokratik ve özerk özyönetim için geçici kurumların kurulması amacına da yöneliktir. Zira bu surette barış inşasına hizmet edecek şekilde, yıllar süren çatışmalar içinde yaşayan bölge halkının bir bütün olarak kendi kendini yönetme konusundaki yeteneği de artırılabilir. Bu amaçla UNMIK tarafından kabul edilen 2001/36 sayılı Tüzükle, kamu görevlilerinin istihdamında gözetilecek usul ve temel ilkeler ile kamu görevlilerinin sahip olacağı bazı haklar düzenlenmiştir.²⁹⁹

²⁹⁶ UNMIK/REG/2001/9, <http://www.unmikonline.org/regulations/2001/reg09-01.htm> (28.09.2019)

²⁹⁷ UNMIK/REG/2000/45, <http://www.unmikonline.org/regulations/2000/reg45-00.htm> (28.09.2019)

²⁹⁸ United Nations, S/2002/1126, 9 October 2002 <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/kos%20S2002%201126.pdf> (28.09.2019)

²⁹⁹ UNMIK/REG/2001/36, <http://www.unmikonline.org/regulations/2001/RE%202001-36.pdf> (28.09.2019)

Anayasal kapsamda kurulan özyönetim geçici kurumları, 2001’de yapılan genel seçimler sonucu Meclis üyelerinin belirlenmesiyle çalışmaya başlamıştır. Özyönetim geçici kurumlarının UNMIK tarafından devredilecek yasama ve yürütme yetkilerini kullanabileceği kapsamlı sorumluluk alanları, Anayasal çerçevenin beşinci Bölümünde sınırlayıcı sayımla bir katalog hâlinde belirlenmiştir. Bu çerçevede söz konusu alanlarda yasama yetkisi Meclis tarafından, yürütme yetkisi ise Hükümet tarafından kullanılabilir. ³⁰⁰

BM Güvenlik Konseyinin 1244 (1999) sayılı Kararıyla UNMIK’e verilen görevlerden biri, “Rambouillet uzlaşılarını (S/1999/648) dikkate alarak, Kosova’nın gelecekteki statüsünü belirlemek için tasarlanmış bir siyasî sürecin kolaylaştırılması” idi. ³⁰¹ BM Güvenlik Konseyi bir taraftan Kosova’da Yugoslavya Federal Cumhuriyeti’nin egemenliğini teyit ederken, diğer yandan bağımsızlık seçeneğini dışlamaksızın 1698 nihaî statünün belirlenmesini siyasî sürecin sonucuna endekslemiştir. Nitekim UNMIK tarafından kabul edilen Anayasal Çerçeve de, BM Güvenlik Konseyinin 1244 (1999) sayılı Kararı uyarınca gelecekte uygun bir aşamada başlayacak nihaî statünün belirlenmesi sürecinde “halkın iradesi de dâhil ilgili tüm faktörlerin tam olarak dikkate alınacağı” ifade edilmiştir. ³⁰² Bir yandan Arnavutların diğer yandan Belgrat yönetiminin çatışan beklentileri karşısında UNMIK, nihaî statü konusuna yönelik görüşmelerin başlaması için Kosova’da kurulan yerel kurumların yönetimde belirli standartları sağlaması gerektiğini belirtmiştir. ³⁰³

BM Genel Sekreteri Haziran 2005’te, Norveç’in NATO daimî temsilcisi KaiEide’yi, Kosova konusunda kapsamlı bir inceleme yapmak üzere kendisinin Özel Elçisi olarak atamıştır. KaiEide’nin sunduğu kapsamlı inceleme raporu sonucunda, Güvenlik Konseyi’nde Kosova için nihaî statü sürecinin başlatılması yönünde görüş birliği oluşmuştur. ³⁰⁴

³⁰⁰ UNMIK/REG/2001/9, <http://www.unmikonline.org/regulations/2001/reg09-01.htm> (28.09.2019)

³⁰¹ United Nations, S/RES/1244 (1999), https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/990610_SCR1244%281999%29.pdf (29.09.2019)

³⁰² UNMIK/REG/2001/9, <http://www.unmikonline.org/regulations/2001/reg09-01.htm> (29.09.2019)

³⁰³ Standards for Kosovo, UNMIK/PR/1078, <https://reliefweb.int/report/serbia/standards-kosovo> (29.09.2019)

³⁰⁴ United Nations, S/2005/635, <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Kos%20S2005%20635.pdf> (29.09.2019)

20 Şubat - 8 Eylül 2006 tarihleri aralığında Sırbistan ve Kosova heyetleri arasında, özellikle Kosova'nın devlet fonksiyonlarının ve yönetsel işlevlerinin yerinden yönetimi, kültürel miras ve dinî mekânlar, ekonomik meseleler ve toplumların hakları konularının görüşüldüğü müzakere turları yapılmış, tarafların görüşleri birçok konuda birbirlerinden uzak kalmıştır. Durum böyle olunca, BM Genel Sekreterinin Özel Elçisi 2 Şubat 2007 tarihinde taraflara, Kosova'nın statüsünün belirlenmesine yönelik kapsamlı bir öneri taslağı sunmuş ve tarafları bu öneri kapsamında gerçekleştirilecek görüşmelere katılmaya davet etmiştir.³⁰⁵ Bu öneri 10 Mart 2007'de Viyana'da yapılan son turda görüşülmüş, ancak bu görüşmelerde de taraflar herhangi bir ilerleme kaydedememiştir.³⁰⁶

Taraflar arasında uzlaşa sağlanamayacağının netleşmesi üzerine Güvenlik Konseyi de kendi adına Kosova'ya ilişkin bir misyon oluşturmaya karar vermiş, bu misyonun raporunda da Kosova'nın nihaî statüsü hakkında tarafların görüş ayrılığına vurgu yapılmıştır.³⁰⁷ Ahtisaari tarafından sunulan Kapsamlı Önerinin kabulü yönünde Haziran ve Temmuz 2007'de Güvenlik Konseyi önüne getirilen karar taslaklarını Rusya'nın veto edeceği anlaşıncaya bu tasarılar geri çekilmiş ve Güvenlik Konseyi bu konuya dair herhangi bir karar alamamıştır.³⁰⁸ Kosova'nın statüsünün belirlenmesine ilişkin tüm çabaların sonuçsuz kalmasının ardından, AB Konseyinin Birliğin ortak dış ve güvenlik politikası bağlamında 4 Şubat 2008'de kabul ettiği ortak eylemle, Kosova'nın statüsünün belirlenmesine ilişkin kapsamlı öneride de öngörülen AB Hukukun Üstünlüğü Misyonu (The European Union Rule of Law Mission in Kosovo / EULEX) kurulmuştur.³⁰⁹

BM Güvenlik Konseyi UNMIK'i, kendisi aksi yönde bir karar alıncaya dek görevlendirdiğinden UNMIK'in Kosova'daki varlığı halen sürmektedir. Bununla

³⁰⁵ United Nations, S/2007/134, <https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/s-2007-134.pdf> (29.09.2019)

³⁰⁶ United Nations, S/2007/395, https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/EFA1371F61932B424925731000080881-Full_Report.pdf (29.09.2019)

³⁰⁷ United Nations, S/2007/256, https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/AA1A30FD7268D3D0492572D8000890E5-Full_Report.pdf (29.09.2019)

³⁰⁸ International Crisis Group, "Breaking the Kosovo Stalemate: Europe's Responsibility", Europe Report No: 185 (21 August 2007), http://www.operationspaix.net/DATA/DOCUMENT/5446~v~Breaking_the_Kosovo_stalemate_Europe_s_responsibility.pdf (29.09.2019)

³⁰⁹ Official Journal of the European Union, Council Joint Action 2008/124/CFSP, https://www.eulex-kosovo.eu/eul/repository/docs/WEJointActionEULEX_EN.pdf (29.09.2019)

birlikte 15 Haziran 2008’de Kosova Cumhuriyeti Anayasası³¹⁰ yürürlüğe girmiş ve UNMIK’in görevleri ve yapısında fiilî durumdan kaynaklanan değişiklikler yapılmıştır.³¹¹ Bu çerçevede UNMIK’in sivil yönetim bölümüne son verilmiştir. Ayrıca yaşanan bazı sorunların ardından EULEX, BM Güvenlik Konseyinin 1244 (1999) sayılı Kararı çerçevesinde BM şemsiyesi altında faaliyetine fiilen ancak Aralık 2008’de başlayabilmiştir. EULEX’in göreve başlamasıyla UNMIK’in hukukun üstünlüğü bileşeni de nihayete erdirilmiştir.³¹² Bu aşamada UNMIK’in temel stratejik hedefleri, AGIT, EULEX ve KFOR’un da katkısıyla Kosova’da güvenliğin, istikrarın ve insan haklarına saygının sağlanmasıdır. Nihayet belirtmek gerekir ki her iki devlet bakımından da bir AB perspektifi sunularak Kosova meselesinin çözümü konusunda tarafların ortak paydada buluşması için AB’nin girişimleri devam etmektedir.

3.4.3. Kosova’da UNMIK Uygulamaları

Çatışmadan yeni çıkmış ülkeler için görevlendirilen uluslararası yönetim misyonlarının en önemli işlevlerinden biri, görev yaptıkları ülkenin halkına belli başlı kamu hizmetlerinin yeniden verilmesinin sağlanması, yani ilgili ülkede temel sivil yönetimin yeniden kurulmasıdır. BM Güvenlik Konseyi de 1244 (1999) sayılı Kararıyla UNMIK’ten Kosova’da “gerekli olduğu durumlarda ve sürece, temel sivil yönetim işlevlerinin yerine getirilmesini” istemiştir.³¹³ Nitekim bu çerçevede, UNMIK’in doğrudan BM’nin sorumluluğundaki sivil yönetim bileşenine Kosova’nın sivil yönetiminin sağlanması görevi verilmiştir. Bu birim göreve başlar başlamaz bir yandan geçici yönetim için hazırlık yaparken diğer yandan zorunlu/temel kamu hizmetlerinin yeniden sağlanması için acil önlemlerin alınması konusunda çalışmaya başlamıştır.³¹⁴

UNMIK’in göreve başlamasının hemen ardından su ve ayrıca ısınma ile üretim bakımından önemli olan elektrik enerjisi bazı aksaklıklarla da olsa bölgeye yeniden

³¹⁰ Kosova Cumhuriyeti Anayasası,

<http://www.kushtetutakosoves.info/repository/docs/Kosova.Cumhuriyeti.Anayasasi.pdf> (29.09.2019)

³¹¹ United Nations, S/2008/354, 12 June 2008,

<https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Kos%20S%202008%20354.pdf> (29.09.2019)

³¹² United Nations, S/2009/300, <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/kos%20S%202009%20300.pdf> (29.09.2019)

³¹³ NATO, Resolution 1244 (1999), <https://www.nato.int/kosovo/docu/u990610a.htm> (29.09.2019)

³¹⁴ United Nations, S/1999/987, <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/kos%20S1999%20987.pdf> (29.09.2019)

verilmeye başlanmış, posta ve telekomünikasyon ofisleri yeniden açılmıştır.³¹⁵ Çatışmalardan zarar gören okullarda binaların onarımı ve fizikî koşulların iyileştirilmesi çalışmaları yapılarak pek çok okul tekrar eğitim öğretim faaliyetine başlamış, bölgedeki tüm hastaneler yeniden sağlık hizmeti verir hâle getirilmiş, çöplerin toplanması ile atıkların bertaraf edilmesi gibi ihtiyaçlar da karşılanmaya başlanmıştır.³¹⁶ Yine aynı dönemde kamu hizmetlerinin sürdürülebilirliğinin sağlanması ve kamu görevlilerinin asgarî yaşam standartlarına kavuşması amacıyla, sağlık, eğitim ve adalet alanlarında çalışanlara maaş ödenmesine başlanmıştır.

Özellikle çatışmadan yeni çıkmış ülkelerde görevlendirilen uluslararası yönetim misyonlarının, ilgili ülkede sürekli barışın sağlanması için görev tanımları çerçevesinde ekonomik iyileştirme de dâhil yeniden yapılandırma faaliyetine girişmeleri gerekmektedir. Ekonomik yeniden yapılandırma gerekliliğinin sebepleri ise çeşitlidir. Öncelikle, ekonomik iyileştirme, aktif olarak çatışmalara katılmış kişilerin sosyal yaşama yeniden katılması, mültecilerin ve yerlerinden edilmiş kişilerin evlerine geri dönüşü, görev yapılan ülkede (yeniden) inşa edilecek etkin siyasî kurumlar ve iyi işleyen bir sivil yönetimin kurulması gibi barış inşasının diğer yönleriyle yakından ilgilidir. İkinci olarak yeniden yapılandırma sürecinde sağlanacak bir ekonomik canlanma, yerel halka özellikle yaşam kalitesi bakımından somut avantajlar sunabileceğinden uluslararası yönetim misyonlarına desteğin artırmasına da yardımcı olabilir.³¹⁷ Ve nihayet ekonomik canlanmanın sağlanması, (yeniden) kurulan kurumların finansmanı için gerekli kaynakların yaratılmasında da önemli bir etkiye sahiptir.

UNMIK ayrıca Kosova'da şirketlerin hukukî rejimini, mal satımına ilişkin sözleşmeleri, taşınır mallar üzerinde rehin tesisini ve yabancıların yatırımlarını düzenleyen tüzükler de kabul etmiştir. Bu suretle UNMIK, Mart 2001 itibariyle Kosova'nın gerek duyduğu acil ekonomik yeniden yapılandırma önlemlerini önemli derecede tamamlayarak, uzun vadeli önlemlerle ilgilenmeye başlamıştır.³¹⁸

1999 yılındaki Kosova müdahalesinden sonra geçen dokuz yıl boyunca BM'nin Kosova Misyonu UNMIK, ülkede yasama, yargı ve yürütme organlarını geçici

³¹⁵ UNMIK/REG/1999/12, http://www.unmikonline.org/regulations/1999/re99_12.pdf (29.09.2019)

³¹⁶ United Nations, S/1999/987, <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/kos%20S1999%20987.pdf> (29.09.2019)

³¹⁷ Benedikter, s.58-59

³¹⁸ Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo, UN Doc. S/2001/218, <https://reliefweb.int/report/serbia/report-secretary-general-united-nations-interim-administration-mission-kosovo-2> (29.09.2019)

mahiyette yönetmiştir. BM'nin çabaları sonucunda yönetsel standartlar gelişmiştir. NATO'nun müdahalesinden sonra, UNMIK gözetimi altında Kosova'da insan hakları ihlallerine son verilmiştir. Polis, adli işler ve sivil yönetim BM'nin, demokratikleşme ve demokratik kurumların tesis edilmesi AGİT'in, yeniden yapılanma ve ekonomik kalkınma ise AB'nin yetkisine verilmiştir. UNMIK, Kosova'daki misyonunu başarılı bir biçimde yerine getirmiş ve ülkede demokratik kurumlar gelişim göstermiştir. Kosova'da serbest seçimler yapılmış, UÇK büyük oranda silahsızlandırılmış ve siyasi alana kaydırılmıştır. UNMIK'in temel olarak başarı sağladığı alanlar ise; demokratik yönetişimin gelişimi, hukuki yönetim, hareketlilik serbestisi, azınlık haklarının korunması ve geliştirilmesi, mülkiyet hakları, ekonominin gelişimi, kültürel varlıkların korunması ve çeşitli etnik gruplar arasında diyalogun geliştirilmesidir. Söz konusu alanların hepsi için aynı düzeyde ilerleme kaydedildiği söylenemese de, her bir alanda farklı düzeylerde de olsa gelişim sağlanmıştır.³¹⁹

UNMIK, Kosova'da devlete ve topluma ait işletmelerin özelleştirilmesi için kapsamlı bir özelleştirme programı başlatmıştır. Bu çerçevede Kosova'da bulunan devlete ve topluma ait işletmeleri hem yönetme ve yeniden yapılandırma görevini yerine getirecek hem de bu işletmelerin özelleştirme sürecinden sorumlu olacak Kosova Özelleştirme Kurumu (Kosovo Trust Agency) kurulmuştur.³²⁰

Kosova'nın bağımsızlık kararından sonra AB, Avrupa Birliği'nin Kosova Hukuk Misyonu olan "EULEX" isimli yapılanmayla Kosova'da devlet ve hukuk sisteminin güçlenmesine katkı sağlamayı amaçlamış ve siyasi ve toplumsal yaşam normale döndükçe UNMIK'in fonksiyonu azalmıştır. Ancak, buna rağmen günümüzde UNMIK Barış Misyonu Kosova'da varlığını sürdürmektedir.

Farklı bir açıdan bakılarak yeniden yapılandırma modelinin müdahaleci özelliği ön plana çıkarıldığında, çok etnik ve dini yapıları bölgelerde uygulanan bu modelden tam bir başarı beklemek doğru olmayacaktır. İşte bu sebeple modelin kapsamının değiştirilmesi ya da yaptırım mekanizmalarının daha yoğunlaştırılması varlığını devam ettirebilmesi için kritik öneme sahiptir. Hiç şüphe yoktur ki Kosova'nın işleyen bir demokrasi haline gelmesi, ekonomisi, suçla mücadele kapasitesi, merkezi ve yerel

³¹⁹ Abdyl Fandaj, "Kosova'nın Devlet Olma Süreci ve Avrupa Birliği'nin Rolü" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Bursa, 2018, ss.54-55

³²⁰ Regulation No. 2002/12, "On the Establishment of the Kosovo Trust Agency", UNMIK/REG/2002/12, http://www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2002regs/RE2002_12.pdf (29.09.2019)

idaresiyle kendi ayakları üstünde duran bir ülke olabilmesi için uluslararası desteğin sürdürülmesi gerekmektedir. Zira Balkanlarda huzur ve istikrara giden yol Kosova'dan geçmektedir.

3.5. Kosova'da Yerinden Yönetim Uygulamaları Hakkında Ampirik Çalışma

Kosova'nın bağımsızlığını kazanması ile birlikte, kaçınılmaz olarak ülkede birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Kosova her ne kadar bağımsızlığını ilan etmiş olsa da karmaşık etnik yapısı gereği birtakım zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Siyasi anlamda bağımsızlığını eline alan Kosova ekonomi ve eğitim alanlarında da bu konuda mücadele etmektedir. Özellikle Sırbistan'ın yapmış olduğu baskı Kosova için bir huzursuzluk ortamının oluşmasına neden olmaktadır. Bu doğrultuda ülkede yaşayan farklı mesleklere ve farklı etnik kökene sahip kişilerle bilimsel araştırma yöntemlerinden yüz yüze görüşme tekniği ile ampirik bir uygulama gerçekleştirilmiş, katılımcılara Kosova'daki bağımsızlık algısı ve kurumsallaşma üzerine sorular yöneltilmiştir. Katılımcılara öncelikle Arnavut halkının Kosova'nın bağımsızlığından öncesi ve sonrası durumu ve sahip olduğu haklar kapsamında yaşanan zorluklar, hak ve özgürlükler, siyasi durum, sosyal ve kültürel yaşam ve ekonomik durum hakkında çeşitli sorular yöneltilmiştir. Daha sonra Kosova'da yaşayan diğer halkların bağımsızlık algısını öğrenebilmek adına Sırp, Türk, Boşnak, Goralı, Aşkali ve Mısır halklarına mensup katılımcılara Kosova'daki durum ve görüşleri sorulmuştur. Son olarak Kosova Cumhuriyeti'nin bakış açısından küresel güçlerin devlet inşa sürecindeki etkilerinin değerlendirilebilmesi kapsamında ABD, BM, AB, Rusya ve Türkiye gibi ülkelerin etkileri hakkında sorular yöneltilmiştir. Katılımcılarla yapılan görüşmeler 12.09.2018 – 12.10.2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş olup her görüşme yaklaşık 1 saat sürmüştür.

Bu çalışmanın amacı; Kosova'da yaşayan tüm toplulukların ve Kosova gözünden uluslar arası güçlerin Kosova'nın bağımsızlık öncesi ve sonrası durumu ile Kosova'nın devlet inşa süreci sorulan sorularla ampirik bir çalışma içinde belirlenmesidir.

Soğuk savaş sonrasında uluslararası toplum için devletlerarası güvenliğin ve istikrarın güçlendirilmesi beklentisi içerisine girildiği ve bu bağlamda küresel güçler belirli düzenlemeler yapmaları gerektiğini ön görmüşlerdir. Bu açıdan Balkanlarda etnik

çeşitliliğe sahip olan Kosova'da uluslararası toplum tarafından önem arz ettiği için çalışmanın kapsamına Kosovalı Arnavutların dışında Sırp, Türk, Boşnak, Gorali, Aşkali ve Mısır halklarına mensup insanlarda katılmıştır.

Araştırmanın varsayımları olarak araştırma sürecinde doğruluğunun kanıtlanması gerekmeyen varsayımlar olarak düşünebiliriz. Bir önermeyi araştırma sürecinde doğruluğunu teyit etmek fazla maliyet zaman ve çaba ister. İspatın deneme yoluyla imkânsız olduğu bu tür durumlarda araştırmada önermelerin varsayım şeklinde net ve açık bir şekilde ortaya konması gerekmektedir. Varsayımlar, görüşme formunda bulunan soruların amacını ve katılımcıların cevaplarının ne kadar içtenlikle yanıtlamış olduklarını yansıtacak nitelikte olmalıdır. Çalışmanın yöntemi olarak ise bilimsel araştırma yöntemlerinden yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak ampirik bir çalışma uygulanmıştır.

Çalışmada Veri Toplama Araçları olarak çalışma kapsamında 18 adet açık uçlu sorudan oluşan bir görüşme formu hazırlanmıştır. Bu açık uçlu sorular kendi içlerinde bazı alt sorular da içermektedir. Görüşmede kişilere toplamda 56 soru yöneltilmiştir. Bahsi geçen alt sorular çalışmanın amacı çerçevesinde katılımcıyı doğru bir şekilde yönlendirmek ve daha detaylı bilgi sahibi olabilmek için sorulmuştur. Görüşme 6 öğretmen, 2 ev kadını, 1 milletvekili, 1 büyükelçi, 1 bakan, 1 belediye başkanı ve 1 belediye başkan yardımcısı olmak üzere toplamda 13 katılımcıyla gerçekleşmiştir. Verilerin toplanması kısmında çalışmada farklı görüşme çeşitleri arasından katılanların sayısına göre bireysel görüşmeye yer verilerek yüz yüze görüşme tekniği ile katılımcılara araştırmacı tarafından hazırlanmış olan sorular sorulmuş ve cevapları incelenmiştir. Kişi sayısının az olması da bireysel yöntemi tercih etmemiz için bir diğer sebeptir.

Ampirik çalışma tekniğinde, araştırmacı soruları yanıtlayan kişilerle olumlu bir bağ kurmalıdır. Hem dinleme hem gözlem yapma imkânı bu görüşmelerde bir arada yakalanır. Seçilen soru kalıpları da yapılan araştırmanın gidişatını önemli derecede etkiler. Araştırmacı ortaya çıkarmak istediği bilgiyi açık uçlu sorularla daha etkili bir şekilde toplayabilir. Bu araştırmada 13 kişilik bir gruba yöneltilen soruları incelediğimizde açık uçlu soruların amaca daha uygun olduğunu gözlemleyebiliriz.

Verilerin değerlendirilmesi aşamasında ise katılımcılardan alınan bilgiler yazılı olarak kayıt altına alınmış, alınan içerikler belirli temalar halinde kategorize edilmiş ve

katılımcılara bu şekilde yöneltilmiştir. Çalışmanın içerisinde kişi isimlerine, sorulan soruların tümüne ve birebir alınan cevaplara açık şekilde yer verilmeyecek, sorular ve bilimsel kurallara uygunluk açısından cevaplara ilişkin yorumlar genel anlamda değerlendirilecektir.

3.5.1 Çalışmaya İlişkin Değerlendirme

Arnavutlar, Kosova nüfusunun % 90'nını oluşturan Kosova'daki en fazla nüfusa sahip halktır. Bağımsızlık öncesinde Kosovalılar Miloseviç'in başkan olduğu Yugoslavya Döneminde özerkliklerini kaybetmiş ve baskı altındayken baskıya karşı direnişlerini sürdürmüşler ve pasif bir direniş göstermişlerdir. Ancak gün geçtikçe artan baskılar karşısında pasif direniş aktif hale gelmiş ve ortaya bir iç savaş tablosu çıkmıştır. Bu iç savaş süresince yaşamını yitirenler çoğunlukla yaşlı, kadın ve çocuklar olmuştur. Yaşanan bu ölümler sonucunda Kosovalılar ABD ve Avrupa'nın desteği ile bağımsızlık ilan etmişlerdir.³²¹

Kosovalı Arnavutlara bağımsızlık öncesi ve sonrası yaşanan süreç ile ilgili durumları sorulduğunda genel olarak; bağımsızlık öncesi kendilerinin 1989 – 1999 yılları arasında Sırp'ların eziyetine maruz kaldığı, Arnavutların zorla işten çıkarıldığı, eğitim hayatının olumsuz yönde etkilendiği, öğretmen maaşlarının kesildiği ancak buna rağmen savaşa kadar kimsenin bunlardan yılmadığı yorumları yapılmıştır. Bağımsızlık sonrasında ise; bağımsızlığa kolay alışmış olsalar da maddi anlamda Sırp'ların müdahalelerinden kurtulamadıklarını, ihracat yapamadıklarını ve eldeki kaynakları verimli kullanamadıklarını belirtmişlerdir. Örneğin Trepça bölgesinde bulunan gümüş, altın, petrol gibi madenlerin Kosova tarafından kullanılamıyor olması ve Sırbistan'ın barikatları sebebiyle bu kaynaklara halk ulaşamamasının kendileri için büyük sıkıntı yarattığı görülmüştür. Ayrıca okumuş genç nüfusun iyi değerlendirilememesi ve bu yüzden Türklerden bu gençlerin çalışma hayatına kazandırılmasıyla ilgili destek bekledikleri de yapılan yorumlar arasındadır. Kısacası bağımsızlık kazanılmış olsa da baskı devam etmiştir. Kosova'ya ait topraklarda hak iddia eden Sırp'lar iki taraf arasında çatışmalara neden olmuş, bu durum Kosovalı Arnavutların ekonomik olarak ilerleyememesine sebep olmuştur.

³²¹ Ayhan, s. 138

Arnavutlara Kosova'nın bağımsızlık öncesi ve sonrası sahip olduğu hak ve özgürlükleri, siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik durumları kapsamında sorular sorulduğunda 2008 öncesinde sahip olamadıkları çoğu şeye şuan sahip olduklarını, anayasa karşısında eşit olduklarını, önceki yönetimlerde yaşanan eksikliklerin tekrarlanmaması adına haksızlıkların yaşanmasından kaçınıldığını, demokrasinin temellerinin ışığında her azınlığın mecliste ses sahibi olduğu bir ortam yaratılmaya çalışıldığını yorumlamışlardır. İdari haklara sahip olan Arnavutların sosyal olarak da daha aktif olmalarına rağmen, savaşın getirmiş olduğu işsizlik ve güvensizlik ortamının kişileri olumsuz yönde etkileyeme devam ettiğini de belirtmişlerdir. Siyasal Durumları kapsamında; ilk olarak devlet olma özelliklerini kazandıklarını önceden emir alan bir toplulukken emir veren toplum halini almış olmalarının kendileri için çok büyük bir değişim olduğunu belirtmişlerdir. Fakat aynı zamanda oy kullanma ile ilgili halk oyunu kullandığını fakat sonuçlar açıklanırken sahtekârlıklar yapıldığını, uzun süren oy sürecindeki eksikliklerin dikkatlerini çektiğini belirtmişlerdir.

Genel olarak, bir yerde etnik farklılıkların çok olması yaşamı zorlaştırdığı görüşü yaygındır. Kosovalı Arnavutlara sizce farklılıklar zenginlik midir yoksa bu durum ortak bir standart yakalamak açısından sosyal ve kültürel anlamda bir olumsuzluk oluşturur mu diye sorulduğunda Kosova hükümetinin her azınlığın kendi kültürünü yaşamasına özen göstermesinden dolayı kendi kültürlerini diğer tüm topluluklarla birlikte bir arada yaşamaktan rahatsız olmadıklarını ve kimsenin kimseye karışmadıklarını belirtmişlerdir. Siyasi ve eğitim gibi alanlardaki haklar anayasada garanti altına alındığından farklı etnik kökenlerdeki insanların bir arada olmalarının olumsuz bir sonucu gözlemlenmemiştir. Sosyal ve kültürel yaşam yönünden Kosova hükümeti her azınlığın kendi kültürünü yaşatmasına özen göstermiştir. Bölgede bulunan halklar yasal çerçeve içerisinde kendi kültürlerini yaşatabilmekte ve sosyal aktivitelerde bulunabilmektedir. Bölgede her etnik grup için dernekler ve topluluklar bulunmakta ve önceki yönetimdeki gibi milliyetçi bir politika ile halk asimile edilmemektedir.

Bağımsızlık sonrasında hem ulusal hem de uluslararası kurumların kurumsallaşma aşamasının devam etmekte olması ekonomiyi olumsuz etkilemektedir. Kosova uluslararası yardıma hala gereksinim duymakta ve üretim olanaklarının gelişmemiş olmasından dolayı dış ticaret açığının büyük olması ekonomik sorunların başlıca sebeplerindendir. Kosovalı Arnavutlara ekonomik durumları, ne ile geçindikleri

ve hangi işlerle uğraştıkları sorulduğunda eskiden tek bir istihdam alanı olan fabrika varken artık bunun yanında küçük işletmelerin de piyasada etkin bir şekilde rol aldığını dile getirmişlerdir. Fakat yine de her 4 Kosovalıdan 1'inin çalıştığı bu oranın yatırımcılar, yabancı devletler ve başta Türkiye olmak üzere halka istihdam sağlayarak düşürülmeye çalışıldığı belirtilmiştir. Yaşayan halk kendini yeni bir ülke olarak düşündüğünde ekonomik özgürlüklerinin yeterli olduğunu söyleyemiyor. Ayrıca Kosova halkının 4'de 1'inden fazlasının çok fakir olduğunu belirten katılımcılar hırsızlık ve kaçakçılığın da olduğunu belirtiyorlar. Maaşların düşük, öğrencilerin iş imkânı bulamadıklarını da eklemişlerdir. Genel olarak bakıldığında üretimin devlet tarafından yapılmıyor olması işsizlik oranını artırdığını, sağlık ve eğitime devletin yeterli kaynak sağlayamadığı anlaşıyor. Küresel güç diye adlandırdığımız ABD ve AB tarafından ayrıca yine Türkiye'nin ekonomik anlamda Kosova Devleti'ne yapılan yardımlar hakkındaki fikirleri sorulduğunda, başta Türkiye olmak üzere ABD ve Almanya'dan yardımlar yapıldığı, en fazla katkıyı da Türkiye'nin verdiğini, yeni açılan fabrikalarla istihdam sağladığını tüm katılımcıların söylemlerinden anlaşılmaktadır. Özellikle eğitim ve iş olanağı konusunda Türkiye Kosova için çok büyük bir katkı sağlayıcıdır. Kosova uluslararası yardıma hala gereksinim duymakta ve üretim olanaklarının gelişmemiş olmasından dolayı dış ticaret açığının büyük olması ekonomik sorunların başlıca sebeplerindendir.

Kosova, geçmişten bu yana birçok devletin hâkimiyetine girmiş ve göç almış bir bölgedir. Bu sebeple etnik yapı yönünden oldukça zengin bir bölgedir. Bu bölgede yaşayan başlıca halklar; Sırlar, Türkler, Boşnaklar, Mısırlılar, Aşkaliler ve Goralılardır. Tablo 3.1' de yarıma asırlık etnik kökene göre nüfus değişimi gösterilmektedir.

Tablo 3.1. Kosova’da Nüfusun Etnik Yapısının Senelere Göre Değişimi³²²

Yıllar	Toplam	Arnavut	%	Sırp	%	Türk	%	Diğer	%
1948	733.034	498.244	68	176.718	24,1	1.320	0,2	56.762	7,7
1953	815.908	524.562	64,3	189.869	23,3	34.590	4,2	66.887	8,2
1961	963.988	646.605	67,1	227.016	23,5	25.764	2,7	64.603	6,7
1971	1.243.693	916.168	73,7	228.264	18,4	12.244	1	89.017	7,0
1981	1.584.440	1.223.736	77,4	209.798	13,2	12.513	0,8	135.393	8,6
1991	1.956.196	1.596.072	81,6	194.190	9,9	10.445	0,5	155.489	7,9
2006	2.100.000	1.932.000	92	111.300	5,3	8.400	0,4	48.300	2,3
2008 ³²³	1.747.400	-	-	-	-	-	-	-	-
2011 ³²⁴	1.739.825	1.616.819	92,93	26.097	1,5	18.790	1,08	78.118	4,49
2015 ³²⁵	1.870.981	1.738.141	92,9	28.064	1,5	20.580	1,1	84.194	4,5
2016 ³²⁶	1.816.200	1.687.250	92,9	27.243	1,5	19.978	1,1	81.729	4,5
2017 ³²⁷	1.798.506	1.670.812	92,9	26.977	1,5	19.783	1,1	80.932	4,5
2018 ³²⁸	1.907.592	1.772.152	92,9	28.613	1,5	20.983	1,1	85.841	4,5

Nüfusun etnik yapısı seneler içerisinde değişmiştir. Bunun nedeni, yönetimin değişmesi, iç savaş boyutuna ulaşan silahlı çatışmalar, baskı ve bağımsızlıktır. Bağımsızlık ilanı dışarıya göçü durdurmamış, yeniden yapılanmadan bölgede dışarıya göç devam etmiştir.

³²²Fidan, K. ‘**Kosova’daki Türklerin Uyum/Entegrasyon Meseleleri**’, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016, s.46

³²³Dünya Bankası, Kosova/Nüfus.

³²⁴ Kosova 2011 yılı nüfus sayımı verileri; akt. Ece Demirkol, Kosova’nın ‘**Prizren Şehrinde Yaşayan Türklerin Etnik ve Dini Kimlik Algısı ve Aidiyet Bilinci**’, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, Bolu, s.13.

³²⁵ Ümit Öztürk, **Balkanlaşma ve Balkanlar’da Türk Kimliği (Makedonya ve Kosova Örneği)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2018, s.8.

³²⁶Insamer, “Kosova: Temel Göstergeler”, https://insamer.com/tr/kosova_898.html (20.07.2019).

³²⁷ Demirkol, s.13.

³²⁸ CIA, The World Factbook, 2019; <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kv.html> (20.07.2019).

Bu nedenle de Sırlara maddi manevi yönden kötü davranılmış, Kosova topraklarında barınmalarına engel olunmuştur.

Türk katılımcılar Kosova'nın bağımsızlığı sonrasında yaşadıkları en olumsuz gelişmenin dil sorunu olduğunu belirtmişlerdir. Günümüzde bu sorun çözülmüştür. Ancak Eski Yugoslavya döneminde Türkçenin resmi dil olarak konuşulduğunu, bağımsızlık sonrası bunun ortadan kalktığını, Türkçenin eğitimde ve resmi makamlarca kullanılmadığını bunun sebebinin ise anayasada yer alan Sırpçanın dışında farklı bir resmi dilin olması için topluluğun %6 oranında olması gerektiğini fakat Türk nüfusunun %2 olmasına bağladıklarını söylemişlerdir. Siyasal durum hakkında ise bağımsızlık sonrası Arnavutların devlet kazandıklarını, kendileri için devlet yönetme durumunun gerçek olduğunu, emir alan bir toplum iken emir veren toplum halini aldıklarını ve bu duruma Kosova'daki Türklerin olumlu yönde baktıkları belirtilmiştir. Türk katılımcılara Kosova'da Türkler denilince akla gelen ilk şey sorulduğunda; tarihsel ve eskiye dayanan bir bağ, aristokrat bir yapı ve eşittir İslam olduğunu belirtmişlerdir. Türklerin Kosova'da yüzyıllardır süren varlıklarının sebebini, vatan sevgisi, 500 – 600 yıllık geçmiş olarak dile getirmişlerdir. Türkiye'nin Kosova'yı desteklemesinden ve yardım etmesinden Kosova'da yaşayan Türkler olumlu yönde etkilendiklerini, onlara sahip çıkan bir ülkelerinin olduğunu ve Kosova – Türkiye arası ilişkinin de kuvvetlendiğini belirtmişlerdir.

Çalışmada Boşnak katılımcılara Boşnakların kim olduğu ile ilgili genel bir soru sorulduğunda, kendilerinin Yugoslavya'nın parçalanmasıyla ve Bosna Hersek, Hırvatistan, Slovenya gibi cumhuriyetlerin ayrılmasıyla birlikte 'Boşnak' ismini kullanmaya başladıklarını, Arnavut dilini konuşmadıklarından kendilerini Bosna halkına yakın hisseden Müslüman bir topluluk olarak ifade ettiklerini belirtmişlerdir. Kosova'da bağımsızlık sonrası değişiklikler ve gelişmelerin savaştan hemen sonra başladığını, ilk olarak Kosova Boşnaklarının okullarda kendi ana dillerini kullanmaya başladıklarını belirtmişlerdir. Okullarda Bosna – Hersek'in eğitim planına öncelik verildiğini, kitapların kendi dillerinde basıldığını ancak bu güzel gelişmelerin yanı sıra eğitim alanında kendi kitaplarına sahip olmayışlarını, bilimsel kitapların yetersizliğinin eğitimde sıkıntılara sebep olduğunu dile getiren Boşnak katılımcılar bu durumun kendilerini geriye çektiğinden bahsetmişlerdir. Boşnak katılımcılara Kosova'da Boşnaklar deyince akla ilk gelen şey sorulduğunda kıyafetlerinin farklılıklarında

bahsetmişlerdir. Kùltürlerinin diğèr halklardan farklı olduğunu kıyafetlerinden kolayca ayırt edildiklerini, Müslüman halkların diğèrlerine göre dillerinin farklılık gösterdiklerini söylemişlerdir. Kosova'nın bağımsızlığını desteklediklerini fakat bağımsızlığın neresinde yer aldığına dair huzursuzluk duyduklarını, Kosova Türkleri gibi cumhuriyete sahip olmadıkları ve haklarının savunulmadığını düşünmektedirler.

Katılımcılara Boşnakların ekonomik ve sosyal hakları ile ilgili sorular sorulduğunda ise halkın büyük kısmının Batı ÷lkelerinde çalıştığını, gençlerin işsizlikten dolayı Avrupa ÷lkelerine kaçak olarak gittiğini, Arnavutların iş konusunda kendilerinden birini seçtiğini, Boşnak – Arnavut arası yapılan bu ayrımın geçimlerini sağlamada sıkıntı oluşturduğunu ifade etmişlerdir. Bağımsızlıklarının tam anlamıyla sağlanmadığını, ifade özgürlüklerinin olmadığını, eğitim açısından Arnavutçaya hâkim olmadıklarından okul ve iş alanlarında zorluklar yaşadıklarını dile getiren katılımcılar Buna rağmen Bosna – Hersek ' in Kosova'nın bağımsızlığını tanımamasını aykırı bir durum olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Her şeye rağmen Boşnaklar her koşulda Kosova topraklarını terk etmek istemediklerini ve burada mutlu olduklarını ifade etmişlerdir.

Goralı katılımcıyla yapılan görüşmede farklı etnik kimlikleri olan eski bir toplum olduklarını, geçimlerini daha çok pastacılık ile sağladıklarını, ileri görüşlü insanlar olduklarını ifade etmiştir. Savaş sonrası çok fazla Goralı'nın Sırbistan'a göç ettiğini belirten Goralı katılımcı, Sırbistan'a göç etmelerinin sebebinin emeklilik ve aylık ücretlerinin verilmesi olarak açıklamıştır. Savaş sonrası yardımların olmaması, Sırpların eski ilgilerinin ve yardımlarının kalmaması Goralıları olumsuz yönde etkilemiştir. Devlet olarak özelliklerinin olmadıklarını bilmelerine rağmen anayasada bir belediyeye sahip olmak istediklerini belirtmişlerdir. Attisaari Planına göre belediye oluşturma haklarının olduğunu ama AB'nin Kosova'ya bu hakkı vermediğini açıklamışlardır. Goralılar adli makamlarda temsilcileri olmasa da adli ve sağlık alanlarında diğèr halklar ile eşit şekilde faydalanabildiklerini dile getirmişlerdir. Fakat çoğunluk nüfusunun Kosova'nın Dragoş bölgesinde yaşayan topluluk Dragoş Belediyesi'nin az gelişmiş olduğunu ve bu durumun en çok kadın ve gençleri olumsuz yönde etkilediğini belirtmişlerdir. Geçim kaynaklarının, çalışma koşullarının ve eğitimdeki eksiklerinden bahseden katılımcı hak ve özgürlüklerinin iyileştirilmesini

istedikleri için Kosova'nın bağımsızlığını desteklediklerini ve savunduklarını belirterek yine de burada yaşamaktan mutlu olduklarını belirtmişlerdir.

Kosova'da yaşayan bir diğer etnik topluluk olan Aşkalilerin İran'dan geldiklerini ve kendilerinin Kosova'da çok az bir nüfusa sahip olduklarını belirtmişlerdir. Arnavutçayı çok iyi konuşabilen Aşkalili katılımcı birçoğunun iş aramak için Avrupa'ya gittiğini ya da sığınma talebinde bulunduklarını dile getirmiştir. Ekonomik ve eğitim durumlarının her zaman kötü olduğunu, zor şartlarda yaşadıklarını, okuyan nüfus sayısının az olduğunu, sosyal ve kültürel olanakların çoğundan yoksun olduklarını belirtmişlerdir.

Mısırlılar kendilerinin Mısır'dan geldiğini iddia ederek Arnavutçayı çok iyi konuştuklarını ve anadilleri olduğunu ve dinlerinin İslam olduğunu söylemişlerdir. Savaş öncesinde yerlerinden edildiklerini savaştan sonra da çalışma şartlarının kötü olması ve ekonomik açıdan daha çok zorlanılacağı için gidenlerin çoğunun geri dönmediğini belirtmişlerdir. Romlarla bağlantılarının olmadıklarını ifade etseler de dinlerinin aynı olduğu ve evlilik sebebiyle birbirlerine bağlı olduklarını dile getirmişlerdir.

Kosova'nın bağımsızlığa giden yolu çok eskiye dayanmakla birlikte çok zor geçtiğine çalışmanın birinci bölümünde yer vermiştik. Bu süreç içerisinde bazı devletler Kosova'nın tarafını tutarken bazıları da şiddetle karşı çıkmıştır. Kosova sorununa askeri müdahale sürecinde; askeri, yönetim ve ekonomik olmak üzere üç esas bileşen ile müdahale etmiştir. Askeri yönde bağımsızlık öncesi NATO, bağımsızlık sonrası KFOR, ekonomik yönde AB ve yönetim yönünden de BM'nin 1244 sayılı yönetmeliğine dayanarak oluşturulan UNMIK bu üç esas bileşende aktif rol oynamıştır.

Kosova Cumhuriyeti bakış açısından küresel güçlerin devlet inşa sürecindeki etkilerini daha iyi anlamak adına Kosova Cumhuriyeti'nin siyasi yapısında aktif rol alan milletvekili, başkan ve büyükelçi statüsünde bulunan katılımcılara Kosova'nın bağımsızlığı, kurumsallaşması ve geleceği ile ilgili sorular sorulmuştur. Bu kapsamda, bağımsızlık öncesinde NATO'nun müdahalesinin toplumu derinden etkilediğini, ABD ve Türkiye'nin desteğinin bu noktada kendileri için büyük önem taşıdığını belirtmişlerdir. 2008'den sonra ise en önemli değişimin kendilerine ait bir yönetimle yasama, yürütme ve yargıyı ellerine alması olduklarını belirterek tam bağımsız

olmasalar da bugün devlet olarak 116 ülke tarafından tanınmalarının kurumsal hayatlarına son derece önem arz ettiğini dile getirmişlerdir.

Bağımsızlık sonrası süreçte kurumsal anlamdaki siyasi yapıları sorulduğunda ise sistemin değiştiğini, ülkenin siyasi yapısı cumhurbaşkanı ve hükümetin bulunduğu parlamenter bir sistem haline geldiği belirtilmiştir. Bu parlamentoda 120 milletvekili vardır. Çoğunluğu Arnavut olan bu milletvekillerinin 10 tanesi Sırp, 3'ü Boşnak, 2'si Türk'tür. Diğer milletlerden ise birer milletvekili bulunmaktadır. Parlamentonun içyapısına bakacak olursak, meclis yasamayı, anayasa mahkemesi ise yargı organını ifade etmektedir. Anayasa mahkemesinde 3 Arnavut, 2 Türk, 4 yabancı, 1 Sırp üye bulunmaktadır. Görüldüğü gibi Siyasi yapı tam anlamıyla oluşmuştur. 19 bakanlık vardır. 5 bakan ve başbakan yardımcısı, 14'ü bakan 5'i hem bakan hem başbakan yardımcısı bulunmaktadır. Çoğu bakan Arnavut olmak üzere, 2 bakan ve bir bakan yardımcısı Sırp ve bir Türk bakan olarak Mahir Yağcılar bulunmaktadır. Ayrıca siyasi anlamda oluşmayı bekleyen bir yapının olmadığını yasama, yürütme ve yargının tamamlandığını ve parlamenter sistemi gerektirecek her şeyin mevcut olduğunu vurgulamışlardır. Bunun dışında halk siyasetçilere kolaylıkla ulaşabilmekte, bu da sorunların çözümünü kolaylaştırmaktadır görüşü vardır. Bu çalışmada siyasetçilerle e-posta vasıtasıyla randevu alarak yanlarına gidildiği için bu durumun gerçekte uygulanabilir olduğunu söylemek yanlış olmaz. Kosova'nın geleceği ile ilgili ise serbest dolaşım hakkının kazanılması, NATO ve AB'ye girilmesinin son derece önemli olduğunun altını çizmişlerdir.

Çalışmada daha önce belirtildiği üzere ABD, Kosova'nın bağımsızlığa giden sürecinde oldukça aktif rol oynamıştır. Avrasya coğrafyasındaki etkinliğini arttırabilmek için Kosova'ya bağımsızlık sürecinde destek olarak Kosova'nın dostluğunu kazanmış, Kosovalıların pasif direnişinden UÇK ile silahlı saldırılarına kadar Kosova'ya maddi destek sağlamıştır. Yugoslavya hükümeti ile Kosova arasında çatışmaların arttığı kritik bir dönemde ABD daha önce uyarısını yaptığı NATO müdahalesini 1999 senesinde gerçekleştirerek Kosovalıların hükümete karşı silahlı mücadelesine katılmıştır. NATO'nun hava bombardımanı ile Yugoslavya hükümetinin geri adım atmasını sağlamış ve Sırp lar bölgeden çekilmiştir.

Katılımcılara Kosova ile ABD arasındaki ilişkileri sorulduğunda; ABD'nin Kosova'nın bağımsızlığını destekleyen önemli aktörlerden biri olduğu, keza yasaların

yapılmasında, uygulanmasında ve devlet kapasitesinin yükseltilmesinde çok büyük rol oynadığını belirtmişlerdir. Ayrıca finans açısından da Kosova'ya bir şekilde desteklediğini gelecekte de desteklemeye devam edeceğini düşünmektedirler. Eğer ABD olmasaydı bu süreci asla yaşayamayacaklarını dile getiren katılımcılardan biri de NATO müdahalesini de onayladıklarını belirtmiştir. ABD'nin Kosova'yı desteklemesinin ardında yatan nedenler sorulduğunda ise ABD'nin stratejik açıdan önemli olan Balkanlarda benzer bir savaş çıkmasını istememesi hem de hegemonyasını devam ettirmek olduğu öne sürülmüş fakat ne olursa olsun hava üssünün burada konuşlanmış olması bile Kosova açısından büyük önem taşımaktadır.

BM ile ilgili ilişkiler sorulduğunda ise, BM'nin Kosova sorununa hep bir iç sorun olarak baktığı, müdahale sonrası UNMIK'in Kosova'ya yönetimin iyileştirilmesi ve istikrarın sağlanması açısından katkı sağladığı fakat daha sonra etkisini kaybettiği ve nüfuz alanının daraldığını yerini EULEX'in aldığını belirtmişlerdir. BM'ye üye olmanın son derece önemli olduğunu düşünen katılımcılar Rusya engelini de farkındadırlar.

Katılımcılara AB kapsamında, AB'nin bağımsızlık öncesi ve sonrasındaki Kosova'ya yaklaşımı, ilişkileri, üyelik sürecine bakış açıları ve devlet inşa sürecinde üyelik olursa bunun hangi sonuçlar doğuracağına ilişkin sorular sorulmuştur. Katılımcılar, Kosova'nın AB için dış politikadaki etkinliğini göstermek için bir fırsat olduğunu, sorun süresince toprak bütünlüğünü savunduğunu ve tarafları uzlaşmaya çağırdığını belirtmişlerdir. Kosova'da yapılanma sürecinde güvenlik ve savunma politikaları belirlemeye çalıştığı, EULEX yapısıyla Kosova'yı politikalarıyla iyileştirmeye çalıştığı belirtilmiştir. İlk başlarda EULEX'e bakış açısı olumsuz iken EULEX'in birleştirici yönetim sürecinde tarafsız bir duruş sergilemesi bu görüşü yıktığı görülmüştür.

Katılımcılar, AB'nin birçok ülkeden oluşması ve içinde Kosova'yı hem tanıyan hem de tanımayan ülkelerin olmasından ilişkilerin biraz daha iyileştirilmesi gerektiğini aralarındaki durumun ABD gibi olamayacağını belirtmişlerdir. AB'nin Kosova'yı kendi bünyesine almak istediğini fakat kendi sorunlarını barışçıl bir yönle çözeni almak istediğini, sorunları olanı birliğe dâhil etmek istemediğini, Kosova dışında Arnavutluk, Sırbistan, Makedonya'da da aynı durumda olduğunu söylemişlerdir. Bu yüzden sorunlu ülkeleri sorunları hallolduktan sonra almak istediğini belirten katılımcılar AB'nin en

büyük korkularından birinin sorunlu bölgeleri birliğe dâhil ederek gücünün azalması olduğu yorumunu yapmaktadırlar.

Kosova'nın AB'ye girebilmesi için İspanya, Romanya, Yunanistan gibi ülkelerinde Kosova'yı tanınması gerektiği, AB'ye muhakkak üye olunması gerektiği, yasaları AB'nin uyumlu olduklarını belirtmişlerdir.

Üyelik süreciyle ilgili olarak 2023'den önce girebileceklerini sanmamakla birlikte Sırbistan'ın kendilerinden önce girebileceğini düşünen katılımcılar da görülmüştür. AB'nin anayasa ve topluluk haklarını desteklediğini maddi olarak ise AB fonlarıyla destek sağladığını fakat siyasi ve ekonomik destek sağlıyor olsa da askeri alanda bu desteği sağlamadığı belirtilmiştir. Ayrıca AB'nin Kosova'yı desteklemekte ancak denetim içerisinde kalması gerektiğini savunduğu belirtilmekte ve AB bunu kabul etse de etmese de kendilerinin bir ülke olduğunu ve bunun geri dönüşü olmayacağını dile getirmişlerdir.

Eğer Kosova üye bir devlet olursa, işsizliğin giderilmesi konusunda serbest dolaşım hakkına sahip olmalarının çok önemli olduğunu ve günümüzde yaklaşık 450 bin Kosovalının Avrupa'nın değişik ülkelerinde yaşamakta ve çalışmakta olduğunu fakat Kosovalılara verilecek üçer yıllık serbest dolaşım hakkıyla işsizliğin biraz daha azalacağı belirtilmiştir. Kosova'da ihracatın ancak bireysel olarak gerçekleştiği, bunun için de Kosovalının Avrupa'ya üçer aylık gitmesinin iyi olacağı, Kosova'nın yasalarla tamamen uyumlu bir ülke olduğu ve bu açıdan hiçbir sıkıntılarının olmadığını belirtmişlerdir. Örneğin eğer bir sağlık yasası çıkacak ise önce AB yasalarına uyumlu olup olmadığına bakıldığı ona göre bu kararın meclisten çıktığını, dolayısıyla bu şekilde AB'ye girmek için zemin hazırlanmış olduğu ve ekonomik açıdan da iyi olacağı yorumlanmıştır. Ayrıca katılımcılar, Sırbistan ile sorunların çözülmesi ve ekonomik kalkınmanın sağlanması gerektiği, ekonomik alanda gelişmenin olması için siyasi dengelerin oturtulması gerektiğini de kabul etmişlerdir. Bunun dışında Kosova'nın Türkiye'den önce AB'ye gireceğini çünkü 80 milyonun ayrı 2 milyonun ayrı olduğunu ve Kosova'nın AB için bir tehdit oluşturmadığını da belirtmişlerdir.

Katılımcılara Rusya ile ilişkiler, desteklememe sebepleri ve endişelerinin ne olduğu ile ilgili sorular sorulduğunda ise ilişkilerinin neredeyse hiç olmadığını, hem stratejik açıdan hem Sırbistan'a bağlılığından hem de içindeki farklı etnik yapıların bu durumdan feyiz alacak korkusundan Kosova'yı desteklemediğini belirtmişlerdir.

Katılımcılar Rusya'nın Voyvodina ve Sancak bölgelerinin de bağımsızlık isteklerinden korktuklarını da eklemişlerdir. Ayrıca etnik farklılık meselesi haricinde ulusal arenada bir taraf seçme durumu olduğu ve tarafını değiştirenin itibar kaybına uğrayacağı görüşünün yaygın olduğu da belirtilmiştir.

Son olarak katılımcılara Kosova ile Türkiye ilişkilerinin durumu ve boyutu ile ilgili sorular sorulduğunda ise ilişkilerin iyi olmasının en temel faktörünün ailevi, dini ve kültürel bağlar olduğu, geçmişten gelen bir dostluğun ve benzerlik içeren gelenekler olduğu belirtilmiştir. Türkiye ile hiçbir sorunlarının olmadığını dile getiren katılımcılar Türkiye'den çok fazla destek aldıklarını söylemişlerdir. Türkiye'nin Kosova'yı ilk tanıyan ülkelerden biri olmasının yanında her zaman her türlü isteklerini geri çevirmediğini belirten katılımcılar gerek bağımsızlık öncesi askeri ve ekonomik destek anlamında gerek bağımsızlık sonrası istihdam için fabrika açma ve kurumsallaşmasını destekleyen büyükelçilik açma gibi birçok olumlu etkisinin olduğu belirtmişlerdir. Kosova'nın istikrarına, toprak bütünlüğüne, kalkınmasına, Avrupa ve Avrupa-Atlantik yapılarıyla bütünleşmesine, ayrıca bölgesinde dostane ve yapıcı komşuluk ilişkileri tesis etmesine Türkiye'nin büyük önem verdiği ve Türkiye tarafından ikili ve çok taraflı platformlarda bu durumun her vesileyle vurgulandığı da dile getirilmiştir.

Türkiye'nin Lobcilik alanında özellikle Arap ve Avrupa ülkelerinde Kosova'nın devlet olarak tanınması konusunda da çok büyük destekçi olduğu, ayrıca askeri açıdan da çok aynı desteği gösterdiği yapılan görüşmeler arasında çıkarılan bir sonuç olmuştur. Örneğin NATO antlaşmasına aykırı bir durum olmasına rağmen, NATO subayları Kosova'nın bağımsızlığını kutlama gününde hafif silahlarla yürüyüş yapmış, ikinci yıl kutlamasında ise Kosovalılar ofislerine gittiğinde NATO askerlerinin ofislerinde olmadığını sadece iki tane Türk albayın ofiste olduğunu ve niye gitmediniz diye sorulduğunda önemli değil nasılsa geri dönecekler cevabını aldıklarını dile getirmişlerdir. Katılımcılardan biri o gün, bir gün bir şey olduğunda NATO'yu bile arkasına alıp yanımızda olabilecek tek ülke Türkiye olduğunu anladıklarını söylemiştir. Manevi desteğin yanında maddi olarak da yaklaşık 1.500 Kosova polisni ve helikopter pilotlarını tek bir kuruş bile almadan Türkiye'nin eğittiğini belirten katılımcılar Türkiye'nin bu iyiliklerini asla unutmayacaklarını vurgulamışlardır.

Türkiye, Kosova'nın tanınması konusunda oldukça destek olmuştur. Bunun yanı sıra sivil ve askeri ilişkilerin de oldukça iyi olduğu belirtilmiştir. Özellikle eğitim, sağlık ve ekonomi gibi konularda Türkiye'nin destek olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin etkilerine yönelik genel bir değerlendirme yapıldığında, Kosova'nın bağımsızlığını kazanması sonrasında Türkiye'den Kosova'ya yapılan ziyaretler incelenmelidir. Türk topluluğunun yoğun olarak yaşadığı bir yer olan Kosova'da Başkonsolosluk açan ilk ülke 1 Eylül 2015 tarihinde Türkiye olmuştur. Kosova'nın toprak bütünlüğü, istikrar ve kalkınması, bölgede dostane ilişkilerin kurulması açısından Türkiye'nin önemi etkileri olmuştur. İkili ilişkilerde dış ticaret ve yatırımların ön planda olduğu görülmektedir. Dış ticaret ve Kosova'daki ekonomik göstergelere yönelik rakamlar Tablo 3.2 ve 3.3'te gösterilmiştir.

Tablo 3.2: Türkiye-Kosova Dış Ticareti (Milyon ABD Doları)

Yıllar	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2012	254.783	9.092	263.785	245.691
2013	278.998	9.950	288.948	269.048
2014	275.644	12.783	288.427	262.861
2015	240.675	7.863	249.181	232.169
2016	260.727	8.506	268.590	252.864
2017	270.363	8.506	-	-
2018	300.543	9.387	-	-
2019	138.620	2.332	-	-

Kaynak: TÜİK.

Güncel veriler incelendiğinde, iki ülke arasındaki ihracatın 2015 yılı dışında sürekli olarak arttığı gözlemlenmektedir. İthalatta 8-9 milyon dolarlık sabit trendin devam ettiği, 2019 yılında da benzer şekilde bu trendin devam edeceği düşünülmektedir.

Tablo 3.3: Kosova için Temel Ekonomik Göstergeler³³⁰

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016 ³³¹	2017
GSYİH (US \$ milyon)	5.829,8	6.694,3	6.500,0	7.072,3	7.386,6	6.400,4	6.031	6.380
GSYİH (% reel büyüme)	3,3	4,4	2,8	3,4	1,2	4,0	3,4	4,1
Enflasyon (%değişiklik)	3,5	7,3	2,5	1,8	0,4	-0,5	0,3	1,5
Döviz Kuru (US \$)	0,76	0,72	0,78	0,75	0,75	0,90	-	-
Kredi faiz oranı (%)	14,3	13,9	12,9	11,1	9,2	7,2	-	-
İhracat (US \$ milyon)	294,0	313,1	268,8	293,9	324,6	325,3	309,6	378,0
İthalat (US \$ milyon)	2.144,9	2.479,6	2.489,6	2.443,7	2.538,2	2.634,9	2.789,4	3.047,2

Kosova'daki Türk yatırımlarının etkileri incelendiğinde; 1000'e yakın Türk firmasının kayıtlı olduğu, bu firmaların 7000-9500 kişiye istihdam yarattığı belirlenmiştir. Bu yatırımların başında finans ve sigorta, üretim, inşaat, ulaştırma-depolama ve sağlık sektörlerinin geldiği tespit edilmiştir. Kosova Merkez Bankası'nın rakamlarına göre, Kosova'da Türk özel sektörünün yatırım değerinin 2017 yılı sonunda 381 milyon Euro olduğu öngörülmüştür.³³² Bu rakamlardan yola çıkarak Türkiye'nin Kosova ekonomisinin şekillenmesinde önemli bir payının olduğu ortaya çıkmaktadır. Kosova halkına da istihdam yaratma imkânı yanı sıra iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin gelişmesinin hem Türkiye hem de Kosova Cumhuriyeti açısından getirileri dikkat çekmektedir. Ayrıca Kosova halkının bağımsızlığının Türkiye tarafından tanınmasının

³³⁰Euromonitor Country Profile, 2016; Kosova İstatistik Kurumu, 2017; Priştine Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2017.

³³¹ Tabloda belirtilen 2016 ve 2017 GSYİH, ithalat ve ihracat verileri Euro cinsinden belirtilmiştir.

³³² T.C. Dışişleri Bakanlığı, Türkiye-Kosova İlişkileri, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-kosova-siyasi-iliskileri-.tr.mfa> (22.07.2019); T.C. Priştine Büyükelçiliği, Türkiye-Kosova İlişkileri, 21.3.2018, <http://pristine.be.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/341735> (22.09.2019)

da Kosova için dünyaya açılma ve kendini tanıtmaya fırsatı oluşturacağı göz önünde bulundurulmalıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kosova'da önemli sorunlardan birini Sırp-Arnavut çatışması oluşturmaktadır. Bu çatışmanın temel sebebi milliyetçi görüşlerin hâkim olması ve Balkanlarda kendi toprak hâkimiyetini sağlama çabasıdır. Hem "'Büyük Sırbistan" hem de "Büyük Arnavutluk" isteği bu iki halkın büyük sorunlar yaşamasına neden olmuştur. Kosova, bu aşamada büyük bir rol oynamaktadır. Sırp ve Arnavut çatışmalarının kaynağını oluşturan Kosova merkez noktayı oluşturmaktadır.

Kosova Cumhuriyeti'nin kuruluşu bu sorunun çözülmesini sağlamamıştır. Sorun her geçen gün artmış ve etnik problem haline gelmiştir. Kosova'nın bağımsızlığı ve cumhuriyet olması, diğer egemen güçler tarafından hoş karşılanmamıştır. Uluslararası arenada Kosova uzun bir süre tanınmamıştır. Kosova'nın kuruluşunun göz ardı edilmesi egemen güçlerin bu sorunun çözülmesini istemediğini açıkça göstermektedir. Kosova sorunu, neredeyse tüm Balkanları meşgul etmiştir. Bunun yanı sıra, ABD, AB ve Rusya çevresinde şekillenmeye başlamış ve uluslararası bir sorun olmuştur.

Kosova'nın Balkanların merkezinde olması ve stratejik açıdan önemli alanda bulunması, egemen güçlerin etkin olma çabası içerisine girmesine sebep olmaktadır. Kosova bu problemin çözümünde etkili bir konumda olması, onun daha önemli ve değerli bir yapıya bürünmesini sağlamıştır. Kosova'da yaşanan etnik çatışmanın ve sorunların giderek artmasıyla NATO'nun askeri operasyonu ile tekrar yapılanması gerektiğine inanan Kosova yönetimi ve başta ABD olmak üzere bazı AB üyeleri Kosova'ya destek sağlayarak inşasına katkı sağlamıştır. Savaşın sonra UNMIK yönetimi altında istikrarını, güvenliğini ve kurumlarını iyileştirme çabasına giren Kosova 2008 yılında bağımsızlığını kazanmış ve özellikle yerel yönetim yapısında düzenlemeler yaparak devlet inşaa sürecini bu kapsamda düzeltmeye çalışmıştır.

Kosova bir yandan devlet olma mücadelesi verirken, diğer yandan da ülke içinde ve bölgede barış, huzur ve istikrarın tesis edilebilmesi için önemli olan AB ile bütünleşme sürecine girmiştir. Kosova'daki kamu yönetimi reformu bile, aynı zamanda modernleşme ve Avrupalılaşma sürecine de tabidir. Ayrıca, Kosova için kamu yönetimi reformu, sadece AB'nin, entegrasyon sürecindeki taleplerine bir cevap olmakla kalmayıp, her şeyden önce kamu yönetimi reformunun ekonomik ve sosyal kalkınma için bir zorunluluk olduğu anlaşılmıştır.

Kosova'nın 2008 yılında bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte yeni anayasaları da kabul edilmiş ve 2009'da yürürlüğe konulmuştur. Günümüzde de yürürlüğünü sürdüren anayasa kapsamında Kosova, hukuk üstünlüğüne dayalı multi-etnik yapıya sahip bir toplum şeklinde tanımlanarak kuvvetler ayrılığı koşulu getirilmiştir. Devlet inşa sürecinde yeniden yapılanmanın önemli bir ayağı durumundaki devlet mekanizmasının ortaya konularak işlek duruma getirilmesi durumu, Sırbistan'ın Kosova'daki Sırp nüfusa verdiği destekle engellenmektedir. Bu nedenle devletin inşa süreci gerektiği şekilde teşkil edilememektedir. Bu süreçte yeniden yapılandırma sürecinin önemli bir aşaması, ülke içinde kurumların sağlıklı ve işleyen mekanizmalara sahip bir şekilde yürümesini sağlamaktır. Kanuni, siyasi ve yönetsel kurumların oluşturulması ve katılımın düzenlenmesi, ülkenin idaresi ve politikasına sivil toplum kuruluşlarının katılmasının temini, kurumsal inşa sürecinin önemli hedeflerindendir.

Kosova'da çok dilli, dini çeşitliliğin varlığı ve çok kültürlü yapının korunması ve birleştiriciliği kimlikler üzerinden kurumsal inşa sürecinde yetersiz kalmakta ve beklenen seviyeye ulaşamamaktadır. Topluluklar kendi kimlikleri çevresinde hareket ederek ve ülkedeki baskın durumdaki Arnavut milliyetçiliğinin baskıcı otoritesine bir tepki oluşturmakta ve kabul görmemektedir ve bu durum da kurumsal inşa sürecini olumsuz etkilemektedir.

Kosova'nın yeni anayasasına göre yerel yönetimlerden belediyeler, ileri düzeyde yerel öz yönetim hakkına sahip olmakta ve karar süreçlerine halkın etkin katılımını sağlamaktadırlar. Yerel özyönetimleri düzenlemek için, UNMIK 11 Ağustos 2000 tarihinde Kosova'da Belediyelerin Özyönetimi (Yönetmelik No 2000/45) hakkında bir yönetmelik kabul etmiştir. 2000/45 Yönetmeliği Avrupa Yerel Yönetim Özerklik Şartı'nın ilkelerine dayalı yerel yönetim işleyişi koşullarını yaratan ilk yasa olmuştur. Bu yönetmeliğe göre, Kosova yerel öz yönetimin yasal birimi belediyelerdir.

Kosova'da belediyeler seviyesindeki yönetimin güçlendirilmesi kapsamında yerellik uygulamalarının devam ettirilmesi gereklidir. Bütçede oluşan güçlüklerin giderilmesi, belediyelerde profesyonel yönetim eksikliklerinin aşılması, merkezi seviyede birtakım yetkilerin yerel yönetimi transfer edilmesine karşı oluşan engellerin aşılması şeklindeki olumsuzlukların kaldırılması bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. İdari işlerle bütçeleme çalışmalarını kapsayan karar süreçleriyle bilgi bankalarının yetersiz oluşu ve verilere dayanan planlama yoksunluğundan dolayı çeşitli

güçlüklerle karşılaşmaktadır. Belediyeler merkezi seviyede hazırlanacak idari rehberlerle yerelde kapasitenin kalkındırılmasının gelişimine ihtiyaç duyulmaktadır.

Kosova’da belediyelerin politik baskıya açıklığı, iyi ve verimli bir kontrol sisteminin uygulamaya konulamaması da yerel yönetimlerin önemli bir eksikliğidir. Ülkede yerel yönetimlerde güçlü bir başkanın ve zayıf meclis sisteminin geçerli olması, belediye başkanının yetkilerinin kontrol edilememesi, atamalarda liyakate önem verilmemesi, keyfilik ve yönetsel verimsizliğe neden olmaktadır. Dolayısıyla yönetimde denetlenebilirlik, şeffaflık ve hesap verebilirlik düzenlemelerine ihtiyaç duyulmakta ve sadece bu yolla yerel yönetimlerin yapısı iyileştirilebilir ve halka daha iyi hizmet sunabilirler.

Bu çalışma ile Balkanlar’da stratejik açıdan önemli bir konumda olan Kosova Cumhuriyeti’nin vermiş olduğu bağımsızlık mücadelesinin temellerinin ve ulus devlet inşa sürecinin araştırılması yer almaktadır. Bunun yanı sıra yaşanan sorunların Sırp ve Arnavutlar arasında nasıl bir bakış açısına sahip olduğu, Türkiye’nin bu soruna nasıl yaklaştığı, bu süreçte hangi tepkilerin gösterildiği ele alınmıştır.

Yapılan alan çalışmasındaki görüşmelerde belli konular ele alınmıştır. Bu konulara yönelik ulaşılan sonuçlar şu şekildedir:

- Arnavut halkının Kosova’nın bağımsızlığından önceki durumu ve sahip olduğu hakları incelendiğinde katılımcılar; Arnavutlar Sırpların eziyetine maruz kaldıkları ve bu durumun Arnavutlar için kanayan bir yara olduğu belirtilmiştir. Sırplar tarafından ayrımcılık yapıldığı, işsiz bırakıldıkları, göç etmek zorunda kaldıkları görülmektedir. Kosova’nın iç savaştan yeni çıktığı ve bu sebeple askeri, ekonomik açıdan zayıf kaldığı belirtilmektedir. Günümüze ise yapılan düzenlemeler ve oluşturulan yeniliklerin yeterli olmadığı düşüncesindedirler. Sırbistan-Kosova görüşmelerinde şuan bir ilerlemenin olmadığı hala sorunların ve ayrımcılığın yaşandığı belirtilmektedir.
- Hak ve özgürlükler temelinde, katılımcıların bir kısmının hak ve özgürlüklerinin arttığını belirtmelerine karşılık bir kısmının savaştan önce daha çok haklara sahip olduklarını beyan etmiştir. Bunun temel sebebi ise Arnavutların Kosova’da bağımsızlıktan önce azınlık konumunda olmamaları fakat şimdi yaşanan sorunlar sebebiyle birçok kişinin ülkeden göç etmesidir.

- Kosova'nın cumhuriyet ile yönetilmesi, halkın siyasi olarak kendilerini ifade etmeye başladıkları ve mecliste yavaş yavaş yer aldıkları için mutlu olduklarını belirtmektedir. Fakat seçimlerde haksızlıkların yapıldığı veya temsil edecek partinin olmayışından dolayı şikâyetçilerdir.
- Sosyal ve kültürel yaşam yönünden Kosova hükümeti her azınlığın kendi kültürünü yaşatmasına özen göstermiştir. Bu durumun bir problem oluşturmadığı belirtilmiştir.
- Bağımsızlık sonrasında ülkenin yeniden şekillenmesi ve kurumların yeniden oluşturulması ekonomiyi olumsuz etkilemektedir. Bunun yanı sıra ülkede çalışma alanlarının azlığı gençlerin ülke dışında çalışmaları neden olduğu belirtilmektedir. Ticari yapılanmada ise Sırbistan'ın bazı konularda ambargo uyguladığı ve bu sebeple tam anlamıyla ticaretin gerçekleşmediği belirtilmiştir.
- Kosova, geçmişten bu yana birçok millete ev sahipliği yapmıştır. Kosova'da yer alan halkın bu durumdan memnun olduğu ve vatanını sevdiği görülmektedir.
- ABD, Kosova'nın bağımsızlığa giden sürecinde oldukça aktif rol oynadığı yönünde ortak bir beyan bulunmaktadır.
- BM ve AB'nin ülkeye yardımlar gerçekleştirdiği açıklanmaktadır.
- Rusya'nın Balkanlar'da aktif olduğu fakat Kosova ile ilişkilerinin kopuk olduğu belirtilmiştir.
- Türkiye Kosova'ya çok büyük destek sağladığı belirtilmektedir.

Gerçekleştirilen görüşmelerde Kosova Sorunu sebebiyle Sırp ve Arnavutlar arasında hala problemlerin devam ettiği görülmektedir. Geçmişte birçok sorun yaşanmıştır. Bu problemlere rağmen Kosova halkının bağımsızlığını korumak ve Avrupa'da söz sahibi olabilmek için büyük çaba içerisinde.

Görüldüğü üzere Kosova Sorunu her an yeniden ortaya çıkacak düzeyde bir aktifliğe sahiptir. Bu durumun karar organlarının ve büyük devletlerin göz ardı etmemesi gerekmektedir. Olabilecek çatışmaların yaşanmaması için BM'nin yanı sıra diğer devletlerde bölgede uzlaştırıcı politikalar izlemelilerdir. Bununla birlikte Sırp ve Arnavut halkını bütünleştirici bir yol izlenmeli, Sırp ve Arnavut halkının geçmişte yaşadıkları sorunları hafifletici politikalar oluşturulmalıdır. Balkan ülkelerinde ders

kitaplarında bu soruna yönelik yeni bir prosedür oluşturulmalıdır. Türkiye'nin ise bölgesel olarak gerçekleştirdiği tutumların etkili bir sonuca ulaşabileceği göz ardı edilmemeli, Kosova'ya yönelik ülkeler arası diyalog süreçleri daha da geliştirilmelidir.

KAYNAKLAR DİZİNİ

Kitaplar

Acar Başak, **AB'nin Kosova Sorununa İlişkin Oynayacağı Rol Üzerine Senaryolar**, Ankara, 2009.

Akman Halil, **Paylaşılamayan Balkanlar**, IQ Kültür Sanat, İstanbul, 2006.

Aral Berdal, Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Eşitsizlik, **Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmalar Vakfı**, Ankara, 2013.

Balla Shefqet. **Yeni Bir Kosova'nın Doğuşu**, Zeus Kitabevi, İstanbul, 2015.

Benedikter Thomas. **Modern Özerklik Sistemleri: Dünya Özerklik Örnekleri**, Nika Yayınevi, Ankara, 2014.

Bozboru Nuray, **Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk ve Arnavut Ulusçuluğunun Gelişimi**, Boyut Yayınları, İstanbul, 1997.

Brzezinski Zbigniew, **Büyük Satranç Tahtası**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2005.

Campbell Greg, **The Road To Kosovo**, WestviewPress, Oxford, 1999.

Canatan Bilal. **Yerellik İlkesi**, Galeri Kültür Yayınları, Ankara, 2001.

Cassese Antonio, **Self Determinations of Peoples: A Legal Reappraisal**, Cambridge UniversityPress, Cambridge, 1995.

Castellan Georges, **Balkanların Tarihi, 14-20. Yüzyıl**, (çev. Ayşegül Yaraman-Başbuğu), Milliyet Yayınları, İstanbul, 1993.

Ceylan Musa, **Yeni NATO Soğuk Savaş'tan Sıcak Savaş'a**, Ülke Kitapları, İstanbul, 1999.

Dursun Davut. **Siyaset ve Toplum**, Emre Yayınları, İstanbul, 1996.

Emin Nedim. **"Kosova ile Sırbistan Anlaşmasının Perde Arkası"**, SETA Atölye, İstanbul, 2013.

Emin Nedim. “**Kosova Siyasetini Anlama Kılavuzu**”, SETA Yayınları, İstanbul, 2014.

Erder Sema ve İncioğlu Nihal. **Türkiye’de Yerel Yönetimler**, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, İstanbul.

Eryılmaz Bilal. **Kamu Yönetimi: Düşünceler, Yapısal, Fonksiyonlar, Politikalar**, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2015.

Gözübüyük A. Şeref. **Türkiye’nin Yönetim Yapısı**, Detay Yayıncılık, Ankara, 2008.

Gül Hüseyin ve Özgür Hüseyin. “Âdem-i Merkeziyetçilik ve Merkezi Yönetim- Yerel Yönetim İlişkileri” (Ed. M. Acar ve H. Özgür), **Çağdaş Kamu Yönetimi**, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2004.

Gül Hüseyin; Kiriş Hakan Mehmet; Nergiz Nilüfer ve Gökdayı İsmail. **Türkiye’de Yerel Yönetimler ve Yerel Siyaset**, Detay Yayıncılık, Ankara, 2014.

Holzgrefe Jeff, **The Humanitarian Intervention Debate, Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas**, (Ed: J.L. Holzgrefe and Robert O. Keohone), Cambridge University Press, 2003.

Kafesoğlu İbrahim. **Türk Milli Kültürü**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2016.

Kapani Münci. **Politika Bilimine Giriş**, Bilgi Yayınları, Ankara, 2012.

Karakılçık Yusuf. **Yerel Yönetimler**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2013.

Karatay Osman, **Kosova, Kanlı Ova**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1998.

Keleş Ruşen. **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, Cem Yayınevi, İstanbul, 2012.

KingIain and Mason Whit, Peace at any Price-How the World failed Kosovo, **New York: Cornell University Press**. New York, 2006.

Koçak Mustafa. **Devlet ve Egemenlik**, Seçkin Yayıncılık, Ancak, 2006.

Krstić-Brano Branislav, **Kosovo, Facing the Court of History**, HumanityBooks, New York, 2004.

Kut Şule. **Balkanlarda Kimlik ve Egemenlik**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009.

Küpeli Yusuf, **Tarihin İzinde Balkanlar ve ABD**, Öncü Kitap Ltd. Şti, I. Baskı, Ankara, 2000.

Malcolm Noel, **Kosova, Balkanları Anlamak İçin**(çev. Özden Arıkan), Sabah Yayınları, İstanbul, 1999.

Malcolm Noel, **Kosovo: A Short History**, London: Macmillan, 1998.

Orakhelashvili Alexander, **Statehood, Recognition and the United Nations System: A Unilateral Declaration of Independence in Kosovo**, Netherlands, 2008.

Ovalı Şevket, Üste Nazmi, Karacalarlı Elona Rusi, Gürsoy Barış, Gençalp Ebru, Günel Altuğ, Durakovic Ervina, Keskin Hakan, Aydın Ülviye, Arman Murat Necip, Arman Hülya, Mandacı Nazif, Ağır Bülent Sarper, **Çağdaş Balkan Siyaseti, Devletler, Halklar, Parçalanma ve Bütünleşme**, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2014.

Sancaktar Caner. **NATO'nun Kosova Müdahalesi**, Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı, 2014.

Şahin Mustafa. **Avrupa Birliği'nin Self Determinasyon Politikası**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2000.

Şengül Ramazan. **Yerel Yönetimler**, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2011.

Tindemans Leo, **Barışa Çağrı**, Uluslararası Komisyon'un Balkanlar Hakkındaki Raporu, (çev. Özden Arıkan), Sabah Kitapları, İstanbul, 1998.

Todorova Maria, **Balkanlar'ı Tahayyül Etmek**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.

Türküne Mümtazer, **Siyaset**, Lotus Yayınevi, Ankara, 2006.

Ulusoy Ahmet ve Akdemir Tekin. **Mahalli İdareler**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2013.

Makale ve Tezler

Acar Zeynep Selin, **NATO'nun Kosova'ya Müdahalesi ve "İnsani Müdahale" Kavramından "Koruma Sorumluluğu"na Geçiş**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2015.

Ağır Bülent Sarper, “Bağımsızlık Sonrası Dönemde Kosova’da Barış”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt: 14, Sayı: 53, 2017, ss. 69-90.

Akgün Sibel “Kosova’da Yeniden Yapılandırma Çalışmaları Kapsamında Bugünkü Durum” **Akademik Bakış**, 5 (10): 2012, ss. 249-268.

Akgün Sibel “Kosova’nın Avrupa Birliği’ne Entegrasyon Süreci ve Bu Süreçte Kosova Türkleri” **Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi**, 2 (1): 1-14, 2013.

Aktar Cengiz “Başkanlık Sistemi Tartışmasının Bilinmeyen: Bölge” (Ed. M. Aktaş ve B. Coşkun), **Başkanlık Sistemi: Karşılaştırmalı Bir İnceleme ve Türkiye İçin Değerlendirmeler**, Nobel Yayınları, Ankara, 2013.

Aldanmaz Ahmet. **Kosova: Yugoslavya Federasyonundan Bağımsızlığa**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2018.

Alpkaya Gökçen, NATO Müdahalesi Üzerine, **AÜSBF Tartışma Metinleri**, 1999, <http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/> (30.07/2019).

Asgarov Hafız, **Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Ankara, 2008.

Ayhan Halis, “Kosova’nın Bağımsızlığının Doğallığı”, **2023 Dergisi**, Atılım Yayıncılık, Sayı. 83, Mart 2008.

Ayhan Halis, Arnavut ve Sırp Savları Bağlamında Kosova’nın Sahipliği Sorunu, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 23, 2010, ss.73-86.

Ayhan Halis, **Kendi Kaderini Tayin ve Kosova**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Ayhan Halis. “Kosova’nın Bağımsızlığı Sürecinde Uluslararası Güçlerin ve Türkiye’nin Tutumu”, **Avrasya Etüdleri**, Sayı: 33, Cilt: 1, 2008, ss.113-134.

Aytoğu Çağatay Oğuzhan, **Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararları Doğrultusunda İnsani Müdahale**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

Baş Numan. **Kosova Sorununun Ortaya Çıkışı Ve Balkanlar Üzerine Etkileri**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2009.

Bayıllıoğlu Uğur, Uluslararası Adalet Divanı Kosova'nın Kendi Kaderini Tayin Hakkını Onayladı mı?, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, 92: 2011, ss.285-306.

Biçer Mine. **Yugoslavya'nın Dağılması Sürecinde Kosova Sorunu**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2018.

Big Deal, **“Civic Oversight of the Kosova-Serbia Agreement Implementation”**, Report No 1. 2014.

Bütüç Eda **“Yerel Yönetimlerde Mali Yerelleşme ve Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Kosova Örneği”** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Ankara, 2018.

Can Fuat. **Balkanlar'da Milliyetçilik Ve Kosova'nın Bağımsızlık Süreci** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2013.

Can Mehmet Akif. **Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Bosna Hersek Ve Kosova Politikası**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, 2018.

Çakır M.F. Emiroğlu, H. “Avrupa Sorunlarının Çözümünde AB'nin Liderliği: Kosova'nın Nihai Statüsü Meselesi (1999-2005)”, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt: 5, No: 17, 2009, ss.85-106.

Çaycı Sadi ve Türbedar Erhan. “Kendi Kaderini Tayin Hakkı ve Ayrılıkçılık: Kosova'nın Bağımsızlığı Emsal Teşkil Eder Mi?” Ankara: **ASAM**. 2007.

Çevikbaş Ahmet, Müttefik Güç Harekâtı İnsani Müdahalelerin Bir İstisnası mıdır? NATO'nun Kosova'ya Yönelik Harekâtının Uluslararası Hukuk ve Askeri Bakış Açılarından Değerlendirilmesi, **Savunma Bilimleri Dergisi**, Cilt:10, Sayı:2, 2011, ss. 23-29

Çulha İbrahim, **Kosova'da Türk Topluluğunun Tarihsel Gelişimi ve Sorunlar**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2008.

Dalipi Samet. “**USA and Kosovo: From Human Rights to Independence**”,Thesis, no.1, 2013, ss. 35-48.

Demirkol Ece, ‘**Kosova’nın Prizren Şehrinde Yaşayan Türklerin Etnik ve Dini Kimlik Algısı ve Aidiyet Bilinci**’, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu, 2019.

Doğan Naci, Yeni Dünya Düzeni Bağlamında Uluslararası Sistem, NATO’nun Rolü ve Türkiye’nin Stratejik Konumu, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 5, Sayı:10,2004.

Eminoğlu Ayça “Uluslararası Politikada Devletlerin Tanınması: Ayrılma İle Ortaya Çıkan Devletlerde Tanınma Sorunu” **KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 9: 2015, ss.123-141.

Eminoğlu Ayça “**Uluslararası Politikada Tanınmanın Esasları: Kosova Analizi**” (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Trabzon, 2015.

Emiroğlu Hüseyin, Soğuk Savaş Sonrasında Kosova Sorunu ve Birleşmiş Milletler, **Avrasya Etüdleri**, Sayı 29-30, 2006.

Erdoğan İsmail ve Satıcı Gökhan, Uluslararası Siyasette Kosova’nın Bağımsızlığına Dair Temel Meseleler Ve Türkiye’nin Genel Balkanlar Politikası, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Cilt:22, Sayı:1,2013.

Erdoğan Koray, **Yugoslavya’nın Dağılma Sürecinde ABD ve Bosna-Hersek Krizi**,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, 2004.

Erjavec Karmen ve Volcic Zala, The Kosovo Battle: Media’s Recontextualization of the Serbian Nationalistic Discourses, **The Harvard International Journal of Press/Politics**, Vol.12, No. 67, 2007.

Erkonuk Cemal, **Tarihi Gelişim Sürecinde Avrupa Birliği-Kosova İlişkileri ve Nihai Statü**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2010.

Ermağan İsmail ve Satıcı Gökhan. “Uluslararası Siyasette Kosova’nın Bağımsızlığına Dair Temel Meseleler Ve Türkiye’nin Genel Balkanlar Politikası”, **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 21, Sayı: 3, 2012, ss. 371-390.

Ertuğrul Ümmühan Elçin, Kosova ve Geçici Uluslararası Yönetim İlişkisi: Vesayetten Fazla, İşgalden Az, **KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Cilt:10, Sayı:1, 2008.

Fandaj Abdyl“**Kosova’nın Devlet Olma Süreci ve Avrupa Birliği’nin Rolü**” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Bursa, 2018.

Ferizi Valdrin. **Kosova-Türkiye Diplomatik İlişkileri 1990-2015**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2017.

Fidan, K. ‘**Kosova’daki Türklerin Uyum/Entegrasyon Meseleleri**’, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016.

Frangakis Nikos and Papayannides Antonios D. “**Greece: A Never-Ending Story Of Mutual Attraction And Estrangement**”, Manchester University Press, London, 2018.

Gotev Georgi. “During Albania visit, Kosovo President defies EU,” EURACTIV.com, October 11, 2017.

Güler Birgül A. “Yerel Yönetimleri Güçlendirmek mi? Âdem-i Merkezîyetçilik mi?” **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, 9 (2):2000, ss.14-29.

Güner Neslihan Özkerim ve Çağırğa Serdar, İnsani Müdahalenin Hukuka Uygunluğu Sorunu, **İzmir Barosu Dergisi**, Cilt: 3, 2015, ss.83-86.

Güzelipek, Yiğit Anıl. “Kosova ABD'nin 51. Eyaleti” Söyleminin Medeniyetler Çatışması ve (Neo)Realizm Özelinde Karşılaştırmalı Tahlili”, **Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 13, 2017.

Hacıoğlu Ümit. “Tanıdık Tehlike Çanlarının Yeni Adresi: Kosova- Bosna Ekseni”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, 2009, ss. 1-46.

Hajdini Feston“**Avrupa Birliği Tavsiyelerinin Kosova Kamu Yönetimine Yansımaları**” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2018.

İlkdoğan Gül, **ABD, AB, Rusya ve Türkiye Ekseninde Kosova'nın Bağımsızlık Süreci**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009.

Kadriaj Shqipran, **Kosova Sorunu**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008.

Kalay Emre. “Soğuk Savaş Sonrası Yunanistan-Arnavutluk-Kosova İlişkileri”, **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 27, 2017, ss. 1014-1042.

Kara Hüseyin. “Kosova Yerel Yönetimleri Üzerine Bir İnceleme” **Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi**, 5 (2), 2016, ss.67-94.

Karakoç Jülide, ABD'nin Soğuk Savaş Sonrası Hegemonya Çabaları Etkisinde NATO'nun Kosova Müdahalesi, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 8, Sayı:1, 2006, ss.227-242.

Kosovo; Durable Solutions Still Elusive 13 Years After Conflict, **A Profile of the Internal Displacement Situation**, 10 Ekim 2012, ss. 30-32.

Köselioğlu Ömer. “**Tarihi Süreçte Kosova Sorunu ve Uluslararası Boyutu**” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Kayseri, 2018.

Kuzu Ender, Uluslararası Adalet Divanı'nın Kosova'ya İlişkin Danışma Görüşünün Değerlendirmesi, **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, Cilt:30, Sayı:1-2, 2010.

Kuzu Ender, **Uluslararası Hukukta Tanıma ve Kosova'nın Tanınması Sorunu**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011.

Lahi Aynur, **Stratejik Kültür ve Dış Politika: AB ve ABD'nin Kosova Politikalarının Analizi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012.

Lauwers Gunter and Smis Stefan, New Dimensions of the Right to Self-Determination: A Study of the International Responsetothe Kosova Crisis, **Nationalism&Ethnic Politics**, Vol. 6, No.2, 2000.

Levent Zeynel. “Tarihi Süreçte Kosova”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı 52, 2013, ss. 853-874.

Magas Branka, **The Desruction of Yugoslavia: Tracking the Break-up 1980-92**, London; New York: Verso,1993.

Manavoğlu Zeynep, NATO'nun Kosova'ya Müdahalesinin Uluslararası Hukuk Açısından Gerekliliği, **Uluslararası Hukuk Politika**, Cilt: 4, Sayı:10: 2008. ss.41-49.

Mijalica Lorentina “Avrupa Birliği Üyeliği Sürecinde Kosova Kamu Yönetimi Reformu” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, 2018.

Morelli Vincent L. “Kosovo: Background and U.S. Relations”, **Congressional Research Service**, 2018.

Mutluer Deniz and Tsarouhas Dimitris. “EU Foreign Policy and ‘Perceived Coherence’: The Case of Kosovo”, **Southeast European and Black Sea Studies**, Cilt: 18, Sayı: 3, 2018, ss. 419-438.

Muş Ceren, Vatansever Muzaffer, Kosova’nın Bağımsızlığı Yeniden Müzakereye Açılabilir mi? UAD’nin Kosova’nın Tek Taraflı Bağımsızlık İlanı’nın Uluslararası Hukuka Uygun olup olmadığı Konusundaki Danışma Görüşü’nün Analizi, **USAK AB Araştırmaları Merkezi**, Ankara, 2010.

Oğultürk M. Cem. “Kosova’nın Bağımsızlık Süreci Kapsamında ABD Dış Politikasının Analizi”, **Güvenlik Stratejileri**, Sayı:19, 2014.

Önen Ahmet Meriç, **Kosova’nın Nihai Statüsü: Tarihi Süreç ve Günümüzdeki Gelişmelerin İncelenmesi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.

Öztürk Ümit, ‘Balkanlaşma ve Balkanlar’da Türk Kimliği (Makedonya ve Kosova Örneği), (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2018.

Pektaş Zafer. **Balkan Siyasetinde Kosova'nın Bağımsızlık Ve Egemenlik Sorunu**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik, 2014.

Pekyardımcı Elif Burcu, **İnsancıl Müdahale Kavramı ve Kosova Sorunu**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.

Radeljic Branislav, **Independent Kosovo: A Threat for the Balkan Region** (Unpublished PhD), Hong Kong Baptist University, 2008.

Reçber Sercan, **İnsancıl Müdahale ve Koruma Sorumluluğu**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015.

Samancı Uğur, Uluslararası Adalet Divanı'nın Kosova'nın Bağımsızlık İlanına İlişkin Danışma Görüşü, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:11, Sayı:2, 2009, ss.123-194.

Sarı İbrahim. **Kosova'nın Bağımsızlığının Uluslararası Sistem Bağlamında Değerlendirilmesi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2010.

Savaş Hüseyin, Dünyü ve Bugünüyle Kosova Sorunu-I, **Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı. 24, Aralık 2000.

Şahin Seçil, Kosova'nın Bağımsızlık İlanının Uluslararası Adalet Divanı Kararı ve Self Determinasyon İlkesi Çerçevesinde İncelenmesi, **Ankara Barosu Dergisi**, 2015,3: 527-531.

Taşdemir Fatma ve Yürür Pınar, Kosova Sorunu, Tarihi ve Hukuki Bir Değerlendirme, **Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, , Cilt: 3, Sayı:99, 1999.

Tayyar, A., Pirinççi, F. “Soğuk Savaş Sonrasında ABD'nin Balkan Politikası”, **Alternatif Politika**, Cilt: 3, Sayı: 1, Bursa, 2011.

Tülüce Hicran. **Etnik Çatışmaların Psikolojik Dinamikleri: Bosna-Hersek Ve Kosova Örnek Olayları** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Türbedar Erhan, “Kosova Sorunu, Yarım Bırakılmış İş” **Stratejik Analiz**, Cilt.5, Sayı.49, Mayıs 2004, ss.59-60.

Türbedar Erhan, “Sırbistan-Kosova Diyaloğu; Ekranların Yeni Yarışma Programı” **Stratejik Analiz**, Cilt. 4, Sayı. 43, Kasım 2003.

Türbedar Erhan, Büyük Finale Doğru Kosova, **Stratejik Analiz Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 93, 2008, s.54.

Türbedar Erhan. “Kosova’nın Bağımsızlık İlanı’nın Sırbistan, Bosna-Hersek ve Makedonya’ya Etkileri”, **Avrasya Dosyası Dergisi**, Cilt: 14, Sayı: 1, 2008, ss. 36-47.

Türbedar Erhan. “Sırbistan Kosova Konusunda Geri Adım Attı”, TEPAV, 2010, ss. 1-3.

Türbedar, Erhan., Çaycı, Sadi ve Kanpolat, Hasan. “Kendi kaderini tayin hakkı ve ayrılıkçılık: Kosova emsal teşkil eder mi?”, **Stratejik Analiz Dergisi**, Sayı: 97, Cilt: 8, 2007.

Türkoğlu İrfan. **Türkiye’de Belediyelerde Mali Özerklik ve Belediye Başkanları’nın Mali Özerklik Algılaması**, T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2009.

Türkoğlu Senem, **Siyasal İletişimde Medya Manipülasyonunun Önemi Örnek Alan İncelemesi: Kosova**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008.

Ural Selçuk, Balkanlarda Aşırı Milliyetçiliğin Gölgesinde Kosova ve Bağımsızlık, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, 2004.

Uysal Gökşen, **1999’dan Günümüze Kadar Geçen Süreçte Kosova**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011.

Ülger İrfan Kaya, Sırlara Göre Kosova Sorunu, **Avrasya Dosyası**, Cilt: 4, Sayı: 1-2, 1998.

Webber Mark, The Kosovo war: a recapitulation, **International Affairs**, Cilt: 85, Sayı:3, 2009.

Yaşın Gözde Kılıç. “Dünya’nın Yeni Kosovaları: Kıbrıs Kosova’nın Neresinde?”, **2023 Dergisi**, Sayı: 83, 2008.

Yıldırım Yusuf, **Uluslararası Barış ve Güvenliği Tehdit Eden Sorunlarda Kuvvet Kullanma: Nato'nun Kosova Müdahalesi Örneği**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2014.

Yılmaz Merve, **Yugoslavya'nın Dağılması ve Sırp Milliyetçiliği**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011.

Yılmaz Züheyla. **Türkiye Cumhuriyeti- Kosova Cumhuriyeti Diplomatik İlişkileri (2008-2016)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2019.

Yurt Aslı “**Self Determinasyon Ekseninde Bağımsız Kosova'nın Doğuşu**” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, 2009.

Yürür Pınar, **Geçmişten Günümüze Kosova Sorunu**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1999.

İnternet Kaynakları

A.A. Rusya Kosova'yı Tanımamak Konusunda Kararlı, [file:///C:/Users/PERSONEL/Downloads/RUSYA%20KOSOVA'YI%20TANIMAMAK%20KONUSUNDA%20KARARLI%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/PERSONEL/Downloads/RUSYA%20KOSOVA'YI%20TANIMAMAK%20KONUSUNDA%20KARARLI%20(1).pdf), Avrasya İncelemeleri Merkezi, 20.09.2019.

AA, Türkiye'den Arnavutluk ve Kosova için ortak bir politika talebimiz var, Anadolu Ajansı, 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiyeden-arnavutluk-ve-kosova-icin-ortak-bir-politika-talebimiz-var/1517055> (27.09.2019)

AA, Türkiye-Kosova ticareti "serbest" adımlarla canlanıyor, Haberler.com, 2019, <https://www.haberler.com/turkiye-kosova-ticareti-serbest-adimlarla-12190249-haberi/> (27.09.2019)

AFET, “The Decentralization Process in Kosovo and The Creation of The New Municipalities: a Kosovo-Albanian and a Kosovo-Serb minority view”, European Parliament, 2010, https://www.iris-france.org/docs/kfm_docs/docs/observatoire-voisinage-europeen/briefing-note-kosovo-decentralisation-process-published.pdf (24.09.2019).

Assembly Support Initiative (ASI) Newsletter, **Müzakereler Süreci ve Kosova Statüsü'ne ait Öneri**, Mayıs 2007, s.27
<https://www.osce.org/tr/kosovo/24790?download=true> (21.09.2019)

AVİM, Rusya'dan Kosova'ya Tepki! Avrasya İncelemeleri Merkezi, **Avrasya İncelemeleri Merkezi**, <https://avim.org.tr/tr/Bulten/RUSYA-DAN-KOSOVA-YA-TEPKI> (25.09.2019).

BBC News, “**Kosova Meclisi Düzenli Orduya Onay Verdi, Sırbistan Öfkeli**”, 2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46565321> (30.09.2019).

CIA, The World Factbook, 2019; <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kv.html> (20.07.2019).

Çağlayan Ercan Kasap. Türk İş Forumu'na katıldı, **İhlas Haber Ajansı**, <https://www.iha.com.tr/haber-caglayan-turk-is-forumuna-katildi-73059/>, 2019.

Çelik Ümit, **Europolitika**, Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı ve Avrupa Birliği Askeri Operasyonları, **Mayıs 2017**, <http://www.europolitika.com/uluslararasi-hukukta-kuvvet-kullanimi-ve-avrupa-birligi-askeri-operasyonlari/> (21.09.2019)

Dünya Haberleri, **Sırbistan'da "Voyvodina" tartışması** <https://www.mynet.com/sirbistanda-voyvodina-tartismasi-110100697795> (08.10.2019).

EBSO Uluslararası İlişkiler Şefliği, 2015, Kosova Ülke Raporu, İzmir. <http://www.ebso.org.tr/tr/dosyalar/yayinlar/ulke-raporlari> (01.10.2019)

EBSO, <http://www.ebso.org.tr/tr/dosyalar/yayinlar/ulke-raporlari> (19.09.2019)

Emin Emin, “**Yeni Makedonya ve Dış Politikası**”, 2017, https://insamer.com/tr/yeni-makedonya-ve-dis-politikasi_1079.html (30.09.2019).

Euro News, “**Kosova Polisnin Operasyonuyla Yeniden Gerilen İlişkiler: Sırbistan-Kosova Çekişmesinin Tarihi**”, 2019, <https://tr.euronews.com/2019/05/29/kosova-polisinin-operasyonu-yla-yeniden-gerilen-iliskiler-sirbistan-kosova-cekismesinin-tar> (30.09.2019).

EuroNews, “**Bağımsız Kosova 10 Yaşında**”, 2018, <https://tr.euronews.com/2018/02/17/bag-ms-z-kosova-10-yas-nda>, (30.09.2019).

European Commission, “EU Enlargement Strategy Kosovo 2015 Report”, COM (2015) 611, Brussels, 2015, ss. 6-7.

Galluci Gerard M.,Transconflict,**The Ahtisaari Plan and North Kosovo**,
<http://www.transconflict.com/approach/think/policy/ahtisaari-plan-north-kosovo/>
(15.09.2019)

Haberler.com, Türkiye ile Kosova arasında eğitim alanında iş birliği, 2019,
<https://www.haberler.com/turkiye-ile-kosova-arasinda-egitim-alaninda-is-12192600-haberi/> (27.09.2019)

<http://kosova.ihh.org.tr/genel/kulturelyasam/kulturelyasam.html>. (19.10.2018).

http://www.albanur.eu/kosova/religion_in_kosovo_kosova.html(19.10.2018).

<http://www.unmikonline.org/regulations/2001/reg09-01.htm> (28.09.2019).

<https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/avrupa/kosova/genel-bilgiler> (15.07.2019)

<https://tr.sputniknews.com/analiz/201802191032317350-balkanlarin-pandora-kutusu-10-yil-bagimsizlik-kosovaya-neler-getirdi/> (26.09.2019).

Hürriyet, **Putin: Kosova'nın Bağımsızlığı Tehlikeli**
<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/putin-kosovanin-bagimsizligi-tehlikeli-6648798>
(08.10.2019).

Intell Strategy News, **Voyvodina Bağımsızlığa Ne kadar Yakın?**
<https://www.intell4.com/voyvodina-bagimsizliga-ne-kadar-yakin-haber-182190>
(08.10.2019).

International Crisis Group, “Breaking the Kosovo Stalemate: Europe’s Responsibility”,
Europe Report No: 185 (21 August 2007),
http://www.operationspaix.net/DATA/DOCUMENT/5446~v~Breaking_the_Kosovo_stalemate_Europe_s_responsibility.pdf (29.09.2019).

İHA, Rusya Kosova Ordusunun Kurulmasına Karşı Çıktı,
<https://www.haberler.com/rusya-kosova-ordusunun-kurulmasina-karsi-cikti-11539982-haberi/>, 14.12.2019, (24.09.2019).

İHA, Türkiye, Kosova yargısını desteklemeyi sürdürecektir, İhlas Haber Ajansı, 2019,
<https://www.ihh.com.tr/haber-turkiye-kosova-yargisini-desteklemeyi-surdurecek-799796/> (27.09.2019)

İnsamer, “Kosova: Temel Göstergeler”, https://insamer.com/tr/kosova_898.html (20.07.2019).

Kırım Haber Ajansı, “Yunanistan Başbakanı Çıpras'tan Kosova Yönetimine Eleştiri”, 2018, <http://old.qha.com.ua/tr/siyaset/yunanistan-basbakani-cipras-tan-kosova-yonetimine-elestiri/175733/> (30.09.2019).

Kosova Cumhuriyeti Anayasası, <http://www.kushtetutakosoves.info/repository/docs/Kosova.Cumhuriyeti.Anayasasi.pdf> (28.09.2019).

Kosova Haber Ajansı, “Kosova ve Yunanistan’ın İlişkileri Geliştirme Zamanıdır”, 2019, <https://www.kosovahaber.net/?page=2,9,53187#> (30.09.2019).

Kosova İstatistik Dairesi, 15 Nisan 2011 tarihli nüfus sayımı, <http://www.setimes.com/> Kuzey Atlantik Konseyinin Basın Açıklaması. (12 Nisan 1999).<http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-058e.htm> (30.07.2019).

Marti, Isaari Report of the Special Envoy of the Secretary-General on Kosovo's future status (S/2007/168), <http://www.unosek.org/docref/report-english.pdf><https://reliefweb.int/report/serbia/report-special-envoy-secretary-general-kosovos-future-status-s2007168> (25.09.2019).

Mfa.gov.rs'den aktaran sputnik, Kosova'nın Hukuki Statüsü, 2019, <https://tr.sputniknews.com/infografik/201908091039893212-kosovanin-hukuki-statusu/> (29.09.2019)

Nembach Eberhard, DW Made for Minds, **Kosova Planı Sunuldu**, <https://www.dw.com/tr/kosova-plan%C4%B1-sunuldu/a-2519815> (17.09.2019)

OECD, **Promoting Performance and Professionalism in the Public Service**, SIGMA Papers No.21, <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/5kml615rm5mv-en.pdf?expires=1569412818&id=id&accname=guest&checksum=D0DD7627D5765D8B9D39335F635C62EE> (25.09.2019).

Official Journal of the European Union, Council Joint Action 2008/124/CFSP, https://www.eulex-kosovo.eu/eul/repository/docs/WEJointActionEULEX_EN.pdf (29.09.2019).

Perritt, Henry H. **Economic Sustainability and Final Status for Kosovo** 2004, <https://pdfs.semanticscholar.org/976f/762265fac6ddca8df0a4a134ee9a613ee8ed.pdf> (28.09.2019).

Prizrenliler, **Kosova**, <http://www.prizrenliler.org/>, (10.11.2018).

Radio Free Europe Radio Liberty, “**Text Of Leaked Copy Of Serbia-Kosovo Recognition Deal**”,<https://www.rferl.org/a/text-leaked-copy-serbia-kosovo-agreement-brussels/24963542.html> (28.09.2019).

Regulation No. 2002/12, “On the Establishment of the Kosovo Trust Agency”, UNMIK/REG/2002/12, http://www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2002regs/RE2002_12.pdf (29.09.2019).

Resolution 1244 (1999),<https://www.nato.int/kosovo/docu/u990610a.htm> (28.09.2019)

Rrahmani Bashkim and Zogiani, Avni, **Kosovo/UNMIK-Administered**, <https://www.refworld.org/pdfid/4756ad5814.pdf> (28.09.2019).

Sancaktar Caner, Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, **Kosova Çıkmazı-Sonu Gelmez Müzakereler Sistemi**, https://tasam.org/trTR/Icerik/641/kosova_cikmazi_sonu_gelmez_muzakereler_sistemi (17.09.2019)

Standards for Kosovo, UNMIK/PR/1078, <https://reliefweb.int/report/serbia/standards-kosovo> (29.09.2019).

T.C. Dışişleri Bakanlığı, Türkiye-Kosova İlişkileri, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-kosova-siyasi-iliskileri-.tr.mfa> (22.07.2019);

T.C. Priştine Büyükelçiliği, Türkiye-Kosova İlişkileri, 21.3.2018, <http://pristine.be.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/341735> (22.09.2019)

The European Commission, “**Kosovo – Ful filling its European Perspective**”, Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, Brussels, 14 Ekim 2009, COM(2009) 5343, <https://ec.europa.eu/neighbourhood->

enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2009/kosovo_study_en.pdf
(30.09.2019).

Timebalkan, Kosova – Türkiye Ticaret Odası 10. yılını kutladı,
<http://timebalkan.com/kosova-turkiye-ticaret-odasi-10-yilini-kutladiilini-kutladi/>, 2018.

Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, 2014, <https://www.ekonomi.gov.tr>
(30.07.2019)

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, Kosova Cumhurbaşkanı HashimThaçi, Kosova ile Türkiye Arasındaki Serbest Ticaret Anlaşmasını İmzaladı, 2019,
<https://www.ticaret.gov.tr/blog/ulkelerden-ticari-haberler/kosova/kosova-cumhurbaskani-hashim-thaci-kosova-ile-turkiye-arasindaki-serbest-ticaret> (27.09.2019)

TürkRus, Putin'den Belgrad'da Kosova'ya eleştiri, Türk Akımı ile ilgili önemli açıklama, <http://www.turkrus.com/719593-putinden-belgradda-kosovaya-elestiri-turk-akimi-ile-ilgili-onemli-aciklama--xh.aspx>, 30.09.2019.

United Nations, **Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Mission in Kosovo**, S/1999/1250, <https://undocs.org/S/1999/1250> (28.09.2019).

United Nations, **Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo**, S/2001/218,
<https://reliefweb.int/report/serbia/report-secretary-general-united-nations-interim-administration-mission-kosovo-2> (29.09.2019).

United Nations, S/1999/987,
<https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/kos%20S1999%20987.pdf> (29.09.2019)

United Nations, S/1999/987,
<https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/kos%20S1999%20987.pdf> (29.09.2019).

United Nations, S/2002/1126, 9 October 2002
<https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/kos%20S2002%201126.pdf> (28.09.2019).

United Nations, S/2005/635,
<https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Kos%20S2005%20635.pdf> (29.09.2019).

United Nations, S/2007/134, <https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/s-2007-134.pdf> (29.09.2019).

United Nations, S/2007/256,
https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/AA1A30FD7268D3D0492572D8000890E5-Full_Report.pdf (29.09.2019).

United Nations, S/2007/395,
https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/EFA1371F61932B424925731000080881-Full_Report.pdf (29.09.2019).

United Nations, S/2008/354, 12 June 2008,
<https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Kos%20S%202008%20354.pdf> (29.09.2019).

United Nations, S/2009/300,
<https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/kos%20S%202009%20300.pdf> (29.09.2019).

United Nations, S/RES/1244 (1999),
https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/990610_SCR1244%281999%29.pdf (29.09.2019).

UNMIK/REG/1999/1, http://www.unmikonline.org/regulations/1999/re99_01.pdf
(28.9.2019).

UNMIK/REG/1999/12, http://www.unmikonline.org/regulations/1999/re99_12.pdf
(29.09.2019).

UNMIK/REG/2000/45, <http://www.unmikonline.org/regulations/2000/reg45-00.htm>
(28.09.2019).

UNMIK/REG/2001/36, <http://www.unmikonline.org/regulations/2001/RE%202001-36.pdf> (28.09.2019).

UNMIK/REG/2001/9, <http://www.unmikonline.org/regulations/2001/reg09-01.htm> (28.09.2019).

UNMIK/REG/2001/9, <http://www.unmikonline.org/regulations/2001/reg09-01.htm> (28.09.2019).

UNMIK/REG/2001/9, <http://www.unmikonline.org/regulations/2001/reg09-01.htm> (28.09.2019).

UNMIK/REG/2001/9, <http://www.unmikonline.org/regulations/2001/reg09-01.htm> (29.09.2019).

UNMIK/REG/2001/9, Regulation No. 2001/9, **On a Constitutional Framework for Provisional Self-Government in Kosovo**, http://www.assembly-kosova.org/common/docs/FrameworkPocket_ENG_Dec2002.pdf (28.09.2019).

Varol Ahmet, Kosova'yla İlgili Rambouillet Görüşmeleri, <http://www.vahdet.info.tr/> (30.07.2019).

Yantuna İlknur. “Kosova’nın Bağımsızlığı Mikro Devletler Döneminin Başlangıcı Olabilir mi?”, **TUIC Akademi**, 2010, <http://www.tuicakademi.org/kosovanin-bagimsizligi-mikro-devletler-doneminin-baslangici-olabilir-mi/> (30.09.2019).

